

**MEMÒRIA DEL CES
SOBRE L'ECONOMIA,
EL TREBALL I LA SOCIETAT
DE LES
ILLES BALEARS**

2001

Llibre II

Consell Econòmic i Social de les Illes Balears

1. DEMOGRAFIA, DONA I LLAR, I EXCLUSIÓ SOCIAL¹

1.1. DEMOGRAFIA

La tendència recent de l'evolució de la població empadronada és a una expansió poblacional basada en l'augment sostingut i significatiu dels fluxos d'entrada d'immigrants i en una certa estabilització a l'alça de les taxes de natalitat, en part com a conseqüència de la major presència de parelles joves en edat de procrear i en part per l'estabilització de les taxes específiques de fecunditat en els darrers dos anys. No es pot oblidar que les joves nascudes els anys setanta, en les darreres coades del "baby boom" ara freguen la trentena i s'apressen, si volen i tenen les condicions propícies, per tenir els fills (o el fill) que han postergat mentre acabaven els estudis i s'estabilitzaven en l'ocupació i la parella.

La població de les Balears segons el darrer cens de població del 2001 és de 841.669 persones, la qual cosa representa un augment del 18,69% de la població respecte del cens del 1991, i converteix Balears en la comunitat autònoma més dinàmica a nivell poblacional de l'Estat espanyol a l'últim decenni si s'exceptuen les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla (amb un 23,09%). La comunitat autònoma que la segueix en creixement és Múrcia i se situa quatre punts per sota mentre que la mitjana estatal se situa en un 5,08%.

¹ En l'elaboració d'aquest capítol s'ha consultat la bibliografia següent:

Carbonero, M. A.; Horrach, A.; Mascaró P. i Santiago, J. (2001): *L'espai social de l'exclusió. Una proposta d'àrees d'atenció preferent*. Caixa d'estalvis de Balears "SA NOSTRA". Palma de Mallorca

Govern de les Illes Balears (2001): ESIB, Enquesta de salut de les Illes Balears, Conselleria de Sanitat i Consum. Palma de Mallorca.

Carbonero, M. A.; Morey, C.; Puigrós, A. i Ribas, M. (2002): *Estudi de base del Pla de lluita contra l'exclusió. Primer informe de diagnòstic sobre pobresa i exclusió*. UIB i Govern de les Illes Balears, Conselleria de Benestar Social. Palma de Mallorca.

Carbonero, M. A.; Morey, C.; Puigrós, A. i Ribas, M. (2002): *Estudi de base del Pla de lluita contra l'exclusió. Segon informe: sistemes de protecció social: RMI i ajudes econòmiques finalistes*. UIB i Govern de les Illes Balears, Conselleria de Benestar Social. Palma de Mallorca.

EDIS-FOESSA (1998): *Las condiciones de vida de la población pobre en el archipiélago balear*, Fundación FOESSA, Madrid.

IBAS (2001):

Ministeri de Treball i Afers Socials (2001): *Plan Nacional de Acción para la Inclusión Social del Reino de España*, Madrid.

Observatori Sociolaboral de la Conselleria de Treball i Formació (2000): *Inserció sociolaboral dels aturats de llarga durada a les Illes Balears*, Govern de les Illes Balears, Palma de Mallorca.

Trilla Bellart, C. (2000): *Estudi de necessitats d'habitatge a les Illes Balears. Situació actual i previsions a mig termini (2001-2010)*. Govern de les Illes Balears, IBAVI.

La població que resulta de la informació padronal a 1 de gener del 2001 és de 878.627² i és aquesta xifra la que s'utilitzarà per avaluar el creixement durant l'any 2000. La taxa de creixement anual ha estat d'un 3,9% i ha superat la de l'any anterior que fou del 2,9%. L'increment major es dona a Eivissa i Formentera amb un 5,45% mentre que els augments de Menorca i Mallorca, molt semblants, es troben sobre el 3% (3,5% i 3,7%) (vegeu quadre III-1).

QUADRE III-1.

Evolució de la població 2000-2001

	Població 1 gener 2000	Població 1 gener 2001	Creixement 2000/01			%
			Total	vegetatiu	migratori	
BALEARS	845.630	878.627	32.997	2.194	30.803	3,90
MALLORCA	677.014	1 gener 2001	25.189	1.473	23.716	3,72
MENORCA	72.716	1 gener 2001	2.580	274	2.306	3,55
EIVISSA I FORMENTERA	95.900	1 gener 2001	5.228	447	4.781	5,45

Font: Elaboració pròpia.

L'actual dinamisme de la població es basa en el pes del balanç migratori que representa un 3,64 de la taxa total de 3,90. I en correspondència amb les dades anteriors és a les Pitiüses on més s'ha atret nova població empadronada (un 4,99 del creixement es deu al factor migratori) (vegeu quadre III-2).

Pel que fa als factors de la dinàmica natural de la població, naixements i defuncions, la taxa de natalitat continua l'augment dels darrers anys i se situa en un 11 per mil (l'any 1998 era del 10,3 per mil) el que confirma el progressiu rejuveniment de la població a remolc de la immigració recent de persones joves-adultes (vegeu quadre III-4).

L'any 2000 s'aprecien diferències clares entre les illes, la qual cosa representa un canvi respecte dels anys anteriors quan les taxes eren molt semblants; destaca Menorca amb una taxa de natalitat del 12,4 per mil mentre que Mallorca té la taxa menor (un 10,8 per mil). La taxa de mortalitat es troba estabilitzada a la baixa en un 8,48 per mil com a conseqüència del rejuveniment comentat. De nou Eivissa, on més immigració s'ha enregistrat despunta per la baixa taxa de mortalitat, que se situa en un 6,70 per mil (vegeu quadre III-4).

² La diferència respecte del cens de població (de 36.958 persones) és la previsible ja que en el cas del padró municipal a mesura que s'allunya en el temps respecte del recompte poblacional es tendeix a acumular un desfasament de residents que no es donen de baixa tot i que no es troben a la comunitat autònoma. Quan es disposi d'informació detallada del cens per municipis s'haurà d'ajustar el còmput poblacional.

QUADRE III-2.

TAXA DE CREIXEMENT SEGONS COMPONENTS 2000-2001

	Total	Vegetatiu	Migratori
BALEARS	3,90	0,26	3,64
MALLORCA	3,75	0,22	3,50
MENORCA	3,72	0,38	3,17
EIVISSA I FORMENTERA	5,45	0,47	4,99

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-3.

MOVIMENT NATURAL DE LA POBLACIÓ, 2000

	Nascuts vius	Defuncions
MALLORCA	7.481	6.008
MENORCA	915	641
EIVISSA I FORMENTERA	1.107	660

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III -4.

Taxes demogràfiques anuals 1998-1999

(per mil habitants)

	Taxa de mortalitat			Taxa de natalitat		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000
BALEARS	8,80	8,90	8,48	10,32	10,61	11,02
MALLORCA	9,08	9,24	8,71	10,34	10,63	10,85
MENORCA	8,40	8,50	8,66	10,29	10,88	12,36
EIVISSA I FORMENTERA	7,16	6,76	6,70	10,27	10,29	11,24

Font: Elaboració pròpia.

La immigració estrangera és, però, el factor clau de l'evolució i característiques del canvi poblacional a les Illes. La proporció de nascuts a l'estranger continua augmentant significativament i s'ha duplicat en els darrers dos anys, de manera que si representava un 4,8% el 1998, el 2001 és ja d'un 8,4%; la proporció majoritària és la de ciutadans de la Unió Europea (un 34,3%), però varia la proporció d'estrangers extracomunitaris i augmenten sobretot els que provenen d'Amèrica del Sud que representen ja una proporció semblant (14,7%) a la dels que provenen del continent africà (14,1%). S'ha de tenir en compte que si el 1998 els immigrants extracomunitaris sumaven 22.959 persones el 2001 són ja 48.532.

L'evolució de la població a nivell municipal mostra un augment generalitzat a gairebé tots els pobles de Mallorca, de manera que únicament presenten creixements anuals

negatiu alguns dels municipis més petits com ara Escorca, Ariany, Fornalutx, Selva i ses Salines. Els municipis més expansius són, per una part alguns dels municipis residencials propers a Palma; Valldemossa encapçala aquest augment amb un 10,8%, però també continua el creixement de Marratxí, Puigpunyent i Lluçmajor, tots ells per sobre de la mitjana de Mallorca que se situa en un 3,70%. I per l'altra Capdepera, Sant Llorenç i Son Servera (amb més d'un 6%) que conformen l'àrea més dinàmica i homogènia.

Els altres municipis turístics expansius són a la badia d'Alcúdia, Alcúdia (6,5%) i Santa Margalida (4,76%)³ i a la badia de Palma, els de Calvià, Andratx i Lluçmajor.

A la comarca d'Inca, la capital comarcal manté un creixement considerable i també Binissalem i Santa Maria (per sobre del 4%). En canvi a la comarca de Manacor i en general en el llevant i sud de l'illa els municipis més importants han tingut un creixement inferior a la mitjana; és el cas de Manacor, Felanitx, Campos, ses Salines o Artà. I el mateix ha succeït a la majoria dels municipis del Pla i a Campanet, Búger i Llubi. Per últim s'ha de fer esment al creixement de Palma que se situa lleugerament per sobre de la mitjana (3,83%) i recupera així un cert dinamisme respecte de l'any anterior en què va enregistrar un augment per sota de la mitjana (vegeu quadre III-5).

QUADRE III-5.

Evolució de la població 2001-2000

	Població 1 gener 2000	Població 1 gener 2001	Creixement 2001/2000			
			Total	vegetatiu	migratori	%
MALLORCA	677.014	702.203	25.189	1.473	23.716	3,72
ALARÓ	4.032	4.121	89	2	87	2,21
ALCÚDIA	12.152	12.942	790	68	722	6,50
ALGAIDA	3.753	3.868	115	-13	128	3,06
ANDRATX	8.655	9.034	379	5	374	4,38
ARIANY	790	782	-8	-4	-4	-1,01
ARTÀ	6.140	6.228	88	4	84	1,43
BANYALBUFAR	520	534	14	1	13	2,69
BINISSALEM	5.193	5.424	231	23	208	4,45
BÚGER	932	946	14	-12	26	1,50
BUNYOLA	4.745	4.910	165	13	152	3,48
CALVIÀ	37.419	38.841	1.422	254	1.168	3,80
CAMPANET	2.346	2.366	20	-9	29	0,85
CAMPOS	7.074	7.132	58	-28	86	0,82
CAPDEPERA	8.008	8.672	664	46	618	8,29
CONSELL	2.327	2.403	76	-7	83	3,27
COSTITX	903	931	28	-7	35	3,10
DEIÀ	652	677	25	5	20	3,83
ESCORCA	318	306	-12	0	-12	-3,77

³ El que contrasta amb altres municipis propers menys dinàmics com ara Pollença, sa Pobla i sobretot Muro.

ESPORLES	3.993	4.082	89	10	79	2,23
ESTELLENCES	357	371	14	-5	19	3,92
FELANITX	15.238	15.533	295	-11	306	1,94
FORNALUTX	627	624	-3	-3	0	-0,48
INCA	22.402	23.361	959	39	920	4,28
LLORET	933	966	33	-9	42	3,54
LLOSETA	4.630	4.736	106	17	89	2,29
LLUBÍ	1.909	1.931	22	-7	29	1,15
LLUCMAJOR	23.723	24.750	1.027	43	984	4,33
MANACOR	30.923	31.575	652	92	560	2,11
MANCOR DE LA VALL	914	924	10	-5	15	1,09
MARIA DE LA SALUT	1.819	1.861	42	-15	57	2,31
MARRATXÍ	20.924	22.275	1.351	128	1.223	6,46
MONTUÏRI	2.317	2.406	89	5	84	3,84
MURO	6.340	6.359	19	-29	48	0,30
PALMA	333.925	346.720	12.795	832	11.963	3,83
PETRA	2.600	2.634	34	-12	46	1,31
POLLENÇA	14.358	14.647	289	3	286	2,01
PORRERES	4.283	4.363	80	-46	126	1,87
SA POBLA	10.347	10.736	389	24	365	3,76
PUIGPUNYENT	1.249	1.314	65	6	59	5,20
SENCELLES	2.125	2.214	89	-5	94	4,19
SANT JOAN	1.686	1.691	5	-10	15	0,30
SANT LLORENÇ	6.211	6.692	481	19	462	7,74
SANTA EUGÈNIA	1.228	1.265	37	1	36	3,01
SANTA MARGALIDA	7.943	8.306	363	28	335	4,57
SANTA MARIA	4.740	4.937	197	11	186	4,16
SANTANYÍ	8.957	9.405	448	10	438	5,00
SELVA	2.983	2.975	-8	-8	0	-0,27
SES SALINES	3.528	3.478	-50	-4	-46	-1,42
SINEU	2.724	2.789	65	-16	81	2,39
SÓLLER	11.521	11.705	184	-38	222	1,60
SON SERVERA	9.562	10.179	617	84	533	6,45
VALLDEMOSSA	1.670	1.851	181	-1	182	10,84
VILAFRANCA	2.366	2.431	65	4	61	2,75

Font: *Elaboració pròpia.*

A Menorca, Maó i Ciutadella experimenten un moderat dinamisme poblacional amb un creixement per sobre del 3% durant el 2000, tot i que la major expansió es localitza (a causa del balanç migratori) a's Mercadal i Sant Lluís (per sobre del 5%). Ferreries és el municipi menys expansiu aquests anys (vegeu quadres III-6 i III-7).

QUADRE III-6.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ 2000-2001

	Població 1 gener 2000	Població 1 gener 2001	Creixement 2000/99			
			Total	vegetatiu	migratori	%
MENORCA	72.716	75.296	2.580	274	2.306	3,55
ALAIOR	7.390	7.684	294	22	272	3,98
CIUTADELLA	22.925	23.706	781	138	643	3,41
ES CASTELL	6.504	6.681	177	42	135	2,72
ES MIGJORN GRAN	1.148	1.204	56	2	54	4,88
FERRERIES	4.061	4.134	73	16	57	1,80
MAÓ	23.189	23.993	804	29	775	3,47
MERCADAL	3.104	3.268	164	2	162	5,28
SANT LLUÍS	4.395	4.626	231	23	208	5,26

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-7.

Taxa de creixement segons components

(% variació 2001/2000)

	Total	vegetatiu	migratori	Naixements	Defuncions
MENORCA	3,55	0,38	3,17	915	641
ALAIOR	3,98	0,30	3,68	86	64
CIUTADELLA	3,41	0,60	2,80	318	180
ES CASTELL	2,72	0,65	2,08	87	45
ES MIGJORN GRAN	4,88	0,17	4,70	12	10
FERRERIES	1,80	0,39	1,40	42	26
MAÓ	3,47	0,13	3,34	285	256
MERCADAL	5,28	0,06	5,22	29	27
SANT LLUÍS	5,26	0,52	4,73	56	33

Font: Elaboració pròpia.

A les Pitiüses on més elevat ha estat l'augment de la població, tots els municipis amb l'excepció de Sant Antoni han crescut per sobre del 4% i en dos casos, Formentera i Santa Eulària per sobre del 8%. Com ja hem comentat aquest increment de població es basa en uns balanços migratoris molt importants; s'ha de tenir en compte que en termes absoluts a Santa Eulària en un any hi ha hagut 1.659 persones empadronades de nou (com a balanç) i a Formentera 571 persones. La capital, Eivissa, continua el seu dinamisme a causa del component migratori sobretot, però també per la natalitat ja que és el municipi de les Pitiüses amb una taxa major (un 13%) (vegeu quadres III-8 i III-9).

QUADRE III-8.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ 2000-2001

	Població 1 gener 2000	Població 1 gener 2001	Creixement 2000/01			
			Total	vegetatiu	migratori	%
EIVISSA-						
FORMENTERA	95.900	101.128	5.228	447	4.781	5,45
EIVISSA	33.223	34.779	1.556	214	1.342	4,68
FORMENTERA	6.289	6.875	586	15	571	9,32
SANT ANTONI	15.775	16.209	434	61	373	2,75
SANT JOAN DE LABRITJA	4.194	4.401	207	-5	212	4,94
SANT JOSEP DE SA TALAIA	14.428	15.109	681	57	624	4,72
SANTA EULÀRIA	21.991	23.755	1.764	105	1.659	8,02

 Font: *Elaboració pròpia.*

QUADRE III-9.

Taxa de creixement segons components
 (% variació 2001/2000)

	Total	vegetatiu	migratori	Naixements	Defuncions
EIVISSA-FORMENTERA	5,45	0,47	4,99	1.107	660
EIVISSA	4,68	0,64	4,04	444	230
FORMENTERA	9,32	0,24	9,08	58	43
SANT ANTONI	2,75	0,39	2,36	171	110
SANT JOAN DE LABRITJA	4,94	-0,12	5,05	37	42
SANT JOSEP DE SA TALAIA	4,72	0,40	4,32	141	84
SANTA EULÀRIA	8,02	0,48	7,54	256	151

 Font: *Elaboració pròpia.*

Però potser el que caracteritza més les particularitats de la població a les Illes és l'important contingent de població flotant. Per una part la que ve a estiuajar, els turistes, i per l'altra la que acudeix a treballar en la temporada alta i que distintes fonts xifren en un col·lectiu de l'ordre dels 35.000 treballadors. Una part d'ells partiran acabada la temporada de treball, altres, cada cop més si es tracta d'immigrants extracomunitaris, romandran a les Illes. S'ha estimat la punta de població no resident en uns màxims els mesos de juliol i agost d'un milió i mig de persones⁴.

⁴ Vegeu l'estudi *Els indicadors de sostenibilitat turística de les Illes Balears* (CITTIB, 2001) dirigit per Macià Blázquez.

1.2. DONA I LLAR

1.2.1. LA FAMÍLIA A LES ILLES BALEARS

Les característiques bàsiques de la família i la llar a les Balears s'insereixen dins els trets centrals de la família actual espanyola. Així, predomina la família nuclear formada pels dos cònjuges i els fills, que representa segons l'Enquesta de població activa del 2001 (segon trimestre)⁵, un 45,7% de les llars, com a conseqüència que s'han reduït de forma alarmant el nombre de fills per dona, però s'ha retardat l'emancipació dels joves de la llar paterna fins prop dels trenta anys i aquests són dos elements que distingeixen de forma molt marcada la família a les Balears i de la resta de comunitats autònomes de la d'altres països propers (vegeu quadre III-10).

QUADRE III-10.

Llars segons tipus i edat de la persona principal					
LLARS	menys 25	25-39	40-64	65 i més	TOTAL
Llars unipersonals	40,0	13,0	12,7	33,0	18,9
Llars sense nucli	6,3	3,0	1,5	3,2	2,3
Parella sense fills	31,7	21,9	15,8	34,8	22,8
Parella amb fills	13,5	53,4	59,0	18,8	45,7
Llar monoparental	8,6	6,4	9,3	8,2	8,3
Llar amb més d'un nucli	0,0	1,1	0,5	0,7	0,7
Altres	0,0	1,2	1,2	1,2	1,2
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: EPA. 2001, Balears, segon trimestre i elaboració pròpia.

Per altra part tenen una presència creixent les llars de persones soles (un 18,9%) i les de parelles sense fills com a resultat sobretot del prolongament dels anys de vida i del progressiu envelliment de la població, però no es pot oblidar el pes significatiu de les parelles joves sense fills (un 21,9% de les llars amb persona principal entre 25 i 39 anys són d'aquest tipus). Per últim, les famílies monoparentals els darrers anys mostren un creixement moderat i representen el 2001 un 8,3% (s'hi consideren pares o mares que viuen amb fills sense atendre l'edat dels fills).

Però més enllà dels trets generals de la família actual, podem distingir alguns elements diferenciadors a les Balears amb relació als perfils bàsics de la família a Espanya. De forma breu aquests trets es poden resumir en els següents:

- Una moderada presència de llars de gent gran que viu sola. Destaca la convivència intergeneracional.

⁵ Les llars a Balears segons l'EPA són 267.634. L'Enquesta de població activa aporta informació valuosa sobre l'estructura de la llar a manca de les dades per famílies del recent cens de població.

- Destaca el pes de les famílies on treballen els dos membres de la parella en posicions socioeconòmiques semblants i poc qualificades.
- Per les mateixes raons, destaca pel temps que dedica al treball la família.
- Els joves estan ocupats ben prest, però no s'emancipen abans que a la resta d'Espanya. Dificultats per obtenir un habitatge digne.
- És elevat el nombre de naixements fora del matrimoni. Diversitat de les formes de convivència.

1.2.2. GENT GRAN I FAMÍLIA

La problemàtica convivencial de la gent gran es converteix en un tema central per a la planificació dels recursos socio-sanitaris orientats específicament a aquest col·lectiu. S'han de distingir tres tipus de llars de gent gran que impliquen problemàtiques ben diferents. En primer lloc les llars de persones soles, en segon lloc les llars formades exclusivament per gent gran i en tercer lloc la convivència de persones ancianes amb altres familiars que en tenen cura.

D'acord amb les dades de l'EPA, a Balears el 21,1% de les persones de 65 anys i més viuen soles i el 41,8% amb la parella i sense fills. Es tracta amb freqüència de llars de "niu buit" quan els fills s'han emancipat i resta la parella de gent gran. (vegeu quadre III-11).

QUADRE III-11.

Distribució de les persones majors segons tipus de família

TOTAL PERSONES MAJORS	121.118	100,0
LLARS UNIPERSONALS	25.533	21,1
LLARS SENSE NUCLI	4.411	3,6
PARELLA SENSE FILLS	50.597	41,8
PARELLA AMB FILLS	27.865	23,0
LLAR MONOPARENTAL	7.339	6,1
LLAR AMB MÉS D'UN NUCLI	2.272	1,9
ALTRES	3.101	2,6

Font: EPA. 2001, Balears, segon trimestre i elaboració pròpia.

Però també tenen una significació important el volum de llars formades per gent gran que viu amb els seus fills o altres parents adults actius (23%) i llavors es tracta, en la majoria dels casos de les persones que per la seva edat i deteriorament físic no poden desenvolupar sense ajuda les activitats de la vida quotidiana. Més específicament, un 10% de les persones de 65 anys i més viuen a llars amb altres adults menors d'aquesta edat i no són persona principal (prop de 12.055 persones) (vegeu quadre III-12).

QUADRE III-12.

**Distribució de les persones majors
 Segons relació amb la persona principal**

TOTAL PERSONES MAJORS	121.118	100,0
MAJOR NO PERS. PRAL.	12.055	10,0
MAJOR PERS. PRAL. AMB ALTRES	38.229	31,5
NOMÉS PERSONES MAJORS	70.834	58,5

Font: EPA. 2001, Balears, segon trimestre i elaboració pròpia.

En conjunt el total de persones que viuen a llars amb presència de persones majors és de 267.634 persones, tal i com es detalla en el quadre III-13.

QUADRE III-13.

LLARS SEGONS TIPUS DE FAMILIA I PRESENCIA DE PERSONES MAJORS

	Llar amb cap persona major	Llar amb majors que no és persona principal	Llar on un major és persona principal	Llars on tots són majors	TOTAL
LLARS					
Llars unipersonals	25.166			25.533	50.698
Llars sense nucli	3.433	377	878	1.578	6.266
Parella sense fills	31.315	2.802	6.593	20.327	61.037
Parella amb fills	103.134	4.592	14.530		122.256
Llar monoparental	15.530	422	6.172	174	22.298
Llar amb més d'un nucli	438	838	571		1.848
Altres	526	1.785	523	397	3.231
TOTAL	179.542	10.816	29.266	48.009	267.634

Font: EPA. 2001, Balears, segon trimestre i elaboració pròpia.

Aquesta presència de convivència intergeneracional s'ha de tenir en compte a l'hora de planificar els serveis i els recursos orientats específicament a la gent gran. El suport a les famílies amb persones majors amb mancances greus d'autonomia és una mesura preventiva de primer ordre que s'ha de potenciar.

Pel que fa a les persones de la quarta edat (75 anys i més) que viuen soles, les dades del padró d'habitants del 1996 permeten constatar com s'ha incrementat aquesta proporció a Balears en els darrers deu anys. Les darreres enquestes padronals se separen en més de deu punts, de manera que si l'any 1986 era d'un 22,1% l'any 1996 arriba al 33,7%. Es tracta d'un augment important que s'ha de relacionar tant amb el desenvolupament de polítiques públiques dirigides a facilitar el manteniment de la persona major a ca seva (en el seu entorn comunitari) i a evitar la seva institucionalització (el principal

instrument és el servei d'ajuda a domicili), com també amb l'extensió dels serveis que ofereix el mercat a aquest col·lectiu (telealarma, atenció a domicili, etc.). A més es constata la proliferació dels serveis personals dirigits a la gent gran en el propi domicili i que són exercits majoritàriament per població immigrada; de fet, es pot afirmar que l'espectacular augment d'aquesta oferta en els últims anys (amb remuneracions força baixes) ha permès accedir a serveis domiciliaris un segment important de gent gran de classe mitjana baixa amb la conseqüent descàrrega de pressió sobre l'Administració per dotar de majors serveis públics.

La majoria d'aquest col·lectiu de gent gran que viu sola són dones vídues (o fadrines) donada la seva major esperança de vida i l'hàbit de fer-se càrrec de les activitats d'àmbit domèstic, la qual cosa marca una divisòria clara amb els homes ancians, menys acostumats a anar a comprar, a fer el menjar, a netejar la llar, etc.

En l'índex de solitud convivencial influeix sens dubte el procés acusat de nuclearització de la família i també factors socioculturals que són difícils de precisar tal i com mostren les diferències (estructurals i persistents) entre illes pel que fa a la convivència de la gent gran. (vegeu quadre III-14 i gràfic III-1).

QUADRE III-14.

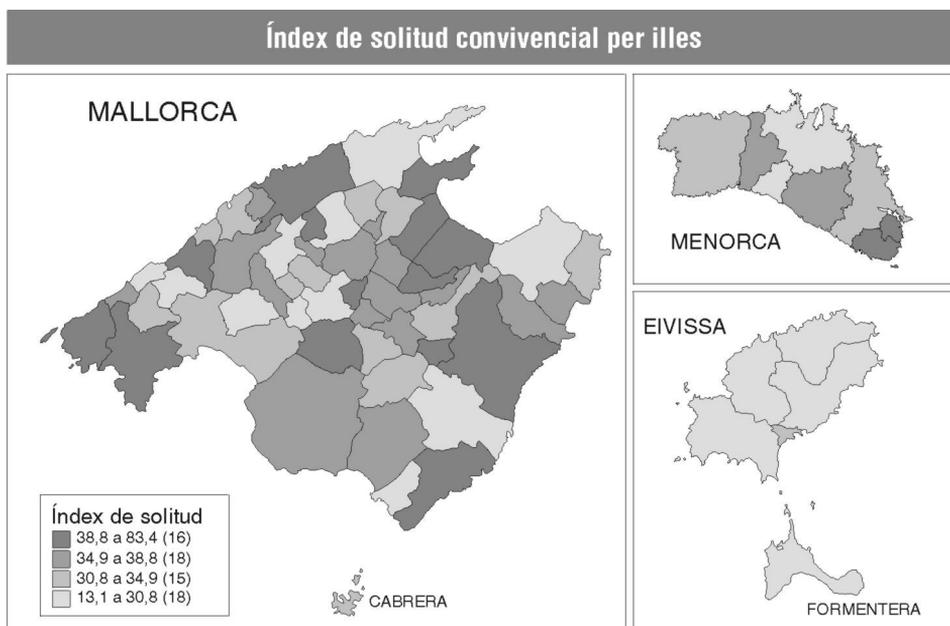
Índex de solitud convivencial per illes										
	75-79	80-84	85 i més	Total població	75 i més	% pobl. població de 75 i més	Persones soles	Índex de solitud	65 i més	Índex sobrevelliment
Mallorca	17.159	11.225	7.052	568.065	35.436	6	12.220	34,5	83.607	42,4
Menorca	1.871	1.205	777	64.431	3.853	6	1.308	33,9	8.855	43,5
Eivissa i Formentera	1.574	1.093	682	76.642	3.349	4	838	25,0	8.088	41,4
Illes Balears	20.604	13.523	8.511	709.138	42.638	6	14.366	33,7	100.550	42,4

Font: EPA. 2001, *Balears, segon trimestre i elaboració pròpia.*

Certament, les dades de què es disposa dels darrers quinze anys mostren una estructura de la llar amb relació a la gent gran d'Eivissa i Formentera marcadament diferent de la de Mallorca i Menorca. A les Pitiüses, la proporció de persones de 75 anys i més que viuen soles és inferior, un 25%, mentre que a les altres illes se situa prop del 34%. Però a més, l'any 1986 la diferència era ja semblant (un 14,6% a Eivissa i un 22% a Balears). Altres estudis basats en aquestes específiques també hi incideixen, una major convivència intergeneracional a Eivissa i Formentera⁶.

⁶ Aquest tret diferencial de l'estructura de la llar a Eivissa i Formentera s'ha argumentat en diversos textos. Vegeu sobre això "La família a Balears", de M. A. Carbonero Gamundi, Estudis Balearics. Palma, Govern de les Illes Balears i "Padrins i Repadrins a les Balears, 1994, ed. Leonard Muntaner, Palma. Recentment a l'estudi "Diagnòstic Social d'Eivissa" duit a terme l'any 2001 per M.A. Carbonero, A. Piggrós i M. del Mar Ribas s'ha reafirmat, la peculiaritat de l'estructura de la llar al municipi d'Eivissa.

GRÀFIC III-1.

Font: *Elaboració pròpia.*

En general la proporció de gent gran sola es redueix a les grans ciutats on és més difícil mantenir la independència de llar per la manca de xarxes comunitàries d'ajuda (els veïns, els familiars...) i per les barreres i obstacles que es troben per a la vida al carrer (trànsit, semàfors, cotxes, renou, escales i ascensors, etc.)⁷. Així, a Palma l'índex de solitud convivencial se situà en la mitjana de Balears (el 33,7%) el 1996, però deu anys abans era 6 punts més baix (un 16% i un 22% respectivament), el que indica sobretot la millora dels serveis domiciliaris públics i privats.

Per municipis les proporcions són força semblants, els valors superiors es presenten sobretot als municipis més reduïts del Pla i la muntanya. Destaca Mancor de la Vall on més de la meitat de les persones de 75 anys i més viuen soles (un 53%), a Muro, Costitx, Maria de la Salut, Santanyí, Valldemossa i Vilafranca de Bonany superen el 40%, encara que també succeeix a municipis com Calvià o Alcúdia amb estructures socials i familiars ben diferents.

A Eivissa s'observa una pauta diferent, i els municipis més rurals com són Sant Josep i Sant Joan de Labritja tenen índexs del 15,9% i el 13,1% respectivament i en canvi el municipi d'Eivissa, la capital, és l'únic que supera el 30% i s'aproxima a les proporcions del conjunt de les Balears.

⁷ A més és possible que, avui per avui, la relació de recursos d'atenció a domicili i persones ancianes amb necessitats sigui inferior en les ciutats.

1.2.3. DONA, FAMÍLIA I TREBALL

L'elevada taxa d'activitat femenina es tradueix en un pes molt superior al de la majoria de comunitats autònomes de les Illes amb els dos membres de la parella ocupats, sobretot en els segments de població amb escassa qualificació i no formació universitària. La presència de la família homogàmica (els dos membres amb posicions sociolaborals semblants) és central per explicar els estils de vida de les famílies a les Balears.

QUADRE III-15.

Occupats de la família segons sexe de la persona principal (persona principal menor de 65 anys)

	Home	Dona	TOTAL
LLARS			
Cap ocupat	6,0	20,6	9,4
Només pers. pral. ocupada	32,0	34,0	32,5
Pers. pral. i conj. ocupats	35,7	17,2	31,4
Només cònjuge ocupat	2,1	8,8	3,7
Només fills ocupats	2,3	4,3	2,8
Pers. pral i fills ocupats	8,9	7,9	8,6
Cònjuge i fills ocupats	1,7	2,9	1,9
Pers. pral., cònjuge i fills ocupats	8,9	2,5	7,4
Altres	2,4	1,7	2,2
TOTAL	100,0	100,0	100,0

Font: EPA (2001) i elaboració pròpia.

De les 190.358 llars amb persona principal menor de 65 anys, el 2001 en un 32,5% està ocupada la persona principal i en un 31,4% estan ocupats a la llar la persona principal i el cònjuge com a mínim i aquesta darrera proporció augmenta a mesura que disminueix l'edat de la persona principal de manera que es pot afirmar que a Balears avui en dia a la majoria de parelles joves-adultes treballen ambdós membres (vegeu quadre III-15).

El temps que dediquen els membres adults de la llar a l'ocupació és el més elevat d'Espanya com a conseqüència de la participació de la dona en el mercat de treball, però també de l'elevada ocupació del jovent per sota dels 25 anys, quan encara majoritàriament viuen amb els seus pares.

1.2.4 ELS JOVES I LA FORMACIÓ DE LA FAMÍLIA

Les Illes Balears són un dels exemples més clars de l'emancipació fraccionada dels joves; ja que destaquen, com és ben conegut, perquè els joves deixen prest els estudis per treballar, encara que en ocupacions poc qualificades i precàries. Però retarden l'eman-

cipació de la llar paterna/materna tant de temps com els joves de la resta d'Espanya. Aquest tret suposa a nivell intern de la llar la necessitat de reajustament (i acords) per a la convivència de distints membres adults ocupats (amb horaris i necessitats vitals diferents). A més, sembla evident que les dificultats per adquirir un habitatge per part dels joves que tenen contractes eventuais representa una barrera per a la formació de noves llars i per al creixement de la fecunditat, car de forma majoritària s'associa independència convivencial amb formació de parella, matrimoni i adquisició d'un habitatge en propietat.

L'any 2000 l'índex sintètic de fecunditat és a les Balears de 1,28 fills per dona i l'edat mitjana en què es té el primer fill és els 28,6 anys⁸ això implica que, com a la resta d'Espanya, els esforços per pagar la hipoteca de la primera residència i abordar el treball remunerat i la conciliació amb l'atenció als fills comprèn de ple quan la parella té entre 30 i 40 anys; de fet, el període que resta per ampliar la família s'escurça enormement i se situa en rondar la quarantena quan les probabilitats d'una dona de quedar embarassada disminueixen (vegeu quadre III-16).

QUADRE III-16.

Índex de fecunditat per edat

	Dones	Naixements	Índex de fecunditat
15-19	25.757	255	0,05
20-24	33.419	1.146	0,17
25-29	39.438	2.977	0,38
30-34	38.237	3.429	0,45
35-39	36.338	1.461	0,20
40-44	32.669	221	0,03
45-49	28.362	12	0,00
Total	234.220	9.501	1,28

Font: IBAE, 2000.

1.2.5. DIVERSIFICACIÓ EN ELS TIPUS DE RELACIONS CONVIVENCIALS

Les Illes Balears destaquen per la importància de les xifres de fills nascuts de mares no casades i aquest és un indicador tant de les particularitats de les Illes pel que fa als estils de vida (amb un important contingent de població estrangera resident) com a la combinació d'aquests trets (una societat bolcada a l'oci on els joves adquireixen prest un estil d'oci consumista) amb dificultats objectives per formar una nova llar per a la convivència.

En els últims anys, com ja hem assenyalat, la proporció de fills de mares no casades (poden ser fadrines, vídues o separades/divorciades) no ha deixat d'augmentar. Així, si el 1996 la proporció sobre el total de naixements era del 17,9%, el 2001 arribava al

⁸ Dades del moviment natural de la població corresponents a l'any 2000 (IBAE, 2001).

25,4%. Per illes continua sent Eivissa i Formentera on el pes és major i on més ha crescut l'últim any, de manera que el 2000 ja supera el 30%. Per contra Menorca presenta la proporció més reduïda, un 21,5% (vegeu quadre III-17). L'anàlisi per edat de la mare mostra que entre les mares adolescents el 80% els naixements són de dona no casada, però el pes d'aquests naixements s'ha reduït i el 2000 representen només el 2,6% del total. En segon lloc el 49% d'aquests naixements es dona en dones d'entre els 20 i els 24 anys. El perfil predominant, doncs, és el de dones joves embarassades involuntàriament i/o en el context de cohabitacions, però no es pot oblidar que en el darrer tram del període reproductor, més enllà dels 40 anys, s'observa un nou augment dels naixements fora del matrimoni la qual cosa fa pensar que es tracta més aviat d'un fenomen relacionat amb pautes de convivència i formació de segones parelles després de processos de separació o divorci⁹.

QUADRE III-17.

Evolució dels naixements segons residència i estat civil de la mare. 1996-2000

		1996	1997	1998	1999	2000
Balears	Casades	82,1	80,6	77,4	75,9	74,6
	No casades	17,9	19,4	22,6	24,1	25,4
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mallorca	Casades	82,4	80,7	77,7	76,0	74,9
	No casades	17,6	19,3	22,3	24,0	25,1
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Menorca	Casades	86,2	83,1	80,6	79,8	78,5
	No casades	13,8	16,9	19,4	20,2	21,5
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Eivissa	Casades	77,6	78,1	72,6	71,7	69,6
Formentera	No casades	22,4	21,9	27,4	28,3	30,4
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

FONT: IBAE, 2000.

A les Illes Balears, com a la resta d'Espanya, la formació de la família s'associa majoritàriament al matrimoni catòlic, que representa el 2001 el 65,8% dels matrimonis.

Però el més interessant és comprovar que les diferències per illes són de nou apreciables i així com a Mallorca els matrimonis civils i per altres ritus religiosos no sumen més que el 32,7%, a Menorca són el 40,1% i a Eivissa i Formentera el 42,5%. És a dir, les Pitiüses es perfilen com les illes on, per diverses raons entre les quals no es pot

⁹ En aquest sentit s'ha de remarcar que és a Eivissa on els naixements en dones adultes no casades més enllà dels 30 anys té un pes major (arriba a representar un 40% dels naixements en dones de 40 anys i més) el que reafirma el perfil ja apuntat de la importància de formes alternatives de maternitat no lligades a embarassos d'adolescència.

oblidar la importància dels residents estrangers (que fa anys que són a les Pitiüses), es donen fórmules més diversificades de formació de famílies i de convivència (vegeu quadre III-18).

QUADRE III-18.

Evolució dels matrimonis segons residència i forma de celebració

		1996	1997	1998	1999	2000
Balears	Catòlics	69,7	67,9	67,0	65,8	65,8
	Civils i altres	30,3	32,1	33,0	34,2	34,2
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mallorca	Catòlics	70,8	69,0	68,1	66,7	67,3
	Civils i altres	29,2	31,0	31,9	33,3	32,7
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Menorca	Catòlics	67,0	63,6	65,4	62,3	59,9
	Civils i altres	33,0	36,4	34,6	37,7	40,1
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Eivissa	Catòlics	63,1	61,8	59,1	61,2	57,5
	Civils i altres	36,9	38,2	40,9	38,8	42,5
Formentera	Catòlics	63,1	61,8	59,1	61,2	57,5
	Civils i altres	36,9	38,2	40,9	38,8	42,5
	TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: IBAE, 2000.

1.3. POBRESA, EXCLUSIÓ I VULNERABILITAT A LES ILLES BALEARS

L'anàlisi de la situació actual de la pobresa i l'exclusió a les Balears pateix d'una manca estructural de fonts estadístiques regulars. La pobresa d'ingressos s'ha de basar necessàriament en l'*Encuesta de presupuestos familiares* del 1991, ja que la nova *Encuesta continua de presupuestos familiares* anual no permet una anàlisi dels nivells de pobresa per comunitats autònomes i altres fonts recents com ara el *Panel europeo de hogares* tampoc no permeten explorar l'escala regional. La font més recent que permet una certa aproximació als nivells de pobresa relativa a Balears és l'Enquesta de salut realitzada el 2000 que, com és obvi, no tenia per objecte específic el coneixement dels ingressos i despeses de les llars. Tot i així es poden avançar alguns resultats a partir de la pregunta sobre ingressos, sense que aquests puguin ser comparats amb els d'altres comunitats autònomes. Al mateix nivell d'aproximació es poden analitzar les característiques de les llars sense ingressos per remuneració o prestacions públiques que aporta l'Enquesta de població activa (i acumular la mostra dels anys més recents per tal de fer-la significativa).

La informació sobre la pobresa d'ingressos, tot i ser central, abasta una de les dimensions possibles de l'exclusió de la població, ja que s'entenen per processos d'exclusió les espirals negatives en què es veuen involucrades les persones i que les exclouen els funcionaments generals de la societat, funcionaments que garanteixin uns nivells mínims de cobertura de les necessitats bàsiques. Es tracta, per tant, de processos multidimensio-

nals on intervenen habitualment més d'una de les següents dimensions: les desestructuracions greus a la família, la manca crònica de salut i les malalties mentals, la manca de recursos bàsics per a la subsistència, l'exclusió dels beneficis socioinstitucionals.

Es caracteritzen com a grups o col·lectius amb un perfil d'exclusió social bàsicament els següents:

- Ancians que viuen sols i amb recursos insuficients.
- Malalts mentals, malalts de la SIDA, drogodependents, malalts crònics i persones amb discapacitat sense suport familiar.
- Aturats de llarga durada i llars i persones sense fonts de recursos.
- Famílies i persones excloses d'un habitatge (per exemple per processos de desnonament) i persones sense llar.
- Presos i expresos.
- Persones dedicades a la prostitució.
- Minories ètniques i culturals i immigrants internacionals recents sense recursos.

La quantificació del col·lectiu en situació d'exclusió és problemàtica. En realitat l'única informació de què es disposa és la dels registres administratius dels serveis socials i aquesta és, ara per ara, fraccionada i no homogènia. A més, al cap i a la fi allò que tenen en comú els perfils de persones tan dispers és la necessitat d'ajuda exterior per sortir de les espirals negatives que les allunyen del desenvolupament autònom de la vida quotidiana amb les necessitats bàsiques cobertes. Per aquesta raó es considera rellevant incorporar un tercer concepte, el de vulnerabilitat o risc d'exclusió, que es refereix als processos (socials, institucionals i culturals) que poden conduir a les espirals negatives de l'exclusió. La població i les llars vulnerables serien aquelles en les quals es pot detectar la presència d'algun dels factors que poden desencadenar l'exclusió i en conseqüència la necessitat d'intervenció no puntual dels serveis socials.

A les Balears el dinamisme econòmic que ha caracteritzat el seu model productiu en el darrer quart de segle ha fet que sigui una comunitat rica en termes de renda familiar disponible, on els nivells de població per sota dels llindars de pobresa (els únics que es poden comparar) i els nivells d'exclusió són relativament baixos, però a la vegada les característiques específiques de l'especialització turística donen lloc a la presència d'amplis segments de població en situació vulnerable.

La generalitzada contractació eventual juntament a l'estacionalitat de l'activitat turística provoca la combinació estructural de períodes d'atur i períodes d'ocupació a la persona, de tal manera que la cronificació d'aquestes situacions i les trajectòries laborals erràtiques donen peu a un segment de població madura amb força dificultats per mantenir-se al lloc de treball o per fer realitat les seves expectatives d'estabilitat. Les dificultats per sumar els anys de cotització i els baixos salaris (mitjana per persona i mes) donen lloc, a més, a un segment de població major amb escasses pensions (la mitjana també es troba per sota de l'estatal) i especialment vulnerables quan no compten

amb el suport familiar o no disposen d'un habitatge en propietat per posar alguns exemples.

L'alta rotació de les contractacions planteja un ampli ventall d'oportunitats als joves per a la seva incorporació primerenca al mercat de treball (tot i que són precàries i inestables) el que provoca alhora un acusat abandó dels estudis. El dèficit d'estudis (fins i tot dels obligatoris) és un dels components centrals de la vulnerabilitat dels joves de les Illes.

Per últim, l'alta taxa d'activitat de la dona amb horaris i jornades intensives (en el sector turístic) no s'acompanya de l'adequat suport públic pel que fa a escoletes per als infants i programes d'ajut infantil i juvenil, el que juntament a l'àmplia oferta d'oci que caracteritza una economia especialitzada precisament en l'oci provoca efectes no volguts sobre els segments més desprotegits de la població infantil i juvenil. Les llars monoparentals, en especial de dones soles amb càrregues familiars, són un dels col·lectius més vulnerables.

La vulnerabilitat més estructural es pot analitzar entre altres a través dels següents indicadors:

- Llars amb mancances greus a l'habitatge.
- Persones majors que viuen soles.
- Llars amb persona principal eventual, aturada o ocupada a temps parcial.
- Llars amb tots els membres adults capacitats no ocupats.
- Llars sense perceptors d'ingressos (laborals o pensions de l'Administració pública).
- Joves adults amb dèficits greus de formació (entre 18 i 24 i entre 25 i 39 anys sense l'escolarització obligatòria acabada).
- Llars monoparentals amb escassos recursos (pare o mare en situació d'atur, inactivitat, sense fonts d'ingressos etc.).
- Taxa d'atur de llarga durada.
- Percepció d'estat de salut dolenta o molt dolenta.
- Llars en situació de pobresa relativa.

Aquests indicadors poden classificar-se en tres blocs en funció de la seva disponibilitat i del nivell territorial d'anàlisi que permeten. En primer lloc hi ha indicadors, com ara els de llars per sota dels llindars de pobresa, que depenen d'investigacions puntuals i que es refereixen a la comunitat autònoma. D'altres, els que provenen de l'EPA, permeten un seguiment any rere any, hi són també a nivell de Balears i es poden comparar amb les altres comunitats autònomes. Per últim hi ha una bateria d'indicadors que s'obtenen del cens de població i habitatge que aporten una visió estructural cada deu anys, però que tenen el gran avantatge de fer possible una anàlisi comparativa entre les illes, municipis i microterritoris de la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Els principals trets de l'exclusió i vulnerabilitat a les Illes es poden resumir en els següents apartats:

1.3.1. LES LLARS POBRES I SENSE RECURSOS

A partir de l'Enquesta de salut del 2000 es pot parlar d'un volum de llars en situació de pobresa severa, per sota del llindar del 25% de la renda neta disponible, de 6.872 llars i devers 20.147 persones, la qual cosa representa un 2,5% del total de llars de Balears¹⁰. Les llars amb pobresa moderada, per sota del llindar del 50% representen un 13,8%, 34.566 llars.

A efectes de considerar la proporció de població en risc d'exclusió també s'ha demostrat molt congruent la utilització de la informació que subministra l'Enquesta de població activa (EPA) en què s'hi han analitzat les llars en les quals sabem que cap membre no disposa a la setmana de referència d'una ocupació remunerada o d'altre tipus de font d'ingressos (pensions i prestacions de l'INEM o Seguretat Social). A partir de la mitjana dels anys 1999, 2000 i 2001¹¹ es troben en aquesta situació 7.531 llars, és a dir, un 2,9% de les llars.

Però a més, no es pot oblidar el creixement accelerat de la immigració estrangera dels últims anys, tal i com reflecteixen les dades del padró, les d'atur enregistrat i les d'afiliació a la Seguretat Social que es tracten en altres apartats d'aquest informe. En aquest sentit és útil tenir en compte una font complementària, les targetes sanitàries per a persones sense recursos¹². Aquesta informació s'ha d'utilitzar amb cautela ja que el volum total de 4.733 targetes es refereix a les targes acumulades fins a finals del 2001¹³ i a més són targes personals no necessàriament per llars. Però si consideram que es tracta de targes que es concedeixen prèvia acreditació de la situació de falta de recursos econòmics a través dels informes socials emesos per la xarxa de serveis socials, que el 61,7% del total de targes corresponen a estrangers no comunitaris i que aquestes han augmentat sobretot en els darrers anys, el volum resultant de 2.923 targetes ens apropa a un col·lectiu que generalment és subconsiderat en les altres fonts d'anàlisi de la pobla-

¹⁰ Aquestes dades són força semblants a les que aporta l'informe d'EDIS i la Fundació FOESSA (1998) que xifra la població amb pobresa severa en 6.450 llars, és a dir, el 2,8%. Molt diferents varen ser els resultats de l'Enquesta de pressuposts familiars del 1991 (la darrera que permet una anàlisi d'ingressos per comunitats autònomes). Segons aquesta enquesta, amb una metodologia diferent, les llars per sota del llindar del 25% representaven a Balears, llavors, un 1,1%, és a dir, 2.370 llars.

¹¹ Donat que es tracta d'una mostra reduïda s'ha treballat amb la mitjana dels tres anys.

¹² La informació ha estat recollida de les direccions territorials d'atenció primària de l'ib-salut per la Direcció General de Planificació i Ordenació Social de la Conselleria de Benestar Social i forma part de les dades de l'estudi de base del Pla de lluita contra l'exclusió que s'elabora actualment.

¹³ La possibilitat d'obtenir la targeta en el cas dels immigrants només és a partir de la Llei 4/2000, menys en el cas de menors i dones embarassades (Llei 1/1996), per aquesta raó el gruix dels immigrants inscrits corresponen als darrers dos anys.

ció sense recursos¹⁴. Si s'exclouen del volum de targetes sanitàries les dels menors de 14 anys que representen un 35,7%, s'ha de pensar en un volum de 1.043 targetes.

En conclusió, les dades de què es disposa són força congruents; si a les 6.872 llars amb pobresa severa i les 7.531 sense recursos segons l'EPA s'afegeixen els immigrants extracomunitaris sense recursos, es poden estimar per al 2001 prop de les 8.000-8.500 les llars sense recursos¹⁵.

1.3.2. CARACTERITZACIÓ DE LES LLARS POBRES

La caracterització de les llars pobres a partir de l'Enquesta de salut de les Illes Balears (duïta a terme el 2000) parteix de la resposta a la pregunta sobre els ingressos bruts anuals de la llar. Aquesta pregunta no la responen el 32,2% dels entrevistats, però una anàlisi explorada de les llars que no responen permet considerar que en una part considerable no són llars plausiblement pobres¹⁶.

Les característiques de les llars pobres s'han basat en les considerades de pobresa moderada o per sota del llindar del 50% de la renda mitjana. Es tracta de llars formades per una mitjana de 3,2 persones i hi destaquen en especial les llars nombroses. Les llars formades per 6 i més membres representen el 9,3%, quan per al conjunt de les Illes el percentatge es redueix a un 3,8%. Tot i que no es disposa d'informació, cal pensar que també a Balears s'ha produït un procés de reducció de la grandària de les llars pobres tal i com recull el CES estatal per al període comprès entre el 1981 i el 1991, quan es va passar de 4,2 a 3,8 membres de mitjana a les llars pobres de l'Estat (vegeu gràfic III-2).

Les llars unipersonals tenen poc pes, un 3,6%, però en la seva majoria són de persones majors de 65 anys (prop de les 4.150 persones majors pobres que viuen soles). El tipus de família que predomina és la parella amb fills (un 70,4%, quan la mitjana és del 60,3%). Per últim les llars monoparentals pobres representen un 12,2% (mitjana del 10,3%) (vegeu gràfics III-3 i III-4).

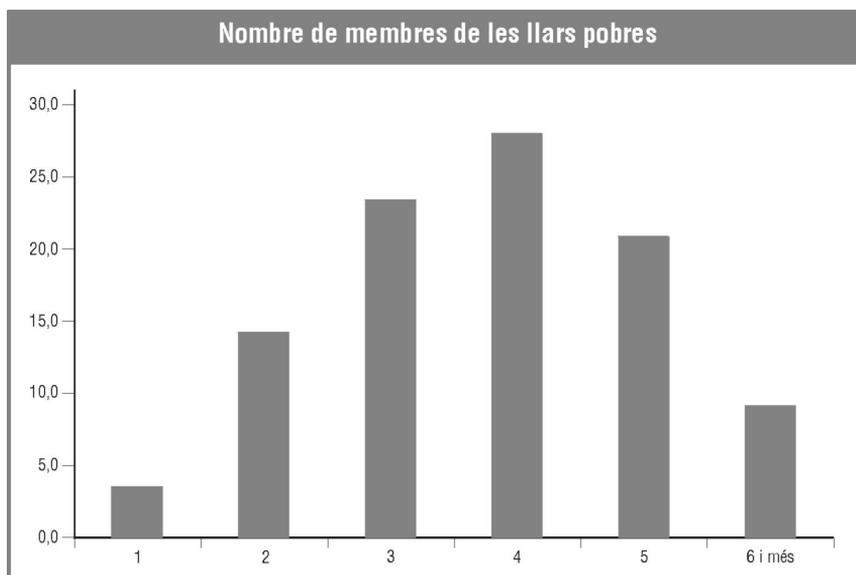
El perfil predominant de la persona principal a la llar és el d'home i en un percentatge important (un 22,2% enfront del 16,5% general) es tracta d'una persona major de 65 anys. Pel que fa als estudis, un 33% no té estudis o no ha finalitzat els estudis primaris, la qual cosa representa un 19,5% en el conjunt de Balears segons l'ESIB.

¹⁴ Per exemple, les llars sense recursos de l'EPA tenen persona principal estrangera en un 5,7% dels casos (si s'exclouen les llars amb tots els membres de menys de 25 anys o de 65 anys i més). És a dir, 195 llars.

¹⁵ Aquestes mateixes fonts s'han utilitzat per estimar les llars de potencials usuaris de renda mínima d'inserció, però tot exclouent aquelles en què el cap de família és menor de 25 o major de 65 anys. El volum estimat és de 4.677 llars.

¹⁶ Estan sobrerrepresentades les llars amb persona principal que treballa per compte propi (un 21,6% quan la mitjana és del 17,9%) i estan subrepresentades les llars d'assalariats pocs o gens qualificats (grups IV i V de la classificació de l'ESIB). Així mateix un 10% dels que no contesten s'autoidentifiquen com de classe social mitjana-alta i un 13,5% de classe baixa o mitjana baixa.

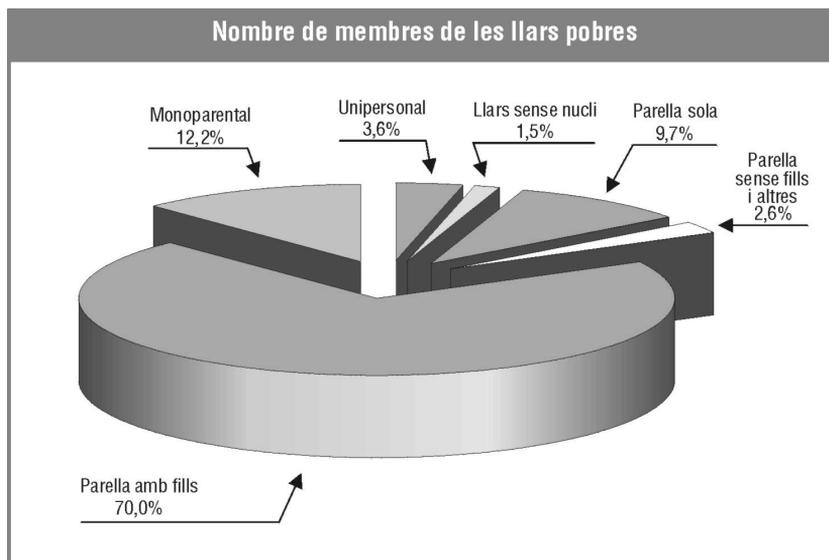
GRÀFIC III-2.

Font: Elaboració pròpia.

A les llars pobres predomina la persona principal en situació d'assalariada (un 48%) i en segon lloc les persones jubilades (un 20%) d'acord amb el doble perfil que caracteritza la pobresa actual: per una part famílies amb fills, aturats i/o molt poc qualificats¹⁷ i per l'altra, jubilats amb pensions escasses i persones amb incapacitat o invalidesa.

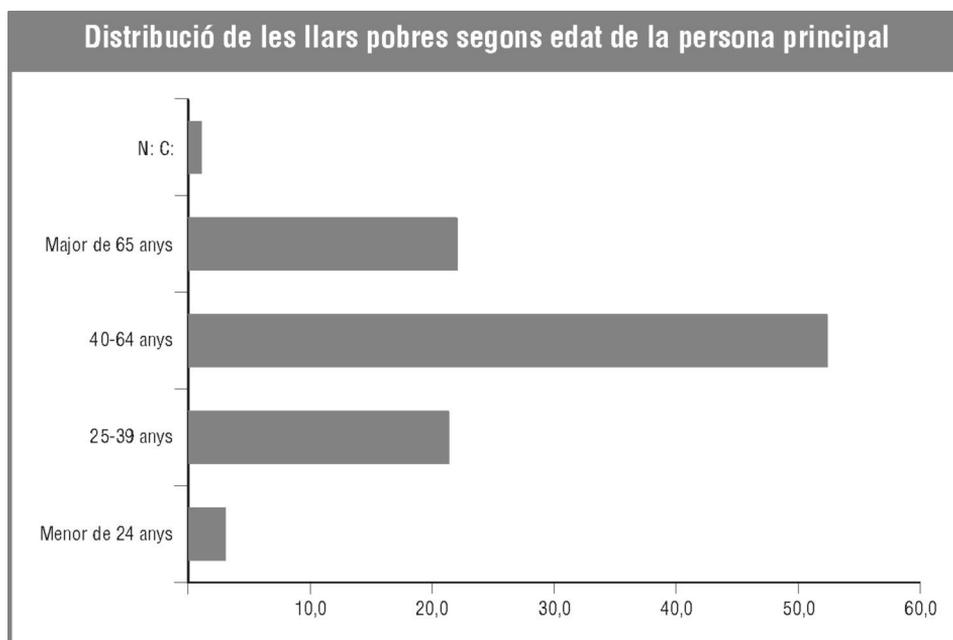
GRÀFIC III-3.

Font: Elaboració pròpia.

¹⁷ En un 18,6% la persona principal és obrer qualificat, en un 14% obrer sense qualificar i en un 14,5% treballador de serveis.

GRÀFIC III-4.

Font: Elaboració pròpia

Si es considera la classe social, com es recull a l'Enquesta de salut (a partir de les ocupacions), el 32,5% de les llars pobres tenen la persona principal a la categoria de treballadors manuals qualificats i un altre 22,3% a la categoria V, de treballadors no qualificats. Tot i així quan es demana per la percepció subjectiva de classe, predomina l'autoconsideració de classe mitjana encara que en una proporció molt inferior a la resposta del conjunt de la població (un 57% a les llars pobres i un 70% al conjunt). En un 25% es consideren de classe mitjana baixa i en un 11,1% de classe baixa.

1.3.3. LES MANCANCES A L'HABITATGE

El pes dels infrahabitatges, que inclou tant tenir una grandària insuficient (en termes absoluts i relatius) com l'estat ruïnós o deficitari o no disposar de serveis bàsics (llum, aigua, sanitaris) i altres mancances bàsiques com ara l'aigua calenta, és un indicador clau de la vulnerabilitat i de l'exclusió. Les dades de què es disposa corresponen al cens d'habitatge del 1991, però a l'espera de disposar de les dades del nou cens hom pot concloure que Balears experimenta nivells de vulnerabilitat de l'habitatge considerables no només amb relació a la manca d'aigua corrent (que s'explica per la freqüent utilització de pous i cisternes privades als pobles) sinó també pel major pes de la manca d'urinari, bany o dutxa que afecta un 6,5% i un 5,9% respectivament, quan a l'Estat és d'un 3% i un 5%. En definitiva, la vulnerabilitat de l'habitatge comprèn un 7,6% de les

llars¹⁸, que suposa de l'ordre dels 13.000 habitatges, però hi ha diferències molt apreciables per illes i municipis. Els valors màxims s'assoleixen a Eivissa i Formentera (un 12,1% de les llars).

Pel que fa a les condicions de l'habitatge específicament de les llars pobres, els resultats de l'estudi d'EDIS-FOESSA (1998) a Balears mostraven que el 26,7% de les llars pobres són a barris deteriorats o a suburbis i gairebé la cinquena part d'habitatges dels pobres de Balears es troben en mal estat o són infrahabitables. La dimensió mitjana de l'habitatge de les llars pobres de les illes és de 77,9 m², 20,8 m² menys que la mitjana de la comunitat autònoma. Atès que entre les llars pobres el pes de les famílies nombroses és significatiu és del tot congruent que el 20,4% de les llars formades per 5 o 6 membres resideixen en llars de menys de 60 m². Si s'utilitza l'indicador de l'amuntegament (superfície inferior a 10 m² per persona) un 8,4% de les llars pobres es troben en aquesta situació.

La importància del factor habitatge en els processos d'exclusió és del tot inqüestionable i així ho mostra la situació de l'habitatge de les llars d'usuaris de la renda mínima d'inserció entre el 1996 i el 2001. Per a aquestes famílies l'excepció és disposar d'un habitatge en propietat (solament un 9% té habitatge propi pagat i un altre 5% el paga), la majoria resideix en habitatges de lloguer (un 54%) i encara un altre col·lectiu significatiu es troba en situacions precàries pel que fa a la disposició d'habitatge; viuen en habitatges cedits (16%), o compartits (4%) o altres situacions. No és estrany, doncs, que en un 17% dels casos es tracti d'habitatges "no normalitzats" o que no consti cap domicili definit (barraques, cotxeres, pensions, prefabricats...)¹⁹.

Un altre indicador que dimensiona directament l'exclusió de l'habitatge és els processos de desnonament (de lloguers) que han tengut lloc a les Illes els darrers anys. La informació recollida²⁰ permet fer una estimació de la proporció de desnonaments entorn dels 800 processos anuals (en els anys analitzats, 1997, 1998 i 1999). Els elevats preus dels lloguers i la mobilitat residencial per a un col·lectiu important de població que es desplaça per treballar a la temporada turística fa que es tracti d'una problemàtica a tenir molt en compte a la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Els valors màxims de desnonament es localitzen als municipis costaners i amb un turisme consolidat. Els primers llocs els ocupen Santanyí i ses Salines; el tercer lloc Lluçmajor gràcies al pes dels desnonaments a s'Arenal. Com és obvi també destaquen Palma i Calvià.

Els processos de desnonament també afecten xalets o cases grans i ben condiciona-

¹⁸ L'indicador de vulnerabilitat de l'habitatge forma part de l'indicador sintètic de vulnerabilitat que s'ha aplicat al llibre *L'espai social de l'exclusió* (Carbonero, Horrach, Mascaró i Santiago, 2001).

¹⁹ Vegeu el "Segon Informe: sistemes de protecció social, RMI i ajudes econòmiques finalistes" a l'estudi de base del Pla de lluita contra l'exclusió (M.A. Carbonero, C. Morey, A. Puigrós i M. Ribas, Govern de les Illes Balears, 2002).

²⁰ Les estadístiques judicials no contempen per separat els processos de desnonament de locals i d'habitatges. Per aquesta raó la problemàtica social del desnonament no es pot quantificar a través de les fonts disponibles. L'estimació que es presenta és el resultat d'un laboriós i excepcional treball de camp de recompte

des. En aquests casos les morositats i els processos judicials que es deriven s'associen a altres factors aliens a la problemàtica de manca directa de recursos, però es tracta d'una minoria, el perfil àmpliament predominant és el de les dificultats de recursos per satisfer uns lloguers que (el 1997, 1998) se situaven en la seva majoria (un 74% dels registres) per sota de les 50.000 ptes.

És ben conegut l'augment sostingut del preu de l'habitatge a Balears en els últims anys. L'esforç²¹ que representa accedir a un habitatge el lloguer del qual el 2000 superava el llindar del 30% dels ingressos mensuals (que es considera el llindar acceptable per poder accedir-hi) per a la gran majoria de les llars. En un recent estudi s'estimava entre 2.925 i 4.275 (segons la hipòtesi conservadora o expansiva de població i formació de llars) els habitatges de protecció oficial o de qualsevol altra modalitat de preu controlat que es necessitaven per proveir, en un horitzó de deu anys (fins el 2010), la població amb rendes per sota dels 2.500.000 de pessetes anuals, que és el llindar a partir del qual la població no pot accedir als habitatges de preu mitjà del territori.

Donat que la promoció de protecció oficial ha estat sempre particularment escassa, la problemàtica de l'habitatge és avui per avui un dels factors principals dels riscos d'exclusió, pel que fa a les llars amb menys ingressos. Al mateix temps és un dels elements determinants del retard en l'emancipació del jovent a Espanya.

1.3.4. LA VULNERABILITAT I EXCLUSIÓ DE L'OCUPACIÓ

La important flexibilitat del mercat de treball, l'alt nivell d'activitat i la importància dels fluxos d'entrada i sortida de l'activitat i la inactivitat, es tradueix en la cronificació social d'unes relacions laborals fràgils i precàries. La forta rotació es manifesta en una abusiva expansió de la contractació de curta durada.

Des d'una perspectiva estricta de mercat, aquesta forta rotació i la forta capacitat d'adaptar oferta i demanda d'ocupacions a les necessitats de la producció posen de manifest, segons alguns autors, una gran "eficiència" de l'economia balear i un dels factors principals de la capacitat de generació de renda i PIB. Però els costos socials d'aquest model són indubtables. La conjunció d'un nivell elevat de rotació laboral amb uns costos per treballador inferior a la mitjana es correspon amb una estructura d'ocupacions amb un important nivell de deteriorament²². L'elevada eventualitat comporta una acusada cronificació de les situacions precàries entre els treballadors poc qualificats.

dels desnonaments d'habitatge als jutjats de Balears en els darrers anys en el context de les investigacions realitzades sobre problemàtiques socials. Pel que fa als jutjats de Mallorca i Menorca els resultats es troben en el llibre citat anteriorment (Carbonero, Horrach, Mascaró i Santiago, 2001) i pel que fa a Eivissa es recullen en la investigació duta a terme per M.A. Carbonero, A. Puigrós i Ribas, 2001, *op. cit.*

²¹ L'esforç es mesura com la proporció d'ingressos mensuals que les llars han de destinar al retorn d'un préstec hipotecari. Vegeu els resultats de l'estudi de C. Trilla Bellart, *Estudi de necessitats d'habitatge a les Illes Balears. Situació actual i previsions a mitjan termini (2001-2010)* (2000).

²² L'ocupació més contractada és el 2001 entre les dones el personal de neteja (23%) i entre els homes els picapedrers (un 17,7%). Els treballadors no qualificats representen el 37%.

La taxa global d'atur a Balears continua en nivells clarament inferiors a la mitjana estatal però es manté un col·lectiu d'aturats de llarga durada que arriba a les 3.817 persones, de les quals el 49% duen més dos anys d'antiguitat com a demandants d'ocupació.

El perfil majoritari d'aquest col·lectiu és el de dones (un 63% del total) d'entre 30 i 45 anys, amb molt poca o nul·la qualificació, amb fills ja escolaritzats que durant molts anys han estat allunyades del mercat de treball formal²³.

Les llars on no hi ha cap ocupat i que no tenen fonts de recursos (per l'ocupació o per pensions) representen segons l'EPA (mitjana del 1999, 2000 i 2001) 7.531 llars, és a dir, un 2,9% de les llars, la qual cosa les situa lleugerament per sobre del 2% del conjunt de l'Estat.

Si s'utilitza per aproximar-se a l'exclusió laboral l'indicador de la proporció de llars amb tots els actius aturats, un 1,9% de llars es troben en aquesta situació la qual cosa representa uns nivells més baixos que la mitjana d'Espanya (3,8% de llars).

Per últim, un 13,8% de llars tenen la persona principal eventual o ocupada a temps parcial o aturada, mentre que aquest indicador suposa un 12,5% al conjunt de l'Estat.

1.3.5. DÈFICITS ESTRUCTURALS EN LA FORMACIÓ

Els dèficits en la formació bàsica per part dels joves adults constitueixen un indicador clau de vulnerabilitat ja que comporta que aquestes persones difícilment poden aspirar a trajectòries laborals ascendents (en qualificació i remuneracions i estabilitat) sinó que més aviat és factible pensar en la cronificació de les situacions de precarietat que presenten. La proporció de joves adults entre 20 i 39 anys sense l'escolarització obligatòria (dades del padró del 1996) ens aproxima a aquesta greu problemàtica que afecta un 31,3% dels joves de Balears.

En la seva distribució per illes, Eivissa i Formentera és on els valors mitjans són més elevats (un 35,2%) i Menorca on són més baixos (un 29,9%), tot i que la ciutat de Palma mostra uns nivells de vulnerabilitat amb relació als estudis encara més baixos (29,1%).

Per municipis en destaquen set que tenen per sobre del 40% de joves adults. Aquests municipis són Ferreries, Lloseta, Felanitx, Sant Antoni, Capdepera, Lluçmajor i es Migjorn Gran.

1.3.6. PROBLEMÀTIQUES A LA LLAR

Les problemàtiques a la llar constitueixen un dels factors bàsics del risc d'exclusió.

²³ Vegeu l'estudi *Inserció sociolaboral d'aturats de llarga durada a les Illes Balears*. Observatori Sociolaboral de la Conselleria de Treball i Formació, Conselleria de Treball i Formació, Govern de les Illes Balears, Palma, 2000.

Qualsevol de les dimensions analitzades si es combina amb la manca de suport familiar o amb relacions familiars problemàtiques multiplica les possibilitats que la persona s'endinsi en espirals negatives que li dificultin cada cop més la seva inserció social. Tot i això, no és possible obtenir dades des d'una perspectiva estructural que permetin quantificar les problemàtiques a la llar.

La proporció de llars unipersonals formades per persones de 75 anys i més representa un indicador bàsic no sols per a la planificació dels serveis i recursos específicament dirigit al col·lectiu de gent gran, sinó també per a la contribució a una visió general de la vulnerabilitat. La proporció d'aquestes llars ens remet a la intensitat dels processos d'envelliment i sobreenvelliment de la població. L'any 1996 un 5,4% de les llars de les Balears era d'aquest tipus amb unes proporcions molt semblants a Mallorca i Menorca i amb valors molt més baixos en el cas d'Eivissa i Formentera (un 2,9%).

Un segon aspecte de les problemàtiques a la família al qual es pot fer una aproximació quantitativa, tot i que amb precaucions, és el de les llars monoparentals, la gran majoria de les quals estan encapçalades per dones. Les mares soles amb fills al seu càrrec s'han estimat en 14.200²⁴. Els processos de separació i/o divorci o viduïtat quan les dones tenen un escàs nivell de formació i poca o nul·la experiència laboral aboquen la mare sola amb infants a situacions de risc d'exclusió. De fet, la majoria dels beneficiaris titulars de la renda mínima d'inserció a Mallorca en el període 1996-2001 ha estat dones (un 70%), persones adultes joves entre 30 i 40 anys i les llars monoparentals (amb fills i sense altres persones) és el tipus de família més nombrós, amb més d'un 30% de les llars d'usuaris.

Per últim, com ja s'ha tractat en la caracterització de les llars pobres, l'escassetat de recursos s'accentua en les llars nombroses amb escassa qualificació, atur o altres problemàtiques de la persona o persones que aporten els recursos monetaris a la llar. No és estrany llavors que el 20% de les llars d'usuaris de renda mínima d'inserció (RMI) en el període comprès entre el 1996 i el 2001 estiguessin formades per cinc o més membres.

1.3.7. L'EMPRESONAMENT COM A FACTOR D'EXCLUSIÓ

A l'actualitat a Espanya es potencien polítiques punitives basades en el que s'anomena "tolerància zero", plantejament importat dels Estats Units i que s'introdueix cada cop més a Europa. El plantejament és molt senzill. Es considera que és en la lluita contra la petita delinqüència que es farà retrocedir la problemàtica criminal. Se cerca perseguir els petits robatoris, petit tràfic d'estupefaents, desordre públic i els comportaments pro-tocriminals i les conseqüències directes són l'enduriment judicial i sobretot l'augment dels dispositius policíacs i penitenciaris.

A Espanya, encara que és un tema força desconegut s'han incrementat les taxes d'em-

²⁴ Vegeu l'article sobre "Marginació" a l'Informe econòmic i social de les Illes Balears 1999, volum 2. Medi Ambient, Societat i Cultura, "SANOSTRA", 1999.

presonament de forma sostinguda en els anys vuitanta i noranta i ja el 1995 aquesta taxa era superior a la mitjana de la UE i a la de la majoria dels països més propers com ara Itàlia, Portugal, Grècia o França.

Balears pel seu dinamisme econòmic i poblacional i per les especificitats de l'activitat turística que donen lloc a moviments de població (treballadors i visitants) molt acusats és una comunitat paradigmàtica pel que fa a l'empresonament. La població empresonada s'ha més que duplicat en el període 1985-94 tot seguint la tendència general d'Espanya, però amb un creixement clarament superior²⁵.

El nombre de reclusos als centres penitenciaris de les Balears (Palma i Eivissa) sumaven a 31/02/2002 1.086 persones, 983 homes i 103 dones. El nombre d'exreclusos que es troben en una situació precària a les Illes és de prop de les 1.600 persones segons un estudi recent²⁶.

1.3.8. MANCA DE SALUT I LIMITACIONS D'AUTONOMIA

Les limitacions a l'autonomia personal i d'inserció social derivades de les malalties cròniques i de les discapacitats i minusvalideses són un factor clau a tenir en compte en els processos d'exclusió. De fet, les problemàtiques de salut estan molt presents entre els perceptors d'RMI.

Pel que fa a les minusvalideses²⁷ segons un recent estudi de l'Institut Balear d'Afers Socials (IBAS) del 1999 basat en el registre de les persones vives valorades en el centre base de l'IBAS que han obtingut un grau de minusvalidesa igual o major del 33%, a Balears són 25.150, de les quals 6.162 tenen 65 anys o més.

Un estudi realitzat durant el 2000 mitjançant entrevistes a 3.067 persones amb una discapacitat valorada en un 33% o més, d'edats compreses entre els 16 i 64 anys, aporta informació específica sobre les necessitats de formació e integració laboral de les persones amb discapacitat²⁸.

Del col·lectiu entrevistat un 23% fa feina i entre els que no fan feina un 29% manifesta no haver treballat mai i altre 45% no fa feina des de fa més de dos anys. Pel que fa a la percepció de les seves dificultats d'inserció, un 36% considera que han tengut dificul-

²⁵ La taxa d'empresonament era el 1994 de 108,5 a Balears i de 103,4 a Espanya.

²⁶ Vegeu l'article sobre "Marginació", *op. cit.*

²⁷ Es considera persona amb minusvalidesa aquella que ha estat reconeguda formalment pels òrgans competents en la matèria i que presenta com a mínim un 33% de disminució de la seva capacitat orgànica i/o funcional juntament a la suma dels seus factors socials complementaris.

²⁸ Vegeu de l'Institut Balear d'Afers Socials (2000), *Estudi de les necessitats de formació i integració laboral de les persones amb discapacitat a les Illes Balears, Govern de les Illes Balears, IBAS, Fundació ONCE i FSC, Palma de Mallorca.*

²⁹ En realitat presenten elevats percentatges de sense estudis entre els homes de 60 anys i més i les dones de 45 anys i més.

tats especials per trobar feina a causa en primer lloc de la seva discapacitat i en segon lloc de l'edat; en tercer lloc es refereixen a les carències formatives²⁹. A través de les entrevistes es detecta sobretot la manca d'orientació professional i d'informació per conèixer les seves capacitats per desenvolupar feines apropiades.

A més, s'ha de destacar la manca d'una cultura de la prevenció de riscos laborals. A l'estudi de referència (IBAS, 2001) es posa l'exemple freqüent de dones madures que han treballat molts d'anys com a cambres de pisos, amb adopció de postures inadequades i que presenten problemes seriosos d'esquena com a resultat dels seus esforços continuats i no adequats.

L'enquesta de Salut de les Illes Balears (ESIB) mostra com l'autopercepció d'un estat de salut dolenta és major a les llars per sota del llindar de pobresa del 50%, quan prop del 10% respon que en els darrers dotze mesos han tengut una salut dolenta, mentre que la mitjana de les Balears és del 6,7%. En correspondència amb aquests resultats la qualitat de vida (mesurada a partir de la mobilitat, la cura personal, la presència de dolor o malestar i la sensació d'ansietat o depressió) és pitjor entre les classes socials desfavorides, en les quals també s'observa una major tendència de patir un trastorn mental³⁰. Destaquen en aquestes classes el mal d'esquena amb una major prevalença entre els treballadors manuals no qualificats i la mala circulació i les varius que es troben més sovint entre els treballadors manuals semiqualficats.

La valoració de les problemàtiques de salut dels perceptors de la renda mínima d'inserció mostra que prop del 23% té una malaltia mental o pateix una depressió, que gairebé un 15% dels beneficiaris té una malaltia orgànica crònica i el 12,2% té alguna discapacitat, ja sigui física o psíquica. Per descomptat s'hi troben presents els problemes amb les drogues i l'alcohol (un 4%) i la SIDA (un 3%). No és d'estranyar per tant que es consideri que en un 10% es troben incapacitats totals per al treball i que en un 25% més es requereix un procés previ de recuperació de salut. És a dir, que les problemàtiques de salut són un component important del risc d'exclusió (s'ha treballat l'àrea de salut en un 50% dels casos d'RMI en els quals hi consta aquesta informació)³¹.

1.3.9. DIFICULTATS D'ACCÉS ALS RECURSOS INSTITUCIONALS

La dificultat d'accés als recursos institucionals és una altra dimensió de l'exclusió. Entre els processos institucionals que influeixen en els processos d'exclusió es poden citar: els efectes no desitjats dels serveis (dependència), els efectes que dificulten l'accés per la mateixa gestió de l'oferta (dispersió de competències, confusió i manca d'informa-

³⁰ Com és obvi la qualitat de vida disminueix amb l'edat, sobretot entre les dones. Per illes la valoració més negativa es troba a Mallorca (l'illa més envellida). El principal problema és la presència de malestar o dolor (un 31% dels majors de 14 anys), l'ansietat o depressió (un 19,5%) i els problemes de mobilitat (un 15%). Vegeu *Enquesta de salut de les Illes Balears, Conselleria de Sanitat i Consum, Govern de les Illes Balears, 2001, Palma de Mallorca*.

³¹ Es tracta de 700 casos dels quals s'ha enregistrat la informació a la base de dades d'RMI de Mallorca.

ció sobre els drets) i altres efectes derivats de les limitacions d'accés per a determinats col·lectius que no reuneixen les condicions exigides per a residir i/o treballar a l'Estat espanyol segons la legislació vigent.

Pel que fa les dificultats derivades de la gestió de l'oferta de recursos institucionals, un bon exemple és el de la gestió de la renda mínima d'inserció que des de la seva implantació el 1996 fins al 2001 no ha augmentat el nombre de titulars usuaris (tendència que canvia el 2002) que foren 573 el 2001. I en canvi s'ha xifrat la demanda potencial de llars d'usuaris prop de les 4.500 (per al 2000). La desproporció és evident, però en contra del que hom podria pensar no hi ha hagut en aquests anys un excés de demanda o de sol·licituds que no hagin pogut ser ateses, ben al contrari, no s'han formulat o tramitat les necessitats socials d'inserció a través del recurs renda mínima d'inserció majoritàriament.

Una prova evident que es tracta de dificultats en la forma de gestió i en el coneixement del recurs s'obté si s'observa la distribució municipal dels beneficiaris titulars de la renda mínima d'inserció a Mallorca entre el 1996 i el 2001. El 71,5% es concentren a Palma, que està sobrerrepresentada; a la resta de Mallorca no hi ha una correspondència entre la gestió d'RMI i el pes poblacional dels municipis.

L'altre factor d'exclusió causat per barreres institucionals el representa la problemàtica dels immigrants "sense papers", en situació legal no regularitzada. No es disposen de dades contrastades i regulars sobre el volum d'aquest col·lectiu però es pot tenir una idea de la dimensió del fenomen migratori dels darrers anys a partir del padró municipal d'habitants; el 2001 el volum d'estrangers no comunitaris, segons aquesta font, se situa en 48.532 persones, quan el 1998 sumaven 22.959 persones. La proporció de població estrangera (en general) s'ha duplicat en els darrers tres anys (d'un 4,8% el 1998 a un 8,4% el 2001).

Si es considera el volum i caracterització dels estrangers no comunitaris amb targeta sanitària específica "sense recursos" dels 2.923 estrangers comptabilitzats procedeixen en la seva immensa majoria, 2.514, d'Amèrica Central i del Sud (un 81%) i solament en un 7,4% són d'Àfrica quan la proporció segons el padró del 2001 és respectivament de 17,2% i 14,1% de la població estrangera. És a dir, hi ha un clar biaix entre els sol·licitants de la targeta que també ens informa de com les dificultats de l'idioma i els costums dels col·lectius d'immigrants poden representar un fre per gaudir dels beneficis institucionals i com per contra les xarxes socials de suport poden afavorir aquest accés.

1.3.10. L'INDICADOR SINTÈTIC DE VULNERABILITAT I LES ÀREES D'ATENCIÓ PREFERENT

Un dels reptes més importants avui per avui en l'anàlisi de l'exclusió és arribar a un consens sobre la manera d'abordar a través d'un indicador sintètic la multidimensiona-

³² Els indicadors que formen part de l'indicador sintètic són: llars de gent anciana que viu sola, joves

litat de l'exclusió. Però les dificultats per obtenir la informació a les distintes escales territorials fan extremadament difícil aquest consens a nivell europeu.

La investigació de tipus quantitatiu sobre l'exclusió social a Balears que s'ha duit a terme en els últims anys s'ha orientat precisament a l'elaboració d'un indicador sintètic de vulnerabilitat estructural que permetés resumir les diverses dimensions tractades a nivell inframunicipal³² amb l'objectiu d'aproximar-se a les àrees de major concentració de vulnerabilitat. Tot i que els resultats per àrees vulnerables constitueixen la raó de ser de l'esforç metodològic també es pot utilitzar el mateix indicador a nivell municipal i per comparar les illes que constitueixen la comunitat autònoma. Així, si es considera que Balears té un valor 1 es pot observar que el major valor de vulnerabilitat es registra a Eivissa i Formentera amb un 1,14 i el menor a Menorca amb un 0,89. En el cas de Mallorca, amb un 0,96, s'ha de distingir entre Palma (0,91) i la resta de municipis que tenen valors lleugerament superiors a la mitjana balear (1,01).

Quan es davalla a un nivell d'anàlisi més baix, el municipi, ja es posa de manifest un ventall important de situacions diferenciades. En aquest sentit, destaca una clara homogeneïtat en el cas d'Eivissa i Formentera on tots els municipis tenen un valor a l'indicador bàsic de vulnerabilitat superior a la mitjana de Balears i un baix grau de dispersió entre els seus municipis. També a Menorca es produeix una significativa homogeneïtat entre els vuit municipis i solament el cas del Migjorn Gran, amb 1,38, se situa entre els municipis amb valor més alt.

A Mallorca és on es produeix una major variabilitat i on es posa de manifest l'existència d'una certa tipologia diferenciada de municipis amb relació a la vulnerabilitat social i als indicadors considerats. Els valors màxims es troben en municipis d'intensa activitat turística (Llucmajor, Capdepera, Alcúdia i Andratx) amb valors superiors a l'1,20. A l'altre extrem un conjunt significatiu de municipis de la serra de Tramuntana i del Pla de Mallorca mostren valors de vulnerabilitat molt baixos, inferiors en tots els casos a 0,80; la característica comuna és la de ser municipis petits que en cap cas no superen els 5.000 habitants³³.

En els grups centrals, amb valors entre 0,80 i 1,20, se situa el gruix dels municipis, entre els quals els que es decanten cap a una major vulnerabilitat són els municipis més dinàmics i turístics (Calvià, sud de Mallorca, badia d'Alcúdia, zona de Llevant). S'ha de

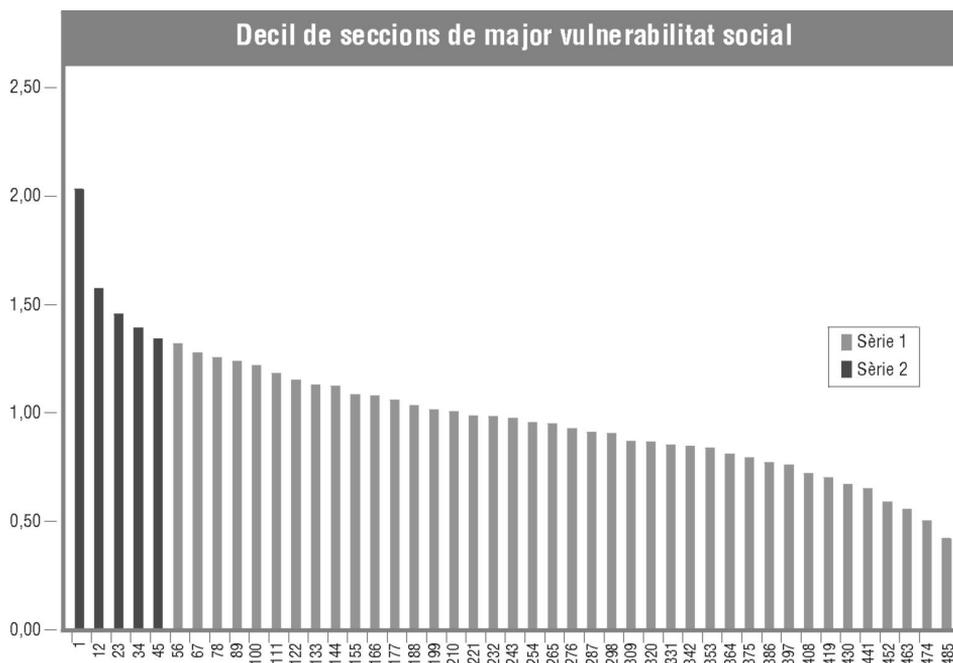
entre 20 i 39 anys sense graduat escolar, persones en situació de precarietat laboral, llars amb dèficits greus a l'habitatge. *L'espai social de l'exclusió, op.cit.*

³³ N'hi ha altres de municipis petits que presenten valors més alts com ara Costitx, Consell, Lloret o Ariany on segurament l'elevat sobreenvelliment i el pes de les llars unipersonals de majors fan elevar l'indicador.

³⁴ La construcció de l'indicador sintètic de vulnerabilitat, la metodologia de la seva aplicació per comparar els microterritoris i els resultats obtinguts es desenvolupen en el llibre *L'espai social de l'exclusió a les Balears, op. cit.* Es tracta dels resultats de la investigació duita a terme entre el 1998 i el 2000 per part de Ma. Antònia Carbonero; Pere Mascaró; Andreu Horrach i Josefina Santiago.

fer notar que en els casos dels municipis, i sobretot a Palma, la utilització d'aquest indicador a nivell municipal presenta força limitacions ja que agrupa zones amb intensitats de vulnerabilitat molt disperss, tal i com es posa de manifest en l'anàlisi inframunicipal.

GRÀFIC III-5.

Font: Elaboració pròpia

L'indicador sintètic de vulnerabilitat estructural³⁴, a partir de la informació del cens i del padró ha permès jerarquitzar les zones vulnerables de les Balears a nivell de secció censal³⁵. El decil de zones més vulnerables es considera un instrument de primer ordre per establir les àrees d'atenció preferent sobre les quals concentrar els esforços d'intervenció social integral i transversal per part de l'Administració pública.

L'ordenació jerarquitzada de les 487 seccions de Balears permet observar que els dos extrems formats pel primer i darrer decil tenen una gran variació amb relació a la mitjana mentre que el perfil de la corba de distribució se suavitza molt a les parts centrals; és a dir, la vulnerabilitat augmenta més que proporcionalment en les àrees socials més desfavorides i, per contra, a partir d'un nivell molt baix de vulnerabilitat, aquesta es redueix de forma significativa (vegeu gràfic III-5).

Les 49 seccions que conformen el decil de més vulnerabilitat se situen a Palma, a l'illa d'Eivissa i a diversos indrets de Mallorca i destaca sobretot la total absència de microzones corresponents a Menorca.

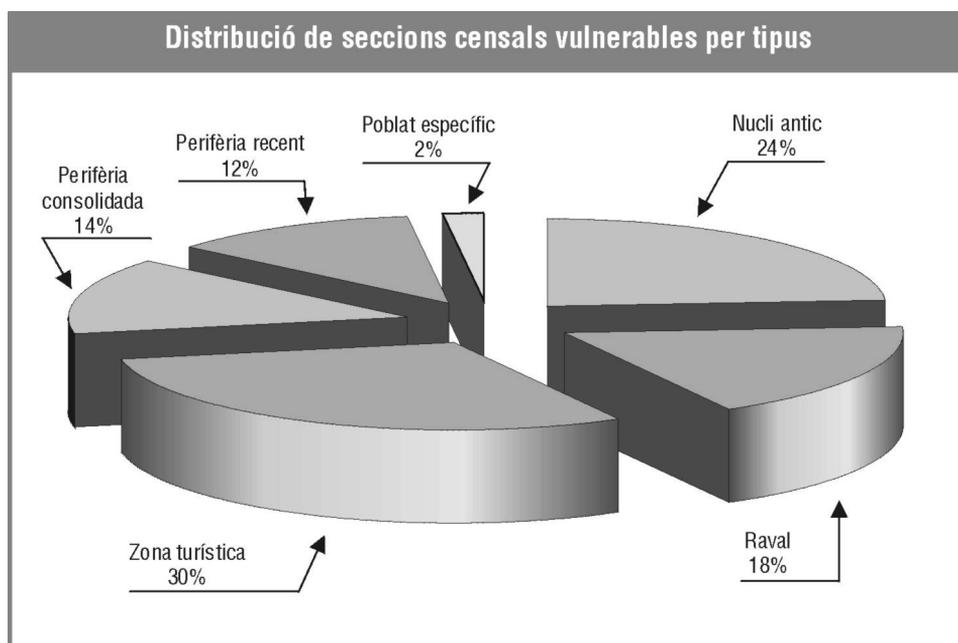
³⁵ S'ha aplicat l'indicador sintètic a les 487 seccions censals de Balears.

Les 49 zones més vulnerables:

Palma	21
Pobles de Mallorca	17
Eivissa i Formentera	11
Menorca	0

La no-presència de cap secció de Menorca eliminava l'opció d'anàlisi a aquesta illa a partir d'aquesta metodologia, per aquesta raó i donat que l'objectiu d'anàlisi implicava delimitar més acuradament les zones vulnerables i dur a terme una enquesta a una mostra representativa d'aquestes llars³⁶ es va realitzar l'anàlisi distingint cada illa i Palma per separat per poder comparar les zones més vulnerables a l'interior de cada illa.

GRÀFIC III-6.

Font: Elaboració pròpia

³⁶ La secció censal és una unitat administrativa que permet una aproximació a les zones de vulnerabilitat però no s'hi ha d'identificar estrictament. A partir de les dades estructurals es va dur a terme un procés laboriós de delimitació de les microzones vulnerables a partir de les entrevistes amb els professionals (treballadors socials i educadors de carrer, sobretot) que treballen en els municipis on se situen aquestes zones. A continuació es va fer una enquesta a mil llars que permeté caracteritzar les problemàtiques més importants d'aquestes zones. La metodologia i els resultats d'aquesta investigació es troben en Ma. Carbonero, A. Horrach, P. Mascaró i J. Santiago (2001).

Per últim es varen agrupar les zones més vulnerables en funció d'una tipologia urbana (a la qual s'han afegit les zones turístiques) que permet caracteritzar les zones en funció de la preponderància d'unes o altres dimensions de l'indicador de vulnerabilitat (vegeu gràfic III-6).

Les seccions més vulnerables se situen en els *nuclis antics* on la degradació extrema de l'habitatge és el més destacat. És el cas de sa Gerreria, la zona d'Apuntadors, Banc de s'Oli i la zona dels carrers de la Missió i del Carme, a Palma, o a Eivissa sa Penya i Dalt Vila. Però es tracta de zones que avui es troben en un procés de transformació important i és on més s'han d'utilitzar les dades del cens del 1991 com un element d'orientació³⁷.

A partir de les llars entrevistades, les principals característiques de les àrees vulnerables dels nuclis antics són pel que fa a l'habitatge les carències d'il·luminació natural, ventilació i la insalubritat, que afecten entre un 10% i un 15% de les llars. D'acord amb aquestes dades, el grau de deteriorament és també important així com la presència de barreres arquitectòniques, sobretot als accessos. Es tracta de zones socialment heterogènies on resideixen per una part una població envellida, amb freqüència sola; nous residents que adquireixen habitatges rehabilitats amb nivells socioeconòmics mitjans-altos i els nous residents que ocupen els habitatges degradats, de lloguers baixos.

Es tracta de zones, per tant, que atreuen la població immigrada recent i al mateix temps són àrees sobreenvellides. Aquest doble perfil dona lloc a una escassa xarxa de relacions en el barri. Són les zones on menys familiars es tenen al mateix barri i on menys entrevistats formen part d'algun tipus d'associació. Per les mateixes raons el nivell de coneixement de les problemàtiques del barri és menor que a altres tipus de zones.

Les àrees vulnerables de les zones urbanes perifèriques recents són força homogènies morfològicament i socialment; se situen a barris populars on predominen els blocs de pisos construïts a partir de finals dels setanta i en les dècades posteriors. Es tracta d'àrees amb un perfil predominant de població jove, amb un pes important de les llars amb fills en edat escolar i llars monoparentals. Destaca el pes de la població nascuda a altres comunitats autònomes però que ja fa anys que resideix a les Balears i que primer varen viure a altres zones. Tenen un predomini absolut els habitatges en propietat que moltes vegades s'estan pagant ja que es tracta de parelles joves adultes. La vulnerabilitat associada a la manca de formació destaca respecte d'altres zones (no així la de l'habitatge) tot i que hi ha una millora en les generacions d'adults joves (menors de 40 anys) respecte dels més majors, més acusada que a altres zones.

³⁷ El cas més clar és el de sa Gerreria on s'ha duit a terme una transformació urbana i social important i controvertida. Per aquestes raons (ja que al mateix temps hi ha estudis específic d'aquesta zona) es va optar per no comptar amb aquesta zona a l'hora de passar les enquestes a les llars de les zones vulnerables.

³⁸ Entre altres raons la gent adulta major (més enllà dels 50 anys) tendeix a considerar la seva situació actual més positivament que la gent jove adulta.

És al tipus de zones vulnerables on més famílies en situació de necessitat es detecten i on més llars pobres (en pobresa severa i relativa) hi ha. També s'observa una correspondència entre un major grau de necessitats detectades i una proporció també major de necessitats percebudes i d'utilització dels serveis. S'ha de destacar la importància de les llars amb tres generacions, i més concretament amb gent gran que viu amb els fills i altres parents, per aquesta raó són freqüents les situacions de polinecessitat sobretot de la gent gran amb problemes de salut i/o manca d'autonomia.

Per últim, s'ha de destacar a les zones vulnerables de la perifèria recent la importància de la percepció negativa del barri al mateix temps que es detecta un major grau d'associacionisme i coneixement de les problemàtiques del barri.

Les zones vulnerables de la perifèria consolidada es refereixen a aquelles que se situen en els barris que es consolidaren sobretot entre els anys cinquanta i finals dels setanta i on predomina una població madura amb una acusada vulnerabilitat relacionada amb la manca de formació i amb la desqualificació. És el segon tipus de zona pel que fa a pes de les llars pobres per darrera de les zones vulnerables de la perifèria recent. I el mateix succeeix respecte del grau de necessitats detectades encara que les necessitats percebudes per la població són considerablement inferiors a les detectades a les entrevistes³⁸. Es tracta del tipus de zones on hi ha un major grau d'arrelament al barri en forma de xarxes de familiars i amics i grau d'associacionisme.

Les zones vulnerables dels ravals de les ciutats, en canvi es caracteritzen per un grau de vulnerabilitat de l'habitatge important ja que es tracta de zones amb habitatges antics i degradats en una proporció important. Hi ha un acusat envelliment de la població i en conseqüència hi tenen rellevància les llars unipersonals. La majoria de la població fa anys que viu al barri i hi destaquen les xarxes de relacions comunitàries (parents i amics) més que el grau de participació en associacions.

Per últim a les zones vulnerables que podem considerar zones turístiques destaca pel que fa a la vulnerabilitat de l'habitatge la importància comparativa del lloguer, la reduïda grandària dels habitatges (el que propicia l'amuntegament quan els apartaments de temporada es converteixen en residències permanents) i el pes dels processos de desnonament. La informació qualitativa permet matisar les dades ja que és ben conegut que les zones turístiques són molt heterogènies a nivell urbanístic i social i que les problemàtiques es concentren sobretot en microzones on hi ha grans blocs d'apartaments degradats.

La vulnerabilitat a les zones turístiques és poc visible, la població és jove i és on s'han detectat menys necessitats i on els mateixos entrevistats perceben menys necessitat de suport i on menys acudeixen als serveis socials. Però altres indicadors relacionats amb les problemàtiques penals o els desnonaments ens posen sobre la pista de zones on la integració/participació en els barris és molt escassa així com el mateix coneixement de les problemàtiques i mancances de la zona on resideix aquesta població. Aquesta percepció contrasta amb la importància constatada a través de les entrevistes amb els professionals d'atenció a la problemàtica infantil i juvenil a zones on en temporada alta els dos progenitors (o un, si es tracta de llars monoparentals) han de romandre moltes hores fora de casa. Hi ha un dèficit generalitzat (amb l'excepció d'alguns municipis turístics emblemàtics com ara Calvià) de serveis de guarderia, de centres juvenils etc.

En definitiva, des de l'Administració cal avançar en l'articulació de polítiques socials

dirigides a pal·liar les situacions d'exclusió i propiciar processos d'inserció social; però també s'ha de prevenir l'exclusió amb actuacions sobre els factors estructurals de la vulnerabilitat a través de programes que incideixin de forma integrada en especial sobre els microterrisoris on es concentra la població vulnerable.

2. SALUT I SERVEIS SANITARIS

L'any 2001 ha estat un any molt intens a l'àmbit de l'administració sanitària, condicionat pel procés de negociació de les transferències sanitàries i per la possibilitat d'establir un nou model de salut com a factor d'equilibri social i territorial a la nostra comunitat autònoma. Al Reial decret 1478/2001 de 27 de desembre del 2001, es varen traspasar les funcions i serveis de l'antic Institut Nacional de la Salut (INSALUD) a la comunitat autònoma de les Illes Balears. Les possibilitats que obre assumir la competència en matèria de salut i la tasca que tenim plantejada en aquests moments, consisteix a gestionar, amb la màxima eficàcia, els serveis sanitaris des de la mateixa comunitat autònoma.

D'altra banda, per gestionar correctament la competència en matèria de salut s'han canviat totes les estructures de la mateixa conselleria. El Decret 10/2001 de 27 de desembre, estableix les funcions i el nou organigrama de la Conselleria. Desapareix l'antiga Direcció General de Sanitat, i se'n creen quatre de noves:

La Direcció de Planificació i Finançament a la qual correspon elaborar el Pla estratègic de la mateixa conselleria, el mapa d'ordenació territorial dels serveis, definir les prestacions i, òbviament, assegurar-ne el finançament.

La creació de la Direcció General d'Avaluació i Acreditació que va constituir una aposta clara i decidida per la qualitat i l'excel·lència i a la qual corresponen, entre altres, les tasques d'autoritzacions i d'acreditació d'entitats, de serveis o de la formació continuada, l'avaluació de tecnologies mèdiques i el desenvolupament de les polítiques de formació i de recerca dels professionals de la salut, tant des del vessant metodològic com ètic.

La Direcció General de Farmàcia respon a una necessitat en aquest cas a favor de l'ús racional i eficient dels medicaments, i això implica la necessitat d'involucrar tots els agents que hi intervenen, no només els metges, sinó també els apotecaris i la indústria farmacèutica. A més, li corresponen les tasques d'ordenació territorial i d'inspecció farmacèutica, que eren incloses en l'antiga Direcció General de Sanitat.

Finalment, a la Direcció General de Salut Pública li corresponen la important tasca de vigilància epidemiològica, de control de salut alimentària i mediambiental i la inspecció en aquests camps.

La Direcció General del consumidor continuarà vetllant per la defensa del consumidor, el control de mercat i la formació del consumidor a les Illes i la seva informació.

Pel que fa al Servei de Salut de les Illes Balears (ib-salut), amb aquesta nova denomi-

nació, li corresponen les tasques d'assegurar i fer arribar a la població els serveis i les prestacions sanitàries d'acord amb les polítiques de salut elaborades des de la Conselleria, tot actuant com a organisme autònom, i tindrà adscrites les entitats de provisió encarregades de desenvolupar l'atenció sanitària definida en els contractes signats amb el Servei de Salut.

La missió i objectiu dels serveis sanitaris públics és aconseguir un nou sistema de salut que es vol públic, és a dir, finançat, assegurat i proveït primordialment pels poders públics, universal, equitatiu, eficient i orientat a l'usuari, i en conseqüència capaç de satisfer les expectatives de la nostra població tot fent del ciutadà l'eix del sistema sanitari públic.

Per orientar les polítiques de salut, la Conselleria de Salut i Consum i els seus organismes, de vegades amb col·laboració d'altres conselleries, han elaborat o elaboren una sèrie de documents on es marquen les línies estratègiques a seguir: des de l'esborrany de llei de salut, la llei de drogodependències, el pla de salut mental, el pla sociosanitari, el pla de la infecció per VIH/sida, el pla de control sobre el tabaquisme, el pla de la tuberculosi, el nou pla de salut o les línies estratègiques de l'ib-salut. També afecten el sector salut altres plans de Govern: el pla integral d'atenció a la immigració, el pla de les persones majors, el pla jove o el pla d'exclusió social.

Es treballa per disposar d'uns sistemes d'informació sanitària suficient. Eines com la primera *Enquesta de salut de les Illes Balears* (ESIB, 2001) permetran poder diagnosticar la situació sociosanitària de la nostra comunitat i complementar la informació dels registres assistencials. L'objectiu global d'una enquesta de salut és millorar el coneixement sobre l'estat de salut de la població i, més específicament, fer una aproximació a les desigualtats en salut, per conèixer la distribució i el maneig dels problemes de salut segons la percepció de cada persona, amb especial atenció als estats de crònics i a la discapacitat causada, i determinar la situació dels determinants de salut lligats als estils de vida dels ciutadans.

Com es comenta a l'apartat de salut de consideracions i suggeriments, els indicadors sanitaris a les nostres illes són molt desfavorables pel que fa a la situació relativa respecte de les altres comunitats autònomes. Tal volta, la realitat no és tan dolenta, si tenim en compte les característiques de les Balears com a destí turístic i el seu fort creixement demogràfic. En primer lloc, pel que fa a la mortalitat, entre un 10% i un 12% de les morts que es comptabilitzen cada any és de ciutadans estrangers, un percentatge tan alt que, possiblement, no es dona a cap altra regió espanyola. El mateix ocorre amb la morbiditat i l'ús de serveis. D'altra part, el nombre d'habitants de les Illes ha augmentat entre el 1991 i l'any 2001 un 23,9%, quan el creixement de la població espanyola per al mateix període ha estat del 5,8%. Les estadístiques sanitàries de l'Estat es fan amb la utilització d'un denominador que es refereix a les projeccions que fa l'INE del cens del 1991. Per a les Balears, aquesta projecció ha quedat molt curta. Caldria rectificar el denominador i ajustar millor el numerador si es volen tenir dades comparables entre CA.

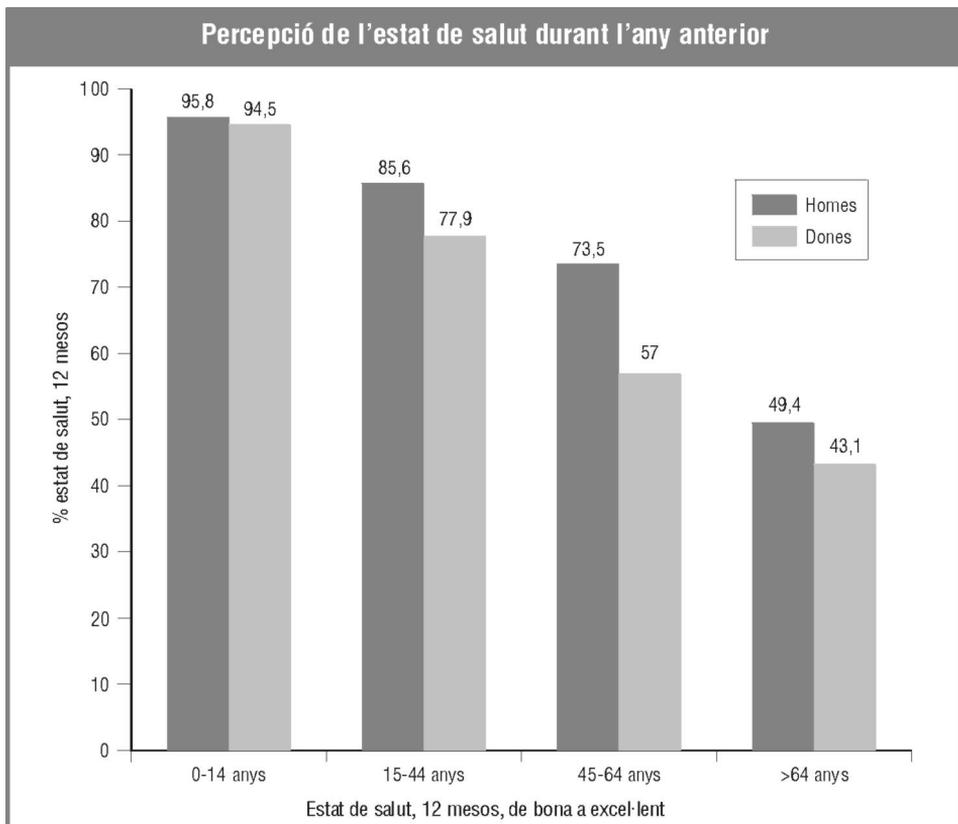
A continuació es presenta l'informe que pretén donar a conèixer un panorama de l'estat de salut dels ciutadans de les Illes Balears i dels recursos sanitaris.

2.1. PANORAMA DE SALUT

2.1.1. PERCEPCIÓ DE LA SALUT, QUALITAT DE VIDA, DISCAPACITAT

D'acord amb l'ESIB 2001³⁹, la percepció dels ciutadans de la seva pròpia salut és, en general, bona (el 75 % considera que el seu estat de salut en els darrers 12 mesos ha estat entre bona i excel·lent i sols el 6,6% la considera dolenta), similar a la d'altres enquestes de salut fetes arreu d'Espanya. En valorar-ho per grups d'edat i sexe veim que la percepció de la salut empitjora a mesura que augmenta l'edat i que sempre és més dolenta a les dones (vegeu gràfic III-7).

GRÀFIC III-7.

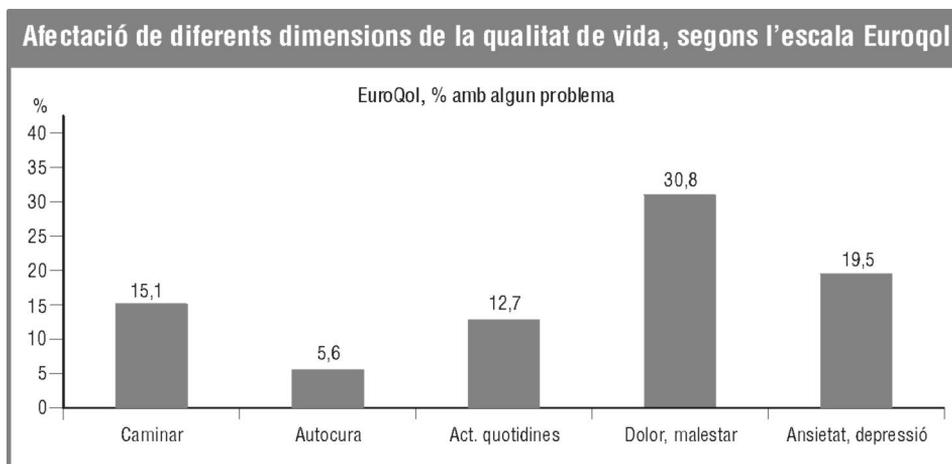

Font: ESIB 2001

³⁹ Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears. Enquesta de salut de les Illes Balears 2001. Palma de Mallorca: Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears, 2001.

En canvi després, en valorar la qualitat de vida, el 30,8% refereix patir dolor-malestar, el 19,5% refereix problemes d'ansietat o depressió, el 15,1% problemes per caminar, el 12,7% de la població té problemes per portar a terme les activitats quotidianes i el 5,6% per tenir cura d'ell mateix. Aquests problemes són considerablement superiors en les dones i augmenten amb l'edat. Així, més del 60% de les dones de més de 64 anys manifesta algun problema de dolor-malestar, prop de la meitat problemes per caminar o per desenvolupar activitats quotidianes, quasi el 40% ansietat-depressió i una quarta part problemes de cura personal (vegeu gràfic III-8).

GRÀFIC III- 8.

Font: ESIB 2001.

Si comparem les dades de les Balears amb les d'altres comunitats autònomes, sorprèn la gran quantitat de queixes per problemes d'ansietat-depressió (el 19% de la població enfront del 14% a Catalunya⁴⁰ i el 10% a Navarra⁴¹). Aquest fet s'acompanya d'un fort consum d'ansiolítics i antidepressius, que és el més alt de les CA.

En una enquesta de salut de la població geriàtrica del 2001 (EG-2001)⁴², una de cada quatre persones era dependent per a almenys una activitat bàsica, per la qual cosa necessitava ajuda, el que ens dóna una idea de la necessitat de recursos que precisen els nostres ancians i discapacitats, càrrega assumida en general per la família, especial-

⁴⁰ Departament de Sanitat i Seguretat Social. Generalitat de Catalunya. Enquesta de salut de Catalunya 1994. Servei Català de la Salut.

⁴¹ Departamento de Salud. Gobierno de Navarra. Encuesta de salud de Navarra 2000. Monografía núm. 4. Salud Pública y Administración Sanitaria. Departamento de Salud. Gobierno de Navarra, 2000.

⁴² Plan estratégico de las personas mayores. Gobierno de Navarra. Encuesta de Salud de Navarra 2000. Monografía núm. 4. Salud Pública y Administración Sanitaria. Departamento de Salud. Gobierno de Navarra, 2000.

ment per les dones. L'atenció formal, prestada pels serveis socials és pràcticament anecdòtica (en l'1,2% dels ancians i en l'1% dels discapacitats).

En tots els indicadors d'estat de salut i qualitat de vida s'observa una estreta relació amb la classe social: les classes més desfavorides tenen pitjor percepció de la salut i refereixen més problemes físics i mentals.

A l'ESIB 2001 es va analitzar la presència d'alteracions greus en una sèrie de paràmetres per tal de valorar la discapacitat (vegeu quadre III-19). En població general, el 5% manifesta problemes greus de vista, el 4,3% problemes greus per caminar i més del 3% problemes d'oïda i de mobilitat. Per sexe no hi ha grans diferències. Lògicament aquests percentatges augmenten amb l'edat fins a arribar en majors de 64 anys a un 20% de persones amb problemes greus per caminar, un 15% amb greus problemes d'oïda i un 13% amb greus problemes de vista. En població general, aquests problemes es donen en el 2%-4% de la gent en la classe social més afavorida i en el 6%-11% en la classe més desfavorida. En comparar amb les dades de l'Enquesta de salut de Catalunya, les dades a les Illes Balears són lleugerament superiors.

QUADRE III-19.

Discapacitats a Balears per grups d'edat i per sexe

	Homes				Dones				Total	
	15-64a.		>64a.		15-64a.		>64a.			
	n	%	N	%	N	%	n	%	n	%
Discapacitats										
Té problema vista?	17	3,4	6	7,3	16	3,3	20	16,8	59	5,0
Té problema oïda?	5	1,1	17	19,4	7	1,5	14	12,1	44	3,7
Té problemes per parlar?	0	0,1	1	1,3	3	0,6	0	0,4	5	0,4
Té problemes de comunicació?	2	0,3	4	4,4	4	0,8	8	6,8	17	1,5
Té problemes de mobilitat?	6	1,1	10	11,6	6	1,3	15	12,9	37	3,1
Té problemes per caminar?	6	1,1	20	23,5	5	1,0	19	16,5	50	4,3
Té problemes per obrir portes?	6	1,1	7	8,1	8	1,6	9	7,3	29	2,4
Té dependència aparell?	4	0,8	6	6,4	4	0,8	3	2,9	17	1,4
No discapacitats anteriors	459	93,3	52	60,1	450	92,6	71	60,5	1032	87,3
Total	492	100,0	87	100,0	485	100,0	117	100,0	1181	100,0

Font: ESIB 2001

Segons dades de l'ESIB 2001, en el domicili de l'11,9% dels entrevistats hi ha alguna persona que necessita dedicació especial ja que pateix alguna minusvalidesa o alguna limitació en les seves activitats. Aquests percentatges són superiors en les classes socials més desfavorides (més del 18% en les classes IVb i V mentre que en la classe I només és del 5,8%).

Es calcula que a les Illes Balears hi ha més de 25.000 persones amb discapacitat, la qual cosa suposa una prevalença de 35,8 per mil habitants. Fins als 19 anys és 17,5% i

en majors de 64 anys del 58,6%. El grau de minusvalidesa és del 75% o més en el 22,5% dels casos. Les deficiències més freqüents són les motores (prevalença de 13,3 per 1.000 habitants), seguides per les mentals (9,2; 5,4 retard mental i 3,2 malaltia mental), les sensorials (4,8; visuals 2,7 i auditives 1,5) i les causades per malalties cròniques (6,3). D'aquesta població tan sols el 8% tenen menys de 15 anys i més del 50% tenen 50 anys o més. Les discapacitats són lleugerament més freqüents en els homes (52%) que en les dones (48%). Quasi el 60% de les persones amb discapacitat té més d'una deficiència. El 7% té algun problema de mobilitat. El 10,6% depèn d'alguna manera d'altres persones. Pel que fa a la situació familiar de la població amb minusvalideses, es considera que en el 30% dels casos tenen problemes greus (abandó, males relacions, marginalitat, més d'un membre amb minusvalidesa, etc.)⁴³.

2.1.2. ESTILS DE VIDA

2.1.2.1. Tabac

Segons l'ESIB 2001⁴⁴, la prevalença de tabaquisme a la població major de 14 anys de Balears és del 32,9%, percentatge inferior a l'obtingut en la darrera Encuesta Nacional de Salud (ENS) del 1997⁴⁵, on fou del 35,7%. Malgrat això, en el grup d'edat de 15 a 44 anys, gairebé una de cada dues persones es declara fumador (diari o ocasional) i la prevalença de tabaquisme en les dones és superior que en els homes, com mostra el gràfic III-9.

En els joves (definida la joventut com el període d'edat entre els 15 i els 29 anys), les prevalences disponibles de tabaquisme procedeixen d'un estudi realitzat l'any 1997⁴⁶, en el qual es va observar que el 46,7% dels joves entre 15 i 29 anys era fumador. D'ells, més del 70% declara fumar diàriament. Donada la dimensió d'aquest problema entre els joves, així com les tendències creixents i dinàmiques (predomini del consum de tabac entre les al·lotes) observades a altres CA i al conjunt de l'Estat, crida l'atenció que no s'hagi vetllat novament la prevalença de tabaquisme entre els joves de Balears. Tanmateix, la informació procedent de l'ESIB 2001 en el grup d'edat de 15 a 44 anys suggereix que no hi ha hagut canvis favorables.

⁴³ Les persones amb minusvalideses a les Illes Balears. IBAS. Conselleria de Benestar Social 2000

⁴⁴ Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears. Enquesta de salut de les Illes Balears 2001. Palma de Mallorca: Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears, 2001.

⁴⁵ Ministeri de Sanitat i Consum. Encuesta Nacional de Salud 1997. Madrid: Ministeri de Sanitat i Consum, 1999.

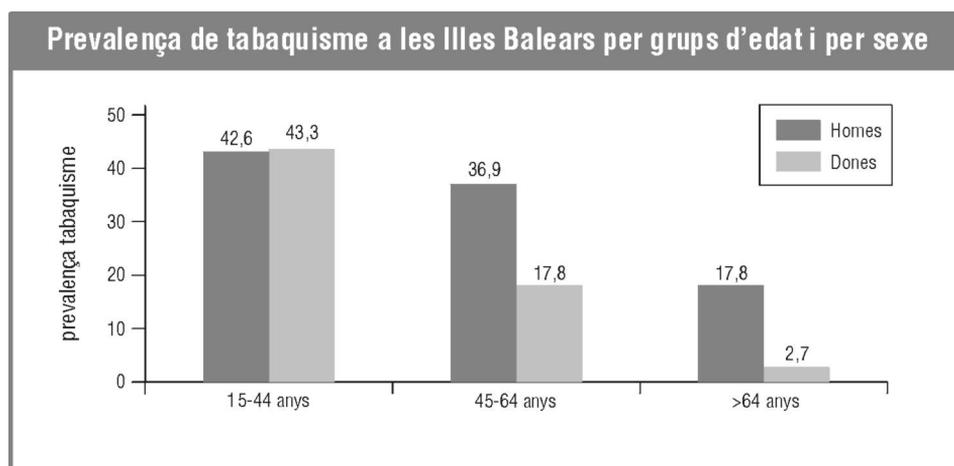
⁴⁶ Direcció General de Joventut i Família. Conselleria de Presidència. Govern de les Illes Balears. Universitat de les Illes Balears. Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears 1997. Palma de Mallorca: Direcció General de Joventut i Família. Conselleria de Presidència. Govern de les Illes Balears, 1997.

Per classe social, s'observa un major consum de tabac a les classes socials desfavorides (IVA, IB, V) respecte a les afavorides (I i III), excepte en el cas dels individus de la classe II, que presenten prevalences similars a les de les classes desfavorides, encara que en aquest grup es troben els majors percentatges de fumadors ocasionals.

Segons han declarat, el 12,6% de la població adulta de Balears és exfumadora. Els motius més sovint adduïts pels exfumadors per haver deixat de fumar són, en aquest ordre: per voluntat pròpia (44%), per consell metge (29%) i per estar preocupat pels efectes nocius del tabac (26%).

Quant a l'hàbit dels professionals sanitaris, un estudi realitzat a Mallorca l'any 2000⁴⁷ va trobar una prevalença de tabaquisme en els metges d'atenció primària del 26,8%, i a les infermeres del 30,3%, xifres inferiors a les obtingudes en el territori INSALUD l'any 1998 (39,8% per als metges i 40,8% per a les infermeres).

GRÀFIC III- 9.

Font: ESIB 2001.

En canvi, no es coneix a les Illes el percentatge de fumadors que volen deixar de fumar ni tampoc quants dels fumadors que acudeixen als serveis sanitaris reben consell o altre suport dirigit a deixar el tabac. És a dir, que fins ara no es fa un abordatge sistemàtic antitabac des dels centres de salut, si bé alguns equips desenvolupen teràpies d'educació en grup. L'efectivitat d'aquestes actuacions encara no ha estat avaluada.

En els centres educatius es realitza prevenció primària basada en el desenvolupament de competències i habilitats personals dirigida als alumnes d'educació secundària. Un d'aquests programes educatius, anomenat: "Tú decides", fou avaluat a finals dels vuitanta.

⁴⁷ Iglesias E, Llagostera M, Peiró JF, Hermoso P, Llobera J, Thomàs V. Tabaquisme en professionals sanitaris d'atenció primària de Mallorca. Medicina Balear 2001; 16(3): pàg. 135-141.

tanta i demostrà una reducció en el consum de tabac a mitjan termini⁴⁸. A Catalunya altres intervencions similars també han demostrat el mateix benefici⁴⁹. No hem pogut obtenir informació sobre la cobertura actual d'aquests tipus de programes. Tampoc no coneixem l'existència d'abordatges més integrals integrats en les escoles promotores de salut⁵⁰.

És a dir, es fa palesa la necessitat d'escometre enèrgicament i de manera integral el tabaquisme a les Illes Balears, tal i com es proposa en el Pla de tabaquisme elaborat per la Conselleria de Salut i Consum⁵¹.

2.1.2.2. Alcohol

Com es mostra al gràfic III-10, prop d'un terç (37%) de la població major de 14 anys de Balears beu alcohol almenys una vegada a la setmana, percentatge similar a l'obtingut a Navarra (2000)⁵², encara que inferior a l'obtingut a altres CA com Catalunya (1994)⁵³ o a Euskadi (1997)⁵⁴.

S'observa que el consum d'alcohol és molt superior en els homes respecte de les dones en tots els grups d'edat (gràfic III-11), i també entre les classes socials desfavorides respecte de les afavorides.

En joves, les dades del 1997 són compatibles amb les obtingudes a l'ESIB 2001 per al grup d'edat de 15 a 44, doncs el 61,2% dels joves va declarar consumir alcohol, la majoria (87%) només durant el cap de setmana.

Als serveis sanitaris públics, es desconeix el percentatge de persones que consulten als quals s'explora el consum d'alcohol i el percentatge de bevedors de risc que reben consell per reduir el seu consum. La xarxa de recursos específics per tractar consums problemàtics d'alcohol es concentra en una sola persona, ubicada en un hospital reconvertit en centre sociosanitari de mitjana-llarga estada. A les escoles, la prevenció primària es realitza conjuntament amb la del tabac. De fet, el programa mencionat anteriorment: "Tú decides", també va demostrar ser eficaç per reduir el consum d'alcohol.

⁴⁸ Amengual M, Calafat A. Un modelo evaluado de prevención escolar. El programa "Tú decides". A: Vila del Castillo J (Coord.). El fenómeno social de las drogodependencias. Revista de estudios de Juventud núm. 40. Madrid: INJUVE, 1997.

⁴⁹ Villalbí JR, Aubà J, García A. Resultados de un programa escolar de prevención del abuso de sustancias adictivas: proyecto piloto PASE de Barcelona. Gac Sanit 1993; 7: 70-7.

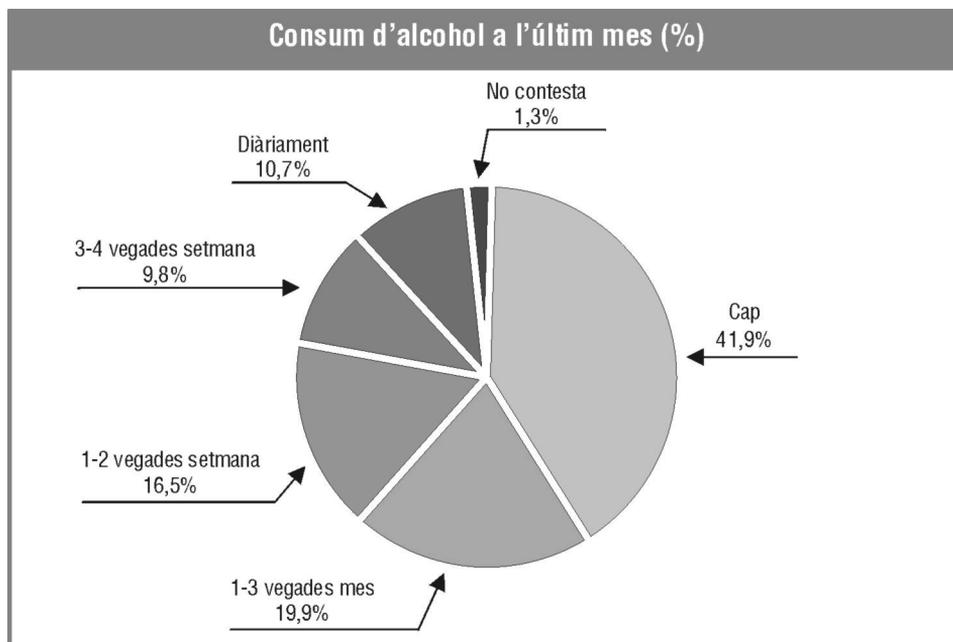
⁵⁰ McBride N, Midford R. Encouraging schools to promote health: Impact of the Western Australian School Health Project (1992-1995). J Sch Health 1999; 69: 220-6.

⁵¹ Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears. Pla sobre el tabaquisme a les Illes Balears 2001-2006 (no publicat). ⁵² Departamento de Salud. Gobierno de Navarra. Encuesta de Salud de Navarra 2000. Monografía núm. 4. Salud Pública y Administración Sanitaria. Departamento de Salud. Gobierno de Navarra, 2000. Disponible en: www.cfnavarra.es/salud/docencia.investigacion.

⁵³ Departament de Sanitat i Seguretat Social. Generalitat de Catalunya. Pla de salut de Catalunya 1994-1996.

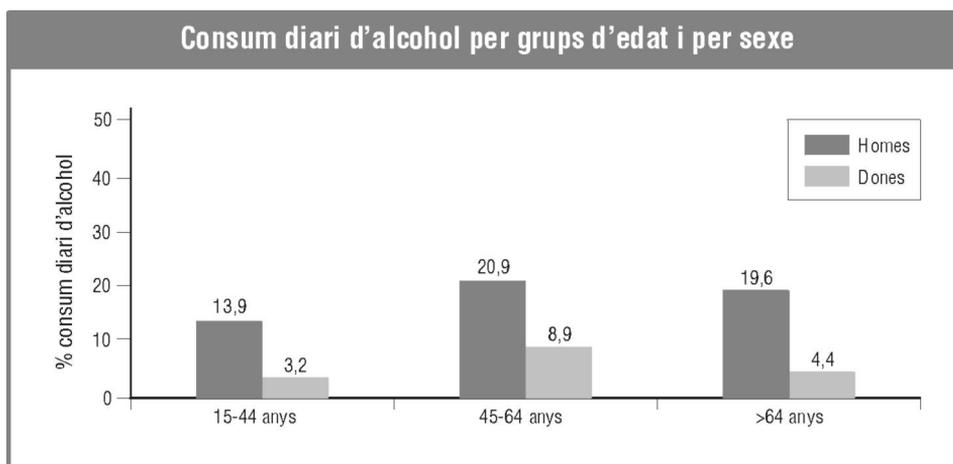
⁵⁴ Departamento de Sanidad. Gobierno Vasco. Encuesta de salud 1997. Avancé de resultats. Departamento de Sanidad. Gobierno Vasco, 1998.

GRÀFIC III- 10.

Font: ESIB 2001

GRÀFIC III- 11.

Font: ESIB 2001

2.1.2.3. Drogues il·legals

El 23,4% dels joves de Balears es va declarar el 1997 consumidor d'alguna droga il·legal. D'ells, el 65,5% es va declarar consumidor esporàdic, el 14,4% consumidor setmanal i el 20,1% consumidor diari. Si es té en compte que Balears continua sent la

comunitat autònoma amb un major percentatge de drogodependents que utilitzen la via endovenosa d'Espanya⁵⁵, crida l'atenció que no es vetlli amb major freqüència el consum de drogues il·legals entre els joves.

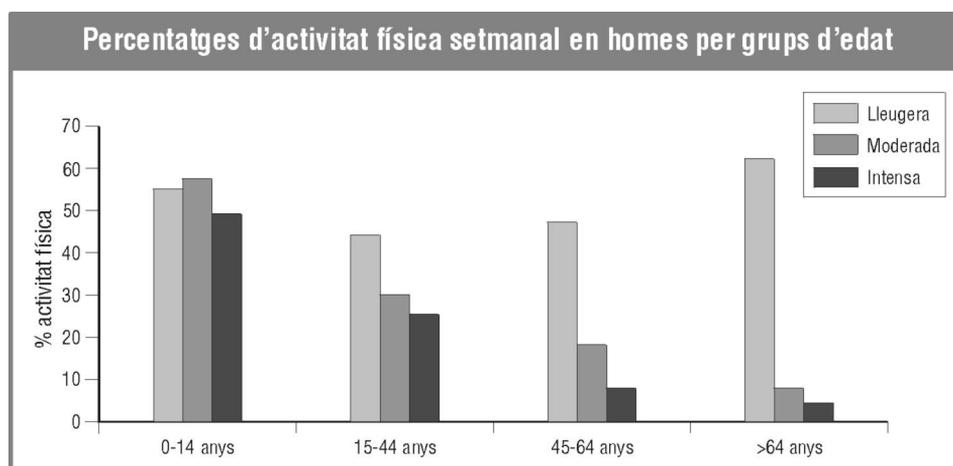
La droga il·legal més consumida pels joves és, d'acord amb la mateixa font, el cannabis (20,8%), seguida a distància per la cocaïna (5,7%), els al·lucinògens (4,5%) i les drogues de disseny (4,1%). No disposem de prevalences de consums per grups d'edat, la qual cosa dificulta la comparació d'aquests resultats amb altres a nivell nacional o d'altres CA com, per exemple, les enquestes a la població escolar que cada dos anys realitza el Pla nacional de Drogues^{56 i 57}.

Donat que el consum de drogues és dinàmic, sembla que vetllar pels canvis hauria de ser una prioritat. Políticament, actualment aquest tema es tracta a nivell legislatiu.

2.1.2.4. Activitat física

Prop d'un terç de la població adulta va declarar a l'ESIB 2001 desplaçar-se diàriament a peu i només el 10,6% digué fer a diari esforços físics importants, especialment la població socialment desfavorida.

GRÀFIC III- 12.

Font: ESIB 2001

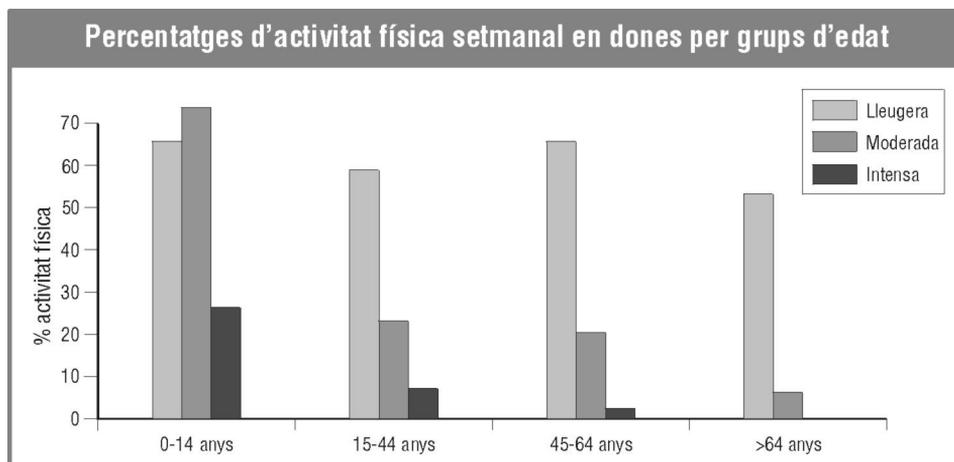
Per grups d'edat i per sexe, s'observa que les dones practiquen setmanalment menys activitat física moderada o intensa que els homes, com es mostra als gràfics III-12 i III-13. La realització setmanal d'activitat física moderada o intensa minva a mesura que

⁵⁵ Delegació del Govern per al Pla nacional sobre drogues. Ministeri de l'Interior. Memòria anual 2000. Madrid: Pla Nacional sobre drogues, 2001.

⁵⁶ Delegació del Govern per al Pla nacional sobre drogues. Enquesta sobre drogues a la població escolar 1998. Madrid: Pla nacional sobre drogues. Ministeri de l'Interior, 1999.

⁵⁷ Enquesta sobre drogues a la població escolar 2000. Madrid: Pla nacional sobre drogues. Ministeri de l'Interior, 2001. Disponible a: www.mir.es/pnd/observa/pdf/encu2000.ppt

GRÀFIC III- 13.

Font: ESIB 2001

baixa la classe social, el que podria suggerir una desigualtat d'accés de la població desfavorida a activitats esportives o d'oci.

La pràctica d'activitat física per a la salut en joves a Balears és menys coneguda. En l'estudi del 1997, el 42,3% dels joves declarà pertànyer a qualque associació juvenil, dels quals més de la meitat pertanyia a associacions o clubs esportius. Les dues activitats que més els agradaria als joves practicar durant el seu temps lliure varen ser: anar d'excursió (75%), fer esport (72,3%) i anar d'acampada (69,2%).

És a dir, la població balear sembla ser més aviat sedentària si tenim en compte que el coneixement de la pràctica d'activitat física a Balears per grups d'edat, sexe i classe social és força limitat. Donada la importància de la pràctica d'activitat física per a la salut, sembla necessari aprofundir en aquest tema.

2.1.2.5. Alimentació

Segons l'ESIB 2001, el 17% de la població de 25 a 64 anys té sobrepès (índex de massa corporal o IMC entre 27 i 30) i el 13% obèsitat (IMC igual o major de 30). En aquest tram d'edat, el percentatge de sobrepès i d'obèsitat és superior entre els homes i s'incrementa a mesura que baixa la classe social. Amb relació a la resta de l'Estat, Balears presenta prevalències de sobrepès i obèsitat en adults inferiors a la mitjana nacional (39% sobrepès i 14,5% obèsitat per a la població de 25 a 60 anys), que concorda amb el patró nord-sud descrit⁵⁸.

⁵⁸ Serra L, Aranceta J. Desayuno y equilibrio alimentario. Estudio EnKid. Barcelona: Masson, 2000.

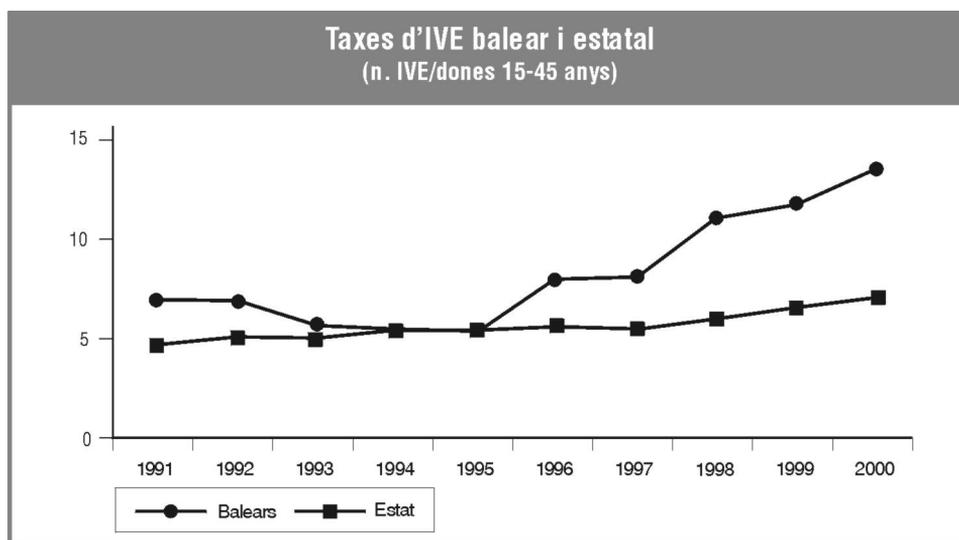
Per una altra banda, també segons l'ESIB 2001, el 22% de persones majors de 14 anys fan dieta o règim especial de manera continuada. Aquest percentatge s'incrementa amb l'edat i és superior en les dones fins als 65 anys, edat a partir de la qual els percentatges s'igualen prop del 36%. En l'estudi dels joves, el 31,8% va declarar haver fet dieta per aprimar-se alguna vegada, especialment els de més edat i les al·lotes.

És a dir, Balears presenta prevalences de sobrepès i obesitat inferiors a la mitjana nacional, amb un predomini en els homes. Malgrat això, la pràctica de dietes alimentàries continua sent més freqüent entre les dones.

2.1.2.6. Conductes sexuals

D'acord a l'estudi del 1997, el 62,6% dels joves de 15 a 29 anys declaren haver tengut relacions sexuals amb penetració, percentatge superior a l'obtingut un any abans en una enquesta a nivell nacional realitzada per l'Institut de la Joventut (INJUVE) en el mateix tram etari⁵⁹, que fou del 56%. En el grup de 15 a 19 anys, el percentatge de joves que declaren haver tengut relacions sexuals amb penetració fou del 33,7%.

GRÀFIC III-14.

Font: ESIB 2001

Respecte de l'ús de mitjans anticonceptius, i d'acord a l'estudi del 97, dels joves que declaren haver tengut relacions sexuals amb penetració, el 71% manifestà utilitzar preservatius, el 17,3% anticonceptius orals, el 7,6% no utilitzar cap mètode, i la resta de possibilitats (DIU, diafragma, marxa enrere o d'altres) representà en total el 4,1%

⁵⁹ Martín M. Informe Juventud en España 1996. Madrid: INJUVE. Ministeri de Treball i Afers Socials, 1997.

dels casos. En el grup de 15 a 19 anys, l'ús del preservatiu fou més elevat (83,7%), i només el 6,5% declarà no usar cap mètode.

Un 1,6% de les al·lotes entrevistades contestà que havia avortat, mentre que el 4,2% dels al·lots respongueren afirmativament a aquesta pregunta. A l'estudi de l'INJUVE, el 3% dels joves globalment declarà haver avortat, és a dir, que si es consideren globalment els joves, el percentatge obtingut a Balears seria similar al de la resta de l'Estat.

Malgrat això, crida l'atenció que a nivell nacional, les Balears ocupin el primer lloc en les taxes d'interrupció voluntària de l'embaràs (IVE) des del 1997, com es pot veure al gràfic III-14.

Mentre que la Conselleria de Sanitat i Consum del Govern de les Illes Balears només recull les IVE realitzades a Balears, el Ministeri també registra les IVE practicades a centres de la Península a residents de les Balears. D'acord amb això, prop d'un 5% de les IVE de les residents a Balears es practiquen a la resta de l'Estat. També cal apuntar que, a diferència d'altres CA, a Balears la majoria de les IVE es fan a clíniques privades i són pagades per les usuàries.

En resum, l'inici a les relacions sexuals a les Balears sembla ser més precoç que a la resta de l'Estat. A pesar que la majoria de joves declara utilitzar un mètode anticonceptiu eficaç, la taxa d'interrupcions voluntàries de l'embaràs és preocupant i l'oferta pública en aquest sentit és clarament deficitària.

2.1.3. MORBIDITAT GENERAL

2.1.3.1. Morbidity percebuda

A l'ESIB 2001 pel que fa a les malalties cròniques (vegeu quadre III-20) tres quartes parts de la població declaren tenir algun trastorn crònic. Aquest percentatge als homes és del 65% i a les dones del 83%. Per grups d'edat, el 63% de les persones de 15 a 44 anys declara algun trastorn crònic, en majors de 64 anys aquest percentatge és del 94%. Les classes socials més benestants (77%) i les més desfavorides (79%) són les que més declaren tenir algun trastorn crònic. El 41% de la població general declara tenir mal d'esquena, el 23% mala circulació, el 21% artrosi i el 17% varius.

QUADRE III-20.

Morbidity declarada per la població de les Balears

Malalties cròniques	%
Dolor esquena	40,9
Mala circulació	23,4
Artrosi	21,4
Diverses	16,7

Mal de cap	15,1
HTA	14,7
Depressió	12,4
Hemorroides	12,0
Al·lèrgia	11,1
Colesterol	9,8
Dolor menstrual	9,3
Restrenyiment	8,6
Cor	7,0
Cataractes	6,2
Sordesa	6,1
Diabetis	5,6
Úlcera estómac	5,6
Molèsties urinàries	5,4
Problemes pell	5,2
Bronquitis crònica	4,7
Asma	4,2
Paràlisi	1,8
Ceguesa	1,8
Embòlia	1,4
Càncer	1,0
Falta membre	0,7
Altres malalties cròniques	11,3
Sense malalties cròniques	26,2
TOTAL	100,0

Font: ESIB 2001

També segons l'ESIB 2001, el 15% de la població diu haver hagut de restringir la seva activitat habitual o laboral en el darrer any. Aquest percentatge és superior a les dones (17,6%) que als homes (12,9%) i augmenta amb l'edat des del 3,1% a les nines menors de 15 anys fins al 36,9% a les dones de més de 64 anys (vegeu quadre III-21). El percentatge és superior en les classes més desfavorides (12% a la classe I i 24,5% a la classe V).

QUADRE III-21.

Percentatge de persones que declaren haver restringit la seva activitat en els darrers 12 mesos per grups d'edat i sexe

	0-14a.	15-44a.	45-64a.	>64a.	Total
Homes	6,3	9,0	16,8	29,2	12,9
Dones	3,1	12,3	23,7	36,9	17,6

Font: ESIB 2001

Els problemes que amb més freqüència ocasionen la restricció d'activitat són els de l'aparell locomotor (43,6%), de l'aparell circulatori (10,7%) i els problemes psicològics (10,0%) (vegeu quadre III-22).

QUADRE III-22.

Problemes pels quals s'ha restringit l'activitat en els darrers 12 mesos

Problemes	Percentatge
Aparell locomotor	43,6
Aparell circulatori	10,7
Problemes psicològics	10,0
Aparell digestiu	6,7
Aparell respiratori	6,5
Problemes inespecífics	5,3
Sistema nerviós	4,4
Pell	2,4
Ull i annexos	2,2
Endocrí i metabolisme	2,1
Aparell urinari	1,1
Oïda	1,0
Aparell genital femení	1,0
Sang	0,4
Aparell genital masculí	0,4
Problemes socials	0,2
NC	2,1
Total	100,0

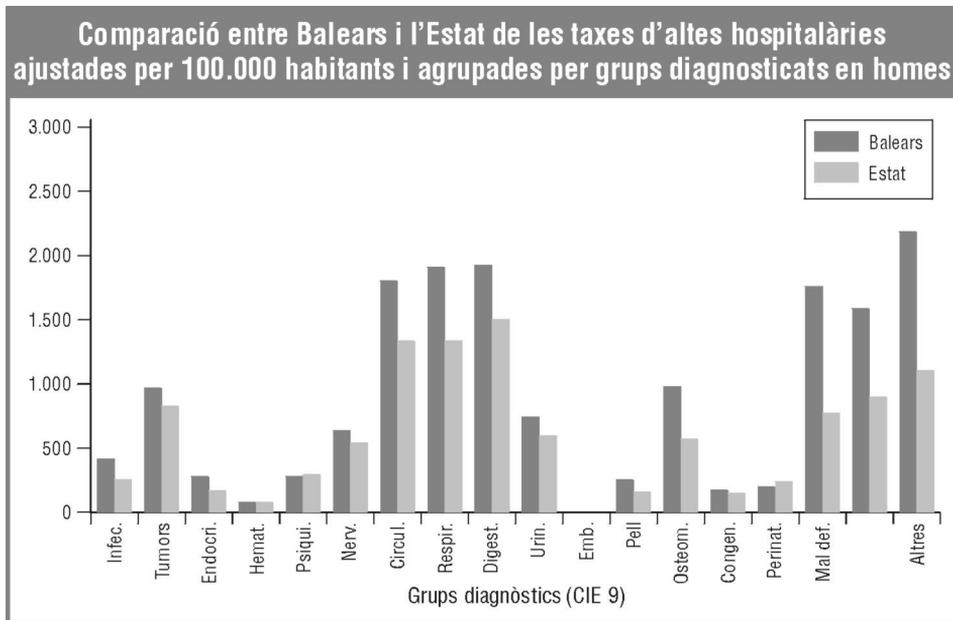
Font: ESIB 2001

2.1.3.2. Morbilitat atesa

Tant a Balears com a la resta de l'Estat hi ha una manca de dades sobre morbiditat atesa a l'atenció primària. Conèixer la magnitud dels problemes atesos és necessari per avaluar l'adequació dels serveis sanitaris a les necessitats de la població. La morbiditat d'una població es mesura a partir de dues taxes: la taxa d'incidència i la taxa de prevalença. A l'atenció primària, si bé es registra l'activitat realitzada a les consultes, hi ha una sèrie de dificultats per calcular la morbiditat, que tenen que veure tant amb el numerador (si es considera cada visita al metge o cada problema de salut) com amb el denominador (població atesa o població de referència; població total o població a risc)⁶⁰. S'espera que la informatització de les històries clíniques a atenció primària -en aquests moments en fase de desenvolupament a les Illes- facilitarà el càlcul de la morbiditat atesa a atenció primària, encara que és important adonar-se que les dificultats abans esmentades no les resoldrà la informàtica.

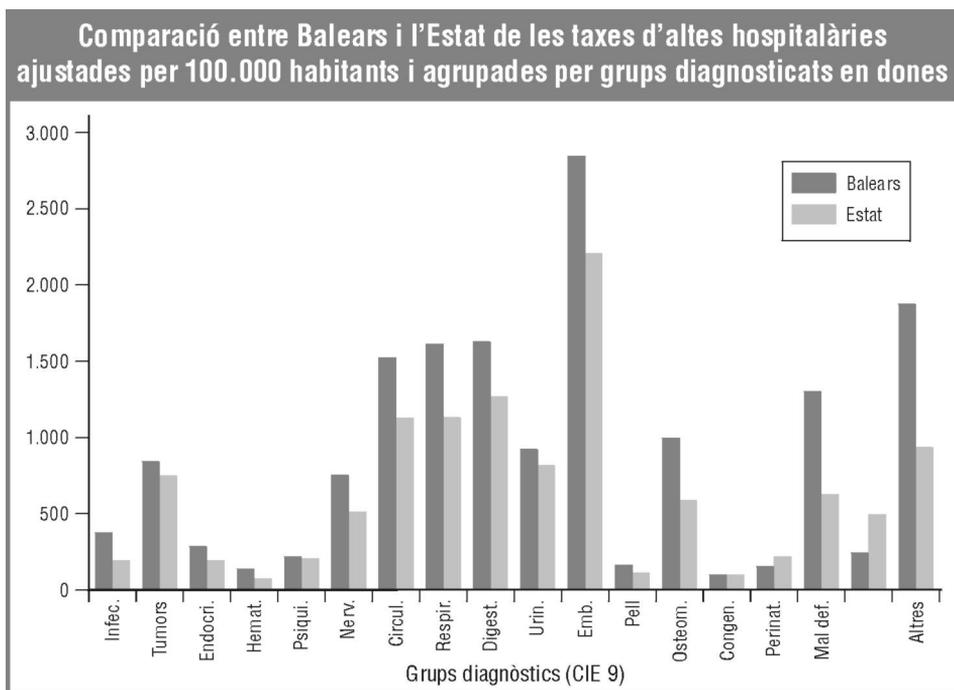
⁶⁰ Juncosa S, Bolívar B. Medir la morbilidad en atención primaria. Aten Primaria 2001; 28 (9): 602-7.

GRÀFIC III-15.

Font: ESIB 2001

GRÀFIC III-16.

Font: ESIB 2001

A l'atenció especialitzada, en canvi, es calcula la morbiditat atesa pels hospitals en funció del diagnòstic principal a l'alta, el qual es recull a partir dels fitxers del conjunt mínim bàsic de dades (CMBD) o a partir dels llibres de registre. Als següents gràfics III-15 i III-16 es mostra una comparació entre les taxes d'altres per 100.000 habitants de Balears i de l'Estat ajustades per la població europea i per sexe. S'hi comprova que els grups diagnòstics més freqüents són similars entre Balears i l'Estat, encara que les taxes són més elevades a Balears que a l'Estat, principalment en els grups diagnòstics més freqüents.

Per altra banda, s'observen taxes més elevades entre els homes que entre les dones, amb un predomini de les malalties digestives, respiratòries i cardiovasculars als homes mentre que a les dones el grup de diagnòstics més elevat és l'embaràs, part i puerperi. També s'hi volen assenyalar les diferències per sexes quant al grup de traumatismes i causes externes, així com el grup de malalties mal definides, ambdós més freqüents en els homes.

També disposam a les Illes d'informació procedent del servei d'urgències (061). A partir del seu registre d'activitats de l'any 2001, hem obtingut les dades que es mostren al quadre III-23, on crida l'atenció que l'ansietat ocupi el tercer lloc tant a les consultes telefòniques com a les visites a domicili, i el cinquè lloc als desplaçaments de la unitat mòbil d'emergències.

QUADRE III-23.

Deu motius de consulta més freqüents al 061 durant l'any 2001 a Balears

Consultes telefòniques	n.	Visites a domicili	n.	Unitat mòbil Emergències (UME)	n.
Disnea	353	Mort	691	Síncope/Lipotímia	784
Vòmits	243	Gastroenteritis	602	Traumatisme craneoencefàlic	760
Ansietat	229	Ansietat	584	Mort	572
Dolor abdominal	217	Lumbàlgia	384	Intoxicació alcohòlica	556
Síncope/Lipotímia	176	Bronquitis/Bronquiolitis	378	Ansietat	554
Dolor toràcic	166	Síndrome gripal	348	Convulsions	518
Febre d'origen desconegut	141	Cures infermeria	347	Policontusions	428
Accident cerebrovascular	132	Dolor abdominal	346	Altres traumatismes	428
Lumbàlgia	121	Accident cerebrovascular	280	Infart agut de miocardi	345
Síndrome gripal	115	Febre d'origen desconegut	274	Hipoglucèmia	327
Altres	2.923	Altres	6.665	Altres	6819
Total consultes	4.816	Total domicili	10.899	Total UME	12.091

Font: ESIB 2001.

2.1.4. MORTALITAT GENERAL

El 2000, segons l'IBAE, es produïren a Balears 7.309 defuncions, tan sols 109 menys que l'any anterior. Interessa relacionar aquesta xifra amb la mortalitat d'altres comunitats i també amb la trajectòria dels darrers anys a Balears.

Les taxes brutes de mortalitat a Balears són altes si les comparam amb la mitjana de l'Estat. L'INE publica 7.730 defuncions per al 2001. La taxa bruta d'aquest any suposa situar-se en el 7è lloc en ordre decreixent entre totes les CA. Les taxes de l'INE, tal com s'ha exposat, es basen en projeccions de la població del 1991, i ens dona resultats lleugerament superiors a les de l'IBAE, que utilitza una població de denominador més ajustada. Si ens comparam amb la mitjana de l'Estat, Balears presenta valors superiors. Els més recents corresponen al 2001, amb una taxa del 9,54 per mil enfront de 8,91 per a l'Estat. L'any 2000 foren 10,13 i 9 respectivament. Si consideram l'IBAE com a font, la darrera xifra de què disposem és per l'any 2000 amb una taxa de 9,05.

Per sexe, el 2000 les dones tenen una mortalitat inferior a la dels homes (8,48 i 9,67, respectivament). Les diferències per illes no són notables, encara que Eivissa-Formentera presenta les xifres més baixes (7,24), d'acord amb un índex d'envelliment inferior al de la resta de l'arxipèlag.

Per grans grups de causes, les darreres dades són de l'IBAE i corresponen al 2000. Les exposam per ordre decreixent al quadre III-24.

QUADRE III-24.

Defuncions de residents a la CAIB 2000 per grans grups de malalties (CIM10)

	N. DEFUNCIONS			TAXES per 100.000 hab.		
	TOTAL	Homes	Dones	TOTAL	Homes	Dones
TOTAL CAUSES	7309	3838	3.471	904,6	966,6	844,7
Malalties del sistema circulatori	2.615	1.207	1.408	323,7	304	342,7
Tumors	1.803	1.119	684	223,2	281,8	166,5
Malalties del sistema respiratori	788	486	302	97,5	122,4	73,5
Malalties del sistema digestiu	396	205	191	49	51,6	46,5
Causes externes de mortalitat	351	267	84	43,4	67,2	20,4
Trastorns mentals i del comportament	256	87	169	31,7	21,9	41,1
Malalties del sistema nerviós	229	94	135	28,3	23,7	32,9
Síntomes i signes mal definits	215	106	109	26,6	26,7	26,5
Malalties endocrines i metabòliques	211	83	128	26,1	20,9	31,2
Malalties del sistema genitourinari	182	73	109	22,5	18,4	26,5
Malalties infeccioses i parasitàries	122	62	60	15,1	15,6	14,6
Malalties del sistema osteomuscular	52	12	40	6,4	3	9,7
Afeccions originades en el període perinatal	26	14	12	3,2	3,5	2,9

Malalties de la sang	22	6	16	2,7	1,5	3,9
Malformació congènita, deformitats i altres	21	10	11	2,6	2,5	2,7
Malalties de la pell i del teixit subcutani	20	7	13	2,5	1,8	3,2

Font: IBAE.

La taxa bruta de mortalitat no relaciona les defuncions amb les edats. Per això interessa la taxa de mortalitat ajustada (per població europea), indicador que ens permet relacionar les defuncions amb l'estructura de població i establir comparacions entre diferents territoris. El Centre Nacional d'Epidemiologia de l'Institut Carles III fa un estudi per al 1998 dels valors de l'esmentada taxa que confirmen la situació de les Illes Balears en els darrers llocs de les CA. La corresponent als homes suposava el 12è lloc, amb una taxa de 9,1 per mil enfront del 8,6 de l'estatal, mentre que les dones situaren Balears en el 14è lloc, amb una taxa del 52,7 enfront del 47,8 de l'Estat.

Les primeres causes de mortalitat el 1998, segons l'esmentada font, les reflectim al quadre III-25 i al gràfic III-17. Hi observam que les dues primeres causes de mort als homes coincideixen a la nostra comunitat i a l'Estat, mentre que el tercer lloc és a Balears les malalties cerebrovasculars i a la mitjana d'Espanya el càncer de pulmó. En el cas de les dones, la divergència és al quart lloc, en què a les Illes el càncer de mama supera l'Alzheimer.

Segons la mateixa font i l'any 1998, la mitjana d'edat de defunció a Balears supera l'estatal; a Balears fou 71,72 anys per als homes i 79,55 per a les dones, mentre que a l'Estat foren 71,28 i 79,02, respectivament.

Les taxes de mortalitat infantil en els darrers anys també divergeixen segons les fonts. Les de l'IBAE, més desfavorables, situen la mortalitat entre un 4,58 per mil el 1998 i un 4,74 el 2000, mentre que l'INE dona per al mateix any 3,08 a Balears i 3,88 per a la mitjana de l'Estat. L'any 2001, mentre que a Balears puja a 3,67, el valor de l'Estat baixa a 3,45.

Disposam de les xifres absolutes de morts de no residents a Balears que publica l'IBAE. El significat d'aquestes dades, que suposen un 12% -11,3% de les defuncions de les Illes, l'avaluam a partir de la importància que té la població flotant en tots els aspectes socioeconòmics a la nostra comunitat. No hi ha dades semblants a nivell estatal i per això no podem establir comparances amb altres autonomies.

Al quadre III-26. reproduïm les dades que ens ha proporcionat l'IBAE sobre les defuncions de no residents i el percentatge de cada causa. S'hi poden observar les diferències importants que es donen per sexe, amb un elevat índex de masculinitat. A causa del desconeixement del volum de la població no resident, no podem establir taxes.

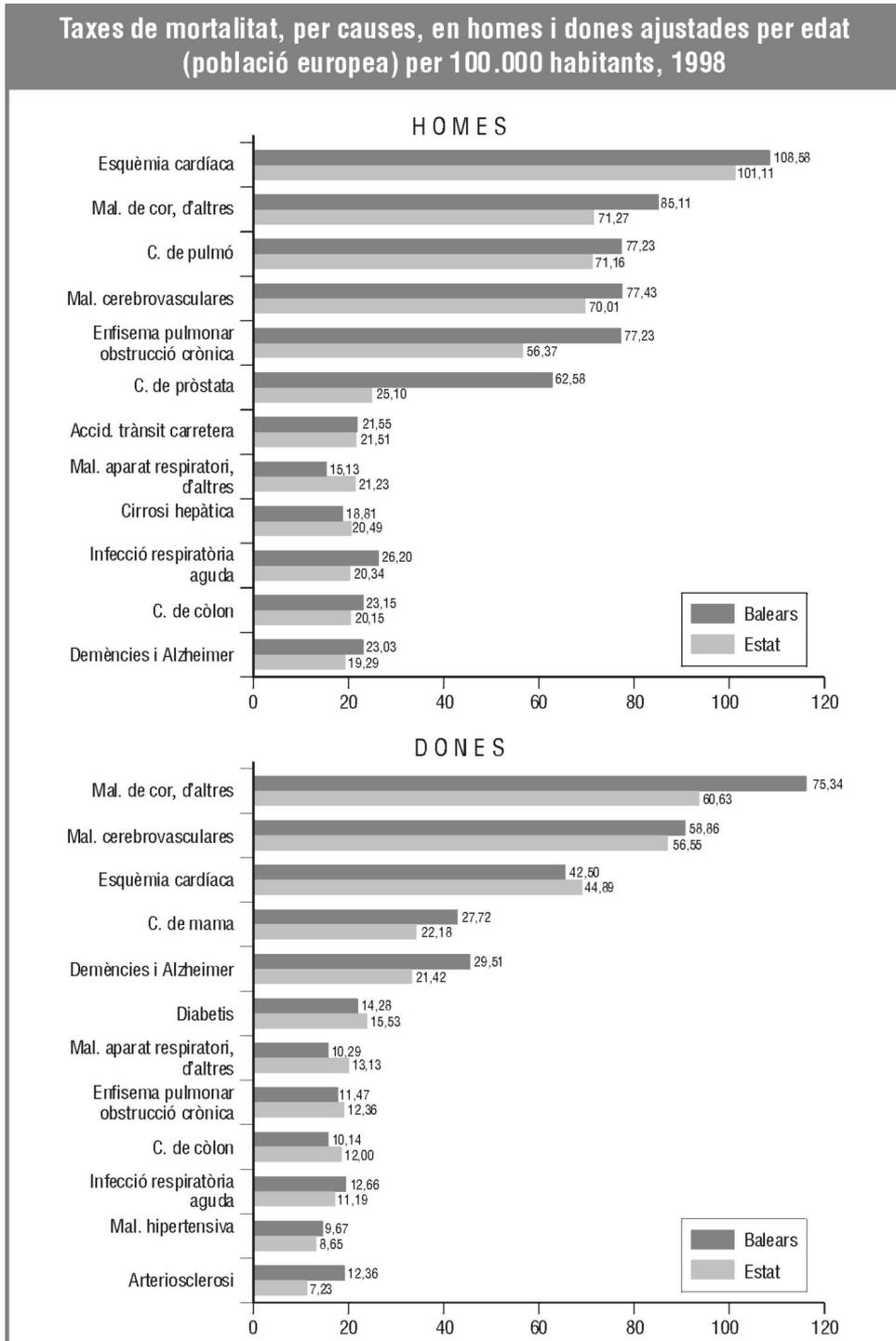
QUADRE III-25.

Taxes de mortalitat per causes per sexe ajustades per edat (població europea) per 100.000 habitants (1998)

HOMES					
	Estat		Balears		
	Taxa	%Ts	Taxa	%Ts	
Totes les causes	863,56				909,5
Isquèmia cardíaca	101,11	11,7%			108,58 11,9%
Malaltia cerebrovascular	70,01	8,1%			85,11 9,4%
Altres malalties del cor	71,27	8,3%			77,43 8,5%
Càncer pulmó	71,16	8,2%			77,23 8,5%
M. pulmonar obstructiva crònica	56,37	6,5%			62,58 6,9%
Càncer pròstata	25,1	2,9%			26,59 2,9%
Altres malalties respiratòries	21,23	2,5%			26,2 2,9%
Càncer còlon	20,15	2,3%			23,15 2,5%
Accidents trànsit	21,52	2,5%			23,03 2,5%
Infecció respiratòria aguda	20,34	2,4%			21,55 2,4%
Demències	19,29	2,2%			18,81 1,9%
Cirrosi hepàtica	20,49	2,4%			17,57 2,1%
Altres		40,0%			37,6%
DONES					
	Estat		Balears		
	Taxa	%Ts	Taxa	%Ts	
Totes les causes	477,71				526,8
Altres malalties del cor	60,63	12,7%			75,34 14,3%
Malaltia cerebrovascular	56,55	11,8%			58,86 11,2%
Isquèmia cardíaca	44,89	9,4%			42,5 8,1%
Demències	21,42	4,5%			29,51 5,6%
Diabetis	15,53	3,3%			27,72 5,3%
Càncer mama	22,18	4,6%			14,28 2,7%
Altres malalties respiratòries	13,13	2,7%			12,36 2,3%
M. pulmonar obstructiva crònica	12,36	2,6%			12,66 2,4%
Infecció respiratòria aguda	11,19	2,3%			11,47 2,2%
Càncer còlon	12	2,5%			9,67 1,8%
Malaltia hipertensiva	8,65	1,8%			10,29 2,0%
Arteriosclerosi	7,23	1,5%			10,14 1,9%
Altres		40,2%			40,2%

Font: Centre Nacional d'Epidemiologia.

GRÀFIC III-17.

Font: ESIB 2001.

QUADRE III-26.

Mortalitat de no residents a les Illes Balears per causes (2000)

	Total	homes	dones	%
Malalties infeccioses i parasitàries	11	8	3	1,3
Tumors	94	45	49	11,5
Malalties de la sang i dels òrgans hematopoètics	0	0	0	0,0
Malalties endocrines, nutricionals i metabòliques	6	4	2	0,7
Trastorns mentals i del comportament	10	1	9	1,2
Malalties del sistema nerviós	12	6	6	1,5
Malalties del sistema circulatori	339	225	114	41,5
Malalties del sistema respiratori	73	46	27	8,9
Malalties del sistema digestiu	38	23	15	4,7
Malalties del sistema osteomuscular	3	1	2	0,4
Malalties del sistema genitourinari	9	4	5	1,1
Certes afeccions originades en el període perinatal	4	2	2	0,5
Malformacions, deformitats i anomalies cromosòmiques	1	0	1	0,1
Síntomes, signes i estats morbosos mal definits	45	32	13	5,5
Causas externes de mortalitat	171	129	42	21
No consta	1	0		0,1
Total	816	526	290	100

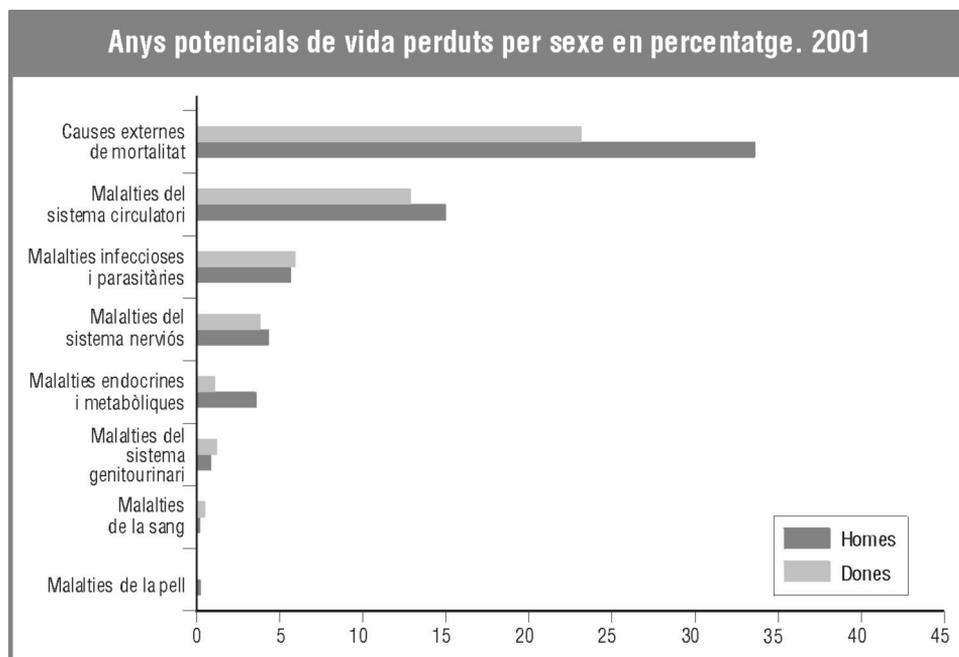
Font: IBAE.

L'esperança de vida en néixer també resulta desfavorable per a Balears en comparació a la resta de l'Estat, on ocupa el 14è lloc en l'ordre decreixent amb un valor de 77,07 anys, molt inferior a la mitjana de l'Estat que fou de 78,03 anys, malgrat que ha millorat amb relació a 1995 quan érem la darrera de les comunitats autònomes. L'IBAE proporciona unes xifres més favorables per al 1998 i 1999, (78,5 i 78,6) i una evolució que suposa un augment regular, sense diferències importants entre les illes. Com és biològicament natural, les dones tenen una esperança de vida més gran que els homes, (75,1 per als homes i 82,1 per a les dones el 1999).

Un altre indicador relacionat amb la mortalitat que exposam és els "anys potencials de vida perduts". El Ministeri de Sanitat dona la taxa ajustada per 1.000 habitants per l'any 1995, amb uns resultats novament perjudicial per a Balears, doncs teníem 49 anys enfront dels 39 de la mitjana estatal.

Per una altra banda, l'IBAE proporciona taules d'anys potencials de vida perduts als 70 anys. Al gràfic III-18 hem comparat per causes de mort, el percentatge d'anys de vida perduts, que situa entre els homes les causes externes al primer lloc si la valoració és des del present punt de vista.

GRÀFIC III-18.

Font: IBAE

2.1.5. MORBIMORTALITAT PER CAUSES

2.1.5.1. Cardiovasculars

Les malalties de l'aparell circulatori són la primera causa de mort als països desenvolupats, entre els quals Espanya és dels que tenen més baixa mortalitat (a Europa, sols França té menys mortalitat i l'espanyola és fins a quatre vegades inferior a la dels països de l'Est i menys de la meitat que a la majoria de països anglosaxons o del nord d'Europa⁶¹). A pesar de tot, a Espanya aquest és el gran grup de malalties que causen més morts i el tercer grup en anys potencials de vida perduts a ambdós sexes⁶². Les morts en els homes es produeix, de mitjana, als 76 anys i a les dones als 84⁶³. Dins les malalties cardiovasculars, les principals causes de mort són les causades per la isquèmia cardíaca (IC), les vasculars cerebrals i les altres causes de cor.

⁶¹ Centre Nacional d'Epidemiologia, Institut de Salut Carles III. Centre Nacional d'Epidemiologia. Servidor WEB del CNE. Cardiovasculars. <http://www.isciii.es/unidad/Sgecnsp/centros/cne/ccneindex.html>

⁶² Llácer A, Fernández Cuenca R, Martínez de Aragón MV. "Mortalidad en España en 1998. Evolución en la década 1989-98. Mortalidad general y principales causas de muerte y años potenciales de vida perdidos". Boletín Epidemiológico Semanal 2001; 9: 249-57

⁶³ Llácer A, Fernández Cuenca R, Martínez de Aragón MV. Mortalidad en España en 1998. Evolución en la década 1989-98. "Mortalidad general y principales causas de muerte por edad y sexo". Boletín Epidemiológico Semanal 2001; 9: 305-12.

Globalment les morts per malalties cardiovasculars tendeixen a disminuir, especialment pel descens de les vasculars cerebrals i altres malalties de cor. Aquest descens a Espanya es produeix a ambdós sexes i per a tots els grups d'edat menys la isquèmia cardíaca en dones de 34 a 45 anys i en els homes de 75 a 84 anys. També destaca l'augment de la mort per malaltia hipertensiva en dones⁶⁴.

A Balears a les taules sobre mortalitat per causes podem observar com ocorre el mateix quant al pes de les malalties cardiovasculars (són la primera causa de mort, la tercera en anys potencials de vida perduts i l'infart agut de miocardi és la primera causa específica de mort).

Si comparem les desset comunitats autònomes, l'any 1995, les Illes eren la 13a per taxa ajustada per malalties de l'aparell circulatori, la 10a per infart de miocardi i la 8a en malaltia cerebrovascular. Altres dades ens indiquen que tenim la pitjor posició relativa entre les CA quant a mortalitat estandarditzada i a anys potencials de vida perduts per malalties de l'aparell circulatori en homes i la cinquena en dones, a més som la segona comunitat autònoma que menys ha reduït percentualment la mortalitat per malalties de l'aparell circulatori entre el 1975 i el 1992⁶⁵.

El comentari fet a la presentació sobre la sobreestimació dels indicadors de mortalitat a les Balears respecte de la resta d'Estat també val per a les cardiovasculars i possiblement les valoracions no siguin tan descoratjadores. Hi ha dades encara no publicades d'un estudi, l'estudi IBERICA, sobre incidència i mortalitat de l'infart agut de miocardi, en el qual es comparaven set àrees de diferents regions espanyoles, entre elles, Mallorca. S'ha pogut constatar que si bé per les estadístiques disponibles era l'àrea on més mortalitat calia esperar, de fet de les set ocupava la posició mitjana tant pel que fa a la incidència com a la mortalitat.

Per il·lustrar la importància d'aquestes malalties i especialment de l'infart de miocardi, direm que es registraren entre la població de Mallorca, de 25 a 74 anys, durant els anys 1997-1998, 1.118 casos incidents, molts més en homes que en dones. De cada 100.000 homes, anualment, es produïren 209 infarts i moriren 62 persones per aquesta causa. Per cada 100.000 dones hi hagué 47 infarts aguts de miocardi i causaren 19 morts (dades aportades per l'investigador principal de l'estudi IBERICA a Mallorca).

Les causes de les malalties de l'aparell circulatori són bastant conegudes, encara que hi ha aspectes controvertits. Entre els principals factors de risc hi ha els vinculats a l'estil de vida com el tabac, la manca d'exercici físic, aspectes ja comentats a l'apartat 2.1.2.) i la dieta (especialment si és hipercalòrica i amb excés de consum de greixos d'origen animal). Aquests comportaments provoquen sobrepès, hipertensió, hipercoles-

64 Regidor E, Gutiérrez-Fisac JL. "Luchar contra las enfermedades del aparato circulatorio". A: Indicadores de salud. Cuarta evaluación en España del programa regional europeo -Salud para todos. Madrid. Ministerio de Sanitat i Consum; 1999, pàg. 137-150.

65 Villar Álvarez F, Banegas Banegas J.R, Rodríguez Artelalejo F, Rey Calero J. Mortalidad cardiovascular en España y sus comunidades autónomas (1975-1992). Med Clin (Barc) 1998; 110:321-327.

terolèmia, diabetis i altres alteracions que es troben a la base de l'arteriosclerosi que són el comú denominador de la majoria de malalties importants de l'aparell circulatori al nostre medi.

Es disposa d'un estudi poblacional, sobre la prevalença dels principals factors de risc cardiovascular, l'estudi CORSAIB, fet entre 1.685 persones amb residència a Balears, de 35 a 74 anys, per 50 metges d'atenció primària de Balears, i que sols s'ha difós parcialment⁶⁶.

QUADRE III-27.

Prevalença dels factors de risc cardiovascular en la població balear de 35 a 74 anys

	Població (%)	Homes (%)	Dones (%)
Fumadors	25,7	36,9	18,7
Hipertensió arterial	47,8	52,3	43,4
Hipercolesterolèmia	24,2	24,2	24,1
Diabetis	11,7	15,3	8,7
Obesitat	27	24,8	29

Font: Estudi CORSAIB.

Els principals resultats per sexe es presenten al quadre III-27 i estan en línia amb la resta de l'Estat, encara que certs factors tenen una prevalença més alta⁶⁷.

El problema d'aquests factors de risc és que sovint la població no és conscient de patir-los ja que són silencis, així a l'ESIB 2001⁶⁸, sols el 14,7% dels balears declaren patir hipertensió i el 9,8% colesterol alt, encara que a l'apartat d'activitats preventives el 48% declara que es controla periòdicament la pressió arterial, el 41% el colesterol i el 37% la glucèmia. Aquestes pràctiques preventives són més freqüents entre els majors de 65 anys i molt més baixes entre els menors de 45 anys.

Seguint amb els resultats de l'estudi CORSAIB, sols el 58% sí coneixia que era hipertens el 75% es tractava i sols el 32% tenia les xifres ben controlades. El 42% dels que tenien hipercolesterolèmia ho desconeixien. Dels diabètics, el 30% no saben que ho són i sols un de cada vuit diabètics té les seves xifres controlades.

⁶⁶ Rigo F i grup CORSAIB. Estudi CORSAIB. Estudi de prevalença de factors de risc cardiovascular a les Illes Balears. Revista Valenciana de Medicina de Família. Llibre de ponències. Congrés d'atenció primària. Tarragona 12-14 de juny 2002, pàg. 12-13

⁶⁷ Banegas Banegas J.R.; Villar Alvarez F.; Pérez de Andrés C.; Jiménez García-Pascual R.; Gil López E.; Muñoz García J.; Juane Sánchez R. Estudio epidemiológico de los factores de riesgo cardiovascular en la población Española de 35 a 64 años. Rev San Hig Púb 1993; 67(6): 419-445

⁶⁸ Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears. Enquesta de Salut de les Illes Balears 2001. Palma de Mallorca: Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears, 2001.

Si s'observa el grau de risc cardiovascular als deu anys, el 35% d'homes i el 40% de dones tenen un risc moderat, però el 47% d'homes tenen un risc alt, o molt alt mentre que en el cas de les dones sols el 2,5% es troben en aquesta situació.

Segons l'estudi CORSAIB, el 10,5% tenien historial d'angina o infart i el 5% de malaltia vascular cerebral. En dones la prevalença era de 3,4% i 2,2% respectivament.

Hi ha doncs molta tasca a fer de promoció de la salut, contra el tabac, de foment de l'exercici físic, de la dieta sana, variada, escassa en calories i en greixos animals. També és important que des de l'atenció primària de salut es detectin sistemàticament els factors de risc i es tractin convenientment. Als serveis d'atenció primària cal fer un esforç major quant a prevenció secundària, un cop la malaltia cardiovascular ha aparegut, i els serveis d'emergències i hospitalaris cal que continuïn progressant cap a l'atenció urgent de qualitat i al tractament de la malaltia i llurs conseqüències.

2.1.5.2. Càncer

El càncer és la segona causa de mort més freqüent, després de les malalties de l'aparell circulatori. L'any 2000, a Balears, una de cada quatre persones va morir de càncer (24,6%) amb una taxa de 223,2 morts per 100.000 habitants, taxa més elevada als homes que a les dones (281,8 i 166,5 per 100.000 habitants respectivament). Si comparem les dades amb les d'altres CA, la nostra comunitat és la sisena amb una major mortalitat ajustada per edat. A les dones, els tumors representen la primera causa d'anys potencials de vida perduts i als homes la segona, després de les causes externes i enverinaments⁶⁹. Aquest indicador reflecteix la mortalitat ocorreguda en gent més jove i per tant l'impacte social, econòmic i sanitari de la malaltia.

A Mallorca existeix un registre poblacional de càncer que recull informació de tots els casos nous de càncer que es diagnostiquen a persones residents a l'illa des del 1988. A partir de l'any 2000 el registre ha ampliat la seva cobertura a la resta de les Illes i es preveu disposar aviat de dades per a tota la comunitat autònoma. Aquesta informació és una eina bàsica per conèixer la magnitud de la malaltia al nostre àmbit, avaluar les necessitats assistencials i plantejar les prioritats preventives.

Durant el període 1993-96 s'han diagnosticat un total de 7.703 casos nous als homes, 5.804 casos si s'exclouen els tumors de pell no melanoma (taxa bruta de 484,3 casos per 100.000 habitants i any) i 5.427 casos nous a les dones, 3.763 si s'exclouen els tumors de pell no melanoma (taxa bruta de 301,4 casos per 100.000 habitants i any). El risc de patir un càncer abans dels 75 anys és de quasi un de cada 3 homes i una de cada 5 dones.

El càncer és més freqüent als homes per a la majoria dels tumors. Només el càncer de la bufeta de la fel, la tiroide i la mama presenten una incidència més elevada a les dones

⁶⁹ Institut Balear d'Estadística. Moviment natural de la població. Defuncions, 2000.

que als homes. La major diferència observada entre sexes és fonamentalment per als tumors associats al tabac.

La incidència del càncer augmenta amb l'edat sobretot a partir dels 30 anys. Els tumors diagnosticats als joves són els de testicle, endocrins, tumors del sistema nerviós i hematològics; però la majoria dels tumors (58%) es diagnostiquen a partir dels 65 anys. A Mallorca com a la resta dels països desenvolupats, el càncer més freqüent als homes després del càncer de pell no melanoma és el de pulmó, bufeta urinària, pròstata i colon. Així mateix, pel que fa a les dones, les localitzacions més freqüents són a més del càncer de pell no melanoma, el de mama, còlon, recte i els tumors ginecològics: coll uterí, endometri i ovari⁷⁰, com es pot veure al quadre III-28.

QUADRE III-28.

Incidència a Mallorca. Localitzacions més freqüents. 1993-1996

Localització	Homes		Localització	Dones	
	Núm. casos	TB		Núm. casos	TB
Pulmó	1116	93,1	Mama	1049	84,0
Bufeta urinària	741	61,8	Colon	378	30,3
Pròstata	705	58,8	Recte	219	17,5
Còlon	457	38,1	Coll Uterí	198	15,9
Recte	303	25,3	Cos Uterí	180	14,4
Desconegut	255	21,3	Desconegut	174	13,9
Estómac	247	20,6	Ovari	166	13,3
Laringe	226	18,9	Limfoma non Hodgkin	135	10,8
Leucèmia	165	13	Estómac	120	9,6
Limfoma non Hodgkin	162	13,5	Bufeta urinària	114	9,1

Font: Unitat d'Epidemiologia i Registre de Càncer de Mallorca.

Quan comparem aquestes dades amb les del període 1988-92 observam un augment de la incidència del càncer de còlon i recte, pròstata, testicle i ronyó per als homes, del càncer de pell no melanoma i melanoma (ambdós sexes) i de mama per a les dones. També observam una disminució de la incidència del càncer d'endometri i dels tumors de localització primària desconeguda.

La comparació amb les dades d'altres registres espanyols i estrangers es pot realitzar a partir de l'Agència Internacional d'Investigació sobre el càncer que publica les dades d'incidència de tots els registres que existeixen arreu del món que compleixen uns determinats nivells de qualitat. La darrera publicació fa referència a les dades del període 1988-92, on es pot veure que en relació amb els altres registres de l'Estat espanyol,

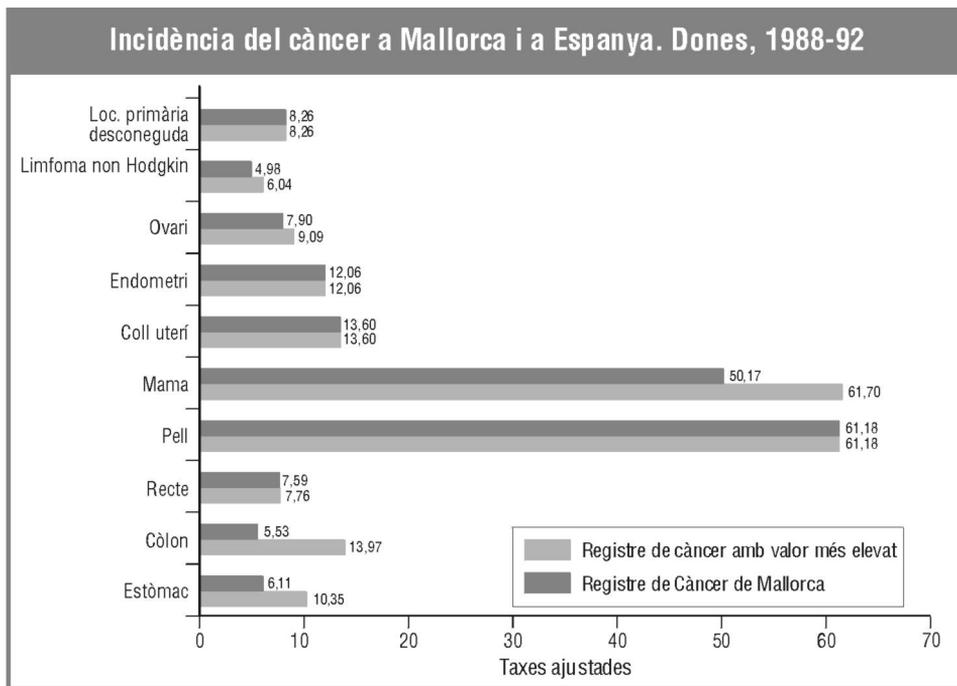
⁷⁰ Cancer Incidence in Five Continents. Vol VII. International Agency on Research of Cancer Lyon 1997.

Mallorca presenta les taxes més elevades per al càncer de pell (ambdós sexes), bufeta urinària als homes i coll uterí, endometri, còlon i localització primària desconeguda a les dones. També hi observam taxes elevades per al càncer de còlon, pulmó, pròstata i localització primària desconeguda als homes, recte (ambdós sexes) i mama a les dones. Mallorca presenta la taxa de càncer d'estómac més baixa dels registres espanyols. Hem de destacar que Mallorca com el nord d'Itàlia presenta una de les taxes més elevades del món de càncer de bufeta urinària⁷¹ (vegeu gràfics III-19 i III-20).

L'any 1999, el càncer va ser la cinquena causa d'ingrés hospitalari, cosa que representa una freqüència d'un 8,38% de les altes hospitalàries (9,42% als homes i 7,43% a les dones)⁷². Entre els principals motius d'ingrés dins d'aquest grup de malalties trobam el càncer de pulmó i de bufeta urinària als homes i el càncer de mama a les dones.

En l'actualitat a les Illes existeix un programa de detecció precoç de càncer de mama poblacional dirigit a les dones residents amb edats compreses entre els 50 i els 64 anys⁷³ i un programa oportunista de detecció de càncer de coll uterí per a dones entre 25 i 64

GRÀFIC III-19.

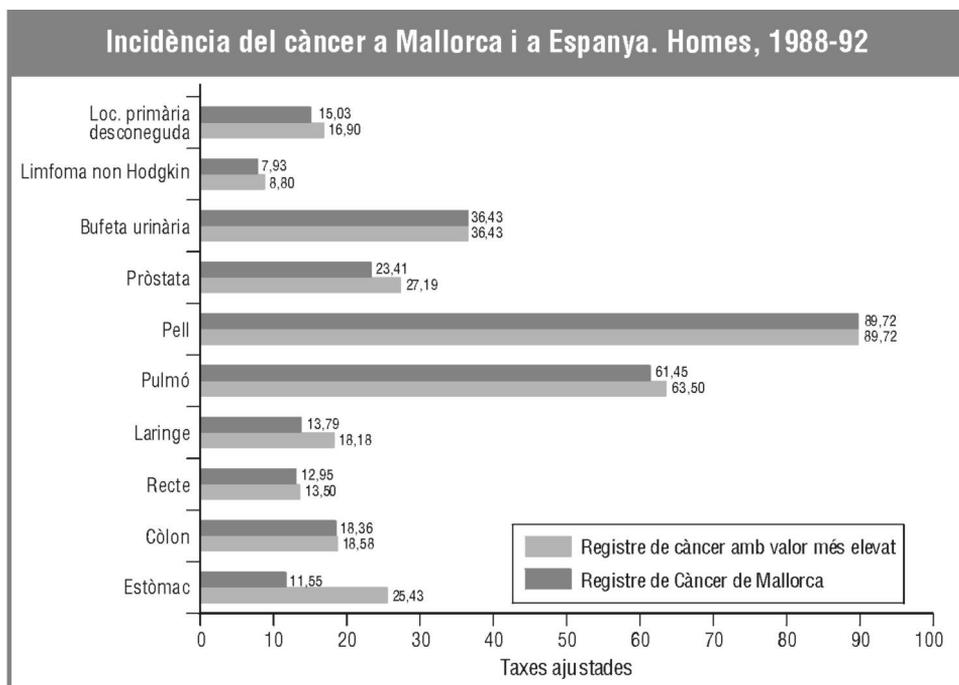
Font: Unitat d'Epidemiologia i Registre de Càncer de Mallorca

⁷¹ Cancer Incidence in Five Continents. Vol VIII. International Agency on Research of Cancer Lyon 2002 (en premsa).

⁷² Conjunto mínimo básico de dades (CMBD) 1999.

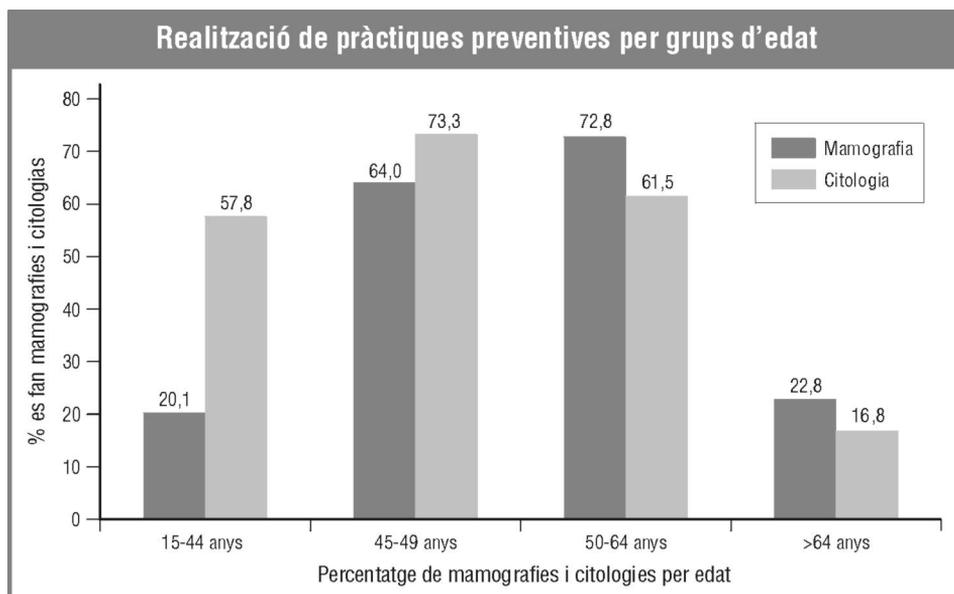
⁷³ Programa de detecció precoç del càncer de mama a Balears. Conselleria de Salut i Consum. Govern de les Illes Balears.

GRÀFIC III-20.

Font: Unitat d'Epidemiologia i Registre de Càncer de Mallorca.

GRÀFIC III-21.

Font: ESIB 2001

anys. Els resultats de l'Enquesta de salut sobre la practica de mesures preventives revelen que un 35% de les dones es fan una mamografia (el 72,8% entre 50 i 64 anys) i el 54% una citologia (el 73,3% de les dones entre 45 i 49 anys)⁷⁴. Un estudi fet amb aquestes dades mostra que existeixen diferències socials en la pràctica d'aquestes mesures, diferències menys rellevant per a la realització de mamografies. Quant al coneixement que té la població femenina sobre les causes i signes d'alarma del càncer, podem dir que és elevat, encara que en tinguin concepcions errònies, fonamentalment les dones majors i amb un baix nivell cultural⁷⁵ (vegeu gràfic III-21).

2.1.5.3. Altres malalties cròniques

2.1.5.3.1. Malalties respiratòries

Les malalties de l'aparell respiratori constitueixen un important problema de salut per l'elevada morbimortalitat que causen. A les Illes Balears, l'any 2000 les malalties respiratòries varen ser la tercera causa de mortalitat després de les malalties de l'aparell circulatori i els tumors amb una taxa de 97,5 morts per 100.000 habitants (122,4 per 100.000 en els homes i 73,5 per 100.000 en les dones). Quant a la mortalitat prematura, aquest grup de malalties ocupa el sisè lloc a la llista de causes d'anys potencials de vida perduts als homes i el setè a les dones⁷⁶.

Per causes específiques, les malalties cròniques de les vies respiratòries inferiors (bronquitis, emfisema, bronquièctasi) varen suposar l'any 2000 una taxa de 37,6 morts per 100.000 habitants, més elevada als homes (62,5 per 100.000) que a les dones (13,6 per 100.000) mentre que les pneumònies varen causar 22 morts per 100.000 habitants (24,9 en homes i 19,2 en dones). En comparació amb altres CA, les Illes presenten la segona taxa més elevada de mortalitat per infecció respiratòria aguda als homes⁷⁷.

Pel que fa a la morbiditat, el registre del conjunt mínim bàsic de dades de l'alta hospitalària (CMBD) recull informació sobre l'activitat dels hospitals de les Illes Balears i és la principal font d'informació sobre la morbiditat atesa a la nostra comunitat autònoma. Així, coneixem que les malalties de l'aparell respiratori varen ser la tercera causa d'hospitalització l'any 1999 després de les malalties dels aparells digestiu i circulatori (un 10% del total d'altres registrades aquest any)⁷⁸. Per causes específiques la infecció respiratòria aguda i la malaltia pulmonar obstructiva crònica (MPOC) representen el segon (5,1%) i tercer motiu (5%) de les altes; pel que fa a les dones, la IRA és el cinquè (3,26%) i l'MPOC el desè.

⁷⁴ Enquesta de salut de les Illes Balears ESIB, 2001. Conselleria de Salut i Consum.

⁷⁵ Cabeza E, Catalán G, Avellà A, Llobera J, Pons O. Conocimientos, creencias y actitudes de la población femenina de Mallorca respecto al cáncer. Rev. Esp Salud Pública 1999; 73: 489-499.

⁷⁶ Institut Balear d'Estadística. Moviment natural de la població. Defuncions, 2000.

⁷⁷ Centre Nacional d'Epidemiologia. Mortalidad por causas, sexo y comunidades autónomas, 1998.

⁷⁸ Conjunt mínim bàsic de dades (CMBD) 1999. Institut Nacional de la Salut.

Quant a la morbiditat percebuda, segons l'Enquesta de salut de les Illes Balears de l'any 2001, les malalties de l'aparell respiratori són la segona causa més freqüent de restricció de l'activitat els 15 dies abans de l'entrevista (24%). Aquest grup de malalties són també responsables del 6,5% d'una restricció de l'activitat els darrers 12 mesos. Un 15% dels entrevistats havia pres medicaments per a la tos i el 2,5% per a l'asma els darrers 15 dies.

2.1.5.3.2. Malalties digestives

Les malalties de l'aparell digestiu constitueixen una causa important de mortalitat. A les Illes Balears, l'any 2000 les malalties digestives varen ser la quarta causa de mortalitat amb una taxa de 49,0 morts per 100.000 habitants (51,6 per 100.000 en els homes i 46,5 per 100.000 en les dones). També són una causa important de mortalitat prematura i són la cinquena causa d'anys potencials de vida perduts ambdós sexes⁷⁹.

Entre les malalties de l'aparell digestiu, la cirrosi és la principal causa de mort amb una taxa de 16,7 morts per 100.000 habitants, més elevada als homes (22,2 per 100.000) que a les dones (11,4 per 100.000). En comparació amb altres CA, les Illes presenten una taxa mitjana de mortalitat per aquesta malaltia als homes.

L'any 1999, les malalties de l'aparell digestiu varen ser la segona causa d'ingrés hospitalari amb un 13,75% de les altes hospitalàries als homes després de les malalties de l'aparell circulatori i amb un 10% a les dones després de l'embaràs i part. Entre els principals motius dins d'aquest grup de malalties trobam les malalties digestives altres, l'hèrnia de la cavitat abdominal, l'apendicitis aguda i la colelitiasi (més freqüent a les dones).

Quant a la morbiditat percebuda, segons l'ESIB 2001, les malalties de l'aparell digestiu són la tercera causa més freqüent de restricció de l'activitat els 15 dies abans de l'entrevista (10%). Aquest grup de malalties són responsables del 6,7% d'una restricció de l'activitat els darrers 12 mesos. Un 8,6% dels entrevistats declaren el restrenyiment com un dels problemes crònics més freqüents, percentatge molt més elevat entre les dones majors de 64 anys (22,8%). Un 3,4% dels entrevistats declara haver pres laxants als darrers 15 dies i un 5,7% medicaments per a l'estómac, xifra més elevada entre les persones majors de 65 anys (15%).

⁷⁹ Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balear. Enquesta de salut de les Illes Balears 2001. Palma de Mallorca: Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balear, 2001.

2.1.5.4. Malalties infeccioses

La sida constitueix un important problema de salut pública per la seva capacitat d'expansió i per ser una de les primeres causes de pèrdua d'anys potencials de vida. La tendència de l'epidèmia a les Illes presenta un patró similar a la resta de CA amb una baixada progressiva a partir de l'any 1996. Les darreres dades proporcionades pel Ministeri de Sanitat i Consum, encara que siguin provisionals, confirmen una disminució important de la incidència, i es passa de 102 casos al 2000 (taxa de 137 per milió) a 40 casos l'any 2001 (taxa de 53,5 casos per milió d'habitants)⁸⁰ (vegeu quadres III-29 i III-30). Mallorca és l'illa que acumula la majoria dels casos (80%)⁸¹. Si bé durant anys la taxa a les Illes ha estat la més alta de l'Estat espanyol, aquesta disminució ha fet que la nostra comunitat autònoma passi al quart lloc en el rànquing nacional després de Madrid, Múrcia i La Rioja, però no hem d'oblidar que són dades encara provisionals (segons el darrer informe del Ministeri de Sanitat i Consum a 31/12/2001)⁸². La tendència decreixent observada els darrers anys a Espanya és causada per l'eficàcia de l'estratègia preventiva i fonamentalment pels nous tractaments antiretrovirals.

La majoria dels casos de la sida diagnosticats és a homes (78,5%) i els grups d'edat amb una incidència més elevada són els de 30-39 anys (taxa de 338,9) i el grup de 40-49 anys (taxa de 140,9). La incidència en grups d'edat inferior ha disminuït.

El principal grup de transmissió del VIH tant per als homes com per a les dones és el d'usuaris de drogues per via parenteral (51% i 57% respectivament). El grup d'homes homosexuals o bisexuals representa el segon grup més important entre els homes (28%) mentre que el segon grup entre les dones és el de transmissió heterosexual (28%). Aquesta via de transmissió ha augmentat considerablement en els darrers anys.

⁸⁰Secció d'Epidemiologia. Direcció General de Salut Pública i Participació. Conselleria de Salut i Consum.

⁸¹ Pla de la SIDA a les Illes Balears 2001-2004. Direcció General de Sanidad. Conselleria de Salut i Consum.

⁸² Evolución de la SIDA en España. Vigilancia Epidemiológica del SIDA en España. Informe semestral núm. 1, año 2001. Centre Nacional d'Epidemiologia. Ministeri de Sanitat i Consum.

QUADRE III-29.

Nombre de casos de la sida a Balears per categoria de transmissió. 2001-2000

	2001	2000
Casos acumulats de sida	1.796	1.756
Homosexual	388	381
UDVP	908	891
Homosexual + UDVP	26	26
Transfusió	35	35
Mare/fill	33	32
Heterosexual	297	288
Altres/NC	109	103
Taxa d'incidència de la sida anual i milió d'habitants	49,9	128,5
Casos de sida per any de diagnòstic	40	102

Font: Secció d'Epidemiologia. Conselleria de Salut i Consum.

QUADRE III-30.

**Evolució de la sida a Balears.
Taxes per milió dels darrers anys. Actualització a 31/12/2001**

	Casos assumits	1998	1999	2000	2001	2000 dif. 1999	2001 dif. 2000
Balears	1796	162,8	151,2	137	53,5	-14,2	-83,5
Estat	62007	87,9	72,3	61	37,1	-11,3	-23,9

Font: Centre Nacional d'Epidemiologia⁸³.

A pesar que la tuberculosi ha disminuït en els darrers anys de forma gradual encara és un problema de salut important en el nostre país i hi continua tenint una de les taxes més elevades dels països desenvolupats, darrere Portugal. L'any 2001 es varen declarar a Balears 119 casos (vegeu quadre III-31) de tuberculosi respiratòria amb una taxa d'incidència de 14,84 casos per 100.000 habitants, inferior a la taxa estatal (16,90) sent una de les CA amb menor nombre de casos.

Als darrers anys hi ha hagut menys casos de grip a tot el territori nacional i també a Balears. Dels 53.231 casos declarats a les Illes l'any 1999 (taxa de 7.187 casos per 100.000 habitants) hem passat a 12.778 casos declarats l'any 2001 (taxa de 1.593 casos). L'any 2001 Balears presenta una taxa inferior a l'estatal.

L'any 2001 es varen declarar a Balears 38 casos de legionel·losi amb una taxa de 4,74 casos, taxa superior a la mitjana estatal (3,55). Als darrers anys s'observa una

⁸³ Situación de las Enfermedades de Declaración Obligatoria. España. Año 2000 y 2001. Centre Nacional d'Epidemiologia. Institut de Salut Carles III. Ministeri de Salut i Consum.

tendència creixent comuna a la resta del país. Aquest augment pot ser causat en part per una millor cobertura del sistema de diagnòstic.

Pel que fa les malalties susceptibles de ser previngudes mitjançant vacunacions, l'any 2001 es varen declarar 115 casos de parotiditis (taxa de 14,34 per 100.000 habitants) molt inferior al nombre de casos declarats l'any 2000. La taxa de Balears per a l'any 2001 se situa per sota de la mitjana estatal (19,66 casos per 100.000 habitants). El Pla del xarampió elaborat l'any 2000 i posat en marxa el 2001 permetrà extingir la malaltia, que els darrers anys ha presentat una evolució desigual. L'any 2001 es varen declarar 8 casos amb una taxa de 1,00 per 100.000 habitants molt superior a la mitjana estatal (taxa de 0,22 casos). Quant a la tos ferina es varen declarar 9 casos durant l'any 2001 amb una taxa lleugerament superior a la mitjana estatal. La rubèola presenta una evolució descendent de casos. L'any 2001 sols es va detectar un cas amb una taxa de 0,12 casos per 100.000, habitants taxa per sota de la mitjana nacional. No es va declarar cap cas de tètanus en els darrers dos anys.

El nombre de casos d'hepatitis A declarats l'any 2001 va ser de 12, d'hepatitis B 14 i altres hepatitis 27 la qual cosa representa una taxa de 1,5; 1,75 i 3,37 respectivament per 100.000 habitants.

QUADRE III-31.

Casos de malalties de declaració obligatòria a les Illes

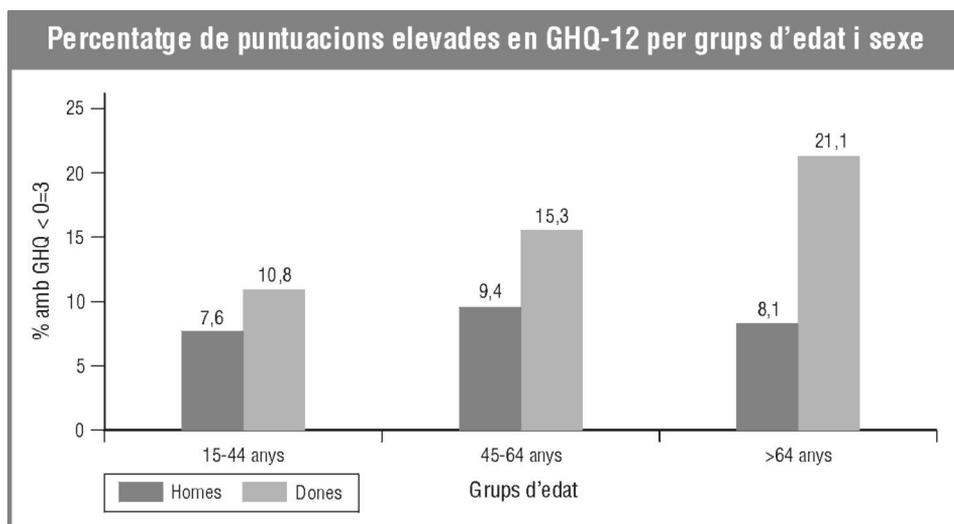
	2001		2000	
	Casos	Taxes x 10 ⁵	Casos	Taxes x 10 ⁵
Diarrea infecciosa	40.255	5020,79	42.544	5359,99
Grip	12.778	1593,73	37.532	4728,54
Varicel·la	6.897	860,23	5.135	646,94
Parotiditis	115	14,34	399	50,27
Tuberculosi respiratòria	119	14,84	155	19,53
Infecció gonocòccica	66	8,23	51	6,43
Legionel·losi	38	4,74	25	3,15
Altres formes de tuberculosi	34	4,24	25	3,15
Sífilis	26	3,24	18	2,27
Altres hepatitis víriques	27	3,37	8	1,01
Febre exantemàtica mediterrània	24	2,99	33	4,16
Febre recurrent per galteres	14	1,75	39	4,91
Hepatitis B	14	1,75	9	1,13
Malaltia meningocòccica	16	2,00	18	2,27
Hepatitis A	12	1,50	50	6,30
Tos ferina	9	1,12	2	0,25
Xarampió	8	1,00	3	0,38
Leishmaniosi	6	0,75	2	0,25
Brucel·losi	2	0,25	0	0,00
Malaltia per H. influença	3	0,37	1	0,13
Disenteria	1	0,12	1	0,13
Rubèola	1	0,12	2	0,25

Font: Secció d'Epidemiologia, Direcció General de Salut Pública i Participació, Conselleria de Salut i Consum.

2.1.5.5. Salut mental

A l'ESIB 2001⁸⁴, l'11% de la població major de 14 anys va presentar una puntuació elevada (GHQ-12 major o igual a 3) en el test de salut mental, és a dir, que és probable que l'11% de la població adulta balear tengui qualche problema de salut mental, prevalença inferior a l'obtinguda a Catalunya⁸⁵ o a Formentera⁸⁶. Com es mostra al gràfic III-22, el percentatge de probables problemes de salut mental és superior en les dones en tots els grups d'edat, característica compatible amb l'estudi de Catalunya, però no amb el de Formentera, on no es trobaren diferències per sexe. Per altra banda crida l'atenció que la diferència per sexes s'incrementi amb l'edat, de manera que en el grup de majors de 64 anys, el 21,1% de les dones podrien tenir problemes de salut mental davant només el 8,1% dels homes.

GRÀFIC III-22.

Font: ESIB 2001

És a dir, que les dades disponibles suggereixen una major vulnerabilitat de la salut mental de les dones de Balears respecte dels homes, que sembla a més incrementar-se amb l'edat.

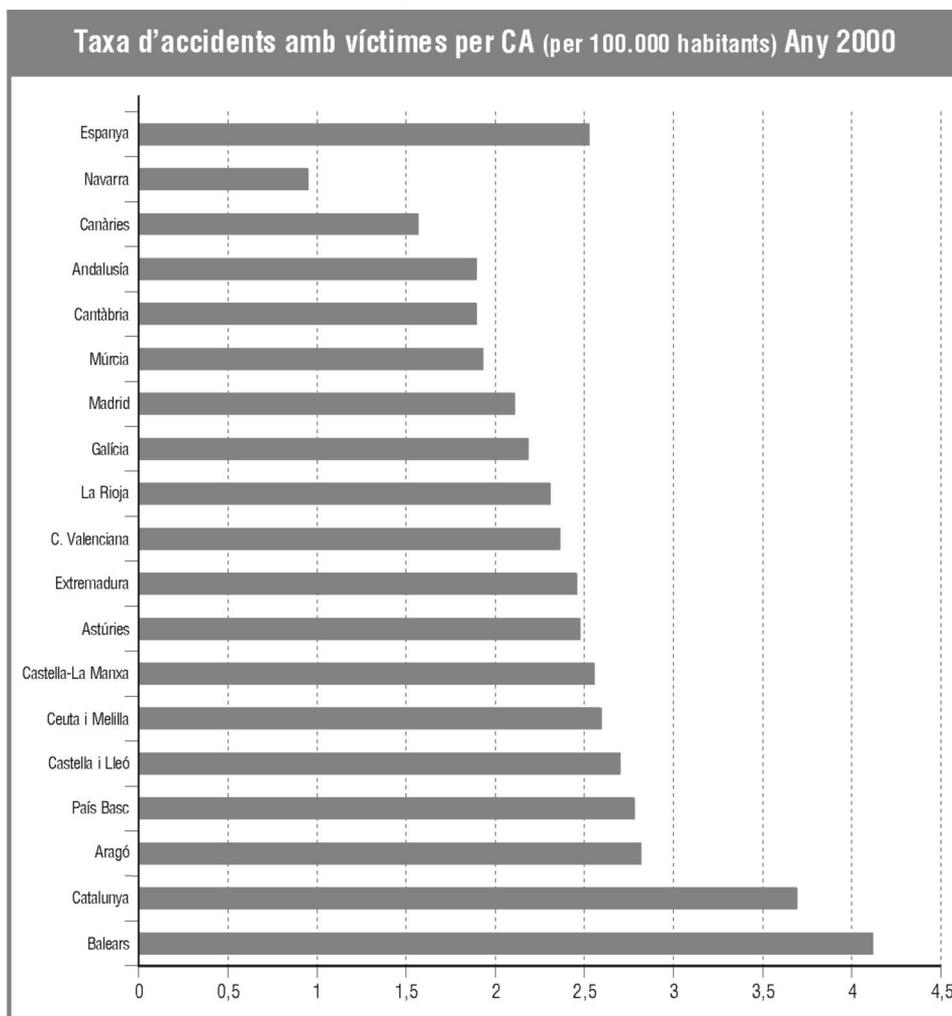
Per una altra banda, el 10% de la població major de 14 anys va declarar haver

⁸⁴ Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears. Enquesta de salut de les Illes Balears 2001. Palma de Mallorca: Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears, 2001

⁸⁵ Rajmil L, Gispert R, Roset M, Muñoz PE, Segura A. Equip de l'Enquesta de salut de Catalunya. Prevalença de trastorns mentals a la població general de Catalunya. Gac Sanit 1998; 12 (4): 153-9.

⁸⁶ Roca M, Gili M, Ferrer V, Bernardo M, Montano JJ, Salvá JJ, Flores I, Leal S. Mental disorders on the island of Formentera: prevalence in general population using the Schedules for Clinical Assessment in Neuropsychiatry (SCAN). Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol 1999; 34 (8): 410-5

GRÀFIC III-23.

Font: Direcció General de Trànsit.

consumit tranquil·litzants en els darrers 15 dies, percentatge elevat, dins els nivells de consum nacional segons la darrera ENS i semblant al de la població que segons el GHQ-12 podria tenir problemes de salut mental. Els tranquil·litzants varen ser el tercer grup de fàrmacs consumits, segons declaració, després de l'àcid acetil salicílic i els medicaments contra la tos.

S'ha observat que el consum de tranquil·litzats s'incrementa amb l'edat, de manera que en el grup de 45 a 64 anys, el 16,7% va declarar haver consumit tranquil·litzants, mentre que en el grup de 65 anys i més, va ser el 28,9%.

Alguns estudis locals ofereixen més dades sobre el perfil dels consumidors de tranquil·litzants, així com sobre els motius del seu ús. El 1994, sobre una mostra represen-

tativa de 602 pacients que consultaren els centres d'atenció primària de Mallorca⁸⁷, es varen obtenir els següents resultats: el 16,4% va declarar consumir hipnòtics habitualment, el 17,4% va declarar ser insomne i el 27% es va queixar de dormir malament. A més, es va estimar que la duració mitjana del tractament amb hipnòtics era superior a dos anys.

QUADRE III-32.

Comparació dels 20 fàrmacs amb DHD més elevades a Mallorca i a l'Estat

Mallorca			Estat		
N.	Principi actiu	DHD	N.	Principi actiu	DHD
1	Enalapril	40,2	1	Enalapril	28,8
2	Acetil salicílic àcid	22,1	2	Omeprazol	23,6
3	Alprazolam	18,6	3	Acetil salicílic àcid	23,3
4	Omeprazol	18,6	4	Amlodipino	13,3
5	Lorazepam	13	5	Lorazepam	13
6	Lactulosa	12,7	6	Nitroglicerina	12,9
7	Amlodipino	12,6	7	Alprazolam	12,3
8	Glibenclàmida	11,3	8	Lactulosa	11,8
9	Paroxetina	10,1	9	Atorvastatina	10,7
10	Clortalidona	10	10	Lormetazepam	10
11	Atenolol	8,9	11	Glibenclàmida	9,6
12	Fluoxetina	8,7	12	Dorzolàmida	9,3
13	Salbutamol	7,7	13	Insulina Humana Acció Intermèdia	9,2
14	Lormetazepam	7,6	14	Simvastatina	8,5
15	Atorvastatina	7,4	15	Ibuprofeno	8,4
16	Diclofenaco	7	16	Furosemida	8,3
17	Furosemida	6,9	17	Salbutamol	8,2
18	Naproxeno	6,9	18	Ipratropio Bromuro	8,1
19	Nitroglicerina	6,6	19	Paracetamol	7,9
20	Paracetamol	6,5	20	Hidroclorotiazida + Ahorrador de K	7,8

Tranquil·litzants
Antidepressius

Font: Gerència d'Atenció Primària de Mallorca.

Un altre estudi realitzat amb els pacients als quals es va prescriure psicofàrmacs en un centre de salut de Mallorca⁸⁸ va fer palès que el 72,9% eren dones, amb una mitjana d'edat de 58 anys. Els motius principals de prescripció de psicofàrmacs foren: ansietat

⁸⁷ Cañellas F, Ochogavía J, Llobera J, Palmer A, Castell J, Iglesias C. Trastornos del sueño y consumo de hipnóticos en la isla de Mallorca. Rev Clin Esp 1998; 198 (11): 719-25.

⁸⁸ Vicens C, Piquer M J, Carro M, Fiol F, Loren A M, Pérez C. Prescripció de psicofàrmacs en un centre de salut. Aten. primària 1997; 20 (Supl. 1): 331.

(45,7%), depressió (40,7%) i insomni (18,4%). Més de la meitat (53,9%) dels psicofàrmacs prescrits varen ser tranquil·litzants (benzodiacepines), el 29,8% antidepressius, el 4,6% antipsicòtics i la resta (4,5%) associacions de diversos fàrmacs.

Durant l'any 2001, es consumiren a Mallorca 40,5 dosis diàries per 1.000 habitants (DHD) d'antidepressius del grup de fàrmacs N06A3 (altres antidepressius), i 70 DHD dels grups N05B (tranquil·litzants) i N05C (hipnòtics). Això significa que de manera aproximada almenys 4 de cada 100 habitants prengueren antidepressius i 7 de cada 100 tranquil·litzants i/o hipnòtics.

En comparar els fàrmacs més consumits durant l'any 2001 a Mallorca i a l'Estat, segons les DHD, es troben a Mallorca 3 fàrmacs tranquil·litzants i 2 antidepressius, mentre que a l'Estat només hi ha 3 tranquil·litzants (vegeu quadre III-32). Al primer quadrimestre del 2002, el nombre d'antidepressius que apareixen entre els vint fàrmacs amb DHD més elevades puja a 3. Tot això pot suggerir indirectament una prevalença de depressió a Mallorca més elevada que a la resta de l'Estat.

Per tant, també sembla necessari aprofundir sobre el consum de psicofàrmacs a Balears i en general, sobre la salut mental a les Illes.

2.1.5.6. Accidents

Les causes externes com a motiu principal de mort en el cas dels homes i segon a les dones si considerem el potencial d'anys de vida perduts, justifica que reflexionem sobre les característiques d'aquest fenomen.

A l'ESIB 2001 es comptabilitza que els accidents per caigudes a peu pla suposen un 11,2%, seguits dels cops (10,7%) i dels accidents de trànsit i cremades, ambdós amb el 3,9%.

Segons la mortalitat de l'IBAE de l'any 2000, les taxes de mortalitat per accidents de trànsit foren de 16,8 per 100.000, amb una considerable diferència per sexes, ja que en el cas dels homes arriben a 24,7 i en el de les dones a 9,2. L'enverinament per drogues i psicofàrmacs tenen una taxa del 4,6, les caigudes 4,3 i l'ofegament 2,5.

Pel que fa als accidents de trànsit, segons la Direcció General de Trànsit, a Balears l'any 2000 es produïren 4.939 víctimes, 165 de les quals foren morts. Amb aquest resultat, Balears es col·loca en el primer lloc entre les CA per la taxa de víctimes (com es mostra al gràfic III-23) i el cinquè per morts (0,20 per 1.000 a Balears i 0,14 a la mitjana de l'Estat).

2.2. SERVEIS SANITARIS⁸⁹

2.2.1. ASSEGURANCES

A desembre del 2001 el nombre de persones amb targeta sanitària a les Balears, és a dir, amb constància de tenir assegurança sanitària pública, era de 803.627. Hi havia 635.505 targetes a Mallorca; 97.613 a Eivissa-Formentera i 70.860 a Menorca.

Si es compara amb els habitants de dret segons la rectificació del padró del 2001 es pot inferir que el 91,5 % de població està coberta (90,5 % a Mallorca; 92,7 % a Eivissa-Formentera i 99,6% a Menorca). Aquests percentatges són inferiors als obtinguts a l'ESIB 2001, segons la qual el 94,8% de la població balear té assegurança pública. Segurament, com a aproximació a la població protegida pel sistema sanitari públic és millor la de l'ESIB 2001, ja que el problema de denominadors és una constant quan ens referim a les Illes.

Els ciutadans sense assegurança pública (el 5,2% o el 8,5% segon les fonts usades) són persones que tot i tenir-ne dret no han sol·licitat la targeta perquè mai no l'han necessitada (especialment nins que van només a la sanitat privada) o són funcionaris que han optat per tenir prestacions sanitàries privades (funcionaris amb MUFACE, MUJEJU, ISFAS... i que es calculen en més de trenta mil), o bé són persones que no tenen dret a assegurança pública. Aquest darrer concepte es limita a persones amb professions lliberals o altres amb prou ingressos.

Pel que fa a l'assegurança privada, segons l'ESIB 2001, la té el 28,8% de la població, i és més freqüent a Mallorca (32,6%) que a Menorca (18%) o a Eivissa-Formentera (10%). L'assegurança privada és sobretot en societats mèdiques. És més freqüent entre els 45-64 anys i menys entre els majors de 65 anys, quan les pòlisses tenen uns preus poc assequibles per als jubilats. Igualment hi ha un clar gradient per classe social: la

⁸⁹ En aquest apartat s'han consultat les següents fonts:

Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears. Enquesta de salut de les Illes Balears 2001. Palma de Mallorca: Direcció General de Sanitat. Conselleria de Sanitat i Consum. Govern de les Illes Balears, 2001.

Memòria INSALUD Balears 2001 (pendent de publicació). Conselleria de Sanitat i Consum. Memòria de Gestió 2000. Govern de les Illes Balears. Catàleg nacional d'hospitals. Madrid: Ministeri de Sanitat i Consum. Darrera actualització 31-12-2000. <http://www.msc.es/centros/catalogo/home.htm>.

Enquesta de morbiditat hospitalària de l'INE publicada (1999).

Llobera J, Crespo B, Pérez-Doblado J.A, Castaño E, Aguilera M, Guerra J, Fuster J, Alfaro M, Pomar J. M, Cladera M, Juaneda C, Herrero M. Coste de farmacia: variabilidad y diseño de un instrumento para la asignación de presupuestos de farmacia a los EAP. Madrid: Ministeri de Sanitat i Consum. 2001.

Pla estratègic de les persones majors de les Illes Balears. Palma; Institut Balear d'Afers Socials (IBAS). Conselleria de Benestar Social. Govern de les Illes Balear: 2001.pàg.114-56.

Etreros J, Sendagorta A, Alfaro M, Ruiz A, Carrascal J, Fernández R, García-Latorre F, Illana F, Llobera J, Maderuelo J.A, Morell L, Rodríguez M.L. La satisfacción de los usuarios con los servicios de atención primaria. 1999. Madrid: Ministeri de Sanitat i Consum, 2000.

meitat de la població de classe alta en té, però només en té un de cada deu de classe social baixa.

2.2.1.1. Migracions, població flotant i assegurança

Quant a l'assegurança hi ha una nova realitat a la qual el sistema sanitari públic ha de donar resposta: la immigració que ve dels països en desenvolupament, que tant s'ha accentuat en els darrers anys.

Els contractats laborals, en cotitzar a la Seguretat Social, reben la targeta sanitària. Els immigrants que no tenen regularitzada la situació, que s'ha estimat en la meitat dels immigrants no comunitaris, que tenen dret a rebre assistència en els següents supòsits són els menors de 18 anys i les embarassades si poden demostrar que no tenen recursos i s'empadronen, per la Llei 4/2000, també tenen dret a accedir a la targeta sanitària.

L'any 2001 es gestionaren i es tramitaren 6.186 targetes de persones sense recursos, la majoria de les quals està encara sense resoldre per una o altra trava administrativa. D'aquestes sol·licituds el 77% era d'immigrants no comunitaris, un 65,5% d'Amèrica llatina. En el que portam d'any s'observa un increment espectacular de la demanda de targetes, que superaran totes les sol·licitades l'any 2001.

Segons les darreres estimacions de població immigrant, els que sol·liciten targeta són només una petita part, per la qual cosa pot afirmar-se que cada cop hi ha més població fora de l'assegurança sanitària pública.

Les Balears, com a destí turístic, acullen molta població de la resta d'Estat i estrangera, que tot i no tenir la residència habitual a Balears passen un temps a les Illes i usen el sistema sanitari públic o privat.

Els espanyols treballadors de temporada o els seus familiars sovint conserven la targeta sanitària a la comunitat autònoma d'origen. Entre els estrangers hi ha els turistes que fan una estada curta però també els que tot i conservar la nacionalitat i residència al seu país viuen la major part de l'any a les Illes.

En general els turistes fan poc ús del sistema sanitari públic, però el turisme social de la tercera edat, els familiars majors dels treballadors temporers i el turisme residencial permanent d'ancians de països del nord d'Europa sí que són usuaris del sistema sanitari públic de les Balears i no són recollits en la població en la qual es basa el finançament sanitari públic. A més les Illes s'han de preparar per a la repercussió que pot tenir al servei de salut de les Balears, grans receptors de turisme europeu, la normativa que permetrà la lliure circulació de pacients amb el dret a ser assistits a qualsevol país de la UE, tal i com s'acordà a la reunió "L'Europa de la salut: lliure circulació de pacients" que, organitzada pel Ministeri de Sanitat i Consum, es va fer dia 1 de juny del 2002 a Maó, sota la Presidència Espanyola de la Unió.

2.2.2. FINANÇAMENT I DESPESA

La població protegida de les Illes Balears, pel que fa al model de finançament de l'INSALUD per l'any 2000 va ser de 723.096 targetes reconegudes, és a dir, un 14,5% menor que l'empadronada el 2000.

Els acords per a la transferència de l'INSALUD, a la comunitat autònoma (Reial decret 1478/2001 de 27 de desembre del 2001) usaren com a base de càlcul del finançament la població protegida de l'any 1999 que era de 785.338 persones i la població de dret del 1999 que era de 821.820 habitants.

S'usà el mateix sistema per al càlcul de finançament per a totes les CA (excepte el País Basc i Navarra). Com s'ha comentat, la població de les Illes Balears és la que proporcionalment més augmenta entre les CA, i en els darrers deu anys ha crescut en un percentatge quatre vegades superior al de la resta de l'Estat, a expenses d'un saldo migratori molt positiu. Aquest creixement demogràfic tan accelerat fa que Balears siguin la comunitat més perjudicada ja que hi ha una part de població protegida o de la població de dret que no es comptabilitza i que, en canvi, fa despesa sanitària durant el 2002.

Per l'acord de transferència de l'INSALUD, la xifra transferida de l'Estat a la comunitat autònoma per al 2002 és de 619 milions d'€.

La despesa, a l'any 2001, darrer abans de les transferències sanitàries, del sector sanitari públic ha estat de 577,2 milions d'€ en total, la qual cosa suposa un 13,23% més de despesa que l'any anterior. A pesar de la magnitud d'aquesta xifra, sols representa el 2,92% del PIB.

La despesa sanitària pública global per habitant protegit (amb targeta sanitària) va ser de 657 €, un 8,9% superior a l'any anterior.

El 96,6% de la despesa sanitària pública en salut a les Illes correspon als serveis assistencials, concretament l'INSALUD l'any 2001 va fer una despesa del 90,1%, els serveis assistencials del Govern de les Illes Balears (SERBASA) el 6,5%. La despesa de la Conselleria de Sanitat i Consum representà el 3,4%. Al quadre III-33 es pot observar la distribució de la despesa del 2001 entre institucions sanitàries i pel que fa a l'INSALUD, s'aporta a més la seva estructura.

QUADRE III-33.

Despesa sector sanitari públic. 2001

Despesa sanitària pública 2001	en milers d'€
INSALUD	519.896,85
SERBASA	37.468,83
Conselleria Sanitat i Consum	19.847,46
Total	577.213,14

Estructura de la despesa d'INSALUD	en milers d'€
Personal	205.705,00
Compra de béns i serveis	148.761,76
Transferència de capital	8.057,77
Despesa farmacèutica: receptes	121.328,25
Despesa farmacèutica: concursos	2.987,80

Font: Ib-salut. Conselleria de Salut i Consum.

La despesa dels serveis assistencials (Insalud i SERBASA) es va distribuir de la següent manera: el 14,6% correspongué a atenció primària i el 62,1% a l'atenció especialitzada i la resta a altres conceptes, especialment a farmàcia. L'increment respecte de l'any 2000 va ser d'un 10,3% a l'atenció primària i del 18,4% a l'especialitzada.

Si a cada nivell d'assistència se li imputa la despesa farmacèutica que gestiona, l'atenció primària passa a tenir una despesa que representa el 33,7% i l'especialitzada el 64,5%.

Despesa farmacèutica: dins la despesa de l'any 2001, la farmàcia suposà a l'any 121.238 milers d'€, que representa el 21% del total de la despesa sanitària pública.

Respecte de l'any 2000 el 2001 hi va haver un increment de l'11,46 %, quant la mitjana del territori INSALUD (deu CA, a més Ceuta i Melilla) l'augment va ser del 9,17%.

La despesa per persona va ser de 138,1 € (140,6 € l'any 2000). El preu de cada recepta ha estat de 11,92 € de mitjana (l'any 2000, 12,67 €). S'han fet 11,6 receptes per habitant durant l'any 2001, mentre que l'any 2000 se'n feren 12,7.

L'augment de la despesa farmacèutica és, doncs, atribuïble a l'augment de la població coberta i no a la major prescripció o a una prescripció més cara.

A Balears l'augment de les despeses per efectes, accessoris, tires reactives i vacunes, l'any 2001, va ser del 9,41%.

Si s'analitza l'estructura de la despesa de farmàcia, el 88,6% correspon a l'atenció primària de salut i l'11,4% restant a l'atenció especialitzada.

2.2.3. INVERSIONS

Les inversions l'any 2001 dels serveis sanitaris representen el 5,9% de la despesa. Al quadre III-34 es presenta la quantia per a cada institució.

A l'INSALUD varen ser de 29.903 milers d'€ (un 93,4% superiors a les del 2000, any atípic ja que l'any 1999 les despeses varen ser de 27.323 milers d'€).

El 90,5% de les inversions correspongué a l'atenció especialitzada. En bona part (el 37,5% del total) són imputables a les obres i equipaments per a la posada en marxa del nou hospital de Son Llätzer. L'Hospital Son Dureta rebé el 35,7%, Les inversions a l'Hospital de Can Misses, en procés de reforma, varen suposar l'11,8%, en canvi a l'Hospital Verge del Toro només el 7%, inversió similar a la del futur hospital d'Inca.

QUADRE III-34.

Inversions sector sanitari públic. 2001
Inversions sanitàries públiques 2001

INSALUD en obres	14.934,43
INSALUD en equipament	14.967,44
SERBASA	311,59
Conselleria Sanitat i Consum	3.629,77
Total	33.843,23

Font: ESIB 2001.

Només el 7,1% de les inversions va correspondre a l'atenció primària: del total de les inversions de primària el 55% varen fer-se a Eivissa-Formentera. L'atenció primària de Mallorca només rebé el 2,6% del total de les inversions, gairebé les mateixes que el servei del 061, al qual correspongué el 2,4%.

2.2.4. RECURSOS FÍSICS ASSISTENCIALS I COBERTURES

2.2.4.1. Atenció primària

L'any 1984 s'inicià el procés de reforma de l'atenció primària. Aquesta reforma pretenia millorar els serveis, donar una atenció integral i suposava crear centres de salut i equips d'atenció primària, on els professionals sanitaris metges passassin de tenir un horari de 2,5 hores a tenir jornada completa i treballar en equip.

Després de setze anys des que s'inauguraren els primers centres de salut a Mallorca, es pot afirmar que s'ha completat dita reforma amb l'excepció de la zona bàsica de Santa Eulàlia a Eivissa, on encara resta un consultori i un servei d'urgències del model tradicional. Així, la cobertura del nou model és del 97,23%.

En el moment actual hi ha 46 equips d'atenció primària que treballen en els corresponents centres de salut i a les seves unitats bàsiques. Ara la xarxa d'atenció primària és de 141 punts assistencials, distribuïts per tot el territori de les Illes Balears, la qual cosa els fa molt accessibles als ciutadans.

Els centres de salut tenen tots un punt d'atenció continuada (PAC), excepte a Palma on, per qüestions funcionals, l'atenció nocturna es concentra a tres centres de salut on hi ha ubicats els PAC de Ciutat. En total hi ha 33 PAC (un d'ells del model tradicional). L'atenció urgent extrahospitalària es completa amb les 9 unitats mèdiques d'emergències del 061, coordinades des del centre regulador. Des de fa uns anys, quan el servei es va estendre a Menorca i Eivissa-Formentera, el 061 és una gerència independent d'atenció primària.

Als centres de salut a més s'hi presten altres serveis assistencials, en concret hi ha 13 unitats d'atenció a la dona (que donen cobertura al 57% de la població), 15 unitats de fisioteràpia (que cobreixen el 77,5% de la població). A més hi ha 7 unitats de salut mental extrahospitalàries i 10 unitats de salut bucodental.

L'any 1999 es creà un servei de suport amb dos equips d'atenció domiciliària (ESAD), formats cada un per un metge i una infermera, a més d'un administratiu, que tenen per funció donar suport als professionals d'atenció primària per a l'atenció als pacients terminals i crònics que requereixen una atenció domiciliària complexa. En el cas dels malalts terminals de càncer a més hi ha dos equips més a Mallorca i un a Eivissa, dependents de l'Associació Espanyola contra el Càncer.

La distribució de recursos i cobertures es presenten al quadre III-35.

QUADRE III-35.

Recursos i cobertura d'atenció primària. 2001

	IB	Mallorca	Eivissa-Formentera	Menorca
Centres de salut (EAP)	46	39	4	3
Unitats bàsiques de salut	94	76	12	6
Consultoris (model tradicional)	3	0	3	0
Unitats de salut mental	7	5	1	1
Unitats d'atenció a la dona	13	11	1	1
Unitats de fisioteràpia	15	10	2	3
Servei d'urgències (model tradicional)	1	0	1	0
Punts d'atenció continuada (PAC)	33	26	4	3
Unitats mèdiques d'emergència (061)	9			

Cobertura (%)

Centres de salut (EAP)	97,2	100,0	77,2	100,0
Consultoris i punts assistencials	2,8	0,0	22,8	0,0
Unitat de salut mental	100,0	100,0	100,0	100,0
Unitats d'atenció a la dona	57,0	45,5	100,0	100,0
Unitats de fisioteràpia	77,5	71,5	100,0	100,0
Servei d'urgències	2,9	0,0	24,0	0,0
Punts d'atenció continuada (PAC)	97,1	100,0	76,0	100,0

Ràtios de població per professional

Població >14 anys amb targeta/metge família	1.750	1.698	1.875	2.042
Població <14 anys amb targeta/pediatria	1.050	987	1.326	1.338
Població amb targeta /infermeria	2.056	2.011	2.270	2.214

Població censal amb targeta sanitària **803.978** **635.505** **97.613** **70.860**

Font: ESIB 2001.

Per als propers anys, a més d'augmentar els recursos de suport, per cobrir el cent per cent de la població pel que fa l'atenció a la dona i a la fisioteràpia, cal dotar de més recursos l'atenció a la salut mental extrahospitalària i apropar la salut bucodental a la població.

També és necessari dividir les zones bàsiques en les àrees de fort creixement demogràfic (especialment certes barriades de Palma o de municipis on la població ha augmentat molt els darrers anys), i crear-ne de noves amb els corresponents centres de salut, per tal de descongestionar els serveis. A més, hi ha centres de salut que tenen espais insuficients o que necessiten reformes importants, la qual cosa suposa que no es pot seguir amb unes inversions en obres i equipaments tant raquítiques com les que hi ha hagut els darrers anys.

2.2.4.2. Atenció especialitzada

A les Balears, a finals de l'any 2001 hi havia 25 hospitals, vuit formaven la xarxa d'hospitals públics, set eren per a pacients aguts i un hospital psiquiàtric. Actualment, els vuit centres depenen de l'ib-salut.

La gestió és directa de l'ib-salut a tres hospitals que eren de l'INSALUD: Hospital Son Dureta, Hospital Can Misses i Hospital Verge del Toro.

Dos hospitals públics transferits, que eren fundacions creades per l'INSALUD, continuen com a fundacions públiques: Hospital de Manacor i Hospital Son Llàtzer, inaugurat a finals del 2001.

Els que ja eren del Govern de les Illes Balears (depenien del SERBASA i estaven concertats per l'INSALUD), continuen gestionats per una empresa pública: GESMA. Es tracta de l'Hospital General de Mallorca, l'Hospital Joan March i l'Hospital Psiquiàtric.

La majoria de llits eren malats aguts i els llits de malats crònics existents a Mallorca, a més dels de l'Hospital Psiquiàtric, eren de dos hospitals privats benèfics concertats, l'Hospital de la Creu Roja i l'Hospital Sant Joan de Déu, que a més tenien activitat quirúrgica poc complexa.

També des de fa anys hi ha concert per a determinats serveis com cirurgia cardíaca amb la Clínica Rotger i la Policlínica Miramar o de neurocirurgia i maxil·lofacial amb la Clínica Nostra Senyora del Rosari a Eivissa. L'INSALUD també usava, quan es precisaven, llits d'intensius de la Policlínica Miramar, Clínica Femenía i Clínica Juane-da, però sense concerts, ja que es tractava més aviat d'una compra de serveis.

A Eivissa, tipificats com a llits hospitalaris de crònics també hi ha els de l'Hospital de Cas Serres, però més que un hospital pròpiament dit és una residència assistida, que depèn del Consell Insular d'Eivissa-Formentera.

A més, a les Balears, hi ha 13 hospitals privats amb finalitat de lucre, 10 a Mallorca (6 a Palma i 4 a la part forana), un a Eivissa i 2 a Menorca.

El nombre de llits públics per habitant durant l'any 2001 ha minvat per dos motius: perquè els llits de Son Llàtzer encara no podien considerar-se en funcionament el desembre del 2001, i perquè la població ha augmentat. Així s'ha passat de 4,13 llits per 1.000 habitants l'any 2000 a 3,83 l'any 2001.

Al quadre III-36 hi ha els llits existents durant 2001 a Balears per Illes i que eren en total 3.396, xifra que pot oscil·lar segons el moment.

QUADRE III-36.

Recursos físics d'atenció especialitzada 2001				
Hospitals	IB	Mallorca	Eivissa-Formentera	Menorca
INSALUD	5	3	1	1
SERBASA	3	3		-
Privats benèfics	2	2	-	-
Privats no benèfics	13	10	1	2
Altres	2	1	1	-
Llits	3.369	2.733	414	222
INSALUD	1.373	1.091	163	119
SERBASA	510	510	-	-
Privats benèfics	194	194	-	-
Privats no benèfics	971	783	85	103
Altres	321	155	166	-
Altres				
Quiròfans (referits a l'INSALUD)	25			
Parts	10			
Llocs hospital de dia	51			

Font: Catàleg d'hospitals. MSyC i altres fonts d'ib-salut.

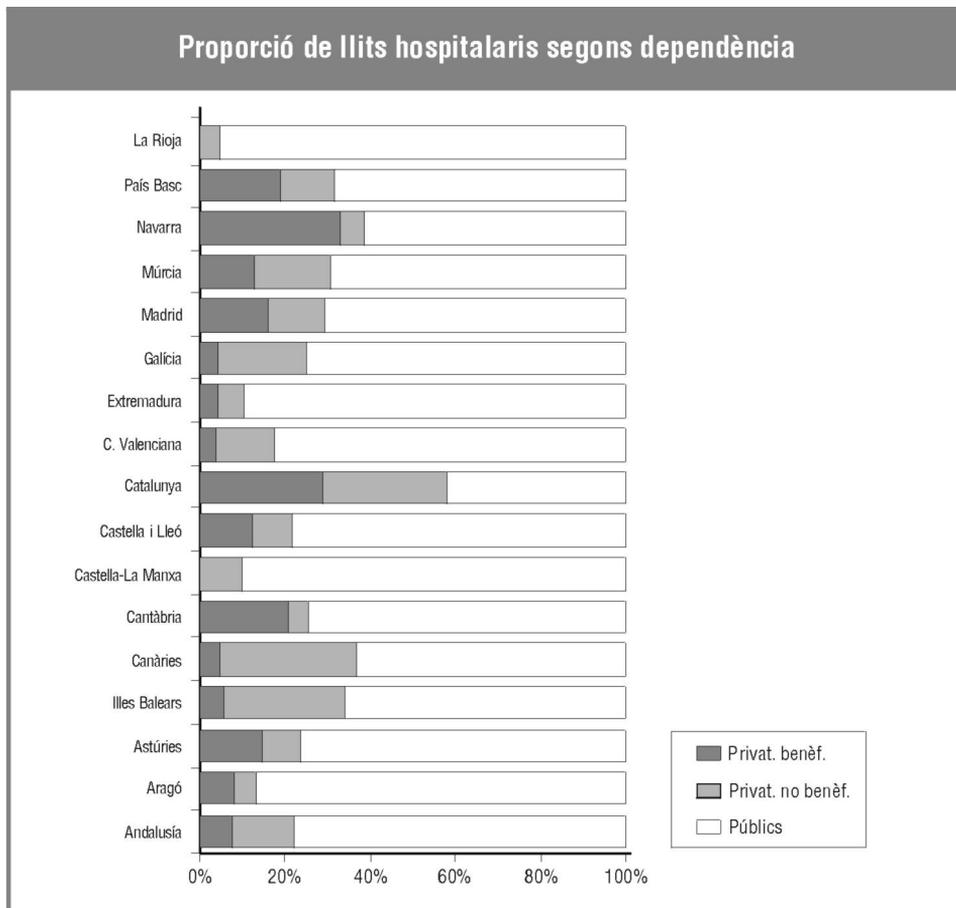
Segons el Catàleg nacional d'hospitals del Ministeri de Sanitat i Consum, de 802 hospitals que s'hi recullen, 305 són privats no benèfic (38%) i 141 privats benèfics (17,6%), mentre que a les Balears són el 52% i el 8% respectivament. En canvi pel que fa als llits, els llits privats no benèfics representen el 28,8% i els llits benèfics el 5,7%. La proporció de llits privats amb finalitat de lucre és de les més altes entre les CA (vegeu gràfic III-24). Aquesta situació a les Illes és fruit de la mancança històrica d'inversions públiques suficients, l'elevat nivell de renda de les Illes i el mercat que comporta la població turística.

L'equipament tecnològic es presenta al gràfic III-25, on es pot observar com l'assistència privada disposa de tanta o més tecnologia que el sector públic.

2.2.4.3. Perspectives de futur

Mallorca: amb l'Hospital de Son Llätzer a ple funcionament i amb l'entrada en funcionament de l'hospital d'Inca, la inauguració del qual és prevista per a l'any 2006, el mapa hospitalari de Mallorca quedarà definit de la següent manera:

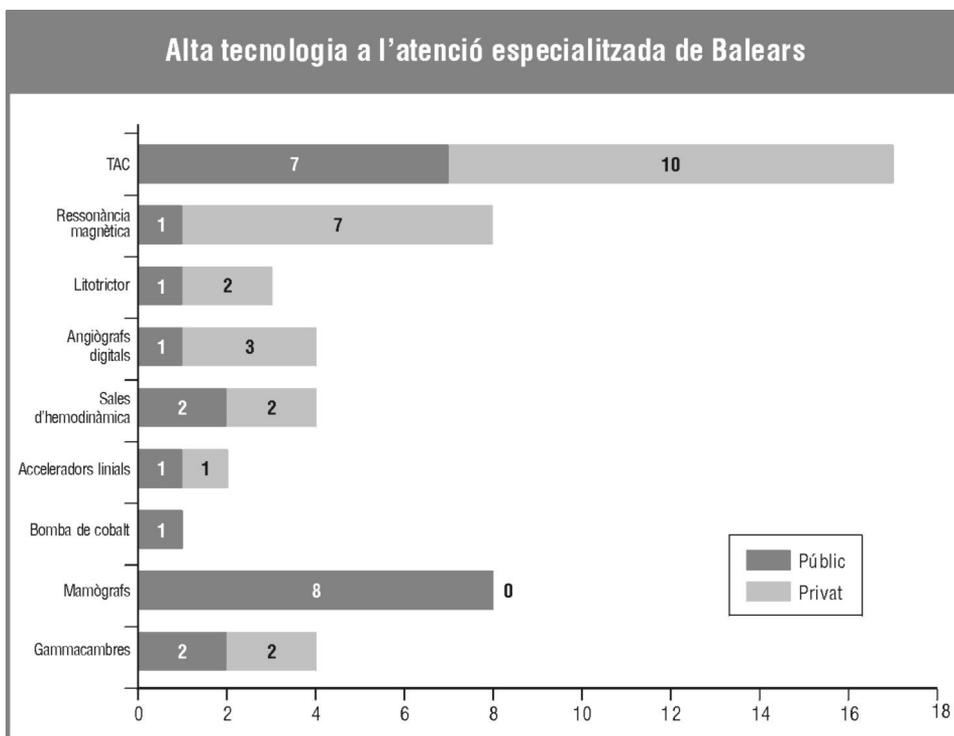
GRÀFIC III-24.

Font: Catálogo Nacional de Hospitales

- Mallorca Llevant amb dos hospitals d'aguts: Hospital de Son Llätzer (previst per a 220.000 habitants a final del 2002) i Hospital de Manacor (per a 100.000) i Hospital General per a mitjana i llarga estada amb 125 llits prevists.
- Mallorca Ponent amb dos hospitals d'aguts: Hospital Son Dureta i Hospital d'Inca. L'Hospital Joan March per a pacients de mitjana i llarga estada amb 115 llits. Així, l'Hospital Son Dureta quedarà per a prop de 300.000 habitants (a més de continuar sent l'hospital de referència per a tota la comunitat autònoma) i el d'Inca per a prop de 100.000 habitants.
- Hospital Psiquiàtric: una unitat d'urgències, una unitat d'aguts, una de mitjana i una de llarga estada. A més es crearà una unitat de trastorns d'alimentació, una unitat psicogeriàtrica i quatre centres de dia. La reforma de salut mental es completarà amb 16 pisos tutelats i una miniresidència.

GRÀFIC III-25.

Font: ESIB 2001

- Altres recursos privats benèfics: encara per definir però possiblement els concerts es mantendran, així com els de centres privats no benèfics, a no ser que certs serveis estiguin disponibles en quantitat suficient en el sector públic.

Pel que fa a Menorca, quan es faci el nou hospital per a aguts, l'atenció socio sanitària es durà a terme a l'actual Hospital Verge del Toro.

A Eivissa, el procés de reforma de l'Hospital de Can Misses ha de permetre continuar assumint l'atenció urgent. A més es compta amb la residència de Cas Serres per a l'atenció socio sanitària.

Hi ha doncs l'oportunitat de disposar d'un ventall de recursos sanitaris adequats per a les Illes, amb llits d'aguts i de crònics, que sols seran suficients si hi ha una certa frenada del creixement demogràfic i si es fa un esforç suficient d'inversió en els serveis socials complementaris tan necessaris, ja que la nostra societat és gairebé urbana en la seva totalitat i cada cop el contingent de persones majors és més gran.

2.2.5. RECURSOS HUMANS

El personal del sistema sanitari públic és de 8.000 treballadors, la qual cosa suposa el 2,8% de la població activa, representa una quarta part dels ocupats a la construcció

i és major que l'ocupada al sector agrícola a les Illes Balears. És una font de despesa, però alhora un sector econòmic a considerar.

Al quadre III-37 es presenta el personal dels serveis públics.

QUADRE III-37.

Recursos humans dels serveis públics. 2001

	IB	Mallorca	Eivissa-Formentera	Menorca
Atenció primària				
Facultatius, llicenciats	599	469	76	54
Infermeria, a. socials, tècnics	560	430	73	57
Aux. infermeria, mant.	327	252	42	33
Zeladors, altres	112	79	17	16
Directius i comandaments	15	9	3	3
Gerència 061				
Facultatius, llicenciats	41			
Infermeria, a. socials, tècnics	43			
Aux. infermeria, mant., altres	2			
Zeladors, altres	14			
Directius i comandaments	4			
Atenció especialitzada				
Facultatius, llicenciats	797	613	101	83
Infermeria, a. socials, tècnics	1680	1345	174	161
Aux. inf., adm. mant., altres	1530	1244	157	129
Zeladors, altres	542	433	53	56
Directius i comandaments	90	64	12	14
Conselleria de Salut i Consum				
Facultatius, llicenciats, directius	141	112	14	15
Infermeria, altres diplomats	25	22	2	1
Aux. inf., adm., mant., altres	92	84	5	3
Zeladors, altres	19	16	1	2

Font: ESIB 2001.

El personal facultatiu representa el 40% del personal d'atenció primària i el 18% del d'atenció especialitzada. Així els metges que ocupen plaça en el sistema públic suposen el 30% del total de 3.963 metges col·legiats a Balears, si els afegim els que tenen contractes de substituïts o altres, podem dir que possiblement el sistema públic ocupa la meitat del col·lectiu.

La resta del personal sanitari (sobretot personal d'infermeria) a l'atenció primària suposa el 34,4% i a l'especialitzada el 55,7%. Pel que fa al personal d'infermeria la proporció del col·lectiu (3.639 infermeres col·legiades) ocupat al sector públic és encara superior al de metges.

El personal no sanitari del sector públic representa el 26% del total de les plantilles, en proporció similar a l'atenció primària i a l'especialitzada.

A cada metge d'atenció primària corresponen 1.750 targetes de persones majors de 14 anys, a cada pediatra 1.050 menors de 14 anys. Cada infermera, de mitjana té adscrites 2.056 targetes. Aquestes ràtios de personal/habitant eren les que corresponien a més pacients per quota (*cupo*) de les deu CA de l'antic INSALUD, ja que a partir del moment de l'obertura de cada centre de salut (i els primers s'inauguraren l'any 1985), les seves plantilles no han crescut de manera proporcional a l'important l'augment de la població adscrita.

La situació és pitjor a Menorca, Eivissa i a certes zones de Mallorca amb fort creixement demogràfic, encara que en l'anàlisi d'on hi ha més mancances de personal s'ha de tenir molt en compte l'envelliment de la població adscrita i altres variables d'oferta i ús de serveis.

Entre les noves accions per a 2002, l'ib-salut, conscient de la mancança de personal a l'atenció primària ha aprovat recentment a Mallorca la creació de 21 places de metge de família, 5 de pediatria, 16 d'infermeria i 43 d'altre personal (psicòlegs, comares, fisioterapeutes, higienistes dentals, auxiliars d'infermeria, administratius i altres). A Menorca i Eivissa, en el moment de tancar l'informe es duen a terme les negociacions en aquest sentit. Aquestes mesures poden començar a pal·liar la situació. Si es vol evitar un deteriorament d'aquest nivell assistencial, cada any s'haurà de fer un esforç important, major que el del mateix creixement demogràfic, per tal d'adequar les plantilles a les necessitats de la població.

Pel que fa al personal d'atenció especialitzada, les noves accions suposen ampliar gradualment plantilles per posar en ple rendiment l'Hospital de Son Llàtzer. Igualment s'ha de destacar la dificultat de la reconversió de les plantilles de dos hospitals fins ara d'aguts (l'Hospital Joan March i l'Hospital General) en hospitals de subaguts, amb el que això comporta de trasllats, noves necessitats formatives, etc.

2.2.6. ÚS DE SERVEIS

El 71% de la població usa amb més freqüència la sanitat pública que la privada, segons dades de l'ESIB 2001. Per Illes, a Menorca i Eivissa-Formentera es recorre a la sanitat pública en un 78% i 79% respectivament i a Mallorca en un 69% dels casos. Les edats entre 15-44 i entre 45-64 anys són les que menys utilitzen els serveis sanitaris públics, en comparació amb les edats extremes de 0-14 i majors de 64 anys. L'ús de serveis especialitzats privats és molt comú, però no així a l'atenció primària, on els serveis bàsics, en cas de doble assegurança, els proveeix el metge i la infermera d'atenció primària, si més no per a la prescripció farmacèutica.

El 91% ha consultat algun professional de la salut en el darrer any. El 73% ha consultat el metge de família-pediatra i el 76% altres professionals. Així mateix i segons dades de la mateixa enquesta, el 14% ha acudit a un professional sanitari en els darrers 15 dies.

El 53% dels que consultaren ho feren al centre de salut, un 11,2% a un despatx particular, un 9,9% a un metge d'una societat mèdica i entre un 5,9% i un 5,5% a una consulta externa d'hospital o a centres d'especialitats.

Com a contrapunt, el 10% declarava que en els darrers 15 dies havia tengut un problema de salut però que no havia acudit als serveis sanitaris. Els motius que es donaven per no demanar ajuda mèdica eren per considerar que no era un problema greu (un 42%) i per pèrdua d'hores de treball (un 16%).

2.2.6.1. Atenció primària

Al llarg de l'any 2001, els metges i les infermeres d'atenció primària de l'INSALUD atengueren 7,8 milions de contactes de la població (vegeu quadre III-38).

Cada habitant és atès pel metge de família una mitjana anual de 5,3 vegades, 5,6 pel pediatre i 4 per la infermera.

Els professionals de primària tenen una pressió assistencial, que en el cas dels metges de medicina general és de 36,62 consultes per professional i dia, mentre que en el cas dels pediatres és de 22,2 i d'infermeria de 32. Aquestes pressions són de les més altes d'Espanya, possiblement perquè la quantitat de pacients adscrits a cada professional supera en almenys un 30% els de les deu comunitats autònomes que depenien de l'INSALUD.

2.2.6.2. Atenció urgent

Segons l'ESIB 2001, el 30% de la població declara haver rebut atenció urgent durant el darrer any (vegeu gràfic III-26), com es pot comprovar al gràfic III-27, hi ha diferències per edat i sexe. El lloc on han rebut l'atenció urgent és en primer lloc al centre de salut 35%, a un hospital públic 31% i als PAC o a través del 061 en el 24% dels casos.

Dins l'àmbit de l'atenció primària són ateses 1.623 urgències cada dia, la qual cosa ens permet afirmar que de cada 1.000 persones a Balears, prop de 737 fan visites per qualche tipus d'urgència als centres de primària.

Les urgències als hospitals públics a les Balears són similars a la freqüentació a la resta de l'Estat. Es calcula que de 1.000 habitants, prop de 333 fan visites als serveis d'urgències d'hospitals públics durant l'any.

A més, es fan més de 200.000 cridades a l'any a la central coordinadora d'urgències del 061.

QUADRE III-38.

Activitat dels serveis d'atenció primària. 2001

	IB	Mallorca	Eivissa-Formentera	Menorca
Activitat				
Medicina família	3.501.869	2.918.437	349.983	233.449
Pediatría	543.708	439.526	62.058	42.124
Infermeria	3.176.668	2.603.835	235.250	337.583
Urgències	592.836	496.760	52.487	43.589
061 (cridades)	226.280			
Consultes/professional/dia				
Medicina família	36,62	38,10	31,78	29,84
Pediatría	22,20	22,40	26,67	23,88
Infermeria	32,00	32,00	21,00	41,30
Urgències (urgència/dia)	1.623,00	1.352,00	143,00	119,10
061 (cridades / dia)	619,95			
Freqüentació (freq/hab./any)				
Medicina família	5,30	5,30	4,15	3,46
Pediatría	5,60	5,10	4,68	4,50
Infermeria	4,00	3,90	2,41	4,40
Urgències/1000 hts	737,38	781,68	537,71	615,14

Font: Memòria Insalud Balears 2001 (pendent publicació).

2.2.6.3. Atenció especialitzada

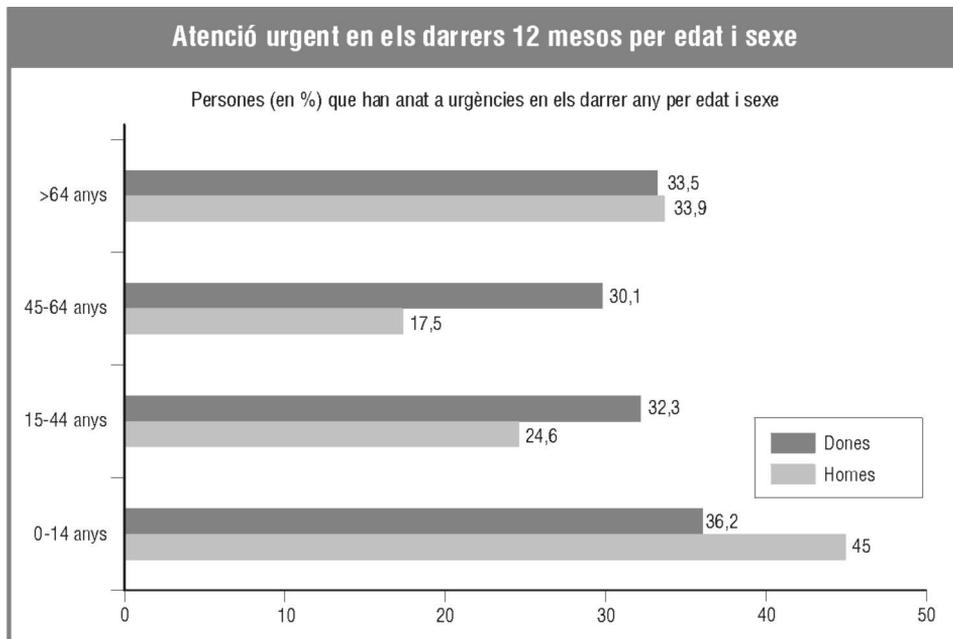
Un 11,6% de la població declara (ESIB-2001) haver estat hospitalitzat el darrer any, el 67% en un hospital públic i el 32,5% en un hospital privat, consta el fet de ser la comunitat que més assegurança té, la que disposa de més serveis sanitaris privats i també la que més els utilitza.

Com es pot apreciar al gràfic III-27, l'hospitalització augmenta amb l'edat, en les edats extremes és més freqüent en els homes, mentre que entre els adults és més freqüent a les dones. Segons les dades de la darrera enquesta de morbiditat hospitalària de l'INE publicada (1999) s'estima que de 1.000 persones, a les Balears 170 varen ser alta en un hospital.

Quan es comparen les dades de les Balears amb les espanyoles es pot observar que les Balears és, amb diferència, la comunitat amb major taxa d'altres hospitalàries ja que la taxa ajustada per 1.000 habitants de Balears és de 156,5 enfront de 104,77 a nivell de tot el país, segons dades del 1998.

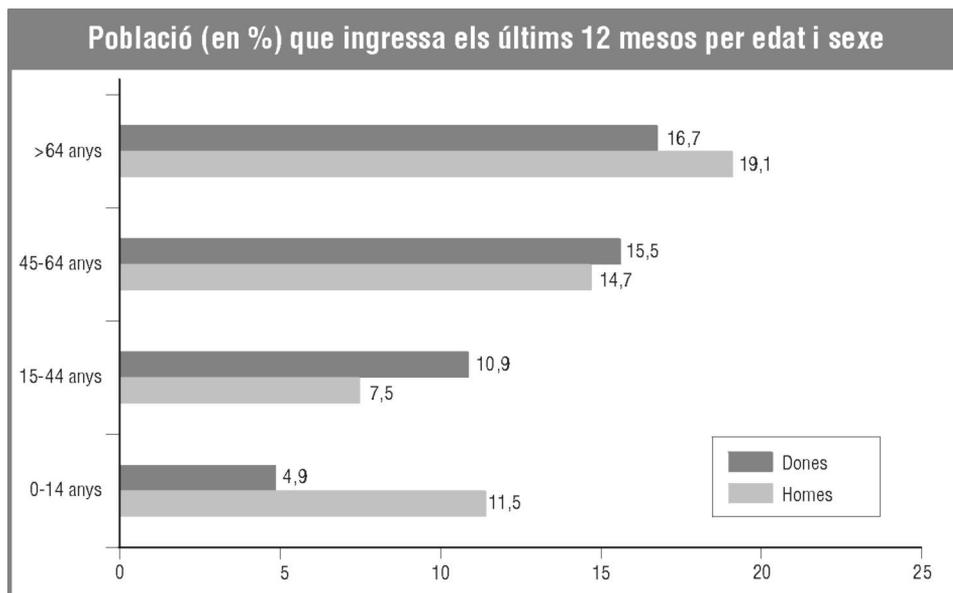
Possiblement és l'efecte de molts de factors: facilitat per l'important nombre de llits

GRÀFIC III-26.

Font: ESIB 2001

GRÀFIC III-27.

Font: ESIB 2001.

hospitalaris privats, la població flotant de les Illes, els problemes de denominadors llargament adduïts en el document.

L'estada mitjana a les Balears és inferior a la de la resta de l'Estat (7 dies enfront de 9 dies).

L'anàlisi de l'activitat dels hospitals públics d'aquest any permet observar una lleugera disminució d'ingressos hospitalaris respecte de l'any anterior, amb una freqüentació de 79,78 ingressos per cada 1.000 habitants, amb una estada mitjana de 7,51 dies en cada cas (vegeu quadre III-39).

Les consultes externes presenten una freqüentació major de mil consultes per 1.000 habitants anys, és a dir, cada habitant de mitjana fa una visita a consultes externes.

Aproximadament 44,6 de cada 1.000 habitants de les Balears han estat programats durant aquest any per realitzar-los una intervenció quirúrgica.

És de destacar que a la nostra comunitat els hospitals públics han atès 405 parts més que l'any passat.

QUADRE III-39.

Activitat dels serveis especialitzats públics				
INSALUD i CONCERTATS	IB	Mallorca	Eivissa-Formentera	Menorca
Ingressos	70.096	58.027	6.840	5.229
Estades	526.349	457.829	43.064	25.456
Urgències	292.563	222.694	48.324	21.545
Consultes	1.003.198	809.162	98.497	95.539
Interv. quirúrgiques programades	39.198	32.963	3.150	3.085
Total parts	6.062	4.649	958	455
Indicadors				
Ingressos / 1.000 habitants	79,8	82,6	64,9	73,5
Estada mitjana d'hospitalització (dies)	7,5	7,9	6,3	4,9
Ocupació de llits (%) (INSALUD)	81,0	83,8	72,6	58,6
Urgències / 1.000 habitants	333,0	317,2	458,7	302,8
Pressió de les urgències (INSALUD)	72,7	72,6	86,0	78,8
Consultes externes /1.000 habitants	1.141,8	1.152,5	935,0	1.342,6
Intervencions quirúrgiques prog/1.000 hb	44,6	46,9	29,9	43,4

Font: Insalud Balears. Memòria 2001.

2.2.6.4. Ús de serveis sanitaris de la població flotant

Les Illes Balears són una de les destinacions turístiques més importants d'Espanya, això comporta l'existència d'una població afegida amb necessitats sanitàries específiques. En un estudi realitzat al sector sanitari públic els anys 1996-97 per valorar el volum de la demanda de serveis d'aquesta població es podia apreciar que durant un any

es donaren 8.013 serveis a població no resident només a l'Hospital Son Dureta. Aquests serveis significaven un 3,5% dels ingressos totals de l'hospital, un 2% de les estades i un 5,8% de les urgències sense ingrés. El servei de cures intensives va ser el més afectat per aquesta població.

Pel que fa a atenció primària, un 2% de les visites ordinàries es varen fer a pacients no residents i un 3,6% de les visites de PAC, aquesta proporció era més alta (un 4,8% i un 6,5% respectivament) quan el centre de salut estava situat a una zona turística. Tant a l'hospital com a atenció primària s'observava una clara temporalitat de la demanda que ocasionava distorsions en el normal funcionament dels serveis sanitaris.

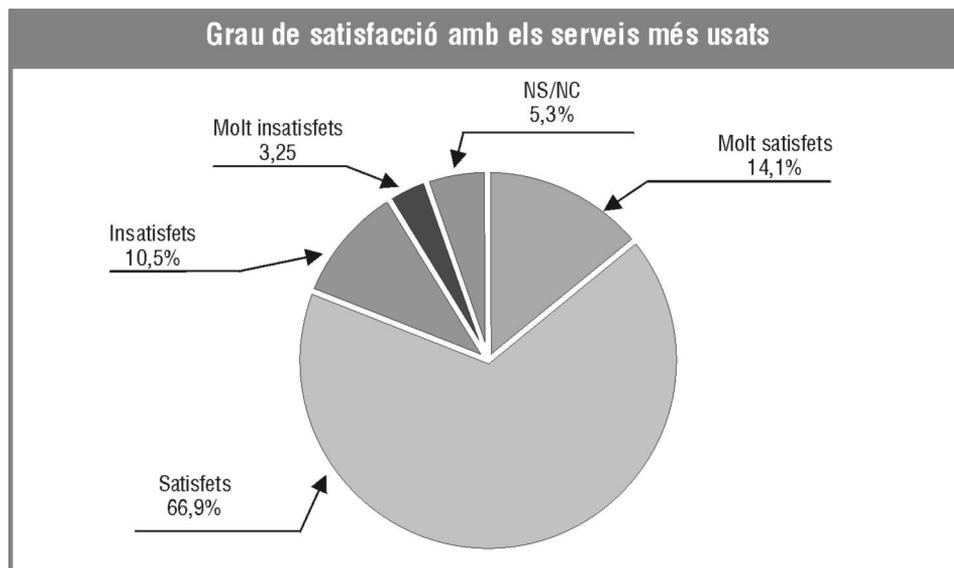
La població flotant crea en els serveis sanitaris dificultats clares, tant pel que fa als circuits, una demanda superior a la normal, la facturació, l'idioma, així com al baix finançament i dotació humana dels centres i serveis que es veuen més afectats.

2.2.7. PERCEPCIÓ DE LA QUALITAT DE L'ATENCIÓ, SATISFACCIÓ

A l'ESIB 2001 es va valorar la satisfacció amb els serveis sanitaris utilitzats més freqüentment (vegeu gràfic III-28) i amb la darrera visita, la darrera atenció urgent i la darrera hospitalització.

Pel que fa a la satisfacció amb els serveis utilitzats amb més freqüència, el 81% n'estan satisfets o molt satisfets i només el 3,2% n'estan molt insatisfets. Les dones (83%) estan lleugerament més satisfetes que els homes (79%) i el grau de satisfacció augmenta amb l'edat, de 15 a 44 anys (79%) i en majors de 64 anys (90%). Per classe social, els més satisfets són els de les classes socials extremes (classe I, 87% i classe V, 83%).

GRÀFIC III-28.

Font: ESIB 2001

Amb la darrera visita, el grau de satisfacció més alt es dona pel que fa referència al tracte dels professionals (88%, satisfets o molt satisfets) i amb el que menys satisfets estan els usuaris és amb el temps d'espera per entrar a la consulta (68%, satisfets o molt satisfets); per sexe els percentatges de satisfacció són semblants. Les persones de més edat tenen un grau de satisfacció més alt que les més joves. Per classe social, les diferències més importants es produeixen en valorar els horaris i les explicacions rebudes dels professionals; el grau de satisfacció és més gran en les classes més desfavorides.

Cada any l'INSALUD feia una enquesta dels serveis d'atenció primària al seu territori i la valoració global de la satisfacció era bona o molt bona (prop del 80%), dades que es troben en línia amb la resta del territori INSALUD i amb les de l'ESIB 2001.

Segons l'ESIB 2001, el grau de satisfacció amb el servei d'urgències més alt és amb el tracte dels professionals (89%, satisfets o molt satisfets) i el més baix amb el temps d'espera per ser visitats (75%). Els homes estan lleugerament més satisfets que les dones.

Més del 90% de les persones hospitalitzades el darrer any estan satisfetes o molt satisfetes amb el tracte i la competència dels professionals i el grau de satisfacció inferior el trobam en el menjar (65%).

2.2.8. TRASPLANTAMENTS, DONACIONS SANG I ÒRGANS

Després de més de deu anys de col·laboració amb l'Organització Nacional de Trasplantaments i arran de l'assumpció de les competències sanitàries per part de la Conselleria de Salut i Consum, s'assumeix un grau d'organització i responsabilitat superior amb relació als trasplantaments i a la donació d'òrgans i teixits a les Illes Balears, amb la missió fonamental de promocionar, facilitar i coordinar la donació i el trasplantament de tot tipus d'òrgans, teixits i medul·la òssia.

L'any 2001 es caracteritza per una baixada important del nombre de donacions (també s'ha observat a nivell nacional), ha passat de 28 a 12 donacions, la qual cosa representa una taxa de donacions de 13,7 per milió, mentre que la taxa a l'Espanya de 32,5.

La part més dèbil en el complex procés de la donació i trasplantament d'òrgans continua sent la negativa familiar. 36 famílies de cada 100 encara es neguen a donar òrgans, enfront del 23% de mitjana nacional. Normalment la ignorància i els prejudicis culturals i religiosos en són les causes.

El perfil del donant canvia. Ara l'edat mitjana és de 44,2 anys, més gran que abans, i oscil·la entre els 15 i els 71 anys. Aquesta variable es deu al fet que han disminuït molt les morts per accidents de trànsit pel que fa a la gent jove i, per altra banda, han augmentat els donants procedents d'un accident cerebrovascular. Les causes de mort han estat en un 40 % per traumatisme cranioencefàlic per trànsit i en un 60% per hemorràgia cerebral. En el 91,7% dels casos el donant ha estat multiorgànic enfront d'una mitjana nacional del 84,4%.

L'any 2001 es varen generar 24 ronyons, dels quals 4 es varen descartar per causes mèdiques; 4 es varen trasplantar a altres CA. A les Illes es varen trasplantar 16 ronyons. A la nostra comunitat es varen extreure, a més dels ronyons, 10 fetges, 4 cors, 2 pulmons i 2 pàncrees. Els illencs que varen rebre un trasplantament es distribueixen en 16

trasplantats hepàtics i 3 de cor. Amb relació a la donació i trasplantament de teixits durant el 2001, al quadre III-40 podem veure les dades més rellevants.

QUADRE III-40.

Donacions i trasplantaments. 2001

	Donació	Trasplantaments
Teixit osteotendinós	129	173
Còrnies	41	33
Cors per vàlvules cardíaques	2	
Membrana amniòtica	1	1
Medul·la òssia	549 (a)	30 (b)

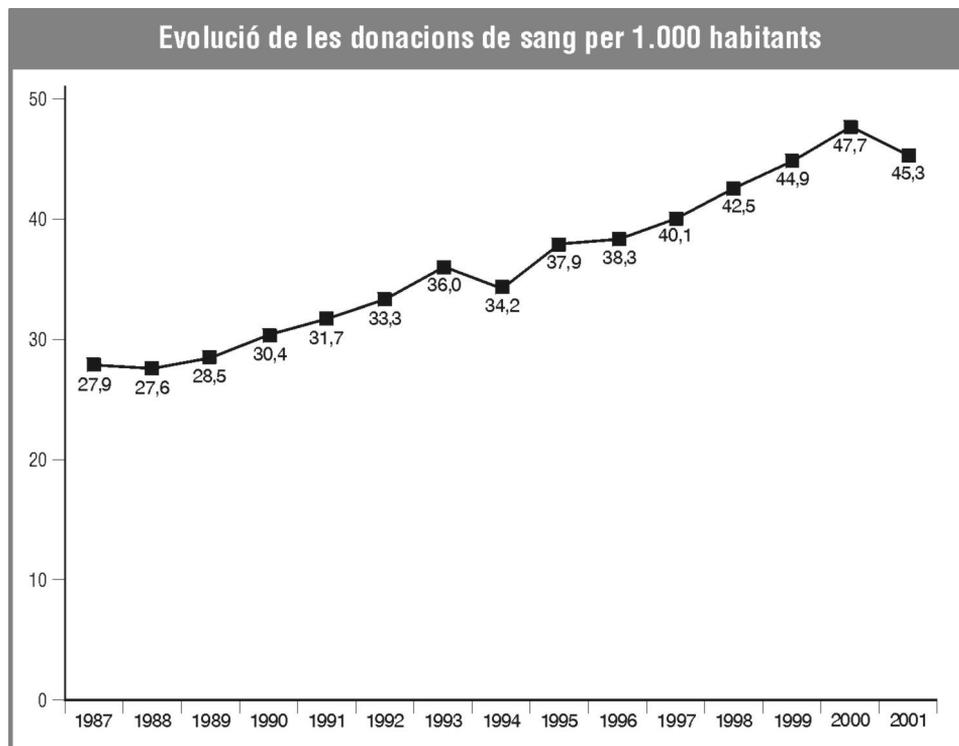
(a) A desembre del 2001, les Illes aportaven al REDMO (Fundació Josep Carreras) un total de 549 donants, amb 64 persones noves en el 2001.

(b) Dels 30 trasplantaments de medul·la òssia, 22 foren autòlegs i 8 al·logènics emparentats.

Font: ESIB 2001.

Les donacions de sang es mantenen relativament constants en aquests darrers anys amb més de 45,3 donacions per 1.000 habitants, Mallorca és l'illa que aporta més nombre de donacions (vegeu gràfic III-29).

GRÀFIC III-29.

Font: Banc de sang i teixits

3. EDUCACIÓ⁹⁰

L'anàlisi de l'estat de l'educació no universitària i universitària a les Illes Balears, en el marc de l'Informe CES de les Illes Balears, resulta fonamental, ja que ens trobam davant un element significatiu tant des de la perspectiva del paper de l'educació en el procés de cohesió i d'articulació social de la societat de les Illes Balears, com des de la perspectiva de la influència de l'educació sobre el sistema productiu i el mercat de treball, tant des de l'òptica individual com social.

Efectivament les funcions socials de l'educació tenen a veure, per una part amb la consecució d'una política d'igualtat d'oportunitats que arribi al conjunt de la societat i que possibiliti la mobilitat a través de l'educació. Es tracta d'aconseguir una societat on el dret a l'educació no només sigui quelcom formal, sinó que el pugui exercir el conjunt de la població, independentment de la classe social, el gènere, el lloc on visqui o de l'ètnia a la qual pertanyi. La consecució d'una autèntica política d'igualtat d'oportunitats és, per altra part, el factor clau per tal de possibilitar una societat equilibrada i cohesionada en totes les dimensions i les perspectives.

Cal tenir en compte que les Illes Balears, una de les comunitats autònomes de més creixement econòmic de l'Estat i de la Unió Europea, i amb un producte interior brut del més elevats de tot l'Estat, té una de les taxes d'escolarització més baixes d'Espanya, en tot el que es refereix l'educació secundària postobligatòria, batxillerat i formació professional, i l'educació universitària. Es tracta, doncs, d'una de les grans contradiccions, dicotomies i problemes amb els quals s'ha d'enfrontar la societat de les Illes Balears del segle XXI davant els reptes que té plantejats de competitivitat econòmica, de cohesió social, d'integració de la immigració o dels diversos fenòmens socials, culturals i econòmics emergents.

Resulta per tant impossible la consecució per a les Illes Balears d'una societat cohesionada, competent, competitiva, integrada, amb capacitat de resposta davant els nous

⁹⁰Per a la redacció d'aquest apartat s'ha utilitzat la següent bibliografia:

Direcció General de Planificació i Centres. (2002). Oferta educativa a les Illes Balears curs 2002/2003. Palma: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura.

Fundació Encuentro (2002). *Informe España 2002*. Madrid.

Fundació Hogar del Empleado (2000). *Informe educativo 2000*. Evaluación de la LOGSE. Madrid.

Ministeri d'Educació Cultura i Esports (2001) *Estadísticas de la Educación en España 2000-2001. Datos avance*. Madrid.

Ministeri d'Educació Cultura i Esports (2002) *El sistema educativo español*. Madrid: Secretaria General Tècnica.

Orte, C., March, M.X. Ballester, L., Ferrà, P. (1997-2000) "El maltrato e intimidación entre iguales, bullying, en el medio educativo". Madrid: Direcció General d'Ensenyament Superior [Número: PB96-0192].

Sureda, B. (2001). "Ensenyament no universitari", En M. Alenyà (Dir.). *Informe econòmic i social de les Balears 2000* (pàg. 653-663) Palma de Mallorca: "SA NOSTRA", Caixa de Balears.

UIB (2002). *UIB 2001, Estadística i indicadors*. Palma. UIB.

fenòmens socials del segle XXI i equitativa, si no es fa una aposta estratègica per l'educació en tots els nivells, tant per l'educació infantil, com per la universitat, tot passant per la formació professional, el batxillerat o la formació permanent. Però aquesta aposta, que ha de partir de la iniciativa de l'Administració autonòmica i que ha de comptar fonamentalment amb el suport dels ajuntaments, necessita, de forma corresponsable, de la col·laboració de la societat civil de les Illes Balears, de les famílies, dels empresaris, dels sindicats i de les mateixes persones, amb el ben entès que l'educació ha de formar part de l'imaginari col·lectiu d'una societat que si es vol incorporar plenament al segle XXI ha de creure amb fets en l'educació.

Aquest informe sobre el sistema educatiu de les Illes Balears pretén els objectius següents:

En primer lloc fer una radiografia sobre la realitat de l'educació a la comunitat autònoma de les Illes Balears, tant en la seva dimensió universitària com no universitària, per posar de manifest aquells aspectes més significatius de l'estat educatiu de les Illes Balears. Es tracta de conèixer els trets més importants i remarcables del sistema educatiu balear que tenen una important transcendència sobre el teixit social, econòmic, cultural i professional. En segon lloc, a través d'aquesta radiografia educativa, volem fer una referència especial a aquells aspectes que tenen un important impacte sobre els processos de cohesió social i sobre la formació del capital humà. En aquest sentit, l'anàlisi d'aquests aspectes abans esmentats, ens pot ajudar a comprendre i a interpretar millor la realitat social de les Illes Balears.

En tercer lloc volem, a partir de la realització d'aquesta radiografia educativa, apuntar aquells punts del sistema educatiu que necessiten de la planificació d'una sèrie d'actuacions específiques que contribueixin no només a resoldre els problemes més importants, sinó a construir un sistema educatiu capaç de respondre als grans reptes que el segle XXI durà a les societats més desenvolupades. En aquest sentit resulta evident que les Illes Balears, com a societat capdavantera econòmicament, experimenta de forma directa els fenòmens socials que afecten cada vegada més els països del nostre entorn.

I finalment, amb aquest informe, volem contribuir perquè la societat balear sigui conscient que l'aposta per l'educació i la formació és un element fonamental per a la construcció d'un país cohesionat, equilibrat i amb capacitat de tirar endavant i resoldre els reptes, els interrogants i les incerteses d'un futur que ja és aquí.

Per a la realització d'aquest informe s'han utilitzat, a més de la bibliografia que s'hi relaciona, les dades i els informes interns de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, a través de les diverses direccions generals. Així mateix, cal fer referència a les dades de la Universitat de les Illes Balears.

El present informe està estructurat de la següent manera: a la introducció es fa una anàlisi del procés d'assumpció de les transferències educatives universitàries i no universitàries per part de la comunitat autònoma de les Illes Balears, amb un especial èmfasi als problemes derivats d'un insuficient finançament que afectà tant el sistema escolar no universitari com la Universitat de les Illes Balears, sobretot per tenir en

compte les deficiències existents fonamentalment a nivell d'infraestructures educatives. Així mateix en aquest apartat introductorí es fa una descripció succinta de la tasca legislativa realitzada pel Govern de les Illes Balears en els darrers tres anys, amb l'objectiu de situar dins l'anàlisi del sistema educatiu les prioritats normatives que s'hi han desenvolupat.

Seguidament es realitza una anàlisi del sistema escolar no universitari amb referència a l'educació infantil, primària, secundària, batxillerat, formació professional i a les diverses ensenyances especials, a nivell de taxes d'escolarització, la relació entre l'escola pública i l'escola privada, les taxes de matriculació, el nombre de centres escolars per nivell i titularitat, el nombre de professors, el rendiment escolar als diferents nivells educatius, la problemàtica de la convivència als centres escolars o la relació del nombre d'estudiants procedents de la immigració que s'incorporen a les escoles de les Illes Balears, etc.

Finalment es fa una anàlisi de la realitat dels estudis universitaris a les Illes Balears centrada fonamentalment a la UIB, la qual en el qual s'analitzen diversos aspectes que ens ajuden a comprendre i a interpretar l'estat de l'educació universitària a una societat que no ha fet una aposta decidida per la formació i l'educació d'alt nivell.

3.1. LES TRANSFERÈNCIES EDUCATIVES

3.1.1. UNA COMUNITAT AUTÒNOMA AMB COMPETÈNCIES EDUCATIVES TARDANES

El 22 de febrer del 1983 –quasi sis anys després de la restauració democràtica i després de gairebé tres anys de negociacions, dificultats i renúncies autonòmiques- el Congrés de Diputats aprovà definitivament l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears: una autonomia que va arribar a través de l'article 143 de la Constitució, i que compartí el furgó de cua del tren autonòmic amb les comunitats d'Extremadura, Madrid i Castella i Lleó. En qualsevol cas el que resulta evident és que fou la darrera de les comunitats autònomes amb llengua pròpia que va veure reconegut legalment el seu dret a l'autogovern polític.

Però, malgrat tot això, l'aprovació de l'Estatut d'autonomia del 1983 no deixava de ser un fet històric, ja que per primera vegada en un règim democràtic les Illes Balears accedien a l'autogovern, encara que fos amb un nivell inferior de poder polític, amb relació a les denominades comunitats històriques: Catalunya, País Basc, Galícia i Andalusia.

Així doncs, la promulgació i la posada en marxa de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears va significar la inauguració d'una nova etapa política, amb dos reptes fonamentals: per una part, el disseny d'una administració eficaç i descentralitzada, amb capacitat de donar resposta als desigs, problemes i necessitats de tots els ciutadans i de cada unes de les Illes. I per altra part, la gestió eficaç de les competències transferides i la

definició de polítiques globals i sectorials en els diversos camps, àmbits i nivells. Tot i que es considerava que la CAIB tendria les competències educatives al final de la dècada dels vuitanta, la realitat és que, per raons de caire polític -que no és el moment d'analitzar- es va haver d'esperar a la segona meitat de la dècada dels noranta perquè les Illes Balears tenguessin transferides les competències educatives universitàries i no universitàries.

Efectivament, si la transferència de la Universitat de les Illes Balears es va realitzar l'any 1996, l'acord definitiu per a la transferència de l'educació no universitària es va produir el mes de novembre del 1997, la qual cosa significa que, *de facto*, el Govern balear va poder exercir les seves competències a partir de l'any 1998, és a dir, quasi setze anys després de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears.

Aquest retard en el procés de rebre les competències educatives ha duit, entre altres conseqüències, la impossibilitat de poder aplicar des de la mateixa comunitat autònoma de les Illes Balears la LOGSE i, per altra part, la de poder participar no només en el desenvolupament de la LRU, sinó de poder aplicar una política universitària més propeera a la realitat i als problemes de la societat de les Illes Balears. Cal tenir en compte que la recepció de les transferències educatives –universitàries i no universitàries- ha significat, per a les comunitats autònomes que han tengut aquesta competència, un increment dels recursos dedicats a l'educació i, per tant, una millor resposta als problemes educatius existents a la comunitat autònoma. Aquest fet a la comunitat autònoma de les Illes Balears, amb importants dèficits educatius, ha resultat negatiu de cara a poder construir un sistema educatiu modern, suficient, de qualitat i arrelat. I el mateix cal constatar en la qüestió de la UIB, ja que per diverses raons, les inversions en infraestructures, en nous estudis i en recerca durant la dècada dels anys noranta han estat inferiors a les necessitats i a les demandes existents.

Així, doncs, aquest retard històric en la recepció de les competències educatives a les Illes Balears, no només ha significat un element de discriminació amb relació a altres comunitats autònomes, sinó també la impossibilitat de poder impulsar amb més recursos i amb més força política les polítiques educatives necessàries per a la societat de les Illes Balears.

3.1.2. UNES TRANSFERÈNCIES EDUCATIVES MAL DOTADES

Però aquest retard en la recepció de les transferències educatives no ha estat l'únic problema que ha suposat l'autogovern educatiu; efectivament un dels problemes que, si bé ja es va posar de manifest en el primer any de la recepció de les transferències, des de l'any 1999 s'ha manifestat amb tota la seva intensitat, ha estat la insuficient dotació pressupostària per a l'educació de les Illes Balears. Cal tenir en compte que la quantitat final acordada per les transferències educatives fou de 40.342.700.000 ptes.

La Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, a través de diverses declaracions, escrits i informes, ha posat de manifest que el desajust financer, des de

l'inici de les transferències educatives, ha estat de prop de 10.000 milions de ptes. Cal tenir en compte que a aquest insuficient finançament de l'educació no universitària, se li ha d'afegir l'existència d'una sèrie de fenòmens que qüestionen el finançament aconseguit: així ens referim a la població escolar insuficient, a la creixent immigració, a unes plantilles de professorat exigües, a instal·lacions insuficients, a la necessitat de construir nous centres educatius a les zones urbanes i turístiques de les Illes Balears.

En qualsevol cas cal tenir en compte que aquest insuficient finançament del sistema escolar de les Illes Balears resulta encara més clar si es compara amb el que han rebut les altres comunitats autònomes que varen rebre les transferències entre l'any 1998 i 1999 (La Rioja, Aragó, Cantàbria, Madrid, Múrcia, Castella i Lleó, Castella-La Manxa, Extremadura i Astúries).

Així, si analitzam diversos indicadors entre les diverses comunitats autònomes, les dades demostren la insuficiència de la transferència econòmica rebuda a les Illes Balears: quantitat transferida per habitant, nombre de centres escolar oberts, quantitat transferida per unitat-grup, nombre d'alumnes matriculats, nombre de professors, producte interior brut, etc. La mitjana de tots els indicadors demostren que les Illes Balears haurien d'haver rebut prop de 54.000 milions de ptes. Això significa que parlem d'un dèficit molt superior als 10.000 milions de ptes.

Però si el finançament de la transferència educativa no universitària fou insuficient, la transferència econòmica amb relació a la UIB també planteja problemes significatius. Ens referim al fet que si bé la transferència, d'acord amb la realitat universitària existent, fou la correcta, 4.500 milions de pessetes; si tenim en compte la manca d'implantació de noves titulacions, la manca d'inversions en edificis i altres infraestructures universitàries o l'absència d'un pla de recerca desenvolupat, ens trobam amb un dèficit significatiu que podria arribar entre inversions, noves titulacions i posada en marxa del pla de recerca, a més de 5.000 milions de ptes.

Per tant, un element clau per entendre la situació actual del sistema educatiu universitari i no universitari de les Illes Balears -juntament amb altres factors de caràcter històric, estructural, econòmic i social- és l'insuficient finançament del sistema educatiu de les Illes Balears, en uns moments que es necessiten fortes inversions en capital humà.

3.1.3. EL TREBALL LEGISLATIU DE LA COMUNITAT AUTÒNOMA DE LES ILLES BALEARS

No hi ha cap dubte que, en el marc de l'anàlisi sobre el sistema educatiu de les Illes Balears, el coneixement de la tasca realitzada en el terreny legislatiu és un element més que cal tenir en compte en el procés de conèixer la radiografia educativa de la comunitat autònoma de les Illes Balears. En el context d'aquest objectiu, i sense ser exhaustius, l'anàlisi legislativa realitzada té dos marcs inicials: per una part el treball legislatiu que s'ha realitzat des de la perspectiva universitària, i per altra part, el treball que s'ha duit a terme dins el sistema escolar no universitari. El desenvolupament d'aquesta tasca

legislativa suposa, *de facto*, la construcció d'una arquitectura legislativa que deriva, en primer lloc, de la LOGSE, per tot el que implica l'educació no universitària, i en segon lloc, de la LRU, per tot el que implica l'educació universitària. Amb tot, el que resulta evident és que l'aprovació de la LOU, a finals de l'any 2001, implicarà una normativa específica universitària que desenvolupi aquesta llei i que es durà a terme durant el curs 2002-2003. A més, la previsible aprovació de la denominada Llei de qualitat també posarà per a la propera legislatura un desenvolupament d'aquesta norma educativa.

En el marc del sistema universitari és important assenyalar l'aprovació i posada en marxa de la Llei de Consell Social de la Universitat de les Illes Balears, aprovada el mes de març del 2000, que suposa la regulació autònoma d'un òrgan de govern de la UIB, tant que element de participació de la societat dins la universitat. L'aprovació de la Llei de Consell Social i del seu reglament de funcionament fou una primera passa que posteriorment ha implicat l'existència de diversos decrets d'autoritacions de nous estudis dins la UIB (fisioteràpia, enginyeria tècnica industrial, especialitat d'electrònica industrial, filologia anglesa, mestre en educació especial i enginyeria tècnica agrícola, especialitat hortofruticultura i jardineria), els diversos decrets de preus públics universitaris i el decret pel qual es crea l'Institut Universitari d'Investigació en Ciències de la Salut. Així mateix, s'ha d'assenyalar el decret pel qual es crea la Comissió Organitzadora de les Proves d'Accés a la Universitat, tant que organisme de coordinació entre la UIB, la Direcció General d'Universitat i el sistema educatiu no universitari a nivell de secundària i de batxillerat. Per tant, es tracta de la normativa que, tot tenint en compte l'autonomia universitària, havia de desenvolupar l'Administració autònoma universitària.

Per tant, el més important que cal assenyalar del desenvolupament legislatiu universitari és l'aprovació del Consell Social de la UIB, tant que institució fonamental de l'arquitectura universitària dependent del Govern de les Illes Balears i del Parlament balear.

En el marc del sistema no universitari cal assenyalar l'aprovació i posada en marxa de la Llei del Consell Escolar de les Illes Balears, com a organisme de participació de la comunitat educativa en el sistema escolar de la comunitat autònoma. Es tracta d'una normativa fonamental i que constitueix un element fonamental del desenvolupament de la LOGSE. No hi ha cap dubte per tant que l'aprovació del Consell Escolar de les Illes Balears, que també possibilita la creació dels consells insulars d'educació i dels consells municipals d'educació, és un factor fonamental de participació de tots els sectors educatius en el procés de construir un sistema escolar més arrelat.

Dins aquest mateix context de participació, també s'ha d'assenyalar la constitució del Consell de la Formació Professional, que integra la formació professional reglada, la formació ocupacional i la formació permanent, amb l'objectiu d'unificar esforços i de possibilitar una formació professional eficaç i d'acord amb les necessitats del sistema productiu. A més la constitució del Consell de la Formació Professional és important, no només perquè implica un treball de col·laboració de la Conselleria d'Educació i Cultura i la Conselleria de Treball, sinó que també requereix la participació dels agents

socials, empresaris i treballadors, en la definició de les línies estratègiques de la formació professional.

Des de la perspectiva de l'ordenació del sistema educatiu de les Illes Balears, s'ha de fer referència als diversos decrets que pretenen l'ordenació dels diversos nivells del sistema escolar: l'educació infantil, l'educació primària, l'educació secundària o la formació professional. En aquest mateix sentit d'ordenar el sistema escolar, cal fer referència al decret que regula la inspecció educativa dins l'àmbit no universitari i la creació de la Fundació del Conservatori Superior de Música i Dansa de les Illes Balears. Finalment, també, cal fer referència al decret que regula l'estructura i l'organització de la formació permanent del professorat de la comunitat autònoma de les Illes Balears. En un nivell més microescolar cal assenyalar l'aprovació dels reglaments orgànics de l'educació infantil, de l'educació primària i dels instituts d'educació secundària.

Des de la perspectiva de l'establiment dels currículums s'ha d'assenyalar l'aprovació dels decrets, tot i que alguns es troben al Consell Consultiu de les Illes Balears, de l'educació infantil, de l'educació primària, de l'educació secundària i del batxillerat.

Un decret que resulta important esmentar per la seva transcendència és el que fa referència al règim d'admissió d'alumnes en els centres docents sostinguts amb fons públics, ja que es tracta d'un dels instruments més importants des de la perspectiva de la relació entre l'escola pública i l'escola concertada.

Finalment caldria fer una referència important a la creació, mitjançant decrets, per una part de l'Institut de Qualificacions Professionals, que suposa una passa molt important en el procés de donar a la formació professional l'impuls necessari per a la seva consolidació, de possibilitar una major relació entre la formació professional i el mercat de treball i d'enfortir les relacions entre els tres subsistemes de la formació professional. I per altra part, de l'Institut d'Avaluació i Qualitat del Sistema Educatiu de les Illes Balears, com a entitat encarregada de conèixer els resultats del sistema educatiu de les Illes Balears i el seu nivell de qualitat.

Així doncs, cal posar de manifest que la tasca legislativa i normativa realitzada per la Conselleria d'Educació i Cultura, des de l'any 1999 fins al 2002, ha estat molt important des de la perspectiva quantitativa i, també, qualitativa.

3.2. EL SISTEMA ESCOLAR DE LES ILLES BALEARS

3.2.1. L'EDUCACIÓ INFANTIL DE 0-3 ANYS

Tot i que l'educació infantil de 0-3 anys no és un nivell obligatori ni gratuït, és evident que es tracta d'una etapa important. Així, la LOGSE defineix l'educació infantil com una etapa d'escolarització voluntària, i especifica que les diverses administracions públiques han d'assegurar una oferta de places que doni resposta a les necessitats existents; en qualsevol cas a aquesta etapa, de 0-3 anys, es necessita clarament la col·labo-

ració entre les diverses administracions, amb l'impuls de convenis entre l'Administració local, l'Administració autonòmica i la mateixa Administració central.

En qualsevol cas el que resulta evident és que ens trobam davant un nivell educatiu en el qual l'escolarització és molt irregular, on hi ha una oferta d'escolarització diversa a nivell de titularitat de centres, de característiques arquitectòniques i professional dels centres, de qualitat, de legalització, etc.; en definitiva davant una realitat educativa que no només necessita d'una ordenació legal, sinó també de la realització d'una planificació a curt, mitjan i llarg termini, en la qual hi col·laborin les diverses administracions públiques. Es tracta, per una part, de dur a terme la creació de places que possibilitin que les necessitats existents siguin cobertes, i, per l'altra, que aquests processos d'escolarització es duguin a terme en unes condicions mínimes de qualitat pedagògica i professional.

De les dades que es mostren al quadre (vegeu quadre III-41) podem extreure les següents conclusions amb relació fonamentalment a les taxes d'escolarització:

QUADRE III-41.

Educació infantil, Illes Balears. Primer cicle. Taxa d'escolarització. Curs 2000-2001

Centres, unitats, matrícula, població i taxes d'escolarització

MALLORCA

Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
180	474	6.678	21.140	31,59
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		796	7.389	10,77
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		2.301	7.095	32,43
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		3.581	6.656	53,80

MENORCA

Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
21	80	1.117	2.401	46,52
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		58	902	6,43
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		434	781	55,57
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		625	718	87,05

EIVISSA

Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
15	46	599	2.841	21,08
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		103	1.027	10,03
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		233	921	25,30
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		263	893	29,45

FORMENTERA

Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
1	1	25	146	17,12
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		0	57	0,00
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		10	51	19,61
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		15	38	39,47

ILLES BALEARS

Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
217	601	8.419	26.528	31,74
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		957	9.375	10,21
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		2.978	8.848	33,66
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		4.484	8.305	53,99

Font: Direcció General d'Ordenació i Innovació. Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears.

1) La taxa d'escolarització de 0-3 anys a les Illes Balears és del 31,74%, i hi destaca que entre 2-3 anys es pot dir que hi ha d'una taxa d'escolarització que supera el 50%. Amb tot, el fet que ens trobem en els diferents anys analitzats en un procés ascendent d'escolarització suposa que ens situam davant una demanda creixent, que s'ha de relacionar amb la incorporació creixent de la dona al món del treball i la necessitat de donar resposta a aquest fet mitjançant la creació de centres i unitats per a aquest nivell. Amb tot, aquest creixement de les taxes d'escolarització se sol realitzar en unes condicions no molt adequades i amb una manca de planificació clara.

2) Menorca és l'illa on la taxa d'escolarització de 0-3 anys presenta uns percentatges més alts de tota la comunitat autònoma. El fet d'arribar a un percentatge global del 46,52% suposa que ens trobam amb una diferència amb relació al conjunt de les Bale-

ars de més de 15 punts, la qual cosa denota una diferència significativa. A més entre 2 i 3 anys la taxa d'escolarització arriba gairebé al 90%, una dada important.

3) Les Pitiüses, malgrat el creixement demogràfic dels darrers anys i el procés immigratori, presenta la taxa d'escolarització més baixa de les Illes Balears, amb unes diferències que cal considerar significatives. Fins i tot Formentera té un percentatge encara inferior a la pitiüsa gran.

4) Mallorca es troba en una situació intermèdia entre Menorca i Eivissa i Formentera, amb un percentatge d'escolarització que arriba al 30%; una taxa d'escolarització semblant a la mitjana de les Illes Balears.

Per tant, de l'anàlisi d'aquestes dades podem concloure el següent: en primer lloc que hi ha diferències entre les diverses illes, la qual cosa ratifica el fet que ens trobam davant quatre realitats educatives diferents. En segon lloc cal assenyalar que, donat l'important nombre de dones incorporades al mercat de treball i el tipus d'economia estacionària, les taxes d'escolarització són encara baixes, amb tot el que aquest fet implica quant a la construcció de noves places escolars.

Tanmateix aquesta taxa d'escolarització de l'educació infantil de 0-3 anys, necessita relacionar-se amb el paper que compleixen en aquest procés la iniciativa pública i la iniciativa privada. A les Illes Balears (vegeu quadre III-42) podem extreure les següents conclusions:

QUADRE III-42.

Educació infantil, Illes Balears. Primer cicle. Cobertura de places públiques. Curs 2000-2001

MALLORCA (PALMA inclòs)

	Alumnes			Total	Població			Total	Taxa esc.			Total
	0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a	
MALLORCA (sense PALMA)	61	462	730	1.253	3.710	3.640	3.373	10.723	1,64	12,69	21,64	11,69
PALMA	43	150	258	451	3.679	3.455	3.283	10.417	1,17	4,34	7,86	4,33
MALLORCA	104	612	988	1.704	7.389	7.095	6.656	21.140	1,41	8,63	14,84	8,06

MENORCA

	Alumnes			Total	Població			Total	Taxa esc.			Total
	0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a	
	31	112	129	272	902	781	718	2.401	3,44	14,34	17,97	11,33

EIVISSA -FORMENTERA

	Alumnes			Total	Població			Total	Taxa esc.			Total
	0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a	
	50	79	76	205	1.084	972	931	2.987	4,61	8,13	8,16	6,86

ILLES BALEARS

Alumnes			Total	Població			Total	Taxa esc.			Total
0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a		0-1a	1-2a	2-3a	
185	803	1.193	2.181	9.375	8.848	8.305	26.528	1,97	9,08	14,36	8,22

Font: Direcció General d'Ordenació i Innovació. Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears.

1) No hi ha cap dubte que les dades no poden ser més clares i explícites; el paper de l'escola pública resulta gairebé anecdòtic, ja que el percentatge d'escolarització arriba només a les Illes Balears al 8,22%, una xifra molt baixa. Així, cal assenyalar que amb aquesta dada no es fa més que posar de manifest la importància que ha tengut, té i segurament continuarà tenint l'escola privada, en els diversos nivells educatius, a les Illes Balears; una participació molt inferior a la resta de l'Estat, ja que segons la Fundació Encuentro, amb dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, del curs 98-99, el percentatge d'escola pública era del 43,8%. Les diferències són, doncs, molt significatives.

2) Tot i que les diferències no resulten gaire significatives entre les illes, s'ha d'assenyalar que Menorca presenta el percentatge més important d'escola pública i Eivissa i Formentera el més baix.

Per tant a partir d'aquestes dades i quadres podem posar de manifest tres conclusions generals fonamentals:

1) Les taxes d'escolarització resulten prou baixes a les Illes Balears, si tenim en compte la realitat demogràfica, l'estructura familiar i l'especialització turística de la nostra economia i la seva incidència en els horaris laborals.

2) El paper de la iniciativa pública educativa a les Illes Balears, resulta poc important, tot i que la iniciativa privada existent és diversa i amb característiques molt distintes.

3) Les diferències entre les diverses illes, tant pel que fa a les taxes d'escolarització com al que hi implica el paper de la iniciativa pública.

És evident que aquestes dades, i altres que per raons d'espai no utilitzam, posen de manifest la necessitat d'ordenar, planificar i finançar de forma adequada aquest nivell educatiu, no només per donar resposta a les necessitats socials i educatives de la població, sinó també per a fer possible l'autèntica igualtat d'oportunitats i el principi de l'equitat educativa.

3.2.2. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT MATRICULAT EN ENSENYAMENTS NO UNIVERSITARIS

D'acord amb les dades, en valors absoluts que es mostren en el quadre (vegeu quadre III-43), podem extreure les següents conclusions, amb relació a l'evolució de l'alumnat

matriculat a diferents nivells educatius als centres educatius de les Illes Balears durant els cursos 1999-2000, 2000-2001 i 2001-2002⁹¹.

1) En termes globals i en valors absoluts, a les Illes Balears, el nombre total d'alumnes va augmentar durant el curs 2000-2001 en 2.248 alumnes respecte del curs anterior (1999-2000); tendència contrària a la presentada a la resta de l'Estat, on va presentar un balanç negatiu global per a aquest mateix període de -78.284 alumnes. Al període següent, 2000-2001 i 2001-2002 a la comunitat de les Illes Balears s'observa un balanç negatiu de -315 alumnes en valors absoluts i d'un 0,2% en termes percentuals. A la resta de l'Estat s'observa també aquesta tendència al descens de forma més important. Per tant, les Illes Balears mostren una tendència positiva amb diferències significatives amb relació a la resta de l'Estat.

2) En l'educació infantil de 3-6 anys s'ha d'assenyalar, per una part, un increment significatiu del nombre d'alumnes matriculats; cal tenir en compte que l'augment durant aquests tres cursos és de més de 2.000 alumnes, una xifra que cal considerar de molt important; aquest increment és de gairebé més del 10%. Tot i això, i malgrat no tenir totes les dades dels tres cursos a nivell de tot l'Estat, hem d'assenyalar que també s'experimenta un increment, malgrat no sigui, en principi, tan important com el de les Illes Balears.

L'escolarització d'aquest nivell educatiu, amb relació a la titularitat dels centres, presenta les següents característiques: a) En tots els cursos analitzats l'escola pública presenta unes dades i uns percentatges superiors als centres concertats i als centres privats. b) L'escolarització en centres concertats és important i a més l'evolució en aquests darrers cursos resulta prou semblant a la de l'escola pública; en aquest sentit és important assenyalar que l'educació infantil de 3-6 anys a la comunitat autònoma està concertada, la qual cosa possibilita la seva consolidació a determinats sectors socials i a determinades zones. c) L'escola privada resulta poc important i presenta una tendència molt estabilitzada des de la perspectiva de les dades d'escolarització.

3) L'educació primària a les Illes Balears presenta, en els cursos analitzats, un increment de gairebé 700 alumnes, una xifra poc important, però que demostra una tendència diferent de la que es produeix a tot l'Estat, on podem constatar una disminució progressiva dels alumnes matriculats a aquest nivell educatiu. Aquest fet s'ha de relacionar amb les tendències demogràfiques que s'observen en aquests darrers anys a les Illes Balears, amb l'entrada de població immigrada. No és, per tant, estrany que la Conselleria d'Educació i Cultura dugui a terme un important pla d'inversions educatives amb la construcció de centres, per tal de donar resposta a les necessitats de present i de futur detectades, sobretot a les zones urbanes, a les zones turístiques, a l'illa d'Eivissa i a altres indrets amb creixements importants.

⁹¹ En aquest apartat no s'analitza l'evolució de la "vella" i de la "nova" formació professional, ja que hi ha un apartat específic dedicat a aquest nivell educatiu.

L'escolarització d'aquest nivell educatiu, amb relació a la titularitat dels centres, presenta les següents característiques:

a) En tots els cursos analitzats es constata el predomini de l'escola pública, que a més incrementa el seu percentatge any rere any.

b) L'escola concertada, que té a les Illes Balears una presència important, sobretot a les zones urbanes i a les ciutats més importants, la qual cosa comença a provocar, de forma inicial, processos d'escolarització distints, segons la procedència territorial i la classe social dels pares, entre les escoles públiques i les escoles concertades.

c) L'escola privada, tot i no presentar unes taxes d'escolarització importants, té una tendència molt estable al llarg dels diversos cursos analitzats, la qual cosa resulta semblant al que passa a l'educació infantil.

4) L'educació especial, tal com es presenta al quadre (vegeu quadre III-43), es refereix fonamentalment als centres específics d'aquest nivell educatiu, ja que la política d'integració i de normalització ha fet possible que els alumnes amb determinats problemes s'integrin dins les aules dels centres educatius, sobretot a les escoles públiques. Amb tot, de les dades existents, podem assenyalar l'increment relatiu del nombre d'alumnes, amb un predomini absolut dels centres concertats. En aquest nivell educatiu l'escola pública té un paper simbòlic i l'escola privada no planteja cap tipus d'escolarització.

5) L'educació secundària obligatòria presenta, durant els cursos analitzats, una tendència evolutiva a la baixa de forma progressiva, però no de forma important i significativa, ja que la pèrdua d'alumnes és de 657, la qual cosa significa gairebé un 1,5%. Aquesta evolució negativa s'ha de relacionar amb la tendència de la baixada demogràfica que es produeix, després del boom dels anys seixanta i setanta. Amb tot, a les Illes Balears a causa de la important allau immigratòria, aquesta disminució no resulta tan significativa com al conjunt d'Espanya, on presenta una minva de prop del 5%. Per tant, la tendència és la mateixa, però els percentatges són més importants.

Tot i aquesta dada, i malgrat el fet que la majoria d'estudiants d'ESO estan matriculats a centres públics, s'ha d'assenyalar que la disminució resulta més important als centres de titularitat pública que als centres concertats. Aquest fet marca una tendència que s'ha de tenir en compte, ja que a determinades zones urbanes, determinats sectors socials comencen a fer opcions cap a aquests tipus de centre. Tot i això, el predomini de l'escolarització pública resulta clar. Als centres privats, que presenten uns percentatges molt baixos, també hi ha una certa disminució, però amb una tendència a l'estabilitat. A nivell estatal, les tendències resulten semblants; és a dir, predomini de l'escolarització als centres públics, però més disminució també en aquest cas. Es tracta, en qualsevol cas, de tenir en compte les causes d'aquest fet, que no són importants a nivell quantitatiu, però que marquen una línia molt concreta.

6) Al batxillerat el nombre d'alumnes matriculats presenta una tendència a l'alça, però amb especificitat, ja que si bé hi ha un increment entre els cursos 1999-2000 i 2000-2001, també hi ha una disminució entre els cursos 2000-2001 i 2001-2002. Per

tant, i sense tenir una projecció per al curs 2002-2003, no resulta difícil preveure que aquesta tendència, poc important, continuarà. A més, s'ha de tenir en compte que a nivell de l'Estat, l'increment és més important; i a tot això s'ha d'afegir el fet que les Illes Balears presenten la taxa d'escolarització de batxillerat més baixa de tot l'Estat. Es tracta d'un fet que resulta prou semblant a la taxa d'estudiants universitaris matriculats a les Illes Balears, que és de les més baixes d'Espanya. Per tant l'educació postobligatòria a les Illes Balears no resulta molt important des de la perspectiva de les taxes d'escolarització. Finalment hem d'assenyalar que el nombre d'alumnes matriculats de BUP i COU presenta una tendència a la disminució, a causa de la seva desaparició amb la implantació de la LOGSE.

Amb tot, hem d'assenyalar que aquesta disminució resulta prou important a l'ensenyament públic, amb un miler d'alumnes menys, tot i que els centres públics escolaritzen la majoria de població d'aquest nivell educatiu. Però els centres concertats i privats –cal tenir en compte que el batxillerat no està en general concertat, excepció feta d'alguns centres–, tot i tenir una taxa d'escolarització baixa, presenten una tendència a l'alça en els diversos cursos analitzats. A nivell del conjunt d'Espanya, tot i ser l'escola pública majoritària, la tendència resulta cada vegada més important en favor de l'escola privada.

7) Finalment, i amb relació a les ensenyances de règim especial –que resulta un tipus d'ensenyança que agrupa música, dansa, idiomes, etc.- s'han d'assenyalar dos fets importants: per una part l'increment progressiu del nombre d'alumnes i, per l'altra, la no-existència de centres privats a les Illes Balears per a aquest tipus d'ensenyament.

De l'anàlisi de les dades sobre l'evolució de l'alumnat per illes i per nivell educatiu, durant els cursos 1999-2000, 2000-2001 i 2001-2002, podem extreure les següents conclusions (vegeu quadre III-44):

1) L'educació infantil de 3-6 anys s'incrementa any rere any a les quatre illes, sobretot a Mallorca i a Menorca.

2) L'educació primària presenta a Mallorca un increment, tot i que no resulta molt important ni en termes absoluts ni en termes relatius; a Menorca també s'incrementa, amb una tendència a l'estabilització, a les illes d'Eivissa i de Formentera l'increment també es dona, però amb unes dades no gaire significatives.

3) A l'educació secundària obligatòria podem constatar diferències entre les diverses illes, i mentre que a Mallorca, a Eivissa i a Formentera cal parlar d'una tendència clara a la baixa, malgrat sigui amb unes dades no gaire importants, a Menorca, hi ha una tendència a l'alça, malgrat les dades no siguin molt significatives.

4) Al batxillerat es produeix una disminució a les illes de Menorca, d'Eivissa i de Formentera, mentre que a Mallorca es produeix un increment. Amb tot, és a Menorca, on es constata una tendència a la disminució de forma més significativa.

5) A les ensenyances de règim especial s'ha de constatar que hi ha una tendència clara a la disminució entre els cursos 2000-2001 i 2001-2002 a cada una de les illes. Amb tot,

QUADRE III-43.

Alumnes per nivells educatius i per titularitat 1999-2000, 2000-2001, 2001-2002

	Total			Públics			Concertats			Privats		
	1999 2000	2000 2001	2001 2002	1999 2000	2000 2001	2001 2002	1999 2000	2000 2001	2001 2002	1999 2000	2000 2001	2001 2002
Educació infantil 2n cicle	23.554	24.827	25.869	14.077	14.724	15.548	8.777	9.437	9.615	700	666	706
Educació primària	55.884	56.198	56.556	32.959	33.645	34.246	21.558	21.180	20.947	1.367	1.373	1.363
Educació especial	416	471	476	-	62	66	416	409	410	-	-	-
ESO	40.256	39.759	39.599	23.285	22.798	22.786	15.832	15.831	15.728	1.139	1.130	1.085
Batxillerat	9.848	11.162	11.092	9.184	9.283	8.230	925	10.09	1.158	127	870	1.704
Cicles formatius de grau mitjà (CFGM)	3.211	2.963	3.198	2.798	2.561	2.689	413	378	460	-	24	49
Cicles formatius de grau superior (CFGS)	1.808	1.961	2.144	1.684	1.805	1.918	124	109	134	-	47	92
BUP/ COU	2.783	1.515	99	1.449	804	99	-	-	-	1334	711	-
FP2	265	143	83	13	-	-	252	143	83	-	-	-
PGS	329	417	498	293	374	451	36	43	47	-	-	-
Ensenyaments de règim especial	8.264	9.838	9.325	8.264	9.838	9.325	-	-	-	-	-	-
TOTAL	147.006	149.254	148.939	94.006	95.894	95.358	48.333	48.539	43.582	4.667	4.821	4.999

Font: Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura.

QUADRE III-44.

Alumnat matriculat per nivells educatius i per illes 1999-2000, 2000-2001, 2001-2002

		EI	EP	ESO	BATX.	CFGM*	CFGS*	BUP COU	FP	PGS	RÈGIM ESPECIAL	EE	TOTAL
MALLORCA	1999-2000	18.494	44.641	31.914	7.887	2.611	1.475	2.335	265	256	5.628	416	115.922
	2000-2001	19.712	44.879	31.469	8.765	2.417	1.607	1.228	143	322	6.977	427	117.946
	2001-2002	20.578	45.083	31.382	8.866	2.603	1.780	99	83	396	6.583	439	117.892
MENORCA	1999-2000	2.157	4.719	3.370	999	261	102	128	-	34	1.097	-	12.867
	2000-2001	2.247	4.709	3.428	968	277	124	118	-	52	952	10	12.885
	2001-2002	2.335	4.804	3.435	897	295	123	-	-	62	903	10	12.864
EIVISSA	1999-2000	2.719	6.144	4.698	1.285	329	213	320	-	39	1.393	-	17.140
	2000-2001	2.696	6.216	4.629	1.370	251	216	169	-	43	1.739	34	17.363
	2001-2002	2.763	6.278	4.557	1.282	282	227	-	-	40	1.707	26	17.162
FORMENTERA	1999-2000	184	380	234	65	10	18	-	-	-	146	-	1.037
	2000-2001	172	394	233	59	18	14	-	-	-	170	-	1.060
	2001-2002	193	391	225	47	18	14	-	-	-	132	1	1.021
TOTAL	1999-2000	23.554	55.884	40.256	10.236	3.211	1.808	2.783	265	329	8.264**	416	147.006
	2000-2001	24.827	56.198	39.759	11.162	2.963	1.961	1.515	143	417	9.838	471	149.254
	2001-2002	25.869	56.556	39.599	11.092	3.198	2.144	99	83	498	9.325	476	148.939

*No inclou l'alumnat que realitza FCT (formació en centres de treball)

** No hi figuren els no presencials ni els lliures

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la DG de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura.

el fet de ser un tipus d'ensenyament divers i en procés de consolidació, implica que aquestes anàlisis han de tenir una característica de provisionalitat.

Per tant, amb aquestes dades podem assenyalar que hi ha diferències entre cada una de les illes, però aquestes no són importants ni significatives.

Tot i que les dades del quadre (vegeu quadre III-45) complementen alguns quadres comentats, consideram necessari realitzar una sèrie de reflexions:

QUADRE III-45.

Evulció de l'alumnat matriculat per edats (en milers) Comparació cursos 1990-91, 1999-2000, 2000-01

Edat	1990-91		1999-2000		2000-01	
	Nins	Nines	Nins	Nines	Nins	Nines
3	1.180	1.207	3.750	3.618	4.202	3.868
4	3.851	3.615	4.171	4.024	4.288	4.046
5	4.638	4.248	4.340	4.061	4.283	4.169
6	4.935	4.804	4.348	4.260	4.390	4.159
7	5.076	4.775	4.641	4.459	4.413	4.299
8	5.312	4.908	4.722	4.415	4.734	4.514
9	5.456	5.176	4.678	4.425	4.735	4.448
10	5.667	5.470	4.691	4.455	4.737	4.471
11	5.831	5.511	4.726	4.391	4.745	4.491
12	5.938	5.659	4.565	4.374	4.687	4.374
13	6.044	5.719	4.626	4.367	4.635	4.458
14	6.177	5.540	4.788	4.516	4.715	4.460
15	4.782	4.732	4.663	4.557	4.655	4.451
16	3.659	4.219	3.877	4.043	3.954	4.138
17	2.887	3.459	2.932	3.452	2.710	3.215
18	1.557	1.646	1.730	1.919	1.787	1.904
19	746	878	1.047	1.053	1.089	1.099
20 o més	1.182	1.115	1.185	1.161	1.759	1.406

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura.

1) Resulta complex fer una anàlisi, ja que hi ha oscil·lacions entre els diversos cursos i les edats que han estat analitzats. És a dir, no hi ha una línia coherent, sinó que cal constatar l'existència de pujades i baixades.

2) Si exceptuam de forma general l'edat de 3 i 4 anys i dels 16 en endavant, s'ha de tenir en compte que entre el curs 1990-91 i el curs 1999-2000 podem constatar una baixada del nombre d'alumnes matriculats.

3) També, amb excepcions, s'ha d'assenyalar que entre el 1999-2000 i el 2000-2001 es produeix un lleuger increment del nombre d'alumnes, tot i no arribar a les xifres del curs 1990-91.

4) Resulta significatiu que en els diversos cursos analitzats, es constati que entre els setze i els denou anys, hi ha més nombre de matrícula d'alumnes de sexe femení; es tracta d'unes edats incloses dins l'educació postobligatòria. Aquest fet que s'hauria d'analitzar amb més profunditat, marca una tendència sobre l'escolarització dels nins i de les nines, a nivell de batxillerat, de formació professional, de batxillerat i d'ensenyaments especials.

QUADRE III-46.

Centres docents. Classificació segons tipus, nivell educatiu i titularitat Curs 2001-2002

TIPUS DE CENTRE	TOTAL	PÚBLICS	CONCERTATS	PRIVATS
Exclusius d'educació infantil	40	15	15	10
Educació infantil i primària	198	193	5	
Educació secundària	62	54	2	6
Educació infantil, primària i secundària	79		75	4
Educació primària i secundària	8		8	
Educació especial		7	1	6
TOTAL	394	263	111	20

DISTRIBUCIÓ PER NIVELLS EDUCATIUS

Educació infantil	312	203	95	14
Educació primària	284	192	88	4
Educació especial (centres específics)	7	1	6	
ESO	157	70	83	4
Batxillerat	72	53	15	4
Cicles formatius de grau mitjà (CFGM)	45	35	7	3
Cicles formatius de grau superior (CFGGS)	33	27	2	4
COU	4	4		
Formació professional	2		2	

Font: Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura.

L'anàlisi del quadre III-46 sobre la classificació dels centres docents segons tipus, nivell educatiu i titularitat presenta, a les Illes Balears, i durant el curs 2001-2002, les següents característiques:

1) Tot i que no hem utilitzat cap quadre evolutiu s'ha d'assenyalar que en els darrers cursos es produeix un increment de centres públics i una estabilització dels centres concertats i privats, amb la desaparició d'alguns centres. Per tant cal assenyalar que, amb les construccions que es duen a terme per part de la Conselleria d'Educació es produirà un augment de centres públics, i una tendència a l'estabilització del nombre de centres privats i concertats, amb la possible excepció per part d'aquests d'incrementar, en determinades zones i en alguns centres de ciutats i zones urbanes, el nombre d'unitats escolars, per adaptar-se a la demanda existent.

2) Les dades que es mostren a l'esmentat quadre posen de manifest el que ja hem exposat a través de l'anàlisi del nombre d'alumnes per nivells educatius. Així, és evident que el nombre de centres públics supera amb escreix el nombre de centres concertats i, sobretot, dels privats.

3) Amb tot, l'escola concertada i l'escola privada amb relació a l'escola pública tenen una important presència a nivell de l'educació infantil, de l'educació secundària i, sobretot, de l'educació especial. A nivell de l'educació primària, del batxillerat i de la formació professional el predomini de l'escola pública és gairebé total.

4) No obstant el que hem plantejat, resulta significatiu que els centres de titularitat pública siguin molt majoritaris amb relació als centres que imparteixen els nivells d'educació infantil i de primària, mentre que els centres privats i els concertats són absolutament majoritaris amb relació als centres que imparteixen educació infantil, educació primària i educació secundària. D'aquesta dada podem extreure com a conclusió més significativa el fet que l'oferta de la concertada i de la privada es caracteritza per una oferta que uneix els tres nivells educatius, la qual cosa suposa un avantatge des de la perspectiva de la continuïtat en un mateix centre de tot el procés d'escolarització. Els centres públics solen ser més especialitzats: per una part centres d'educació infantil i primària, i per altra part, centres de secundària, que inclouen l'ESO, el batxillerat i la formació professional.

Per tant el més significatiu de tot el que hem plantejat és el predomini de l'escola pública i l'increment del seu nombre de centres i la diferenciació entre centres de titularitat pública o concertada, amb relació als nivells educatius que agrupa cada centre, segons la titularitat. Més extensa en el cas de la concertada i de la privada, i més especialitzada en el cas de l'escola pública.

3.2.3. LA FORMACIÓ PROFESSIONAL I ELS PROGRAMES DE GARANTIA SOCIAL

En aquest apartat analitzarem les dades actuals referents a la formació professional a les Illes Balears des de dues perspectives: a nivell comparatiu amb altres comunitats autònomes, tot considerant els cursos 00/01 i 01/02 com el referent, i a nivell evolutiu, tot considerant els canvis produïts a la nostra comunitat autònoma els darrers anys.

És des d'aquest doble vessant que tractarem conjuntament la formació professional i els programes de garantia social. Els temes que considerarem seran cinc: les dades d'escolarització, l'oferta formativa, la gestió privada i pública, els alumnes estrangers i la relació existent amb el mercat laboral.

Els canvis legislatius més recents tant a nivell autonòmic com estatal són tractats a un capítol a part i n'incorporarem una part a l'apartat dedicat a l'accés a la feina des de la formació professional. Consideram aquest, un aspecte molt important si atenem els canvis que s'hi han donat. El més recent, a nivell estatal, és la Llei orgànica 5/2002 de qualificacions i de la formació professional.

3.2.3.1. Dades d'escolarització

A les Illes Balears durant els darrers anys es constata un descens de l'alumnat d'ensenyament no universitari en general i en particular de l'alumnat de formació professional. La causa d'aquesta disminució es relaciona amb una evolució demogràfica marcada pel descens de la natalitat que inevitablement fa minvar el pes de la població escolar. Paral·lelament, les taxes d'escolarització als estudis no universitaris augmenten a causa d'un increment de l'escolarització infantil (tot i que es donen disparitats entre comunitats autònomes) i l'extensió de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys.

Per explicar d'aquest descens també comptam amb altres aspectes. Per una part, la implantació del segon cicle d'ESO fa que un sector dels alumnes de l'antiga FP consti a les estadístiques de l'ensenyament secundari obligatori. A aquest factor hem d'afegir que la menor durada dels nous cicles formatius repercuteix estadísticament en el total de matriculats als estudis de formació professional. Al quadre sobre l'evolució de la matrícula (vegeu quadre III-47) podem valorar aquesta dada des del 1991 fins al 2002 en formació professional.

QUADRE III-47.

Evolució de la matrícula des del 1991 fins al 2002 en formació professional

CURSOS	FP1	FP2	Total FP	CFGM	CFGS	Total CF	PGS
1991-92	5.114	4.996	10.110	180	243	423	
1992-93	3.919	5.062	8.981	553	226	779	
1993-94	2.662	4.697	7.359	813	300	1.113	
1994-95	2.318	3.826	6.144	1.050	394	1.444	
1995-96	1.789	2.588	4.377	1.225	698	1.923	314
1996-97	1.360	1.738	3.098	1.763	993	2.756	200
1997-98	686	1.016	1.702	2.486	1.461	3.947	400
1998-99	184	480	664	2.903	1.774	4.677	398
1999-00		265	265	3.184	1.859	5.043	400
2000-01		156	156	3.515	2.099	5.614	722
2001-02		83	83	3.198	2.144	5.342	498

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura.

A part de factors demogràfics i de l'ampliació de la franja d'edat dels estudis obligatoris, un altre aspecte que es relaciona amb la progressiva pèrdua d'alumnat a la formació professional és la manca de "prestigi social" d'aquesta modalitat educativa. Sobre aquest punt aprofundirem a l'apartat de mercat laboral.

Respecte de la resta de l'Estat ens podem remetre a un estudi realitzat per la Fundació Encuentro⁹² que analitza el procés seguit a les diferents CA entre els anys 1984 i 1999.

⁹²Informe España 2002. Fundació Encuentro (pàg. 178-179).

Dels resultats a nivell estatal destaca un avanç generalitzat de l'educació postobligatòria (batxillerat i formació professional), que passa d'un 58% l'any 1984 a un 66,8% l'any 1999. Però Balears no avança amb el ritme de la resta de comunitats autònomes i presenta la taxa més baixa de l'Estat l'any 1999: un 52,82%, respecte del 1984 (51,77%). L'any 1999 la seva taxa d'escolarització postobligatòria es troba 13,99 punts per sota de la taxa mitjana estatal i 28,2 punts per sota de la taxa del País Basc.

QUADRE III-48.

La formació secundària no obligatòria per illes

MALLORCA	99/00	00/01	01/02
CFGM, CFGS, FP	5.284	6.439	5.425
PGS	256	322	396
Batxillerat, BUP i COU			8.949
Total alumnes secundària no obligatòria			14.374
Total alumnes			117.892
MENORCA			
CFGM, CFGS, FP	363	401	418
PGS	34	52	62
Batxillerat, BUP i COU			897
Total alumnes secundària no obligatòria			1.315
Total alumnes			12.864
EIVISSA			
CFGM, CFGS, FP	542	467	509
PGS	39	43	40
Batxillerat, BUP i COU			1.282
Total alumnes secundària no obligatòria			1.791
Total alumnes			17.162
FORMENTERA			
CFGM, CFGS, FP	28	32	32
PGS	-	-	-
Batxillerat, BUP i COU			47
Total alumnes secundària no obligatòria			79
Total alumnes			1.021

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura.

A nivell territorial podem analitzar el diferent pes que la formació secundària no obligatòria té a les quatre illes. A Mallorca un 4,60% del total de l'alumnat és de formació professional, un 2,97% d'Eivissa, un 3,25% de Menorca i un 3,13% de Formentera.

Amb relació al total d'alumnes que opten per continuar l'ensenyament obligatori, els percentatges dels que trien formació professional per illes són els següents: a Mallorca un 37,74%; a Menorca un 31,79%, a Eivissa un 28,42% i a Formentera un 40,51% (vegeu quadre III-48).

3.2.3.2. L'oferta formativa

En analitzar l'oferta del curs 02/03 dels cicles formatius de grau mitjà sense aprofundir en aspectes com ara el nombre de places per centre i especialitat, ofertes, nombre d'alumnes matriculats, etc., podem destacar a grans trets aquelles especialitats amb una major presència. En primer lloc destaca gestió administrativa: 18 centres (13 dels quals són de Mallorca) ofereixen aquesta especialitat. Seguidament altres especialitats molt ofertes són equips d'instal·lacions electrotècniques (10 centres, 8 ubicats a Mallorca) i cuina amb 7 centres (4 a Mallorca).

Dels cicles formatius de grau superior destaca notablement l'especialitat d'administracions i finances (16 centres) seguida de sistemes informàtics (5 centres) i allotjament (branca hoteleria) amb 4 centres.

Tot i que no podem fer una interpretació rigorosa donat que hauríem d'analitzar les dades de matriculació per especialitat, podem, si més no, plantejar tot un seguit de qüestions que ens aporten incertesa quant a l'adequació de l'oferta formativa a les necessitats del sistema productiu. Ens demanam si la branca d'hoteleria té suficient cobertura, donades les característiques peculiars del nostre entorn econòmic i laboral.

Hi ha 7 centres de Balears que imparteixen especialitats d'aquesta branca, un a Eivissa, un a Formentera, 4 a Mallorca i un a Menorca. L'especialitat de pastisseria i forn només es realitza a un centre de Mallorca, serveis de restaurant bar a 5 centres i cuina a 7 centres.

La branca d'hoteleria de grau superior la trobam a 5 centres: un d'Eivissa, 4 de Mallorca i un de Menorca. Les especialitats més habituals, per ordre de quantitat de centres que l'ofereixen, són: agències de viatges (3), allotjament (4), animació turística (2), informació i comercialització turística (1) i restauració (1).

Al proper apartat sobre l'accés al mercat laboral destacarem aquells canvis legislatius i tècnics més significatius, així com els mecanismes ja establerts per part de l'Administració autonòmica, destinats a atendre aquesta necessitat d'adequació entre l'oferta formativa i la demanda del sistema productiu a la comunitat autònoma de les Illes Balears.

3.2.3.3. La gestió pública i privada

A les Balears el pes de l'ensenyament públic amb relació a la mitjana nacional és dels més baixos de l'Estat, juntament amb el País Basc, Catalunya i Madrid. Aquesta apreciació es destaca a l'Informe del CES estatal de l'any 2000.

QUADRE III-49.

**Distribució percentual de l'alumnat matriculat per titularitat de centre
Curs 2000-2001**

Centres 01/02	Formació professional ⁹³	
	Balears	Estatal
Centres públics	83,1%	72,9%
Centres privats	16,9%	27,1%

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura.

Comprovam que el pes de la formació professional recau pràcticament en la seva totalitat sobre els centres públics (vegeu quadres III-49 i III-50). El percentatge d'alumnes de formació professional matriculat a centres privats és inferior a la mitjana estatal i només quatre comunitats autònomes tenen un percentatge inferior: Castella-La Manxa, Ceuta i Melilla, Extremadura i Canàries. A Canàries només un 6,2% dels alumnes estan matriculats de formació professional a centres privats. Cal destacar el contrast respecte del pes que té l'ensenyament privat als nivells d'infantil, de primària i de secundària, fonamentalment l'obligatòria. En aquests casos l'ensenyament privat a les Balears ocupa un dels primers llocs a nivell estatal, només superat com dèiem abans, per Catalunya, el País Basc i Madrid.

QUADRE III-50.

Alumnes i unitats per titularitat dels centres curs 01/02

CENTRES 01/02	FP		CFGM		CFGS		PGS	
	Unitats	Alumnes	Unitats	Alumnes	Unitats	Alumnes	Unitats	Alumnes
Centres concertats	3	83	19	460	5	134	4	47
Centres privats			4	49	10	92		
Centres públics			149	2.689	107	1.918	40	451

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura.

3.2.3.4. L'alumnat estranger

Una de les tendències a nivell sociològic més remarcables en els darrers anys a la comunitat autònoma, tal com es comenta en un apartat específic, és l'increment de la immigració de persones procedents de la Unió Europea i d'altres països no comunitaris. Sobre la immigració no comunitària posam molta més atenció respecte de les dificultats que comporta, relacionades amb la integració a la nostra societat, donat que com a immigrants laborals, el fet econòmic i laboral determina la seva situació i la de les seves

⁹³ Formació professional: tot considerant FP2, cicles formatius i programes de garantia social.

famílies. És per això que considerarem el lloc que ocupen els fills dels immigrants en el sistema educatiu, en els nivells de formació professional i en els programes de garantia social.

QUADRE III-51.

Estrangers matriculats a formació professional i programes de garantia social

Cursos	Cicles formatius		PGS	
	Total	Estrangers	Total	Estrangers
1995-96	1.923	145	314	34
1996-97	2.756	297	200	50
1997-98	3.947	500	400	150
1998-99	4.677	1.092	398	-

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura.

Ateses les dades del quadre III-51 comprovam el notable increment dels alumnes estrangers entre el 1995 i el 1999, tant als cicles formatius com als programes de garantia social. Al curs 98/99 els alumnes estrangers matriculats a formació professional representen quasi una quarta part del total d'alumnes i els matriculats als programes de garantia un 37,50% del total.

3.2.3.5.L'accés a la feina des del sistema educatiu i en concret des de la formació professional

Dèiem abans que un aspecte que se sol relacionar amb la progressiva pèrdua d'alumnat a la formació professional és la manca de prestigi social en aquesta modalitat educativa, tot i que les dades d'ocupació ens demostren les possibilitats d'incorporació laboral que ofereixen aquests estudis. Sovint es considera com a tret de debilitat d'aquest sistema formatiu el fet de la manca de coneixement per part de les famílies i de la societat en general de la formació professional específica. Actualment predomina l'opció de la universitat per sobre de l'opció de la formació professional.

De les valoracions fetes a altres comunitats autònomes sobre aquesta qüestió considerarem l'avaluació feta l'any 2002 per la Conferència Nacional de Catalunya. Els professionals implicats a la formació professional a Catalunya⁹⁴ (tant per part de les empreses com del sistema educatiu) consideren que no es tracta tant del "desprestigi de la FP" sinó més aviat de la "manca de reconeixement" per part del sector productiu.

⁹⁴A la Conferència Nacional de Catalunya 2000-2002 es marquen els nous desafiaments de la formació professional a Catalunya. Conferència Nacional d'Educació (2000-2002). Secció: Formació i inserció laboral. "Els desafiaments de la Formació Professional a Catalunya: Resultats de l'Anàlisi DAFO". Dr. Francesc Solé Parellada. Barcelona, abril 2001.

Si traslladam aquesta mateixa necessitat a la nostra comunitat autònoma, podem destacar la tasca que en aquest sentit es fa a nivell legislatiu i tècnic. Si bé fins fa pocs anys els sistemes productiu i formatiu es trobaven ben enfora l'un de l'altre, en l'actualitat hi ha la voluntat d'unificar criteris i de sumar esforços. Mostra d'aquesta tendència són els canvis legislatius recents i els plans d'actuació tècnica que parteixen de la col·laboració entre entitats educatives i productives. Podem esmentar com a exemple la formació en els centres de treball així com la planificació formativa des d'espais de representació dels diversos agents implicats.

Des de la transferència de competències d'educació de l'Estat a la comunitat autònoma de les Illes Balears l'any 1998 s'inicia l'exercici d'activitat legislativa pròpia. L'any 2000 el Govern va aprovar la creació del Consell de la Formació Professional, format per representants de les conselleries d'Educació i Cultura i de Treball, així com per les organitzacions empresarials i sindicals. La funció d'aquest consell és garantir i regular la participació dels sectors socials en la planificació de l'educació així com la de coordinar la formació professional inicial reglada amb l'ocupacional i la contínua. El Consell de la Formació Professional permet la unificació dels esforços per tal d'aconseguir una formació professional adequada a les necessitats del sistema productiu; implica el treball conjunt entre diferents administracions públiques i agents socials en la definició de les línies estratègiques a seguir.

L'any 2001 destaquen dos decrets. El Decret 33/2001, de 23 de febrer, estableix l'ordenació general dels ensenyaments de formació professional específica a les Illes Balears i el Decret 104/2001 de 20 de juliol tracta la creació de l'Institut de Qualificacions Professionals de les Illes Balears.

Destaca també l'Ordre del conseller d'Educació i Cultura de 13 de juliol del 2001, per la qual es regulen les condicions generals per al desenvolupament dels projectes d'investigació, d'elaboració, d'adaptació de currículums o activitats formatives, per adequar l'oferta formativa de formació professional a les demandes del mercat laboral i a l'entorn socioeconòmic de les Illes Balears.

En l'actualitat la necessitat de comunicació entre l'escola i l'empresa es converteix en una oportunitat, perquè el sistema educatiu necessita de les empreses per poder desenvolupar el currículum de l'especialitat a impartir, que inclou les estades obligatòries de formació pràctica a l'empresa. Les empreses tenen la possibilitat d'incidir en la formació prèvia d'hàbits i tècniques de treball de l'alumnat i també poden trobar persones qualificades una vegada finalitzats els estudis. A part, aquesta relació escola-empresa comporta el coneixement mutu d'activitats; uns del coneixement i els altres de la tecnologia aplicada.

La col·laboració amb entitats és una característica remarcable als programes de garantia social. Els programes de garantia social es regulen per la Llei orgànica 1/1990 d'ordenació general del sistema educatiu LOGSE. Aquesta llei estableix a l'article 23.2 que per als alumnes que no arribin als objectius de l'educació secundària obligatòria s'organitzaran programes específics amb la finalitat de proporcionar-los una formació

bàsica i professional que els permeti incorporar-se a la vida activa o prosseguir els seus estudis en els diferents ensenyaments regulats a la mateixa llei.

Del curs 2001/2002 aquestes varen ser les entitats que col·laboraren i les especialitats que oferiren:

1) La modalitat de taller professional: l'han de desenvolupar les entitats privades sense ànim de lucre.

ENTITAT	PROGRAMA
Fundació Patronat Obrer de Sant Josep	Auxiliar d'estètica
Associació Aula Cultural. Palma.....	Auxiliar de perruqueria
Assoc. Cultural Gitana de Palma de MCA	Operari maquinista de confecció industrial
Associació Ateneu Alcari. Palma.	Ajudant de cuina
Càritas Diocesana Menorca	Auxiliar de perruqueria
Gorg Blau, s. coop. limitada.....	Auxiliar dependent de comerç
Fundació ECCA	Operari d'activitats forestals
Fundació Projecte Jove.....	Operari de manteniment bàsic d'edificis
Germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. Cúria General	Operari de llanterneria
Coordinadora de Minusvàlids de Menorca.	Ajudant de cuina

2) La modalitat d'iniciació professional es dona als centres educatius privats.

ENTITAT	PROGRAMA
Creu Roja Espanyola	Auxiliar d'infermeria en hospitalització
Creu Roja Espanyola	Auxiliar de transport sanitari
Col·legi Sant Josep Obrer I	Operari d'instal·lacions electrotècniques de baixa tensió

3) La iniciació professional per a alumnat amb necessitats educatives especials. Aquesta modalitat l'han de desenvolupar les entitats privades sense ànim de lucre que treballin amb joves amb discapacitat.

ENTITAT	PROGRAMA
Col·legi La Puríssima en Son Rapinya SN Germanes franciscanes de la Immaculada Prov. Dep. Cúria General Col·legi La Puríssima	Operari maquinista de confecció industrial
Franciscanes Filles de la Misericòrdia Cúria General	Operari de granja escola

4) La modalitat de formació ocupacional l'han de desenvolupar les associacions empresarials sense ànim de lucre.

ENTITAT	PROGRAMA
Associació Hotelers de la Platja de Palma	Operari de refrigeració i climatització
Associació Mallorquina de Cafeteries Bars i Restaurants de PIME	Ajudant de restaurant i bar
Assoc. Empresarial del Petit i Mitjà Comerç de Mallorca.	Auxiliar dependent de comerç

5) A part, la Conselleria d'Educació i Cultura convoca ajudes econòmiques per al desenvolupament de programes de garantia social amb entitats locals.

AJUNTAMENT	PROGRAMA
Artà	Ajudant de cuina
Binissalem	Operari de pedrera
Calvià	Aj. manteniment d'embarcacions
Calvià	Op. de manteniment bàsic d'edificis
Calvià	Serveis auxiliars d'oficina
Sant Antoni de Portmany	Ajudant de reparacions de vehicles
Sant Antoni de Portmany	Ajudant de cuina
Sant Antoni de Portmany	Ajudant de perruqueria
Santa Eulària del Riu	Ajudant de reparacions de vehicles
Son Servera	Ajudant de restaurant i bar

3.2.4. L'ESCOLARITZACIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER NO UNIVERSITARI

En el marc de l'anàlisi de l'estat de l'educació a les Illes Balears, és important fer una referència específica a un fet que cal considerar com un fenomen social nou, que té les seves implicacions com a problema, però al mateix temps com a repte i oportunitat. Es tracta de l'escolarització d'alumnat estranger a les Illes Balears. No hi ha cap dubte que la immigració a les Illes Balears, com passa a altres regions europees, es produeix de forma important i té els seus efectes des de la perspectiva escolar. Aquest important nombre d'alumnes estrangers que s'incorpora a les escoles de les Balears té importants conseqüències en el si de les escoles, en els processos d'escolarització i en la introducció de noves metodologies pedagògiques per donar resposta al fenomen. A més, aquest fet migratori, relacionat amb el fort creixement econòmic que ha tingut la comunitat autònoma en els darrers temps, implica un canvi en la tendència a la baixa que es donava a les Illes Balears; es tracta d'un fet que, si no canvia el tipus de creixement de la nostra economia, implicarà, cada vegada més, la necessitat de construir noves infraestructures educatives a determinades zones territorials.

QUADRE III-52.

Evolució de l'alumnat estranger a les Illes Balears

Cursos	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tots els centres	1.417	1.472	1.240	1.625	1.976	2.207	2.956	3.510	4.459	5.774
Centres públics						1.871	2.409	2.908	3.640	4.628
Centres privats i concertats						336	547	602	819	1.146

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

QUADRE III-53.

Índex de variació de l'alumnat estranger

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Espanya	100	119,6	136,6	145,1	156,6	171,0	197,4	220,1	282,0	364,6
Illes Balears	100	103,9	87,5	114,7	139,4	155,8	208,6	247,7	314,7	407,5

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

QUADRE III-54.

Percentatge d'alumnes estrangers escolaritzats en centres públics

	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001
Espanya	73,4	74,5	73,8	74,9	77,7
Illes Balears	84,8	81,5	82,0	81,6	80,2

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

De l'anàlisi dels diversos quadres III-52, III-53, III-54, III-55, III-56 i gràfic III-30 podem extreure'n les següents conclusions:

1) L'evolució del nombre d'alumnes estrangers a les Illes Balears presenta un increment progressiu que comença a ser important a partir del curs 1996-97, però que s'accelera sobretot a partir del curs 1998-99.

2) A més, aquesta evolució del nombre d'alumnes estrangers a les Illes Balears resulta més important en termes proporcionals. Balears és, juntament amb Madrid, la comunitat autònoma que supera el 4,5% d'alumnat estranger segons les dades elaborades per CIDE (2002) a partir de les "Estadísticas de la Educación en España 2000-2001. Datos Avance" de l'Oficina d'Estadística del MECD.

3) A més, aquest increment es dona sobretot als centres públics, ja que els centres concertats, per raons de diversos tipus, només escolaritzen prop del 20% dels alumnes estrangers. Amb tot, una anàlisi més profunda del tema implicaria tenir en compte la ubicació dels centres, l'existència al mateix municipi o la zona d'escola pública i d'escola privada, etc.

QUADRE III-55.

Alumnat estranger per illes i nivell educatiu. 2001-2002													
	Total	Educació infantil	Educació primària	Educació especial	BUP	COU	ESO 1r cicle	ESO 2n cicle	BATX. LOGSE	FP1	FP2	Cicles g. mitjà	Cicles g. sup.
I. Balears	8.276	1.816	3.988	16	0	1	1.141	942	281	0	0	56	35
Mallorca	6.361	1.363	3.092	12	0	1	890	727	207	0	0	41	28
Menorca	623	159	272	0	0	0	95	73	13	0	0	8	3
Eivissa	1.205	267	583	4	0	0	149	132	59	0	0	7	4

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la DG de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura.

QUADRE III-56.

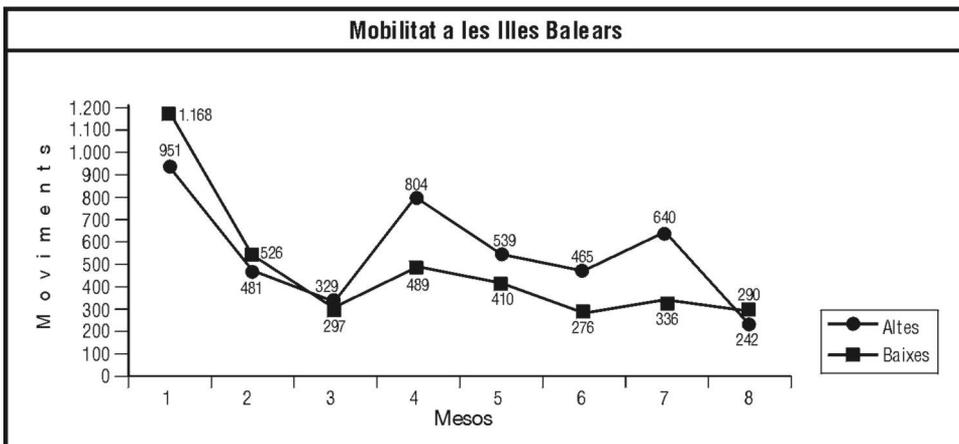
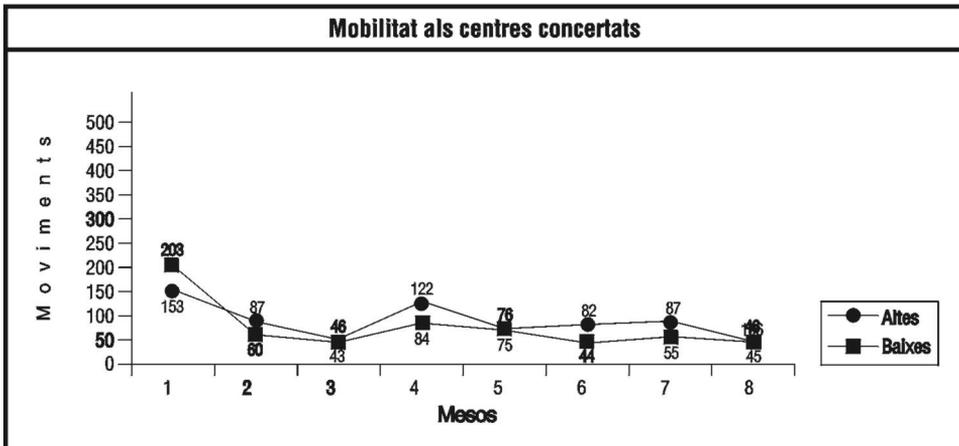
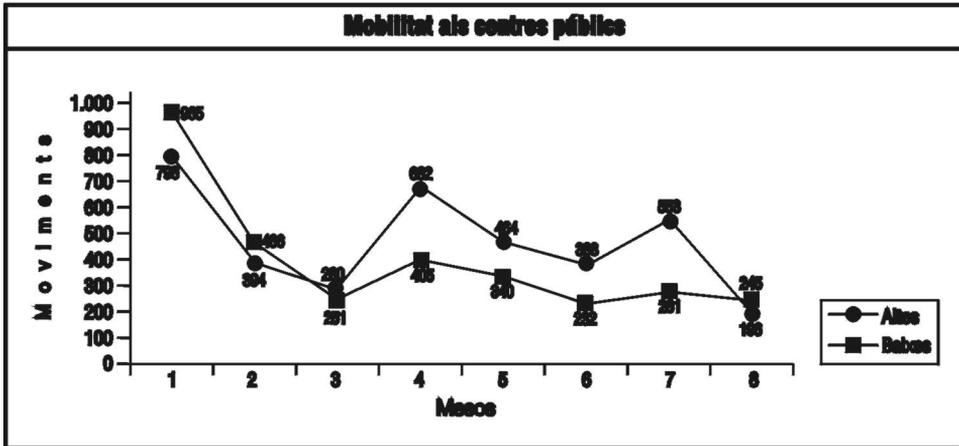
Mobilitat de l'alumnat d'incorporació tardana per mesos (curs 2001-2002)																					
TOTAL ILLES BALEARS																					
Octubre		Novembre		Desembre		Gener		Febrer		Març		Abril		Maig		TOTAL		TOTAL (*) sense Oct.			
Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	Altes	Baixes	TOTAL	Altes	Baixes	
Totals	951	1.168	481	526	329	297	804	489	539	410	465	276	640	336	242	290	4.451	3.792	8.243	3.500	2.624
	-217		-45		32		315		129		189		304		-48		659				876

(*) Dades més realistes sense la deformació de les dades d'octubre que són una correcció de la matrícula inicial.

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura.

GRÀFIC III-30.

**Mobilitat de l'alumnat d'incorporació tardana a les Illes Balears. Curs 2001-2002
(Total i segons titularitat del centre)**

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura

4) L'escolarització d'alumnes estrangers a les Illes Balears es dona sobretot a Mallorca i a Eivissa i Formentera. Les Pitiüses són les illes que presenten un creixement relatiu més important dins el conjunt de Balears.

5) L'escolarització es dona sobretot, i lògicament, a l'educació infantil i primària, però també cal tenir en compte l'escolarització a l'ESO, que creix gradualment, i amb menys quantitat al batxillerat i a la formació professional.

6) Tanmateix, i malgrat que l'alumnat d'incorporació tardana no només es refereix a alumnes estrangers, s'ha d'assenyalar que aquests representen un important percentatge entre aquest tipus d'alumnat. Aquest fet, que es produeix al llarg de tot el curs escolar, té com a conseqüència una important mobilitat d'aquest alumnat, la qual cosa provoca importants problemes organitzatius, pedagògics i fins i tot de convivència dins els centres educatius. Una mobilitat que resulta més important als centres públics que als centres concertats, la qual cosa té importants conseqüències de tot tipus, fins i tot amb relació a la percepció no positiva d'aquells centres públics amb més mobilitat.

7) Pel que fa a la procedència d'aquest alumnat, d'acord amb les dades consultades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura, els alumnes estrangers procedeixen, per una part de països de la Unió Europea -Alemanya i Anglaterra, fonamentalment- i per l'altra, de països del nord d'Àfrica -concretament del Marroc- i de països sud-americans -Colòmbia, Argentina i Equador fonamentalment-. Amb tot, també cal assenyalar que en els darrers temps s'han incorporat alumnes de països del centre d'Europa i d'Àsia. Així mateix hem d'assenyalar que aquesta distribució dels alumnes estrangers no és uniforme, amb relació a la procedència, entre les escoles públiques i els centres concertats.

Es tracta, per tant, d'un fenomen nou a les Illes Balears que té importants conseqüències en tots els sentits: escolarització, nous plantejaments pedagògics, una nova atenció a la diversitat, plans d'acollida específics, problemàtica escola pública/escola privada, segregació escolar, etc.

3.3. EVOLUCIÓ DEL PROFESSORAT EN ENSENYAMENTS NO UNIVERSITARIS

Les dades bàsiques sobre l'evolució del professorat en ensenyaments no universitaris, al llarg del període 1999-2002 es poden resumir al quadre III-57.

L'anàlisi del professorat del sistema escolar de les Illes Balears presenta unes característiques que cal considerar no només des de la perspectiva de la seva evolució, sinó també amb relació a altres tipus de conseqüències. En qualsevol cas de les dades sobre el nombre de professors per nivells educatius i per titularitat, durant els cursos 1999-2000 i 2001-2002, podem assenyalar el següent:

1) Cal assenyalar com un fet important que el nombre total de professors s'incremen-

ta entre aquests dos anys prop de 500 professors, la qual cosa suposa un augment molt important d'un 5%. Aquest increment dóna resposta, per una part, a l'increment del nombre d'estudiants en determinats nivells i zones, i, per altra, a la necessitat de donar satisfacció a les noves necessitats que els nous fenòmens socials que entren a l'escola impliquen. És a dir, es tracta un increment, tant per raons quantitatives com per raons qualitatives.

QUADRE III-57.

Professors per nivells educatius i per titularitat Comparació entre els cursos 1999-2000 i 2001-2002

	Total		Públics		Concertats		Privats	
	2000 2001	2001 2002	2000 2001	2001 2002	2000 2001	2001 2002	2000 2001	2001 2002
Educació infantil i primària	4.977	5.248	3.499	3.636	1.334	1.507	144	105
Educació secundària	4.735	4.951	3.684	3.842	937	978	114	131
Educació especial	120	134	20	24	100	110	-	-
TOTAL	9.832	10.333	7.203	7.502	2.371	2.595	258	236

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la DG de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura.

2) Aquest increment es dóna a tots els nivells educatius analitzats, més important a l'educació secundària des de la perspectiva del nombre. Però aquest augment es dóna de forma gairebé equitativa a educació infantil i primària, a educació secundària i educació especial. Tot i que a nivell de tot l'Estat es produeix un increment, cal assenyalar que no resulta tan important com el que es dóna a les Illes Balears.

3) A més, aquest increment es dóna als centres sostinguts amb fons de l'Administració autònoma: és a dir, als centres públics i als centres concertats. A més, tot i ser més important als centres públics, cal assenyalar que, en termes percentuals l'increment és més important als centres concertats. Amb tot, als centres privats es produeix una reducció important, amb diferència segons els nivells educatius: disminució a l'educació infantil i a educació primària i augment a l'educació secundària.

3.4. EL RENDIMENT ESCOLAR

Si en els apartats anteriors hem fet una referència a les dades de caràcter quantitatiu i estructural del sistema escolar de les Illes Balears, a nivell d'alumnat i de professorat i a partir de diversos indicadors, en aquest apartat ens referirem específicament a la qüestió del rendiment escolar dels estudiants de les Illes Balears, tant a l'educació primària, l'educació secundària com al batxillerat. Es tracta d'un tema fonamental, ja que conèixer els resultats escolars als diversos nivells educatius suposa una radiografia qualitativa sobre l'estat de l'educació a les Balears, almenys en un indicador important.

3.4.1. EL RENDIMENT ESCOLAR A L'ENSENYANÇA PRIMÀRIA

QUADRE III-58.

Dades sobre promoció de l'alumnat de l'ensenyança primària
Curs 2000-2001
PRIMÀRIA

PROMOCIÓ DE L'ALUMNAT							
CENTRES PÚBLICS	PROMOCIONEN		AMB MESURES DE REF O ADAP.		NO PROMOCIONEN		TOTAL
	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
PRIMER CICLE	5.122	91,8	856	16,7	460	8,2	5.582
SEGON CICLE	5.349	91,9	1.031	19,3	469	8,1	5.818
TERCER CICLE	5.148	89,6	1.071	20,8	598	10,4	5.746
TOTAL	15.619	91,1	2.958	18,9	1.527	8,9	17.146
CENTRES CONCERTATS	PROMOCIONEN		AMB MESURES DE REF O ADAP.		NO PROMOCIONEN		TOTAL
	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
PRIMER CICLE	3.287	95,3	405	12,3	163	4,7	3.450
SEGON CICLE	3.424	94,6	580	16,9	197	5,4	3.621
TERCER CICLE	3.486	91,6	621	17,8	320	8,4	3.806
TOTAL	10.197	93,7	1.606	15,7	680	6,3	10.877
CENTRES PRIVATS	PROMOCIONEN		AMB MESURES DE REF O ADAP.		NO PROMOCIONEN		TOTAL
	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
PRIMER CICLE	200	99,0	10	5,0	2	1,0	202
SEGON CICLE	243	99,6	20	8,2	1	0,4	244
TERCER CICLE	238	94,8	8	3,4	13	5,2	251
TOTAL	681	97,7	38	5,6	16	2,3	697
CENTRES PÚBLICS	PROMOCIONEN		AMB MESURES DE REF O ADAP.		NO PROMOCIONEN		TOTAL
	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
PRIMER CICLE	3.487	95,5	415	11,9	165	4,5	3.652
SEGON CICLE	3.667	94,9	600	16,4	198	5,1	3.865
TERCER CICLE	3.724	91,8	629	16,9	333	8,2	4.057
TOTAL	10.878	94,0	1.644	15,1	696	6,0	11.574
TOTAL CENTRES	PROMOCIONEN		AMB MESURES DE REF O ADAP.		NO PROMOCIONEN		TOTAL
	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
PRIMER CICLE	8.609	93,2	1.271	14,8	625	6,8	9.234
SEGON CICLE	9.016	93,1	1.631	18,1	667	6,9	9.683
TERCER CICLE	8.872	90,5	1.700	19,2	931	9,5	9.803
TOTAL	26.497	92,3	4.602	17,4	2.223	7,7	28.720

Font: Inspecció educativa 2002.

De l'anàlisi del quadre III-58 podem extreure les següents conclusions que reflecteixen una realitat concreta i específica:

1) La majoria d'estudiants d'educació primària de les Illes Balears promouen amb un percentatge que supera el 90%. Aquest percentatge de rendiment escolar, tot i ser prou homogeni en els diversos cicles, resulta inferior en el tercer cicle. En aquest mateix sentit, s'ha d'assenyalar que el percentatge dels que no promouen en el tercer cicle arriba gairebé al 10%. També s'ha de constatar que el percentatge dels alumnes amb mesures de reforç o d'adaptació curricular s'incrementa de cicle en cicle, fins que arriba gairebé al 20%.

2) Tot i que no hi ha diferències significatives entre els centres públics, els centres concertats i els centres privats amb relació als percentatges dels alumnes que promouen, cal assenyalar que als centres públics n'hi ha menys que als centres concertats, i als centres concertats menys que als centres privats. En aquest darrer cas resulta interessant constatar que el percentatge d'alumnes que promouen arriba al 99%.

3) Un tercer element a considerar és que als centres privats hi ha menys alumnes amb mesures de promoció o de reforç escolar, que als centres concertats. I que als centres concertats menys percentatge d'alumnes que als centres públics.

Per tant de l'anàlisi realitzada podem concloure que a l'educació primària els problemes de promoció o de repetició no són gaire importants, d'acord amb les dades analitzades. A més resulta significatiu que trobem unes certes diferències, amb relació a aquesta qüestió, entre els centres públics, els centres concertats i els centres privats.

3.4.2. EL RENDIMENT ESCOLAR A L'ENSENYANÇA SECUNDÀRIA

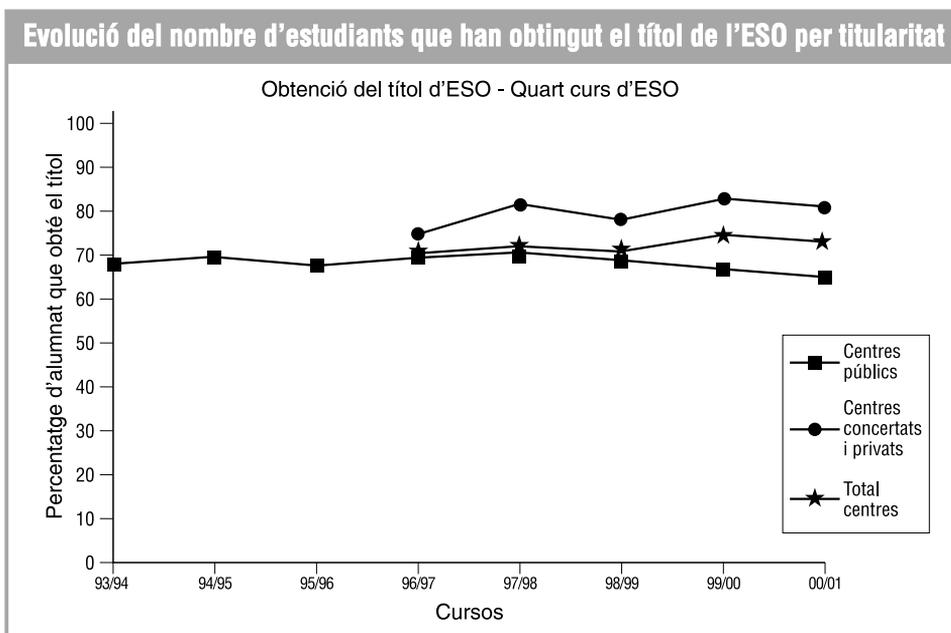
No hi ha cap dubte que totes les anàlisis del sistema educatiu en general han posat de manifest que a l'educació secundària obligatòria ens trobam els problemes més significatius i importants. En aquest sentit –cal tenir en compte que el Projecte de llei de qualitat de l'educació ha posat el seu èmfasi sobre aquesta qüestió– l'anàlisi sobre el nombre d'estudiants de les Illes Balears que han obtingut el títol d'ESO és un bon indicador d'una de les problemàtiques més significatives d'aquest nivell educatiu.

Així, de l'anàlisi del gràfic III-31 podem treure'n les següents conclusions:

1) L'evolució del percentatge d'estudiants que obté el títol d'ESO presenta, per al total de centres, unes xifres que oscil·len entorn del 70% amb petites variacions que no cal considerar molt significatives. En qualsevol cas el que es posa de manifest és que hi ha un percentatge d'estudiants que oscil·la entorn del 25/30% que no obté el títol de secundària. Per tant, resulta evident que, en aquest nivell educatiu, es produeixen diferències amb relació al tercer cicle de l'educació primària, en el qual el percentatge dels que promouen arriba, com hem vist, a més del 90%.

2) L'evolució del percentatge d'estudiants que obté el títol d'ESO -i que assisteix a centres concertats i privats- oscil·la entre el 75% i el 80%, amb petites diferències entre

GRÀFIC III-31.

Font: *Inspecció educativa 2002.*

els diversos cursos acadèmics. Per tant, aquestes xifres estan per sobre la mitjana del total de centres, amb una diferència que es troba entre el 5% i el 10%.

3) L'evolució del percentatge d'estudiants que obté el títol d'ESO oscil·la entre el 65% i el 70%. Això implica que trobam diferències importants entre els centres públics i els concertats que, al curs 2000-2001, arriben al 15%; una xifra que resulta significativa i que pot marcar una tendència de futur.

3.4.3. EL RENDIMENT ESCOLAR A L'ENSENYANÇA DE BATXILLERAT⁹⁵

Les dades més rellevants es poden resumir al quadre III-59 sobre la promoció de l'alumnat de primer curs de batxillerat:

De l'anàlisi d'aquestes dades sobre els resultats de l'avaluació dels estudiants de batxillerat del primer curs podem assenyalar una sèrie de conclusions que poden contribuir a conèixer amb més profunditat la realitat d'aquest nivell en termes de rendiment:

1) És un fet significatiu que només tinguin una avaluació positiva, en totes les matèries el 37,6% de l'alumnat matriculat a batxillerat, i que un 30%, malgrat promoguin,

⁹⁵ Amb relació a aquestes dades, cal assenyalar la no-disponibilitat dels resultats d'avaluació als centres privats.

tenen una o dues matèries suspeses. Això implica, per tant, que al primer curs el percentatge d'alumnes de batxillerat que promouen no arriba al 70%.

2) Als centres concertats –malgrat tenir una matrícula no molt important- el percentatge d'estudiants que aprova totes les matèries, és del 46,3%, 10 punt més que el percentatge d'estudiants que aprova totes les matèries als IES. Una diferència important que segueix la tendència que hem constatat a l'educació primària i a l'educació secundària. I aquesta mateixa diferència la trobam, però amb els percentatges invertits, en el nombre d'alumnes que no promouen, i que en el cas dels IES arriba al 33%.

De l'anàlisi del quadre III-60 sobre els resultats de l'avaluació dels estudiants de batxillerat del segon curs, podem treure'n una sèrie de conclusions:

1) Una dada significativa amb relació als resultats del primer curs és que aproximadament el 60% dels alumnes matriculats aproven totes les matèries, la qual cosa suposa 23 punts més que al primer curs. Aquesta dada constata que la selecció s'ha fet en el curs anterior, amb la qual cosa es pot afirmar que estar matriculat a segon és gairebé una garantia de poder tenir el títol de batxillerat.

2) En aquest mateix sentit és un fet interessant constatar que el percentatge d'estudiants que tenen suspeses una o dues matèries, és molt baix, dada, també, diferent de la que es dona al primer curs amb relació a aquesta qüestió.

3) En aquest apartat és necessari assenyalar que les diferències entre els resultats als IES i als centres concertats són poc importants, malgrat als centres concertats el percentatge d'aprovats sigui superior que als públics; una dada que segueix la tendència d'altres nivells educatius.

3.5. LA CONVIVÈNCIA ALS CENTRES EDUCATIUS DE LES ILLES BALEARS

En aquest apartat abordarem el tema dels conflictes de convivència als centres escolars de les Illes Balears. Un tema que és important en aquests moments al nostre país i que contribueix al debat sobre l'estat de l'educació, particularment de l'educació secundària. Per començar a plantejar la resolució dels problemes de convivència i, en alguns casos, de violència escolar als nostres centres educatius un primer pas és conèixer aquesta realitat a la qual ens referirem a partir de les dades obtingudes dels treballs d'Orté i altres (1997-2000). Hem de començar per dir, per posar les bases que ens ajudin a resoldre aquesta problemàtica que, tal com es pot veure en el quadre III-61, no es tracta d'un fenomen generalitzat ni greu, sinó d'un fenomen que existeix i sobre el qual s'ha de treballar amb una actitud de col·laboració i corresponsabilitat entre l'administració educativa, la comunitat escolar, les famílies, els serveis socials, els mitjans de comunicació social i la societat en general.

QUADRE III-59.

Dades sobre promoció de l'alumnat de primer curs de batxillerat. Curs 2000-2001

PRIMER CURS		AVALUACIÓ FINAL								NO PROMOCIONEN	TOTAL ALUMNES	
		PROMOCIONEN										
		POSITIVA EN TOTES		NEGATIVA EN UNA		NEGATIVA EN DUES		TOTAL PROMOCIONEN				
		ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
TOTALS	IES	1.639	36,7%	707	15,8%	637	14,3%	2.983	66,9%	1.478	33,1%	4.461
	CONCERTATS	206	46,3%	65	14,6%	64	14,4%	335	75,3%	110	24,7%	445
	TOTAL	1.845	37,6%	772	15,7%	701	14,3%	3.318	67,6%	1.588	32,4%	4.906

Font: Inspecció educativa 2002.

QUADRE III-60.

Dades sobre promoció de l'alumnat de segon curs de batxillerat. Curs 2000-2001

SEGON CURS		BATXILLERAT										
		AVALUACIÓ FINAL										
		POSITIVA EN TOTES		NEGATIVA EN UNA		NEGATIVA EN DUES		NEGATIVA EN TRES		NEGATIVA EN CUATRE		TOTAL ALUMNES
		ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	ALUMNES	%	
TOTALS	IES	2.345	59,6%	84	2,1%	247	6,3%	288	7,3%	969	24,6%	3.933
	CONCERTATS	333	66,5%	0	0,0%	12	2,4%	17	3,4%	139	27,7%	501
	TOTAL	2.678	60,4%	84	1,9%	259	5,8%	305	6,9%	1.108	25,0%	4.434

Font: Inspecció educativa 2002.

QUADRE III-61.

Dades escolars sobre la intimidació entre companys

MOSTRA CAIB	POBLACIÓ COL-LEGI CONCERTAT	
Nombre d'alumnes: 3.033	Nombre d'alumnes: 306	
Gènere: 1.810 homes i 1.223 dones	Gènere: 107 homes i 87 dones	
Edat: 10-16 anys	Edat: 3-16 anys	
Sents que algun o alguns companys t'han amenaçat?	POBLACIÓ COL-LEGI CONCERTAT	MOSTRA CAIB
Mai	66 %	64,3 %
Alguna vegada, més de 4 vegades	30,9 %	30,02 %
Gairebé sempre	2,6 %	4,5%
Gairebé tots els dies, gairebé sempre: cursos en què ocorre amb major freqüència que el percentatge global	5è 6è primària 1r i 2n ESO	
Percentatge més elevat	6è primària	
De quan ençà et passen aquestes coses?	POBLACIÓ COL-LEGI CONCERTAT	MOSTRA CAIB
Des de l'any passat, des de sempre	17,8 %	18,3 %
Cursos en els quals ocorre des de sempre.	6è primària 1r i 2n ESO	
Percentatges més elevats		
Com et molesten?	3 o més accions diverses: 28,8 %	3 o més accions diverses: 12,1 %
On és el que més et molesta?	A la meua classe: 30,4 %	A la meua classe: 23,0 %
Qui et molesta?	1 al·lot o grup d'al·lots: 20 %	
En quins llocs del col·legi et molesten?	Al pati: 28,8 % Pati i classe: 7,6 % A qualsevol lloc: 18,2 %	
Parles d'aquests problemes amb algú?	Amb un o uns amics/gues: 18,2 % Amb els meus pares: 10,6 % Amb ningú: 10,6 % Amb els professors: 6,1 %	Amb un o uns amics/gues: 8,6 % Amb ningú: 6,2 % Amb els meus pares: 2,4 % Amb els professors: 1,1 %
Intervé algú per ajudar-te quan ocorre això?	No intervé ningú: 16,7 % Sí, algun company/a: 37,9 % Sí, un professor: 4,5 %	No intervé ningú: 11,6 % Sí, algun company/a: 9,9 % Sí, un professor: 1,3%
	POBLACIÓ COL-LEGI CONCERTAT	MOSTRA CAIB
Molestes i/o tractes malament qualche company?	Alguna vegada diverses vegades + Gairebé tots els dies: 53,1 % Gairebé tots els dies: 3,1 %	Alguna vegada diverses vegades Gairebé tots els dies: 49,8 % Gairebé tots els dies: 2,4 %
Gairebé tots els dies, gairebé sempre: % per cursos en els quals ocorre amb major freqüència que el percentatge global	6è primària 1r 2n ESO	
Percentatge més elevat	2n ESO	
Quan tractes malament un company, per què ho fas?	Perquè em provoca: 27,9 %	Perquè em provoca: 30,9 %
Quan molestes algú, què fan els teus companys?	Res: 28,4 % M'animen, s'uneixen al grup: 14%	Res: 27,5 % M'animen, s'uneixen al grup: 15,2 %

Font: Inspecció Educativa. Conselleria d'Educació i Cultura.

QUADRE III-62.

Dades sobre absentisme i conflictivitat a l'ESO

TOTAL D'ALUMNES ESO	20.174	20.720
	(curs 1999-2000)	(curs 2000-2001)

A. ÍNDEX

D'ABSENTISME DE L'ALUMNAT D'ESO

Absentisme ocasional (2 a 3 dies al mes)	16,2%	13,2%
Absentisme moderat (3 a 5 dies al mes)	10,7%	8,2%
Absentisme crònic	6,9%	6,1%
Absentisme total (15 a 20 dies al mes)	3,2%	2,9%

B. NIVELL DE CONFLICTIVITAT (alumnes afectats)

Expedients disciplinaris: resolucions d'expulsió temporal	954 (4,7%)	734 (3,5%)
Expedients disciplinaris: resolucions d'expulsió definitiva	14 (0,1%)	20 (0,1%)
Amonestacions	5.653 (28,0%)	5.247 (25,3%)

CAUSES

Distorsionar el clima de la classe	67,9%	63,2%
Enfrontament violent entre alumnes	4,3%	4,5%
Enfrontament violent amb professors	3,0%	3,9%
Ocasionar desperfectes al centre	3,1%	3,1%
Sortir del centre sense autorització	3,9%	4,7%
Absentisme	13,8%	11,5%
Altres	4,0%	9,1%

Font: Inspecció Educativa. Conselleria d'Educació i Cultura.

D'acord amb les dades que es mostren als quadres III-61 i III-62, podem assenyalar les següents conclusions:

1) Els alumnes que declaren haver-se sentit amenaçats per algun o alguns companys des de l'inici del curs és aproximadament d'un 30%, i oscil·la entre un 3% i un 5% el percentatge d'alumnat que de forma quotidiana pateix aquesta situació, principalment entre 5è de primària i 2n d'ESO. Es tracta de conductes que ocorren amb major freqüència als alumnes que a les alumnes, que tenen lloc al pati, al pati i a la classe, en qualsevol lloc i que les duen a terme companys/es de la mateixa classe. Resultats similars es deriven de l'estudi duit a terme amb una població de 306 estudiants d'un col·legi concertat de la ciutat de Palma d'edats compreses entre 3 i 16 anys.

2) Les dades d'altres estudis duits a terme dins i fora de l'Estat, encara que difícils de comparar a causa de la diferent metodologia que s'hi utilitza, ens informen, de forma general, de majors percentatges de males relacions entre iguals a l'escola primària que en la secundària, i en aquesta última, la major incidència de maltractament es produeix en el primer curs de secundària, i descendeix a poc a poc. Per una altra part, el nombre

d'alumnat que de forma freqüent (cada dia) és objecte d'actituds i conductes d'abús de poder per part dels seus companys de classe oscil·la entre un 3% i un 8%, i és entre un 2% i un 15%, el nombre d'alumnat que diu dur a terme aquestes conductes d'abús de poder envers els seus companys cada dia (s'observen majors percentatges de víctimes a 1r d'ESO, i majors percentatges d'agressors a 2n d'ESO). En el cas de l'alumnat de les Balears, tant el nombre d'alumnes víctimes com el nombre d'alumnes agressors, segons autodeclaració, se situa en els trams percentuals més baixos, sempre tenint en compte la cautela comentada respecte de la diferent metodologia utilitzada.

3) Per altra part, dins aquesta mateixa línia d'aproximació als problemes de convivència als centres docents i d'acord amb les dades recollides per la Inspecció Educativa durant els cursos 2000/01 i 2001/02 (vegeu el quadre corresponent), encara que sembla clar que és important descriure els comportaments de "distorsió" de forma més concreta, és evident que aquestes dades ens indiquen algunes qüestions que mereixen un comentari. En primer lloc, i si triam els percentatges més baixos i més alts, entre un 48,3% en el cas de Menorca i un 68,7% en el cas de Palma, de distorsió percebuda a l'aula, encara tenint en compte que pugui haver-hi diferències perceptives entre els informants, és un percentatge que necessàriament ha de rebaixar-se per poder dur a terme l'acció educativa mínimament en condicions.

Quant a l'absentisme, d'acord amb les dades relatives als seus percentatges menors i majors durant el curs 2001 (prop d'un 1,8% en el cas de Menorca i d'un 4,4% en el cas de Palma), també seria important fer-ne una "classificació" que permetés una anàlisi més precisa sobre les seves causes, ja que en un percentatge important també està relacionat amb situacions de conflicte mal resoltes a l'aula i/o al centre. A més, hem de tenir en compte que, d'una banda, el percentatge de conflictivitat en els centres docents atribuïble a l'absentisme ocupa, com a causa, el segon lloc, globalment, després de "distorsionar el clima de la classe", i d'altra banda, que bona part dels problemes de disrupció a les aules i als centres coincideixen amb problemes d'absentisme ocasional que, a poc a poc, es converteix en crònic i que acaba amb l'abandonament del centre per part de l'alumne o alumna. La resta de comportaments (agressions físiques, materials, etc.), se situen aproximadament entre el 3% i el 5% del nivell de conductes disruptives comentat.

Per tant, tot i aquesta aproximació mínima a una realitat complexa, cal assenyalar que la conflictivitat i els problemes de convivència a les escoles són encara problemes no molt significatius, però que cal abordar si no es vol que puguin provocar en el futur problemes més greus i difícils de resoldre. Alguns centres i algunes zones necessiten que es duguin a terme programes integrals d'intervenció, que, a més, no poden ser purament escolars.

3.6. L'EDUCACIÓ PER A PERSONES ADULTES

La Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu, en el seu article 51 estableix que el sistema educatiu garantirà que les persones adultes

puguin adquirir, actualitzar, completar o ampliar els seus coneixements i aptituds per al seu desenvolupament personal i professional. En l'article 52 preveu que les persones adultes que desitgin adquirir els coneixements equivalents a l'educació bàsica (nivell I o alfabetització, nivell II o consolidació de coneixements i nivell III o educació secundària per a persones adultes) comptaran amb una oferta adaptada a les seves condicions i necessitats; i en l'article 54 preveu que les comunitats autònomes promouran mesures amb tendència a oferir a tots els ciutadans l'oportunitat d'accedir als nivells o graus dels ensenyaments no obligatoris regulats en aquesta llei.

Segons les dades del padró municipal d'habitants, l'any 1996 a les Illes Balears l'1,9% de la població major de 15 anys és analfabeta, el 39,6% no té estudis, el 32,2% té el títol de graduat escolar o equivalent i tan sols el 26,2% té un títol superior al graduat escolar. Aquestes dades ens demostren la necessitat de potenciar l'educació reglada per a les persones adultes.

3.6.1. ENSENYAMENTS

Dins la formació reglada per a persones adultes s'inclouen els ensenyaments corresponents a l'educació bàsica, estructurada en tres nivells: nivell I o alfabetització, nivell II o consolidació de coneixements i nivell III o educació secundària per a persones adultes; els ensenyaments per a l'obtenció del títol de graduat escolar i els ensenyaments per a la preparació per accedir als nivells o graus dels ensenyaments no obligatoris regulats per la LOGSE.

QUADRE III-63.

Educació d'adults: alumnes matriculats segons ensenyament Curs 2001-2002

ALUMNES MATRICULATS	Total educació per a persones adultes	Educació bàsica per a a persones adultes	Ensenyaments per a obtenir el graduat escolar	Prep. formació professional per a persones adultes
Illes Balears	5.473	2.231	656	2.586
% respecte del total Balears	100	40,8	12	47,3
Total Espanya	420.214	188.565	99.398	132.251
% Illes Balears/Espanya	1,3	1,2	0,7	2,0

Font: Elaboració pròpia a partir del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

Com es pot veure al quadre III-63 el nombre total d'alumnes matriculats a tots els ensenyaments pel que fa al conjunt de les Illes Balears és de 5.473 persones. El percentatge de matriculats entre els diferents tipus d'ensenyament, (educació bàsica i preparació per a la formació professional) ronda prop del 50%, s'ha de tenir en compte que el títol de graduat escolar té els mateixos efectes professionals que el títol de graduat en

educació secundària. Segons l'avanç de les dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports per al curs 2001/2002 és en la preparació per a la formació professional per a persones adultes on tenim un major representació d'alumnes matriculats respecte del conjunt de l'Estat.

3.6.2. ENSENYAMENTS D'EDUCACIÓ BÀSICA PER A PERSONES ADULTES

Els ensenyaments d'educació bàsica per a persones adultes són els que abasten el procés educatiu que va des de l'alfabetització fins a l'obtenció del títol de graduat en educació secundària. En termes generals, l'educació bàsica per a les persones adultes està configurada en tres blocs, els dos primers s'agrupen en els ensenyaments inicials de l'educació bàsica (nivell I: alfabetització i neolectura; nivell II: consolidació de coneixements i tècniques instrumentals elementals, equivalent a 6è de primària) i el tercer bloc es correspon amb els ensenyaments de l'educació secundària per a persones adultes.

Els ensenyaments inicials estan dirigits a aquelles persones que no dominen les tècniques instrumentals elementals, per la qual cosa els seus objectius generals se centren a dotar-les de coneixements, destreses, habilitats i tècniques bàsiques que facilitin la seva promoció personal, social i laboral, així com la continuïtat en altres processos formatius. Per cursar aquests ensenyaments serà necessari haver complint devuit anys, i aquestes classes seran impartides per persones que tinguin el títol de mestre o equivalent.

El tercer bloc de l'educació bàsica està encaminat a obtenir el títol de graduat en educació secundària per a les persones adultes. Aquests ensenyaments es poden cursar amb la modalitat presencial o a distància, i caldrà haver complint devuit anys per fer-los. Els objectius que s'han d'assolir en aquest bloc són els mateixos que els establerts per a l'educació secundària obligatòria.

Com es pot veure en el quadre III-64, el nombre total d'alumnes matriculats als ensenyaments d'educació bàsica per a persones adultes pel que fa al curs 2001-2002, és de 2.231 persones. El percentatge d'alumnes matriculats als ensenyaments d'educació secundària és molt superior al dels matriculats als ensenyaments inicials, un 71,9% i un 28,1% respectivament. Destaca l'elevada representació d'alumnes d'educació secundària presencial respecte del conjunt de l'Estat.

QUADRE III-64.

Nombre d'alumnes matriculats segons ensenyament (Curs 2001-2002)					
ALUMNES MATRICULATS	ENSENYAMENT INICIALS E. BÀSICA		EDUCACIÓ SECUNDÀRIA PER A PERSONES ADULTES		
	Total	Alfabetització	Consolidació de coneixements	Presencial	A distància
Illes Balears	2.231	325	301	1.285	320

% respecte del total I. Balears	100,0	14,6	13,5	57,6	14,3
Total Espanya	188.565	84.007	56.316	36.657	11.585
% Illes Balears / Espanya	1,2	0,4	0,5	3,5	2,8

Font: Elaboració pròpia a partir del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

3.6.3. ENSENYAMENTS PER OBTENIR EL GRADUAT ESCOLAR

L'obtenció del títol de graduat escolar permet accedir al segon cicle de l'ensenyament secundari obligatori i té els mateixos efectes professionals que el títol de graduat en educació secundària. Aquest títol facilita que les persones que han cursat ensenyaments en el sistema de la Llei general d'educació del 1970, puguin accedir a les noves ensenyances o al món laboral. Les administracions educatives competents, des del curs 1997/1998 han tengut l'obligació d'organitzar periòdicament proves per a l'obtenció del títol de graduat escolar, que es convocaran fins a l'acabament del curs 2001/2002. Per tant, fins que no estiguin generalitzats els ensenyaments d'educació secundària obligatòria, els centres públics d'educació de persones adultes i els centres privats autoritzats podran continuar impartint els ensenyaments que duen al títol de graduat escolar, tant en la modalitat presencial com a distància. Es podran inscriure per a la realització de les proves extraordinàries per a l'obtenció del títol de graduat escolar, les persones que tinguin 15 anys complits abans del 31 de desembre del 1997.

QUADRE III-65.

Matrícula per l'obtenció del títol de graduat escolar (Curs 2001-2002)

ALUMNES MATRICULATS	ENSENYAMENT PER A OBTENIR EL GRADUAT ESCOLAR		
	Total	Presencial	A distància
Illes Balears	656	528	128
% respecte del total I. Balears	100,0	80,5	19,5
Total Espanya	99.398	47.957	51.441
% Illes Balears / Espanya	0,7	1,1	0,2

Font: Elaboració pròpia a partir del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

En el quadre III-65 es posa de manifest que el nombre total d'alumnes matriculats als ensenyaments per obtenir el graduat escolar pel que fa al curs 2001-2002, és de 656 persones. Cal destacar que és una educació majoritàriament presencial, tal sols el 19,5% dels alumnes matriculats realitzen els seus estudis a distància i que és una educació que podríem anomenar residual, aquest és el darrer any que s'imparteix.

3.6.4. ENSENYAMENTS DE FORMACIÓ PROFESSIONAL PER A PERSONES ADULTES

Dins aquests ensenyaments distingirem dos models: els ensenyaments tecnicoprofessionals en aules taller i un segon model d'ensenyaments diversos als quals agruparem amb el terme "altres ensenyaments".

Els ensenyaments tecnicoprofessionals a aules taller estan dirigits a persones treballadores o en situació d'atur que vulguin millorar la seva formació i qualificació personal. Per accedir-hi es requereix tenir complits els 20 anys. Segons la comunitat autònoma, en aquests ensenyaments es poden cursar distintes especialitats: construcció, arts gràfiques, imatge i so, electricitat, electrònica, fontaneria i calefacció, fusteria, etc.

Altres ensenyaments. La Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu, en el seu article 53 estableix que les administracions educatives, en el nostre cas la comunitat autònoma, organitzaran proves per a l'obtenció de títols de formació professional i que els majors de 25 anys podran ingressar directament a la universitat, sense necessitat de titulació alguna, mitjançant la superació d'una prova específica.

En aquest apartat inclouen l'accés a la universitat per a majors de 25 anys, preparació proves no escolaritzades FP1., preparació proves d'accés a cicles de grau mitjà, preparació provés d'accés a cicles de grau superior, llengua castellana per a immigrants i altres.

En el quadre III-66 es posa de manifest que el nombre total d'alumnes matriculats als ensenyaments de formació professional per a persones adultes el curs 2001-2002 és de 2.586 persones. La distribució d'alumnes d'acord amb el tipus d'estudis demostra que les matriculacions a la preparació de proves no escolaritzades FP1 i a llengua castellana per a immigrants són les majoritàries, amb percentatges que arriben al 43,2% i al 38,7% respectivament. També és significativa la matriculació a accés a la universitat > 25 anys, amb el 10,4% dels matriculats. Respecte del conjunt de l'Estat espanyol destaca una acusada major representació dels matriculats a preparació proves d'accés a cicles grau superior, a llengua castellana per a immigrants i a l'accés a la universitat >25 any.

3.6.5. CENTRES DOCENTS, PROFESSORAT I ALUMNES PER ILLES

La Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu, en el seu article 53 estableix que l'educació de les persones adultes es podrà impartir a centres docents ordinaris o específics, i que els professors que imparteixen als adults ensenyaments per obtenir un títol acadèmic o professional, hauran de comptar amb la titulació establerta amb caràcter general per impartir aquests ensenyaments.

D'acord amb les dades de la Direcció General de Planificació i Centres, el nombre total d'alumnes matriculats als ensenyaments per a persones adultes varen disminuir lleugerament el curs 2001/2002 amb relació al curs 2000/2001, no obstant això, s'ob-

Quadre III-66.

Nombre d'alumnes matriculats d'acord amb el tipus d'estudis (curs 2001-2002)

ALUMNES MATRICULATS	E. TÈCNICS PROF.			ALTRES ENSENYAMENTS				
	Total	Enseny. tècnic a aules taller	Accés a la universitat > 25 anys	Llengua castellana per a immigrants	Preparació proves no escolaritzades FP1	Preparació proves d'accés a cicles grau mitjà	Preparació proves d'accés a cicles grau mitjà	Altres
Illes Balears	2.586	105	268	1.001	1.116	3	86	7
% respecte del total I. Balears	100	4,0	10,4	38,7	43,2	0,1	3,3	0,3
Total Espanya	132.251	4.885	5.377	13.232	33.029	2.449	1.007	72.272
% Illes Balears/Estat espanyol	1,9	2,1	5,0	7,6	3,4	0,1	8,5	0,0

Font: Elaboració pròpia a partir del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

QUADRE III-67.

Centres docents, professorat i alumnes per Illes (Curs 2000-2002 i Curs 2001-2002)

	CENTRES				PROFESSORAT				ALUMNES	
	Centres específics		IES		De la Conselleria		Altres*		Alumnes**	
	2000/2001	2001/2002	2000/2001	2001/2002	2000/2001	2001/2002	2000/2001	2001/2002	2000/2001	2001/2002
Mallorca	10	10	2	2	148	137	148	85	8.242	8.108
Menorca	2	2	1	1	44	27	26	34	2.621	2.418
Pitiüses	1	1	1	1	34	23	7	5	811	1.014
Illes Balears	13	13	4	4	226	187	181	124	11.674	11.540

* Professorat contractat per altres organismes, generalment a temps parcial.

** Inclou alumnat que cursa els següents ensenyaments: ensenyaments inicials, graduat escolar, llengua catalana/castellana per a immigrants, llengua catalana, accés a la universitat per a majors de 25 anys, preparació de proves no escolaritzades d'FP1, ensenyaments tecnicoprofessionals en aules taller, preparació per a les proves d'accés a cicles formatius, educació secundària per a persones adultes, cicles formatius de grau mitjà, ensenyaments a distància (ESPA, BATX., BUP/COU).

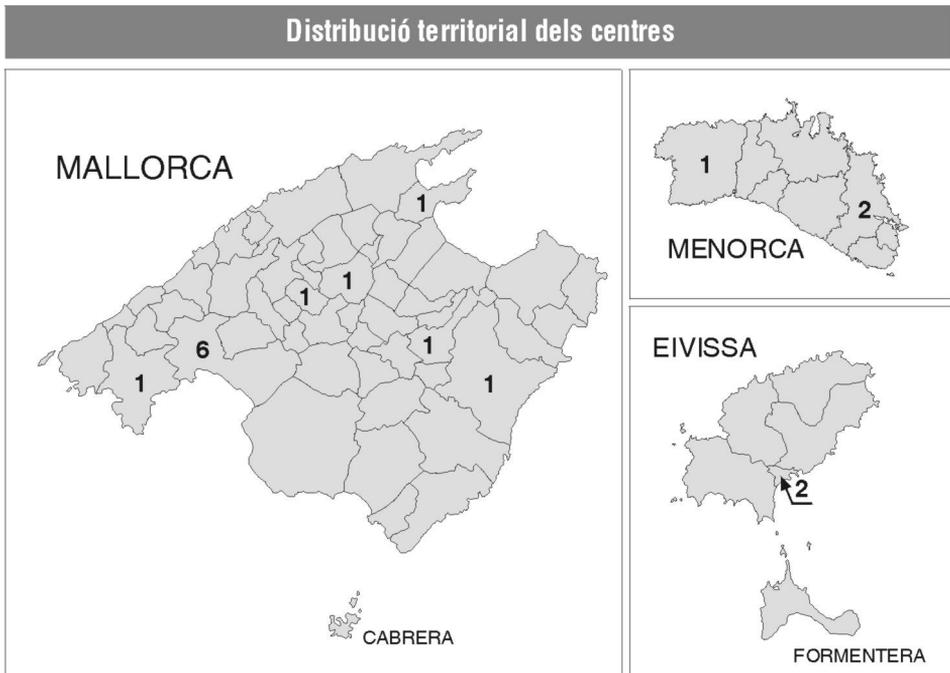
Font: Elaboració pròpia a partir de Direcció General de Planificació i Centres.

serven diferències entre illes. La disminució és més acusada a l'illa de Menorca que a Mallorca, mentre que a Eivissa es produeix un increment del nombre de matriculats. Pel que fa al nombre de professors/es es va reduir notablement, sobretot el professorat contractat per altres organismes a l'illa de Mallorca. El nombre de centres es manté (vegeu quadre III-67).

3.6.6. DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL DELS CENTRES

A continuació es presenta l'oferta de centres públics que impartiran educació per a persones adultes durant el curs acadèmic 2002/2003 a les Illes Balears. A les Balears comptam amb 13 centres específics i 4 IES (vegeu gràfic III-32).

GRÀFIC III-32.

QUADRE III-68.

Distribució territorial dels centres (Curs 2002/2003)										
	Palma	Inca	Petra	Binissalem	Manacor	Calvià	Alcúdia	Maó	Ciutadella	Eivissa
Centres específics	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1
IES	2							1		1
Total	6	1	1	1	1	1	1	2	1	2

Font: Elaboració pròpia a partir de Direcció General de Planificació i Centres.

L'oferta d'ensenyaments no és la mateixa a tots els centres. Bàsicament a tots els centres específics es poden cursar ensenyaments d'educació bàsica del nivell I i nivell II, català, castellà per a estrangers i idiomes. Els ensenyaments d'educació bàsica de nivell III i la preparació proves d'accés a cicles formatius es poden cursar a tots els centres específics menys als ubicats a Petra i Binissalem; l'accés a la universitat també es pot cursar a tots els centres menys a 2 del 4 centres específics ubicats a Palma, a Binissalem i al centre específic d'Eivissa. La majoria dels ensenyaments són de caire presencial, tal sols a 3 centres específics, un a cada illa, es pot cursar el nivell II i el nivell III de l'educació bàsica a distància (vegeu quadre III-68).

Quant a l'oferta dels IES a quasi tots es poden cursar ensenyaments de batxillerat a distància.

3.6.7. CONCLUSIONS EDUCACIÓ D'ADULTS

Durant el curs 2001/2002 el percentatge de matriculats als diferents tipus d'ensenyances d'adults, entre l'educació bàsica i la preparació per a la formació professional, frega el 50% respectivament, i s'ha de tenir en compte que el títol de graduat escolar té els mateixos efectes professionals que el títol de graduat en educació secundària.

Quant al nombre de matriculats als distints nivells de l'educació bàsica, el percentatge d'alumnes matriculats als ensenyaments d'educació secundària és molt superior al de matriculats als ensenyaments inicials, un 71,9% i un 28,1% respectivament. Destaca l'elevada representació d'alumnes d'educació secundària respecte del conjunt de l'Estat espanyol; segons l'IBAE a les Illes l'any 1996, el 39,6% de la població major de 15 anys no tenia estudis i l'1,9% era analfabeta.

Pel que fa la formació professional, la distribució d'alumnes d'acord amb el tipus d'estudis demostra que les matriculacions a la preparació de proves no escolaritzades FP1 i a llengua castellana per a immigrants són les majoritàries, amb percentatges que arriben al 43,2% i al 38,7% respectivament. També és significativa la matriculació a accés a la universitat per a majors de 25 anys, amb el 10,4% dels matriculats. Segons l'IBAE l'edat mitjana de la població immigrada estrangera durant l'any 2000 a les Illes Balears és de 34 anys, per tant, molts d'ells necessiten aprendre la llengua catalana o castellana. Respecte del conjunt de l'Estat espanyol destaca una acusada major representació dels matriculats a preparació proves d'accés a cicles grau superior, a llengua castellana per a immigrants i a l'accés a la universitat majors de 25 anys. Per entendre aquestes dades s'ha de tenir en compte, l'elevat nombre d'immigrants que rep la nostra comunitat autònoma respecte d'altres comunitats autònomes de l'Estat i s'ha de tenir en compte també que, l'any 1996, tan sols el 26,2% de la població de les Illes major de 15 anys tenia un títol superior al graduat escolar o equivalent.

Quant a l'oferta de centres públics on s'imparteix educació d'adults, a les Illes Balears comptam amb 13 centres específics i 4 instituts d'educació secundària.

3.7. ELS ESTUDIS UNIVERSITARIS

S'han complit vint anys de l'aprovació de la LRU i ja ha canviat la normativa d'universitats. Des de principis de l'any 2002 és vigent la LOU. Durant aquest període les universitats espanyoles i de manera significativa la UIB han tengut un desenvolupament extraordinari, tant pel que fa a l'increment d'alumnes com a la creació de nous estudis i instal·lacions escampades per tot el campus de Palma i altres zones del territori de les Illes Balears.

Aquesta expansió ha respost a la demanda de la societat de major i millor educació des de la percepció encertada que les titulacions universitàries són condició necessària, encara que no suficient, per a la promoció social i la millora de la qualitat de vida de la comunitat.

Cal afegir que el creixement universitari s'ha fet sense una educació superior no universitària (encara és un repte el desenvolupament d'una formació professional de qualitat), sense planificar el mapa universitari i el seu desenvolupament. Per tant, en alguns casos, al llarg d'aquests anys els nous estudis han respost més a donar satisfacció clientelar que a una desconcentració raonada de l'oferta.

Aquests fets i la manca de recursos públics han produït o accentuat situacions com la massificació de l'alumnat, la conversió de part de la investigació i de la formació de postgrau en activitats centrades, per sobre de qualsevol altra consideració científica o formativa, en fonts de finançament, la qual cosa ha augmentat les contradiccions de la universitat pública.

Fins a la seva derogació, la LRU ha estat un marc útil per permetre l'articulació d'una universitat en democràcia, tot superant el model burocràtic, uniformista i sense autonomia real de la universitat franquista. Però és evident que havia esgotat les seves possibilitats i que per donar resposta als nous requeriments de la societat era necessari un canvi legislatiu en profunditat, en qualsevol cas per fer correctament aquest canvi s'havia de fer un debat ampli entre la comunitat universitària, els poders públics i la societat organitzada en el seu conjunt. Lamentablement això no ha estat el que ha passat.

Per donar resposta a aquestes qüestions el PP ha fet aprovar la Llei orgànica d'universitats, sense un procés de debat previ i amb plantejaments d'urgència que solament poden tenir justificació com a limitadors de la participació i amb uns continguts que ens retornen a temps passats.

3.7.1. LA SITUACIÓ A LES ILLES BALEARS. CARACTERÍSTIQUES I DIMENSIONS

Una de les característiques diferencials de la situació de l'ensenyament superior a les Illes és la manca de competència a la Universitat de les Illes Balears (UIB), competència localitzada al territori de la comunitat autònoma. Hi ha una delegació de la UNED, però

la seva actuació és, almenys en part, complementària a la de la UIB. Les altres universitats que reben alumnes de les Illes Balears, es poden considerar en dos grups, les que ofereixen titulacions que també té la UIB, com la Universitat Oberta de Catalunya; i les universitats que ofereixen titulacions que no desenvolupa la UIB, com les universitats on es cursen estudis de medicina o arquitectura, per exemple. En qualsevol cas, la UIB té una posició privilegiada al territori de la comunitat autònoma.

A setembre del 2001 el personal docent i investigador de la UIB està format per 951 persones, que representen 682 docents, si es fa l'equivalència a temps complet; amb 417 persones dedicades a l'administració i als serveis de la universitat i 12.925 alumnes; 359 cursen estudis de doctorat. A més, s'han de considerar les 395 persones matriculades al curs d'aptitud pedagògica, preceptiu per poder optar a la docència; així com les 2.149 que realitzen cursos de reciclatge de català. L'evolució recent d'aquests indicadors permet millorar la ràtio alumnat-professorat, i oferir possibilitats de millora de la qualitat, però anuncia una tendència regressiva en la demanda (vegeu quadre III-69).

QUADRE III-69.

Alumnat i professorat de la UIB, 1998-2001

	1998	1999	2000	2001
Alumnat (1r, 2n i 3r cicle)	13.411	13.064	13.178	12.925
Professorat equivalent a temps complet	611	640	665	682
Ràtio alumnes/PDI	21,95	20,41	19,82	18,95

Font: Indicadors institucionals de la UIB, Pressupost 2002.

Finalment, el 2002, la UIB disposa de 99.171 metres quadrats construïts, espais que han augmentat considerablement (un 11%) des del 1998.

En el context espanyol es pot considerar una universitat petita, però dins el context europeu les seves dimensions són valorades com raonables i suficients per poder ser gestionades amb criteris de racionalitat i qualitat.

3.7.2. OFERTA FORMATIVA I DESENVOLUPAMENT DE LA DOCÈNCIA

La UIB al curs acadèmic 2001-2002 ofería 41 titulacions distintes: 15 de primer cicle, 16 de primer i segon cicle, 3 de segon cicle, una de pròpia i, amb l'adscripció de diferents escoles universitàries, 6 titulacions de primer cicle. A més de 20 programes de doctorat, 10 màsters, 14 cursos d'especialista universitari i 22 cursos de postgrau.

Aquest curs 2001-2002, la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern autoritzà i finançà, d'acord amb la UIB, l'oferta de tres titulacions noves: diplomatura en fisioteràpia, enginyer tècnic industrial, especialitat en electrònica industrial, i la llicenciatura en filologia anglesa. Per al curs 2002-2003 es continuarà amb la diversificació d'estudis, ja que s'oferiran també les següents titulacions noves: diplomatura de mestre, especialista

en educació especial; enginyer tècnic agrícola, especialitat en hortofruïticultura i jardineria; i arquitectura tècnica. La majoria de les titulacions de la UIB corresponen a ciències humanes i jurídiques i socials; seguides per les ciències experimentals i tècniques; les ciències de la salut hi són representades per dues úniques titulacions (diplomatura en infermeria i en fisioteràpia). Però les noves titulacions equilibren un poc més l'oferta i amplien les possibilitats de seguir estudis tècnics i de millorar la cobertura de les necessitats formatives de les Illes. De fet, amb la nova oferta formativa es produeix un creixement significatiu en les titulacions de primer cicle i en les de primer i segon cicle.

Pel que fa al personal dedicat a l'ensenyament, la UIB disposa d'un document de plantilla vigent actualment, aquest document que racionalitza l'estructura de professorat dels departaments i també del personal d'administració i serveis, segons els resultats, contrastats per la Conselleria d'Educació i Cultura, són satisfactoris pel que signifiquen d'adequació de les plantilles i de promoció del personal que fa feina a la universitat. En qualsevol cas el nombre de professors associats a alguns departaments, encara és excessiu, i representa el 42,5% de tot el personal docent i investigador (PDI). Les dades del PDI són les següents fins al curs 2000-2001, el darrer sobre el qual hi ha dades oficials (vegeu quadre III-70).

QUADRE III-70.

Evució del professorat 1996-2001

	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
Catedràtics d'universitat	70	67	73	76	76
Titulars d'universitat	143	152	153	160	156
Catedràtics d'escola universit.	20	23	28	32	30
Titulars d'escola universitària	139	139	152	164	130
Associats	211	266	319	360	404
TOTAL 1 (*)	583	647	725	792	886
TOTAL 2	633	716	817	898	951

* No inclou altres membres del PDI (investigadors, ajudants d'universitat o d'escola, visitants, etc.)

Font: UIB 2001, *Estadística i indicadors*.

La UIB també participa en el sistema d'avaluació institucional de l'ensenyament, actualment segons el II Pla de qualitat d'àmbit estatal. Aquesta avaluació significa una avaluació interna i externa de totes les titulacions i serveis de la UIB, en un període de sis anys, iniciada el curs 2001-2002. A l'anterior Pla de qualitat s'han fet avaluacions no només de la docència, sinó també d'investigació i serveis, de la facultat de ciències (física, química, biologia i bioquímica); de la llicenciatura d'administració i direcció d'empreses, la llicenciatura d'economia i la diplomatura de ciències empresarials; i dels estudis de dret i infermeria. A més, es manté, com a instrument complementari d'avaluació dins de la UIB, un qüestionari que cada any es passa entre tot l'alumnat, i també un

autoinforme per a tots els professors. El problema, expressat especialment per l'alumnat, és la lenta correcció de les deficiències observades i la poca transparència dels resultats obtinguts pels professors als qüestionaris de valoració. Aquest és un problema comú a la majoria d'universitats públiques de l'Estat.

3.7.3. FORMACIÓ SEMIPRESENCIAL. PRESENCIA A MENORCA I EIVISSA

Un dels problemes històrics de la UIB és la sobrerrepresentació de l'alumnat de Mallorca, enfront de la reduïda presència d'alumnat de les altres illes, en termes relatius a la població que realitza estudis universitaris. La pluriinsularitat en aquest cas es tradueix en una major facilitat per part dels estudiants de les Pitiüses i de Menorca per anar a altres universitats. Aquest problema s'ha tractat encertadament encara que de manera insuficient, amb l'oferta de Campus extens, és a dir, la possibilitat de seguir la titulació mitjançant metodologies semipresencials: professors desplaçats i connexió informàtica.

Aquest projecte de Campus extens ha donat una nova dimensió pluriinsular a la UIB, en el camí de convertir la UIB en la veritable Universitat de les Illes Balears. No es pot oblidar que un nivell complementari d'aquest tipus de concepte d'extensió han estat els centres universitaris municipals; diferents municipis de Mallorca (entre altres: Alcúdia, Calvià, Felanitx, Manacor, Pollença, Porreres, Santanyí) estan connectats amb la Universitat, no fan docència reglada com es fa a Menorca i a Eivissa, però sí que estan connectats amb el mateix tipus d'eines que Menorca i Eivissa. A aquests centres no només es fa ús de les noves tecnologies informàtiques per mantenir la connexió amb la UIB, sinó que suposen un espai d'encontre dels estudiants perquè puguin estudiar i transferir-se les seves experiències.

Actualment el projecte de Campus extens és una realitat consolidada i exportada a altres universitats. L'oferta de Campus extens s'ha desenvolupat de forma flexible, s'han fet canvis a les titulacions ofertes i s'han substituït de forma progressiva els estudis de mestre d'educació infantil pels estudis de mestre d'educació en llengua estrangera; per anar cobrint aquestes necessitats i mantenir un cert equilibri entre oferta i demanda. Als estudis de ciències empresarials s'ha completat el 2000-2001 la primera promoció que va començar el curs 1998-1999. L'oferta actual de Campus extens inclou els següents estudis: ciències empresarials, infermeria, mestre, especialista en educació infantil (2n. i 3r. curs a Eivissa i Menorca), mestre, especialista en llengua estrangera (1r. curs a Eivissa i Menorca). A més de l'oferta reglada també hi ha una oferta de formació continuada.

L'increment de l'oferta i de l'ús per part de l'alumnat ha estat molt important. El primer any es van fer 408 hores de video-conferència, l'any 1998-1999 se'n feren 1.340 i el 1999-2000 més de 2.500, i l'augment continua. També el volum de memòria que ocupen els continguts sobre la xarxa Internet s'han multiplicat per quatre des del primer curs fins al curs 2000-2001, amb més de quinze mil accessos realitzats pels alumnes al llarg del darrer curs 2001-2002.

3.7.4. LA CAPACITAT DE RECERCA

Una de les característiques de la universitat és la seva capacitat en investigació, no es pot entendre una docència de qualitat si no hi ha investigació bàsica i aplicada. El 2001, tal com es mostra al quadre III-71, la UIB tenia:

- 38 projectes europeus;

- 86 projectes finançats per l'Administració de l'Estat: Govern central i del Govern de la comunitat autònoma de les Illes Balears a través de la Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia (CICYT), la Direcció General d'Investigació Científica i Tècnica (DGICYT) i la Direcció General d'Ensenyament Superior i Investigació Científica (DGE-SIC); i,

- 51 projectes d'article 11, un article que a l'anterior llei de reforma universitària (vigent al llarg del 2001) permetia i legalitzava la prestació de serveis dels professors a empreses i a institucions.

QUADRE III-71.

Projectes de recerca per àrees, 2001					
	Europeus	CICYT-DGICYT	DGESIC	Altres	Total
Biologia ambiental	3	1	9	13	26
Biologia fonamental i c. de la salut	1	0	8	1	10
Ciències de l'educació	1	0	3	3	7
C. històriques i t. de les arts	0	0	11	0	11
C. matemàtiques i informàtica	4	1	5	4	14
Ciències de la Terra	3	1	3	2	9
Dret privat	3	0	4	2	9
Dret públic	0	0	1	0	1
Economia i empresa	1	1	0	5	7
Filologia catalana i l. general	0	0	1	0	1
Filologia espanyola, moderna i llatina	0	0	3	0	3
Filosofia	0	0	2	1	3
Física	4	1	6	4	15
Psicologia	0	0	7	1	8
Química	0	4	8	3	15
IMEDEA	18	1	5	12	36
TOTAL	38	10	76	51	175

Font: UIB 2001, Estadística i indicadors.

Al marge que hi pugui haver projectes d'investigació d'altres tipus i amb fonts de finançament alternatives, per exemple per la participació de professors de la UIB a projectes interuniversitaris no inclosos al quadre 31, s'observa una certa desigualtat per

àrees, amb un lideratge clar de la Facultat de Ciències (biologies, física i química).

Per valorar la capacitat de recerca de la UIB, als projectes s'han d'afegir altres iniciatives com les tesis d'investigació, la presentació de comunicacions, publicació d'articles, les patents, l'organització de congressos, etc. El quadre III-72 és un resum d'alguns d'aquests indicadors. Les dades confirmen la diversitat de formes de recerca a la UIB, però que no són característiques d'aquesta universitat, sinó de la diferència entre les diverses disciplines. La valoració purament quantitativa d'aquestes dades seria un greu error, la quantitat no té necessàriament relació amb la qualitat de la recerca, però sí que es pot interpretar la següent informació com a indicativa de la important activitat de recerca, de l'evident integració dels professors de la UIB a les respectives comunitats científiques.

QUADRE III-72.

Dades d'investigació, 2001

	Tesis i memòries d'investigació	Ponències i comunicacions	Llibres o capítols de llibres	Articles (*)
Biologia ambiental	7	30	21	46
Biologia fonamental i c. de la salut	6	23	7	56
Ciències de l'educació	14	73	64	42
C. històriques i t. de les arts	2	44	42	28
C. matemàtiques i informàtica	38	33	3	31
Ciències de la Terra	1	6	25	17
Dret privat	5	12	26	25
Dret públic	8	5	25	20
Economia i empresa	12	78	33	29
Filologia catalana i l. general	3	22	34	35
Filologia espanyola, moderna i llatina	4	19	20	16
Filosofia	2	42	19	11
Física	4	30	22	106
Infermeria	1	19	4	12
Psicologia	2	65	23	37
Química	15	18	4	97
TOTAL	124	519	372	608

* No inclou articles de divulgació; només inclou articles a revistes de difusió internacional o nacional.

Font: UIB 2001, Estadística i indicadors.

El conjunt de les dades permet afirmar que la UIB és una universitat on el vessant investigador és molt important. Segons algunes publicacions se situa (2001) al setè lloc de totes les universitats espanyoles quant a investigació es refereix, d'altres publicacions, segons el paràmetre que es mesura, la col·loquen al vuitè. Per tant, és una universitat ben consolidada des del punt de vista de recerca.

La recerca, al marge de la diversitat present entre les disciplines, ha de poder tenir algun tipus d'aprofitament per a la societat. Per això és important la transferència dels resultats d'investigació, perquè realment la investigació sigui aprofitable. Per això s'han començat a constituir grups de recerca que identifiquin línies permanents d'investigació, grups de professors, les seves activitats i resultats, les aplicacions ja realitzades, etc. Actualment ja s'ha fet un catàleg dels grups i projectes d'investigació. La disponibilitat de la informació a la pàgina web de la UIB, així com l'edició en CD del catàleg pot permetre millorar les relacions dels investigadors amb la societat, especialment dels sectors més interessats en la investigació lligada al desenvolupament i a la innovació.

3.7.5. DIMENSIÓ SOCIOCULTURAL

La dimensió sociocultural és un eix d'actuació quasi tan important com la docència o la investigació, especialment important perquè a les Illes només hi ha una universitat; per tant, no pot defugir la seva responsabilitat de dinamització sociocultural.

Dins del que seria l'apartat sociocultural, s'ha creat el que abans era el vicerectorat d'extensió universitària, i se l'ha dotat de capacitat també d'activitat cultural, amb la creació del servei d'activitats culturals (SAC). L'activitat d'aquest servei ha estat molt destacada, i ha assumit des de la seva creació una dinàmica cada vegada més coherent i una major capacitat d'actuació. Una de les seves iniciatives més destacades és la Universitat Oberta de Majors (UOM), experiència d'estudis superiors per a persones majors que ha tengut una important resposta, amb 800 alumnes majors, i una molt bona valoració per part dels alumnes i als congressos estatals i internacionals als quals s'ha presentat.

S'ha creat també la Fundació General de la Universitat, per intentar desenvolupar els serveis de caire esportiu i els serveis de residència i per poder constituir alguns patronats específics, com el patronat de la Coral Universitat, per intentar incentivar al màxim la participació d'elements de la societat civil. Les instal·lacions esportives, especialment, han desenvolupat una oferta que no ha deixat de créixer en activitats, en participació i en acceptació, per part de la comunitat universitària, però també de ciutadans externs a la universitat.

També s'ha de valorar l'aplicació de la política d'universitat solidària, amb l'aplicació del 0,7% dels recursos propis de la Universitat, així com amb la participació mitjançant activitats formatives als organismes de cooperació internacional.

I, finalment la Fundació Universitat-Empresa de les Illes Balears (FUEIB), com un element complementari de la gestió directa, ha intentat desenvolupar el lligam entre universitat i necessitats empresarials, bàsicament necessitats de formació i de prestació de serveis.

3.7.6. ADMINISTRACIÓ I SERVEIS

S'ha fet un pla de modernització administrativa, aquest pla ha contemplat diferents línies, com ara la descentralització. Cada centre i edifici té un administrador, un delegat del gerent que té la responsabilitat del seguiment diari des del punt de vista econòmic, de personal i de gestió de l'edifici.

Una de les actuacions més destacades, en aquest sentit, és el desenvolupament de contractes-programa interns, per impulsar la cultura d'eficiència dins dels serveis, s'ha començat per dos serveis fonamentals: el Servei de Biblioteques i Documentació i el Servei de Publicacions. El plantejament del vicerectorat de Planificació Econòmicoadministrativa és incentivar pressupostàriament aquests dos serveis si assoleixen uns determinats objectius. Justament, al llarg del curs 2000-2001, el Servei de Biblioteques i Documentació va realitzar la seva avaluació, per a la qual comptà amb un comitè d'avaluació intern i un comitè d'avaluació extern. Els resultats varen ser positius i mostraren que l'acceptació dels seus serveis i la seva qualitat eren reconegudes, especialment per la millora que havien tingut els darrers anys; encara que també s'hi va constatar la dotació insuficient de personal i la necessària millora que se n'havia de fer (professionalització, estabilitat laboral, etc.).

Des del punt de vista de gestió també és remarcable la millora de la consciència mediambiental a la UIB, constatada a partir del codi mediambiental i del desenvolupament de l'ecoauditoria. Igualment és remarcable el control dels serveis contractats, és a dir, el seguiment del compliment de les condicions contractuals, mitjançant avaluació directa i indirecta, aquesta darrera a partir de bústies perquè els usuaris, siguin professors, alumnes o personal d'administració puguin fer conèixer el seu grau de satisfacció i les seves queixes o suggeriments. El que no és tan clar és què es fa amb les queixes, alguns canvis han estat relacionats amb aquestes avaluacions, com ara la diversificació dels contractistes dels serveis de cafeteria i menjadors de la UIB, però altres queixes aparentment no han rebut l'atenció suficient, tal com expressen a les enquestes el professorat i l'alumnat. Tal vegada s'hauria de millorar la política informativa interna, per mostrar com es millora la gestió i els resultats dels serveis propis i dels contractats.

Una eina fonamental de la millora és la formació del personal, desenvolupada d'acord amb un pla de formació, tant del personal d'administració i servei, com del PDI. Aquesta formació rep bones valoracions per part dels participants, però cal fer una avaluació dels resultats obtinguts, possiblement una avaluació diferida i observar al llarg del temps com s'apliquen els coneixements adquirits.

Cal tenir presents algunes altres accions de millora com són la creació del servei de salut laboral i prevenció, tal com marca la normativa vigent. Igualment s'ha fet una avaluació de riscos per edificis, en què s'ha prestat atenció sobretot a aquells edificis on hi ha laboratoris que tenen manipulació de substàncies o maquinària d'una certa perillositat, s'han fet plans d'actuació i s'ha constituït el comitè de seguretat i salut. En aquest tema encara s'ha de millorar molt per desenvolupar avaluacions no només dels riscos sinó també per fer avaluacions de la qualitat de les instal·lacions (sonoritat, ergonomia, llum, etc.)

3.7.7. PRESSUPOST I FINANÇAMENT. DOTACIONS ACTUALS.

El pressupost del 2001 era de 10.649 milions de pessetes amb uns ingressos en els quals l'11,66% representa taxes públiques i el 49,22% correspon al que aporta el Govern de les Illes Balears a la universitat. La resta són transferències de capital originades, o bé pels dits serveis derivats de l'article 11, o bé pels projectes d'investigació. Les despeses es distribueixen en un 48,02% de personal, despeses en béns corrents i serveis un 16,62% i les inversions reals un 33,99%. Aquest darrer capítol d'inversions és l'únic que ha augmentat, per passar d'un 29,44% el 2000 al nivell del 2001 (+4,55%). Per interpretar aquestes dades i les relatives a l'increment pressupostari s'han de considerar dos indicadors que són, per una part, que l'equilibri pressupostari s'ha aconseguit amb un grau d'endeutament mínim; per altra part, també cal tenir present la contenció en la despesa ja que l'augment de la despesa corrent a la UIB, entre el 2000 i el 2001 no ha superat el 4% en un context en què la mitjana espanyola s'incrementà un 23%. Això, segons dades de la CRUE (Conferència de Rectors d'Universitats Espanyoles), situa la UIB com a paradigma d'universitat on la despesa és bastant equilibrada.

L'augment de les inversions s'han concentrat a l'edifici interfacultatiu creat com a aulari per intentar donar resposta a la massificació d'alguns estudis i que va entrar en funcionament el curs 2001-2002 i a l'edifici de dret i econòmiques (projecte de 2.500 milions de pessetes), les obres d'aquest gran edifici estan bastant avançades, però serà difícil que comenci a funcionar abans del 2003.

S'ha de reconèixer la millora de finançament; gràcies a l'esforç que ha fet el Govern de les Illes Balears per intentar a poc a poc equilibrar el pressupost de la UIB, que era un dels més deficients entre les universitats de les seves dimensions (l'anomenat "grup 7"). L'evolució del pressupost es pot veure al quadre III-73.

QUADRE III-73.

Dades pressupostàries UIB, 1998-2001

	1998	1999	2000	2001
Pressupost total (milions de ptes.)	7.505	8.721	9.336	10.649
Evolució pressupost (1998: base 100)	100%	116,20%	124,39%	141,89%
Nombre alumnes (1r, 2n i 3r cicle)	14.878	13.462	13.343	12.925
Transferència nominativa per estudiant (ptes.)	269.122	323.429	351.045	394.844

Font: Indicadors institucionals de la UIB, Pressupost 2002.

Com es pot observar al quadre 33, l'augment del pressupost és considerable, per sobre d'altres universitats del grup 7, com per exemple la Universitat de Saragossa. La UIB té una transferència nominativa per estudiant de 2.321 €, mentre la Universitat de Saragossa disposa de 2.287 €. En qualsevol cas, segons el recent informe *La Universidad española en cifras*, la UIB comparativament se situa per sota de la mitjana de l'Estat en finançament amb relació al producte interior brut. Això permet afirmar que

encara s'ha d'augmentar la dotació pressupostària de la universitat, per facilitar el manteniment d'acceptables nivells de competitivitat pel que fa a la qualitat de la docència i a la investigació. El finançament no és el factor principal ni una condició suficient per millorar la qualitat, com és fàcil d'entendre, però una bona dotació econòmica sí que és una condició necessària per aconseguir bons nivells de qualitat.

Aquest increment s'ha dedicat a cobrir les despeses de capítol 1 (personal), per garantir el compliment dels requisits derivats del document de plantilles, que el que feia era equilibrar els departaments, a la vegada que s'intentava millorar l'oferta d'optativitat i l'oferta de pràctiques. Això significava un augment, evidentment, del capítol 1, però no necessàriament un augment d'altres despeses, d'altres inversions. Igualment s'han millorat les inversions en instal·lacions i en dotacions.

La distribució de la despesa per programes és indicativa d'una gestió econòmica bastant coherent i correcta. Les dades generals figuren al quadre III-74.

QUADRE III-74.

Distribució de despeses per programes 2001				
Ensenyaments universitaris	Recerca i desenvolupament	Serveis a la comunitat universitària	Projecció externa de la UIB	Gestió universitària
52,25%	33,92%	1,80%	2,23%	9,80%

Font: UIB 2001, Estadística i indicadors.

Com es pot observar, al marge de les despeses als ensenyaments, hi ha una clara aposta per incentivar i millorar la investigació: dotar de millors equipaments de laboratori, millor infraestructura de recerca, millor suport fins i tot també de personal per a investigació, la qual cosa explica que els professors de la UIB se situïn entre els deu primers llocs pel que fa a la captació de recursos externs.

3.7.8. RELACIONS INTERNACIONALS

Un dels reptes de la UIB, en un context universitari cada vegada més obert, és la millora de la internacionalització de la universitat. Hi ha convenis d'intercanvi amb més de cent universitats i centres de recerca internacionals, i durant el curs 2000-2001 això ha possibilitat que 112 estudiants hagin gaudit d'una beca Erasmus, per sortir a universitats europees; 3 estudiants ho han pogut fer a Amèrica llatina dins del programa de cooperació interuniversitària de l'Agència Espanyola de Cooperació Iberoamericana; i 6 alumnes llatinoamericans estudien a la UIB. A més, 10 professors de diferents universitats llatinoamericanes s'han acollit al programa de professors visitants.

Finalment es poden valorar com a part de la internacionalització, els articles publicats a revistes internacionals. Abans s'han considerat tots els articles, però si només es

consideren els publicats a revistes internacionals, les dades són les que reflecteixen el quadre III-75.

QUADRE III-75.

Articles internacionals. 2001

Articles internacionals	
Biologia ambiental	32
Biologia fonamental i c. de la salut	23
Ciències de l'educació	2
C. històriques i t. de les arts	1
C. matemàtiques i informàtica	16
Ciències de la Terra	9
Dret privat	3
Dret públic	0
Economia i empresa	12
Filologia catalana i l. general	11
Filologia espanyola, moderna i llatina	8
Filosofia	7
Física	105
Infermeria	2
Psicologia	7
Química	53
TOTAL	291

Font: UIB 2001, *Estadística i indicadors*.

Ja hem comentat la desigualtat entre les diferents disciplines presents a la UIB, en qualsevol cas s'observa a les publicacions internacionals una acceptable presència d'alguns departaments, com ara els de Física, Química, Biologia ambiental i Biologia fonamental, Matemàtiques i alguns altres. Cal tenir present que a algunes disciplines les comunitats científiques són d'àmbit més local, mentre a altres només té sentit la publicació a àmbits internacionals.

3.7.9. EVOLUCIÓ FUTURA DE LA DEMANDA I L'OFERTA UNIVERSITÀRIA A LES ILLES BALEARS

El volum de població marca els límits dels alumnes potencials de la Universitat⁹⁶. És així que les projeccions demogràfiques indiquen que en els propers quinquennis es reduirà

⁹⁶ Malgrat que l'actual legislació faciliti una major mobilitat dels estudiants entre universitat ubicades a comunitats autònomes distintes a la de procedència.

el nombre de persones joves residents a les Illes que estiguin en edat de cursar estudis universitaris (18-23). Per al 2006 es preveu un decrem⁹⁷ de gairebé el 15% respecte del 2001, i s'accentuarà el descens fins a arribar a un 24% de pèrdua el 2011, per passar a recuperar població el 2016 i 2021.

Ara bé, si només es tenen en compte aquestes xifres podem caure en una interpretació plana de la realitat. Actualment es produeixen tendències socials que ajuden a dimensionar els efectes del decreixement demogràfic del grup de potencials alumnes. Aquestes tendències es poden agrupar fonamentalment en dos grans grups categoritzats segons els seus efectes sobre la població i sobre l'oferta de la UIB. Per una part es donen processos d'extensió de la demanda d'estudis universitaris, per l'altra, es produeix una intensificació de la demanda de formació universitària.

La taxa bruta d'estudiants universitaris s'ha incrementat en els darrers anys i és previsible que ho continuï fent i, a més, es produeix un increment significatiu d'aquelles situacions que combinen estudis universitaris i treball. És a dir, es donen dos processos diferenciats que permeten preveure un increment de l'extensió de la demanda d'estudis universitaris:

a) S'incrementa el percentatge de joves que cursen estudis universitaris. En els darrers deu anys la taxa bruta d'estudis universitaris⁹⁸ ha passat del 28,63% al 40,73% per al conjunt de l'Estat. Aquest increment es deu a dos factors clarament interrelacionats; per una part, les empreses demanen mà d'obra més qualificada i, per l'altra, a la dècada dels noranta s'han enregistrat elevades taxes d'atur entre la població més jove, de tal manera que l'ensenyament universitari s'ha plantejat com una situació d'espera estratègica per a una millor entrada al mercat de treball.

b) S'incrementa el nombre de persones que combinen estudis i treball. Les característiques específiques del sistema productiu de la comunitat autònoma tenen efectes contradictoris vers la demanda d'estudis universitaris. Si bé es genera un elevat grau d'abandonament d'itineraris formatius, ja que l'oferta de treball és molt dinàmica i atractiva a curt termini per als joves; també és cert que l'estacionalitat de l'activitat productiva, amb el que això suposa de discontinuïtat en l'activitat laboral, permet combinar amb major facilitat els estudis i el treball.

Pel que fa a la intensificació de la demanda, és a dir, la situació en què un titulat universitari⁹⁹, per raons laborals o de formació no productiva, demanda noves titulacions, bé sigui per aprofundir en les seves capacitats professionals (diplomats que demanen titulacions de grau superior de la mateixa branca, demandes de formació de postgrau, demandes de programes de tercer cicle), o bé per completar la seva formació per altres motius, també augmenta.

⁹⁷ El grup d'edat de referència, en aquest cas, és el de 20 a 24 anys.

⁹⁸ Relació en percentatge entre els estudiants universitaris de qualsevol edat i el total de població de 18 a 23 anys. No es tenen en compte els estudiants de tercer cicle.

⁹⁹ Els darrers cursos 1998-2001, entre un 3,3% i un 3,5% dels admesos al curs accedien a la UIB com a titulats universitaris.

La intensificació vinculada a la capacitació professional està condicionada per les actuals exigències de formació continuada per part de les empreses. Això fa que el període formatiu ja no es consideri com una fase limitada en la vida professional, sinó que s'estengui al llarg de tota la vida professional. En aquest sentit, la major incidència es tradueix en demanda de cursos d'especialització.

Aquestes tendències, en tot cas, poden amortir parcialment la reducció demogràfica del nombre potencial d'alumnes de la UIB. No s'ha d'esperar que la taxa d'estudiants universitaris s'incrementi en 15 punts, però sí que es pot aspirar a accedir al nivell de la mitjana estatal, la qual cosa suposaria un increment de 10 punts en la taxa d'estudiants universitaris. Aquest increment passa per reduir les actuals taxes d'abandonament dels estudis secundaris, que se situen 6 punts per sobre de la mitjana estatal. Estimar quina pot ser l'aportació dels processos d'intensificació de la demanda és més difícil i depèn en major grau de les polítiques de gestió de la mà d'obra de les empreses establertes a la comunitat autònoma.

3.8. CONSIDERACIONS I SUGGERIMENTS SOBRE L'EDUCACIÓ, LA FORMACIÓ I L'ENSENYAMENT A LES ILLES BALEARS

L'estat de l'educació a les Illes Balears, al començament del segle XXI, presenta unes característiques que deriven de diverses situacions històriques i actuals. Així cal assenyalar que a les Illes Balears la presència de l'escola privada de caràcter religiós, sobretot a les zones urbanes, és un tret prou significatiu; a més l'educació a les nostres illes no ha estat històricament un element de gran preocupació per part dels poders públics ni dels dirigents econòmics i empresarials; l'existència d'importants taxes d'analfabetisme, l'absència d'indústries que necessitin de qualificacions professionals específiques o la manca d'una tradició universitària sòlida, són altres aspectes que caracteritzen la situació del sistema educatiu formal a la comunitat autònoma de les Illes Balears. I tot això es tradueix en l'existència d'unes taxes d'escolarització en els diversos nivells d'educació postobligatòria que no es corresponen amb les taxes de creixement econòmic ni amb les característiques d'una societat desenvolupada. I a tot això s'han d'afegir, a més, els importants reptes que el segle XXI suposa i que impliquen el sistema educatiu de les Illes Balears.

Tanmateix classificarem aquestes consideracions i suggeriments, en dos grans apartats: en el primer s'hi realitzaran unes consideracions generals sobre els trets més significatius del sistema educatiu de les Illes Balears i en el segon apartat es realitzaran unes consideracions i unes propostes específiques d'acord als diversos nivells generals del sistema escolar de les Balears.

Així a l'apartat general els suggeriments i les consideracions més significatives són les següents:

1. Des de la recepció de les transferències educatives a finals de la passada legis-

latura s'ha constatat que no hi va haver una planificació seriosa i rigorosa en termes d'infraestructures educatives i de les polítiques a dur a terme en els diversos camps i nivells educatius, d'inversions educatives, etc. A més no es va realitzar un estudi seriós sobre el que implicava la transferència educativa, tant des de la perspectiva de les mancances existents, com de les necessitats de futur. En aquest sentit, s'ha d'assenyalar que durant la present legislatura s'ha produït una desviació econòmica entre el que s'ha rebut i el que es gasta, de més de 60 milions d'euros. Aquest dèficit s'agreuja si tenim en compte, per una part, el mal finançament econòmic que té la nostra comunitat autònoma, i per altra part, el fet de l'increment del nombre d'alumnes escolaritzats a determinats nivells i zones, com a conseqüència fonamentalment de la immigració i de la mateixa aplicació de la LOGSE.

2. Lligat al punt anterior s'ha d'assenyalar que així i tot, el percentatge del PIB que es dedica a educació a les Illes Balears es troba per sota dels criteris que se segueixen a la UE i a l'OCDE. S'ha de tenir en compte, en aquest sentit, que no només partim d'una situació amb importants problemes estructurals en el sistema educatiu de les Illes Balears, sinó també que els reptes i els desafiaments del futur necessiten d'inversió, entre d'altres, en infraestructura, en implementació de noves tecnologies, en formació del docent, en aplicació del principi de diversitat educativa, etc. En qualsevol cas s'ha de considerar que tot i que resulta difícil que la inversió en educació a la UIB, d'acord amb el PIB regional, assoleixi els percentatges que es recomanen, si es té en compte la relació del producte interior brut amb el pressupost de la comunitat autònoma, és evident que cal incrementar les partides destinades a l'educació universitària i no universitària, d'acord amb les necessitats i demandes de la societat balear, de present i de futur.

3. Tot i que en algunes comunitats autònomes espanyoles es constata una disminució progressiva en el nombre d'estudiants escolaritzats en els nivells obligatoris, a les Illes Balears, d'acord amb les dades d'escolarització, i fonamentalment a causa de la immigració, s'ha de continuar amb la construcció de centres educatius, especialment als municipis de Palma, Marratxí, Calvià i zones costaneres i també a Eivissa. En aquest context cal assenyalar que l'actual administració autònoma, i durant la present legislatura, inverteix més de 60 milions d'euros en la construcció i reformes de centres escolars. Aquest esforç inversor, que no té cap suport ni col·laboració del Govern central, s'haurà de seguir realitzant a la propera legislatura, amb l'objectiu de tenir una oferta de places públiques que doni resposta a les demandes educatives.

4. Un altre element clau del sistema, i un dels reptes més importants del sistema educatiu a aconseguir, és l'augment del nivell d'escolarització de la població de les Illes Balears, tant en termes de rendiment escolar com en termes de nivell educatiu. Pel que fa a aquesta darrera qüestió, s'ha de tenir en compte que a causa del poder d'atracció i de la importància del mercat de treball, tenim una de les taxes més baixes de l'Estat espanyol d'alumnes escolaritzats tant a batxillerat, formació professional mitjana i superior com als estudis universitaris. I aquest és un tema fonamental si es pretén que la societat de les Illes Balears no només pugui donar resposta als reptes del futur i a la major competitivitat econòmica i professional, sinó també que sigui capaç d'aconseguir una societat més cohesionada socialment i culturalment.

5. Així doncs, el futur de la societat de les Illes Balears necessita, si tenim en compte els baixos nivells de qualificació professional i la lliure circulació de treballadors en el si de la Unió Europea, dur a terme un acord social que faci de la formació professional un instrument eficaç des del punt de vista econòmic i professional. Per a la millora de la productivitat econòmica de les Illes Balears i per a la consecució d'una societat cohesionada, cal escolaritzar i professionalitzar més els ciutadans i les ciutadanes de les Illes Balears. Dins d'aquest mateix context, la societat de les Illes haurà de fer un esforç complementari per a la consolidació del sistema universitari de les Illes Balears. Resulta una paradoxa el fet que a les Illes Balears, que tenen el PIB més alt de tot l'estat, tinguin també una de les taxes universitàries d'estudiants més baixes. Aquesta contradicció pot tenir efectes molt negatius per al futur de les Illes Balears.

En el segon apartat sobre consideracions i suggeriments específics, amb relació als diversos nivells del sistema escolar de les Balears, podem assenyalar els següents:

1. Una qüestió que resulta nova per afrontar per part del sistema educatiu de les Illes Balears -i que afecta fonamentalment les escoles públiques- es refereix a la integració d'immigrants. S'ha de tenir en compte que a les Illes Balears es reben sol·licituds d'escolarització al llarg de tot el curs escolar (més de mil l'any passat, en tots els nivells educatius). Aquesta realitat implica donar resposta a la realització de programes d'acollida, implementació de programes d'integració escolar dins les aules. Així mateix, també implica tenir en compte la distribució equitativa d'aquesta població entre l'escola pública i l'escola concertada. No hi ha cap dubte que la forma com es resolgui a nivell escolar la integració d'aquesta nova onada d'immigrants afectarà el conjunt de la societat de les Illes Balears, a nivell econòmic, social, cultural i lingüístic.

2. Un aspecte que si bé no presenta problemes significatius en el moment actual, pot plantejar en el futur alguna contradicció important en el sistema, és la relació entre l'escola pública i l'escola concertada, finançada amb fons públics. Efectivament, en aquest sentit, caldrà, per una part, que les escoles públiques donin, cada vegada més, serveis complementaris per als escolars i les seves famílies (acollida als matins, menjador escolar, serveis extraescolars, etc.) i per l'altra que s'impedeixi una segregació escolar i social, lligada a l'escolarització d'infants de diferents característiques entre les dues xarxes escolars. A més, i des d'aquesta mateixa perspectiva és important que l'escola pública defineixi, des de l'educació infantil fins a l'educació postobligatòria, una continuïtat lògica i coherent, en termes de projecte educatiu. Es tracta de treballar en la planificació integral de les dues xarxes educatives per tal d'aconseguir el màxim d'eficàcia educativa i social.

3. Un repte al qual caldrà donar una resposta en els propers anys a les Illes Balears és l'escolarització d'infants de 0 a 3 anys. S'ha de tenir en compte que, tant la mateixa evolució de la societat com la incorporació de la dona al mercat laboral, la conciliació de la vida familiar i laboral, etc., obligaran les administracions públiques a dur a terme una política educativa adreçada a aquest tram d'edat tan important, tant en termes educatius com de compensació sociocultural.

4. Un altre dels temes que s'ha de continuar treballant de forma rigorosa i adequada és l'ús de la llengua catalana al sistema educatiu. Es tracta de fer ús del català no només com a element de normalització, sinó també com a element de cohesió social i cultural. L'articulació social de la comunitat autònoma de les Illes Balears necessita evitar els conflictes lingüístics i apostar per un procés de convivència lingüística que possibiliti tant la normalització del català escolarment i socialment, com la consecució d'una societat que faci del multilingüisme i de la interculturalitat un element positiu i de riquesa.

5. Un aspecte que, si bé no és característic de les Illes Balears, necessita d'una atenció preferent en els diversos nivells -taxes d'escolarització, paper de la iniciativa pública i de la concertada, currículums educatius, rendiment escolar, convivència escolar, organització, etc.-, és l'educació secundària obligatòria i postobligatòria. Es tracta d'una qüestió clau per les conseqüències que pot tenir la resolució de la problemàtica d'aquest nivell educatiu des de la perspectiva de la inserció en el mercat de treball, de la cohesió social, de la seva sortida cap els estudis universitaris, etc. Fins i tot, en aquest mateix nivell educatiu, cal plantejar d'una altra manera la formació inicial i la contínua del professorat; una formació que ha d'anar dirigida més cap a aspectes socioeducatius i psicopedagògics.

6. Un aspecte que caldrà analitzar profundament és, sens dubte, l'impacte de la denominada Llei de qualitat sobre el sistema educatiu de les Illes Balears. Tot i que no és el moment de fer una anàlisi d'aquest projecte de llei i de les seves conseqüències, resulta evident que l'aplicació d'aquesta reforma educativa pot tenir importants efectes, tant des de la perspectiva de la consecució d'increments del nivell educatiu, com des de la perspectiva de processos d'exclusió i de segregació escolar i social. A més, la forma com s'apliqui aquesta llei, també, pot ser molt important pel que fa a les relacions entre l'escola pública i l'escola concertada. Es tracta d'un tema transcendent que caldrà seguir analitzant de forma progressiva i rigorosa.

7. Tot i que al llarg de l'apartat corresponent s'ha fet una anàlisi sobre la formació professional, és evident que per a un més ampli coneixement de la formació professional a la comunitat autònoma de les Illes Balears, caldria aprofundir en qüestions del tot imprescindibles que complementarien aquesta anàlisi. Queden aspectes pendents de revisió com ara és fer una avaluació més detallada sobre els mitjans educatius disponibles. Un dels indicadors de qualitat de l'ensenyament professional té a veure amb els mitjans educatius i professorat especialitzat existents, que han de ser suficients. Caldria valorar si es donen les condicions òptimes respecte dels recursos humans i mitjans educatius en general. Quant a aquest tema seria interessant comptar amb indicadors subjektius i arribar a valorar nivells de satisfacció per part dels responsables, professors, alumnes i la resta d'agents implicats. En aquest sentit hem d'assenyalar el següent:

A. Seria convenient valorar els objectius assolits des de la constitució d'espais de coordinació entre els agents implicats en la formació professional. Per exemple podríem aprofundir en les relacions establertes entre centres educatius i centres de pràctiques, el tipus de projectes que es duen a terme, el seu funcionament i resultats, el nivell de satisfacció etc.

B. Caldria fer una avaluació sobre l'èxit escolar a la formació professional, així com del grau d'inserció laboral. També restaria per fer una anàlisi de gènere sobre les diferències existents entre les opcions formatives que es trien i la relació existent amb la major o menor facilitat d'incorporació al mercat laboral.

C. Dit això, i tot partint d'aquesta valoració incipient de la formació professional a la comunitat autònoma de les Illes Balears, consideram adient destacar les oportunitats que es presenten: fonamentalment a nivell de legislació autonòmica consideram que el moment actual és òptim ja que facilita vies per millorar la qualitat de la formació professional; basta comprovar les passes que a nivell tècnic es donen en aquest sentit. Tot i així volem comentar una sèrie d'elements de feblesa que s'han de tenir presents i que s'assenyalen a continuació.

a. La taxa d'escolarització en l'ensenyament no obligatori -com s'ha dit en diversos apartats- és de les més baixes de l'Estat. Si consideram la importància de l'educació postobligatòria per a l'adquisició de competències i de desenvolupament de les capacitats de l'alumnat, podem afirmar que les Balears en aquest sentit es troba en una situació deficitària. La baixa taxa d'escolarització en formació professional pot repercutir en el nivell de formació de la població en un futur i contribuir a minvar la qualificació i competència dels recursos humans.

b. Una de les característiques més remarcables del sistema educatiu de l'Estat espanyol respecte de la majoria dels estats de la Unió Europea és el protagonisme de l'oferta privada, en la seva majoria sota el règim de concert educatiu¹⁰⁰. Hem destacat anteriorment una tendència molt accentuada en aquest sentit a la nostra comunitat autònoma. La gestió privada a les Balears es troba per damunt de la mitjana de l'Estat espanyol, però també és de les més baixes quant a l'oferta de formació professional.

c. El finançament públic suficient en formació professional i en educació en general garanteix un adequat tractament de les desigualtats i facilita una formació oberta i igual per a tothom. El pes excessiu de la formació professional i dels programes de garantia social sobre el sistema públic evidencia la distància existent entre l'ensenyament públic i el privat i entre els objectius de cada un d'aquests subsistemes.

d. Les taxes d'escolarització relativa dels alumnes immigrants als centres privats de formació professional són pràcticament inexistents. És aquesta una dada interessant que evidencia un cert tipus de desigualtat. És necessari garantir que totes les persones puguin gaudir dels recursos educatius necessaris per al seu desenvolupament personal i per a una integració social real. Donat que el fet migratori determina en part la nostra realitat social i educativa, és convenient tenir presents les dificultats que es presenten, així com els canvis necessaris que s'han de fer, sempre continuant amb la col·laboració amb institucions i entitats socials, per donar resposta a aquesta nova realitat.

8. L'educació d'adults a les Illes Balears presenta una realitat diversa i dispersa, des de la perspectiva del perfil del seu alumnat i de la seva problemàtica i s'hi ha de tenir en

¹⁰⁰Informe España 2002. Fundació Encuentro (pàg. 392-393).

compte la realitat de l'analfabetisme real i funcional de les Illes i els dèficits de capacitat professional i de nivell cultural. L'anàlisi, doncs, d'aquesta realitat, les tendències que es plantegen a nivell d'Europa sobre l'aprenentatge al llarg de la vida, les demandes i les necessitats de la societat de les Illes Balears obliguen, per una part, a repensar la tradicional educació d'adults i, per l'altra, a organitzar-la i reglamentar-la des d'uns altres paràmetres. En aquest sentit, i d'acord amb l'anàlisi realitzada, podem assenyalar una sèrie de conclusions i de propostes:

a) Cal redefinir de forma progressiva, però clara, la nova concepció de l'educació d'adults en el context de l'aprenentatge al llarg de tota la vida i de les noves necessitats educatives emergents d'una societat en canvi.

b) Cal dur a terme una nova organització legal de l'educació d'adults a la comunitat autònoma de les Illes Balears, com a primera passa per poder reorganitzar aquest sector educatiu.

c) Caldrà dur a terme, d'acord amb aquesta nova regulació legal, un mapa de necessitats i una proposta de recursos que donin resposta als objectius que s'han d'aconseguir.

d) És necessari potenciar la col·laboració entre la Conselleria d'Educació i altres administracions públiques amb competències en la formació d'adults, com són les administracions locals i en especial la Conselleria de Treball, per tal de donar un servei el més adient possible tot tenint en compte les característiques del mercat laboral i les característiques dels grups o sectors socials amb carències i necessitats de formació bàsica o amb dificultats per a la inserció laboral. En aquest mateix context de col·laboració, cal integrar-hi la Universitat de les Illes Balears, tot tenint en compte les diverses iniciatives existents a la Universitat Oberta, de la Universitat Oberta per a Majors o a altres accions de caire sociocultural.

e) Facilitar i promoure l'educació de les persones adultes amb la presentació de programes educatius personalitzats mitjançant la utilització de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació: educació presencial, educació a distància i educació informatitzada.

9. Encara que les ensenyances de règim especial no tenen una gran importància en xifres a les Illes Balears, malgrat els processos de canvi que es perceben de cada vegada d'una forma més evident, s'ha d'assenyalar que ens trobam davant una sèrie d'iniciatives que podran donar una nova realitat a aquest tipus d'ensenyament. En aquest sentit existeix la necessitat de consolidar el Conservatori Superior de Música de les Illes Balears cap a una millora de la seva qualitat musical, d'estendre les escoles d'idiomes arreu de totes les Illes i pobles de Mallorca, per la qual cosa s'hauran d'optimitzar les infraestructures i els recursos humans existents, i reorganitzar i impulsar definitivament els altres ensenyaments de règim especial, etc. En qualsevol cas, resulta evident la necessitat de resituar aquest tipus d'ensenyament en el marc del sistema educatiu no universitari i universitari i de seguir impulsant aquest tipus d'ensenyament, tant per raons professionals i acadèmiques, com culturals i socials. Tanmateix, l'esforç recau amb relació a aquests ensenyaments fonamentalment sobre la iniciativa pública autònoma.

10. La valoració sintètica de la Universitat de les Illes Balears mostra una universitat de dimensions reduïdes, però amb una bona capacitat de recerca i una acceptable gestió dels recursos. No disposam de dades per poder valorar la qualitat de la docència, però els titulats de la UIB tenen una bona capacitat d'inserció laboral. Així doncs, i d'acord amb l'anàlisi realitzada, cal tenir en compte les següents actuacions:

a) Els reptes oberts, com ara la resposta a les noves necessitats formatives, el seu paper a la dinàmica sociocultural de la comunitat autònoma, la presència a les illes menors, la seva posició internacional o l'ambientalització del campus, tots aquests reptes són en procés de millora. La renovació dels estatuts de la universitat i dels òrgans de Govern, previstos per la LOU, no han de posar en perill aquests processos, ans al contrari, els han d'impulsar decididament.

b) El repte de la qualitat a la situació actual, amb un canvi legal d'imprevisibles conseqüències, s'ha abordat des de la realització d'un Pla estratègic que defineix un ampli conjunt d'objectius estratègics. Els resultats del pla depenen de molts de factors i s'observaran en els propers anys.

c) Per la seva banda, des del Govern de les Illes caldria continuar potenciant la universitat pública com l'única capaç de donar resposta a aquestes demandes perquè prioritza l'interès de la societat per sobre d'interessos privats, i revalorar la imatge pública de la UIB. Igualment s'haurien de plantejar els següents reptes, a través d'una col·laboració institucional entre l'Administració autonòmica, la societat de les Illes, a través del Consell Social, i la comunitat universitària:

-Contribuir a la creació d'un espai comú europeu d'educació superior i impulsar l'aplicació de les propostes de la Declaració de Bolònia.

-Facilitar l'ampliació de l'oferta formativa, com s'ha fet en aquests darrers anys; i vetllar per la millora de la qualitat en els diferents àmbits d'activitat de la universitat.

-Millorar el finançament de la UIB per arribar als nivells mitjans de l'Estat. Desenvolupar un model de finançament suficient i equitatiu que ens situï en els nivells del nostre entorn: passar de l'1,1% del PIB a l'1,6 % del PIB en despesa pública per a educació superior.

-Continuar el millorament i dignificació salarial. A més d'atendre les demandes del PDI i del PAS per configurar una carrera acadèmica i administrativa, respectivament. Crear mecanismes de selecció per al personal contractat que preveu la LOU que compleixin els requisits de publicitat, mèrit i capacitat, tot respectant el dret de la universitat a triar el seu personal, un dels criteris bàsics de l'autonomia universitària.

-En R+D, augmentar fins al 0,9% del PIB l'actual 0,55%.

-Articular mecanismes vàlids d'avaluació i millora de la qualitat de la tasca docent i investigadora, perquè no siguin només controladors o classificadors sinó que donin facilitats per al millorament. Aquest repte, almenys en part, es pot desenvolupar, tot donant suport a la recent creada Agència de la Qualitat Universitària de les Illes Balears.

d) No obstant aquestes mesures de caire estructural universitari, resulta evident que la UIB, en el marc de les reformes normatives internes i en el context de la construcció de l'espai universitari europeu i la progressiva competència entre universitats, haurà de dur a terme importants canvis a nivell organitzatiu, a nivell de docència, a nivell de recerca o a nivell de difusió cultural i social, que possibilitin una millor situació de la UIB amb relació a la resta de les universitats espanyoles i europees, de forma fonamental.

e) Tot respectant l'actual model de Govern d'autonomia col·legiada, fer propostes que racionalitzin i millorin l'eficàcia de la gestió i que augmentin la qualitat de la representació en els òrgans de participació.

4. HABITATGE

4.1. PANORAMA GENERAL: L'HABITATGE A ESPANYA¹⁰¹

La renovació del parc d'habitatges a Espanya durant la darrera dècada ha estat molt important. El creixement de l'estoc ha passat de 17.160.175 habitatges l'any 1991 a 21.111.754 l'any 2001. Malgrat que en els darrers anys s'han mostrat símptomes de desacceleració en el ritme d'edificació, producte del reajustament dels elevats volums de producció de períodes anteriors i de l'afebliment de la demanda de segones residències.

L'any 2001, el nivell d'acabament d'habitatges ha estat només un 5,7% inferior a l'observat l'any anterior, tot i l'elevat nombre d'habitatges iniciats a Espanya, que assolí un total de 561.186 unitats.

Encara que aquest creixement de l'estoc d'habitatges podria fer pensar en una situació satisfactòria, si tenim en compte l'evolució del parc d'habitatges en funció del seu ús, el mercat nacional presenta un elevadíssim percentatge d'habitatges secundaris i buits, i, per això, la relació entre el parc d'habitatges i el nombre d'habitants és poc significativa, i s'arriben, fins i tot, a produir desajusts importants quant les necessitats reals d'habitatges.

El nombre total d'habitatges a Espanya se situa prop dels 21 milions, dels quals 13,1 milions corresponen a llars utilitzades com a habitatge habitual. La resta, devers 7 milions, és a dir, una tercera part del total (34%), es destinen a segones residències o estan desocupats, xifra que s'ha incrementat en 1,5 milions en els darrers deu anys.

¹⁰¹En aquest apartat es fa un recull d'aquells aspectes sobre l'habitatge destacats per la "Memoria sobre la situación socioeconómica y laboral de España en 2001", aprovada en la sessió extraordinària del Ple del CES del Regne d'Espanya celebrat el 29 de maig del 2002, pàg. 560-586.

La presència dels habitatges principals ha disminuït notablement i ha passat de representar el 94% del parc l'any 1950, al 64% en l'actualitat, per l'increment del pes en el parc residencial dels habitatges desocupats (12 punts percentuals) i dels habitatges secundaris (15 punts percentuals).

Quant al règim de tinença, la propietat de l'habitatge habitual és, avui en dia, absolutament predominant (82%). Espanya, juntament amb Grècia i Irlanda, se situen al capdavant dels països europeus en aquest règim de tinença.

L'any 1950 la situació era la contrària, és a dir, el pes de l'habitatge de lloguer superava el de l'habitatge en propietat. De llavors ençà, el lloguer ha perdut importància com a règim de tinença, com a conseqüència d'una normativa que congelà els lloguers. La posterior alliberació, a partir de l'anomenat decret Boyer, va crear un mercat dual de lloguer, que tampoc no va incentivar el desenvolupament d'una oferta àmplia i estructurada. Finalment, la darrera reforma del 1994¹⁰², tot i que va establir les condicions per a un desenvolupament més equilibrat d'aquest mercat, ha coincidit en el temps amb una sèrie de factors, com ara la generosa desgravació fiscal per la compra, el favorable desenvolupament del finançament hipotecari, l'escassa i mala oferta de lloguers i les seves elevades taxes d'inflació, que han aprofundit en la tendència a l'habitatge en propietat. Aquestes circumstàncies i l'elevat preu dels lloguers en la major part dels mercats espanyols han facilitat que la majoria de la població espanyola s'hagi decantat per la propietat enfront del lloguer, ja que sovint l'import mensual dels lloguers supera l'import a pagar pels crèdits hipotecaris. (vegeu quadre III-76).

QUADRE III-76.

Preu del lloguer de l'habitatge lliure per comunitats autònomes, 1999

Comunitats autònomes	Habitatge nou	Habitatge usat
	(pessetes per metre quadrat i mes)	
Andalusia	661	470
Aragó	617	448
Astúries	870	619
Balears	706	445
Canàries	716	497
Cantàbria	842	619
Castella i Lleó	742	556
Castella-La Manxa	620	472
Catalunya	800	537
Extremadura	575	401
Galícia	666	504

¹⁰² Llei 29/1994, de 24 de novembre, d'arrendaments urbans.

Madrid	1.344	940
Múrcia	656	403
Navarra	833	578
C. Valenciana	637	411
País Basc	1.141	834
La Rioja	697	559

Font: Anuari Estadístic del Mercat Immobiliari espanyol, 2000. CES, Memòria sobre la situació socioeconòmica y laboral, 2001. Pàg. 563.

D'altra banda, la baixa rendibilitat i l'elevat risc existent davant de possibles impagats limiten l'atractiu del lloguer de l'habitatge com a manera d'inversió institucional i encongeixen encara més aquest mercat, que queda atès en la seva major part per petits inversors privats.

Així les coses, el parc d'habitatges de lloguer és insuficient, no cobreix de forma adequada les necessitats existents i constitueix un mercat estret amb dèficit d'oferta i dificultats d'accés com a resultat dels alts preus vigents. Contràriament, la seva expansió i consolidació implicaria importants beneficis: milloraria la mobilitat laboral, ampliaria les opcions de consum d'habitatges per les famílies i permetria almenys l'accés temporal a un habitatge a un segment de la població que d'altra manera no podria gaudir-ne i, per últim, generaria noves alternatives d'inversió per als agents econòmics.

Pel que fa a la política d'habitatge social, els resultats no es desenvolupen amb la intensitat necessària per afrontar la demanda d'un mercat protegit, en el qual teòricament més del 50% de les famílies espanyoles reunirien les condicions per a l'accés a aquestes ajudes. Tot això, malgrat que aquestes actuacions suposin un percentatge moderat del volum total d'ajudes i sense oblidar l'efecte positiu en la contenció dels preus de l'habitatge lliure i de la inflació que té la promoció d'aquest tipus d'habitatges.

La dècada dels anys setanta va presentar un acusat i continu descens de l'habitatge de protecció oficial. L'encariment de l'habitatge lliure, la manca de sòl i la fixació d'un preu poc realista per als habitatges de protecció oficial han pogut motivar aquest escàs resultat. Però, és sobretot, durant els darrers anys quan els habitatges de protecció tenen l'abast més reduït de la seva història (un 12% l'any 2000).

El comportament dels preus de l'habitatge a Espanya es caracteritza per registrar augments àmpliament superiors als salaris i als preus al consum en les etapes d'expansió immobiliària (1985-91 i 1998-2001), mentre que en els períodes de recessió creixen més en línia amb els increments de l'índex de preus al consum.

L'alentiment del ritme de creixement del treball i la contenció que es produeix als salaris reals, en un entorn de moderació de la demanda i de desacceleració de l'activitat econòmica, semblen ser poc sostenibles amb els ritmes de creixement dels preus immobiliaris observats l'any 2001.

El manteniment de l'expansió del sector immobiliari contrasta amb la tònica general actual d'alentiment de l'economia espanyola. La moderació actual de les expectatives

econòmiques no ha impedit que els preus de l'habitatge mantinguin la seva tendència alcista, ja que, tot i l'elevada oferta existent en el mercat, la demanda es manté vigorosa.

Els factors més rellevants per explicar aquesta situació són: el descens de les rendibilitats dels fons d'inversió, el perfil negatiu de la borsa i l'"efecte euro", que atreuen cap al sector immobiliari uns fluxos d'estalvi que cerquen inversions alternatives.

Quant al preu de l'habitatge, val a dir que la divergència de preus mitjans de l'habitatge estan en funció de la seva antiguitat, grandària i localització territorial. L'any d'antiguitat determina en gran mesura el preu de l'habitatge. En les dues darreres dècades, tret dels moments de menor creixement econòmic, els augments de preus han estat generalitzats i han arribat tant als habitatges usats com als de nova construcció, cosa que implica que la tònica alcista de l'oferta de nova construcció afecti els preus del conjunt del parc immobiliari. De fet, l'any 2001, el preu de l'habitatge usat ha mantengut una taxa de creixement més elevada que l'observada en l'habitatge de nova construcció.

L'habitatge nou és l'any 2001, de mitjana, un 21% més car que l'usat. Aquesta relació s'ha mantengut pràcticament constant en l'últim quadrienni i s'allunya així de les diferències superiors al 30% que existien entre els preus d'ambdós tipus d'habitatge abans del 1992.

Pel que fa a la grandària, el preu per metre quadrat de l'habitatge no guarda una proporció estricta amb la seva superfície. De fet, el preu més elevat correspon als habitatges més petits i decreix d'acord amb l'augment del nombre de metres quadrats (fins als 120 m²). L'evolució dels preus més alcista a mesura que es redueix la grandària és reflex de l'evolució en la composició de les llars a Espanya en les darreres dècades.

Amb les dades del 2000, el preu per metre quadrat més elevat correspon efectivament als habitatges més petits, els de menys de 60 metres quadrats (196.800 ptes./m²) i el més baix als de major grandària (136.400 ptes./m² per als habitatges de més de 150 m²). La diferència entre ambdós extrems és superior a un 44%. En el darrer any, l'habitatge predominant continua sent el que té una superfície entre 90 i 120 metres quadrats construïts.

La localització territorial dels habitatges és el factor que més afecta quant a la divergència dels preus mitjans del metre quadrat. Així, la intensitat de la demanda de l'habitatge, els diferents submercats, la major o menor oferta, les diferents tipologies d'habitatges, així com la funció de segregació social en el territori que compleix aquest equipament bàsic, determinen que, no només entre ciutats sinó també al seu interior, les divergències de preus siguin molt importants.

Tal i com va passar l'any 2000, el 2001, el preu per metre quadrat més elevat dels habitatges correspon al País Basc, mentre que Extremadura és on es presenta el preu més baix (vegeu quadre III-77).

QUADRE III-77.

Evolució del preu per metre quadrat de l'habitatge, 1998-2001

Comunitats autònomes	1998	1999	2000	2001	00/01
	(pessetes/m ² construït)				
Andalusia	90,1	97,9	110,4	128,3	16,2
Aragó	97,1	109,4	128,0	146,1	14,1
Astúries	109,3	120,1	132,1	145,1	9,9
Balears	123,3	155,5	191,8	226,3	18,0
Canàries	119,0	137,2	160,2	181,8	13,5
Cantàbria	118,1	128,1	145,8	168,7	15,7
Castella i Lleó	112,8	121,3	136,3	150,7	10,6
Castella-La Manxa	75,7	79,6	86,5	95,9	10,9
Catalunya	146,6	168,4	194,6	225,0	15,6
C. Valenciana	87,5	97,0	109,8	124,5	13,5
Extremadura	67,4	71,1	76,3	84,0	10,2
Galícia	99,1	102,1	110,0	119,0	8,2
Múrcia	74,7	79,9	89,5	104,3	16,5
Madrid	181,7	195,6	224,1	267,1	19,2
Navarra	125,9	138,4	161,3	188,9	17,1
País Basc	166,8	194,7	235,4	274,6	16,7
La Rioja	99,4	112,2	131,6	154,1	17,1
Àrees geogràfiques					
Madrid	209,1	225,3	259,2	308,6	19,1
Madrid i àrea d'influència	184,0	198,1	227,2	271,0	19,3
Barcelona	200,0	233,2	271,9	319,2	17,4
Barcelona i àrea d'influència	169,7	196,4	228,6	266,7	16,7
Municipis de 100.000 a 500.000 hab.	129,4	145,6	168,1	193,4	15,1
Municipis de menys de 100.000 hab.	95,3	104,3	118,0	134,2	13,7
Municipi de 500.000 a 999.999 hab.					
València	105,9	116,2	129,6	145,4	12,2
Sevilla	113,9	123,8	140,3	171,1	21,9
Saragossa	115,8	132,4	157,9	183,3	16,1
Màlaga	99,4	111,7	131,8	160,5	21,8
Mitjana nacional	119,2	131,8	150,9	173,0	15,4

Àrea d'influència de Barcelona: Badalona, Cerdanyola del Vallès, Granollers, Hospitalet de Llobregat, Mataró, Tarrassa

Àrea d'influència de Madrid: Alcalà de Henares, Alcobendas, Alcorcón, Fuenlabrada, Getafe, Leganés, Majadahonda,

Móstoles, Parla, Pozuelo de Alarcón, Las Rozas de Madrid.

Font: *Ministeri de Foment, Butlletí Estadístic. CES, Memòria de la situació socioeconòmica i laboral, 2001. Pàg. 568.*

En termes d'unitat d'habitatge equival a dir que un habitatge tipus de 100 metres quadrats costaria al País Basc més del 28 milions de pessetes, mentre que a Extremadura el preu seria de 8,6 milions de pessetes. Les comunitats autònomes que registren preus per sobre del preu mitjà nacional són, com l'any anterior: les Illes Balears, Canàries, Catalunya, Madrid, Navarra i al País Basc. En la resta de les regions els preus són més baixos, i fins i tot en algunes, com Extremadura, Castella-La Manxa i Múrcia són un 51%, 40% i 45% inferiors al preu mitjà nacional. S'ha de destacar l'important increment dels preus de l'habitatge de manera pràcticament generalitzada en totes les comunitats autònomes durant aquest any 2001, i de forma més acusada, amb taxes de creixement per sobre de la mitjana nacional (15,4%), a Madrid i a les Illes Balears.

Des del 1998, els preus mitjans dels habitatges creixen de manera molt acusada a les Illes Balears i al País Basc, on les taxes de creixement en aquest període superen en 38 i 20 punts percentuals el creixement de la mitjana nacional en aquest període (45,1%). Altres regions com ara Aragó, Canàries, Catalunya, Madrid, Navarra i La Rioja presenten també variacions superiors a la mitjana nacional. Tanmateix, l'increment registrat pels preus de l'habitatge durant aquest cicle expansiu és bastant més reduït que el nacional a Galícia, Extremadura, Castella i Lleó, Castella-La Manxa i Astúries. A la resta, els creixements s'assemblen a l'increment nacional.

L'anàlisi dels preus d'acord amb la grandària dels municipis mostra que tot i que secularment els preus més elevats han estat a Madrid, els increments registrats en el darrer cicle alcista són més elevats a Barcelona (59,6%) que a Madrid (47,6%).

D'altra banda, si es comparen els preus de les quatre ciutats de més de mig milió d'habitants amb la mitjana nacional, tres d'elles es troben per sota d'aquesta mitjana i presenten diferències d'un 1,3% i un 7,2%, en el cas de Sevilla i Màlaga, i d'un 16% a València. Per això, tampoc en el seu conjunt el nivell de preus d'aquestes aglomeracions urbanes (164.277 ptes./m²) no assoleix la mitjana nacional.

A la resta de municipis d'Espanya, els nivells més alts de preus, per sobre de la mitjana nacional, es registren en aquells amb una població compresa entre els 100.000 i 500.000 habitants amb uns preus mitjans de 193.400 ptes./m². Entre els quals s'inclouen alguns dels municipis on els preus l'any 2000 es troben entre els més elevats del país; és el cas de Sant Sebastià, la ciutat més cara d'Espanya, i també d'altres ciutats del nord com Vitòria, Bilbao, Burgos i Pamplona.

Tot i l'augment de preus, la demanda immobiliària l'any 2001 s'ha vist afavorida pels continus descensos dels tipus hipotecaris que han permès que la capacitat de pagament de les famílies espanyoles hagi millorat al llarg de l'any (l'IRPH per al conjunt de les entitats va disminuir prop de 150 punts bàsics i se situà en el mes de desembre en un 3,29%). El tipus d'interès mitjà efectiu anual aplicat per la banca, també d'acord amb l'IRPH que elabora el Banco de España, es va situar a finals d'any en el 4,68% i el de les caixes d'estalvi en el 5,02%.

L'any 2001, tot i l'increment de preus, el vigor de la demanda de l'habitatge s'ha vist esperonat per un major pes de l'adquisició de l'habitatge com a font d'inversió, gràcies a

l'efecte de la incorporació de l'euro, els més baixos tipus d'interès, la major duració dels terminis d'amortització dels crèdits hipotecaris, el descens de les rendibilitats dels fons d'inversió i el perfil negatiu de la borsa.

Encara que els tipus d'interès hagin caigut, les contínues revaloracions immobiliàries per sobre dels increments salarials en els darrers quatre anys han deteriorat la relació entre els preus de l'habitatge i els ingressos familiars. Així, l'esforç familiar per accedir a l'habitatge torna a empitjorar. Actualment una família ha de destinar el 43,4% de la seva renda bruta anual per adquirir un habitatge de tipus mitjà mentre que l'any 2000 el grau d'esforç era d'un 39,8%. (vegeu quadre III-78).

QUADRE III-78.

Accesibilitat de l'habitatge, 1992-2001				
Any	Preu/Renda	Esforç sobre el salari (%)		Vivenda adquirible
		Brut	Net	
1992	4,7	63,8	52,6	-
1993	4,4	49,5	38,6	-
1994	4,2	44,0	34,4	-
1995	4,2	45,4	36,0	-
1996	4,1	37,6	30,0	-
1997	4,0	32,7	26,3	12,0
1998	4,1	32,2	26,0	13,2
1999	4,4	32,7	26,5	14,6
2000	4,9	39,8	32,1	13,4
2001	5,5	43,4	35,0	14,2

Salari: Mitjana d'ingressos totals indústria i serveis, INE.

Preu m²: Valor de taxació mitjana del m² construït, Ministeri de Foment.

Esforç brut: percentatge dels ingressos bruts que suposa el pagament de les quotes mensuals d'un préstec pel 80% del preu de la vivenda a tipus d'interès de mercat en termini de 15 anys.

Esforç net: Esforç brut menys desgravacions fiscals a les quals un comprador d'habitatge té dret.

Font: BBVA, Situació Immobiliària, març 2002. CES, Memòria de la situació socioeconòmica y laboral, 2001. Pàg. 573.

La capacitat d'endeutament o, el que és el mateix, la capacitat de finançament, s'ha incrementat lleugerament. Així, si l'any 2000 una família mitjana podia accedir a un habitatge de 13,4 milions mitjançant un crèdit hipotecari, avui en dia podria accedir a un habitatge de 14,2 milions, mentre que un habitatge de tipus i grandària mitjans a preu de mercat costa 17 milions, dos milions més que l'any anterior.

En els darrers quatre anys, els habitatges s'han revalorat per sobre del 45% en el conjunt nacional. Aquests anys de creixement en els preus han ampliat l'esclletxa existent entre la majoria de les comunitats autònomes pel que fa als preus immobiliaris, però tampoc l'evolució salarial en aquests anys no ha estat homogènia en l'espai, cosa que ha fet que es produeixi una major polarització en la capacitat de compra entre les comunitats autònomes.

Les comunitats autònomes que presenten majors nivells salarials semblen reflectir, a la vegada, preus més elevats de l'habitatge, excepte en els casos d'Astúries i Aragó. Igualment es pot observar (vegeu quadre III-79) que les diferències regionals en els preus dels habitatges són superiors a les diferències interterritorials en termes de salari mitjà. El preu més elevat, que correspon al País Basc, es va situar 59 punts per sobre de la mitjana nacional, i el més baix, que es donà a Extremadura, 52 punts per sota. En canvi, el salari més alt, també al País Basc, es va situar 22 punts per sobre de la mitjana, i els més baixos, corresponents a Canàries i Extremadura, 18 punts per sota.

QUADRE III-79.

Preus de l'habitatge i salaris mitjans, 2001

Comunitats autònomes	Cost laboral/hora efectiva	Preus de l'habitatge
		(mitjana nacional = 100)
Andalusia	90,3	74,2
Aragó	102,1	84,5
Astúries	101,8	83,9
Balears	86,4	130,7
Canàries	82,1	105,1
Cantàbria	93,0	97,5
Castella i Lleó	95,0	87,1
Castella-La Manxa	83,3	55,4
Catalunya	106,9	130,1
C. Valenciana	90,8	72,0
Extremadura	82,2	48,6
Galícia	86,2	68,8
Madrid	116,5	154,4
Múrcia	82,9	60,3
Navarra	112,2	109,2
País Basc	121,7	158,8
La Rioja	93,1	89,1

Font: *Ministeri de Foment, Butlletí Estadístic; INE, Índex de costs laborals. CES, Memòria de la situació socioeconòmica y laboral, 2001. Pàg. 574.*

Aquestes divergències interregionals, que es mantenen des del 1998, es veuen aguditzades en el cas de les comunitats insulars en els darrers anys per la incidència que la demanda de segones residències té sobre els preus residencials, en unes regions en les quals el nivell salarial es troba per sota de la mitjana nacional.

Això fa que sigui Balears la comunitat autònoma on es dona l'esforç brut més elevat de tot l'Estat, per davant del País Basc, Madrid, Navarra i Catalunya. (vegeu quadre III-80).

QUADRE III-80.

Accesibilitat a l'habitatge per comunitats autònomes, 2000-2001

Comunitats autònomes	Esforç brut (% salari brut)		Habitatge adquirible (milions de pessetes)		Habitatge mercat	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Andalusia	31,7	35,2	12,2	14,3	11,0	12,8
Aragó	35,5	36,4	12,7	15,8	12,8	14,6
Astúries	32,6	33,9	14,4	16,9	13,2	14,5
Balears	52,9	63,0	12,5	14,2	19,2	22,6
Canàries	48,7	53,7	11,5	13,4	16,0	18,2
Cantàbria	42,8	42,9	11,9	15,5	14,6	16,9
Castella-la Manxa	26,7	28,7	11,5	13,2	8,7	9,6
Castella i Lleó	40,9	39,3	11,8	15,1	13,6	15,1
Catalunya	52,5	54,2	13,0	16,4	19,5	22,5
C. Valenciana	32,1	34,9	12,1	14,1	11,0	12,5
Extremadura	23,5	25,5	11,5	13,0	7,6	8,4
Galícia	33,5	34,4	11,7	13,8	11,0	11,9
Madrid	50,2	57,1	15,6	18,5	22,4	26,7
Múrcia	29,8	33,0	10,5	12,5	8,9	10,4
Navarra	43,4	44,1	12,9	16,9	16,1	18,9
País Basc	56,7	57,7	14,4	18,8	23,5	27,5
La Rioja	39,6	41,7	11,6	14,6	13,2	15,4
Mitjana nacional	39,4	43,2	13,4	14,2	15,1	17,4

Font: BBVA. Situació Immobiliària, març del 2002. CES, Memòria de la situació socioeconòmica y laboral, 2001. Pàg. 575.

Igualment, el diferencial existent entre la capacitat de compra i els preus existents en el mercat l'any 2001 presenta diferències regionals. Les majors diferències entre el preu d'un habitatge de tipus mitjà adquirible per una família i el que costa un habitatge tipus mitjà al mercat, es produeix en aquestes cinc comunitats: País Basc (8,7 milions), Illes Balears (8,4 milions), Madrid (8,2 milions), Catalunya (6,1 milions) i Canàries (4,8 milions). No obstant això, en totes les comunitats la capacitat de finançament ha incrementat respecte de l'any anterior, és a dir, l'habitatge adquirible en aquestes comunitats és entre dos i quatre milions més car que l'any 2000.

4.1.1. POLÍTIQUES DE SUPORT A L'HABITATGE

L'any 2001 s'han duit a terme diverses iniciatives polítiques en les quals s'ha prestat especial atenció a les necessitats d'habitatge: disseny del Pla d'habitatge 2002-2005 i aprovació de dos plans d'acció en els quals, entre els seus objectius i línies d'actuació, es comprenen diferents mesures dirigides a l'habitatge: el Pla nacional d'acció per a la

inclusió social i el Pla integral de suport a la família.

4.1.1.1. El Pla d'habitatge 2002-2005

Dins de l'àmbit d'aquest pla es contemplen les següents actuacions:

- 1) Promoció d'habitatges de nova construcció subjectes a règims de protecció pública.
- 2) Cofinançament de la promoció d'habitatges qualificats de promoció pública a través dels convenis subscrits amb les comunitats autònomes.
- 3) Adquisició d'altres habitatges existents, lliures o de protecció pública, en els supòsits establerts.
- 4) La rehabilitació d'àrees urbanes d'edificis i d'habitatges.
- 5) La urbanització del sòl per a la seva immediata edificació, amb destí predominant a la promoció d'habitatges de protecció pública.
- 6) Promoció d'allotjaments declarats protegits, que constitueixin fórmules intermèdies entre l'habitatge individual i la residència col·lectiva.

El Pla determina una categoria única d'habitatge protegit, per a la qual s'exigeix, d'una banda, un preu bàsic a nivell nacional (l'any 2002, 623,77 € per metre quadrat de superfície útil), incrementable per les comunitats autònomes en un màxim de 1,56 vegades, en el cas de venda, i en 1,25 vegades en el cas de lloguer; i de l'altra, una superfície útil màxima que es preveu en 90 metres quadrats en general i particularment, en 120 metres quadrats per a les famílies nombroses a les quals s'hauria de reservar el 15% dels habitatges de cada promoció.

Per a l'accés al finançament qualificat es requereix que els beneficiaris compleixin una sèrie de condicions generals com ara la no-disposició de cap altre habitatge de protecció pública, o lliure, en la mateixa localitat, que excedeixi de determinats valors; no superar el nivell d'ingressos familiars màxims establerts i no haver gaudit dels ajuts d'emparament d'altres plans estatals d'habitatge en els deu anys anteriors, tret dels casos de canvi de localitat de residència o necessitat d'una família nombrosa d'un habitatge de major superfície.

El finançament qualificat de les actuacions qualificades o declarades com a protegides per les comunitats autònomes admet diverses modalitats: préstecs qualificats o ajudes econòmiques directes (subsídies, subvencions i ajudes a l'entrada).

El Pla preveu, a més, un sistema qualificat per al primer accés a l'habitatge en propietat, per a ús propi de l'habitatge sempre que els ingressos familiars dels beneficiaris no superin en 4,5 vegades el SMI.

Tot atenent al tipus d'actuació protegida, el RD 1/2002, d'11 de gener, regulador de les mesures de finançament de les actuacions protegides en matèria d'habitatge i sòl del Pla 2002-05, estableix les característiques específiques següents:

4.1.1.2. Habitatges de protecció pública de nova construcció

La quantia màxima en els préstecs qualificats ascendeix a un 80% del preu màxim de venda o adjudicació del valor d'edificació sumat al del sòl. Aquest préstec es preveu tant per als promotors com per als que adquireixen o adjudicataris, bé directament o per subrogació en el préstec del promotor. Quant al termini d'amortització, es fixa en vint anys, prorrogables per altres dos més, previ acord entre l'entitat financera i el prestatari, en cas d'interrupció temporal del pagament de quotes a causa de situacions d'atur.

Per al primer accés a l'habitatge en propietat es regulen els subsidis de les quotes dels préstecs qualificats. De manera alternativa o complementària, s'estableix l'ajuda estatal directa a l'entrada (AEDE), en la seva quantia bàsica, destinada a facilitar el pagament de l'entrada corresponent al preu de venda o adjudicació de l'habitatge, mitjançant el pagament d'un percentatge sobre el seu preu total.

Juntament amb l'esmentada quantia bàsica d'AEDE, el Pla contempla una quantia especial, que implica el pagament addicional d'una determinada quantitat als beneficiaris que reuneixin alguna o diverses de les circumstàncies establertes (joves, fins a 35 anys d'edat; família nombrosa i altres circumstàncies).

4.1.1.3. Arrendament

El finançament d'actuacions destinades a l'arrendament implica la vinculació de l'habitatge a aquest règim d'ús durant un termini de 10 a 25 anys, segons el període d'amortització del deute. Aquest termini és determinant, així mateix, per a la fixació de la renda anual màxima, establerta en un 4% del preu de l'habitatge quan el préstec qualificat tengui un termini d'amortització de 25 anys, i en un 7% quan el préstec sigui a 10 anys.

El Pla, a més, preveu dos importants aspectes respecte de les actuacions dirigides a l'arrendament de l'habitatge protegit de nova construcció: d'una banda, la possibilitat de la seva edificació sobre sòls en règims de cessió del dret de superfície; i per l'altra, l'alternativa dels promotors d'alienar aquests habitatges, en qualsevol moment del període de vinculació, a nous titulars, incloses societats o fons d'inversió immobiliària, els quals se subrogarien en els seus drets i obligacions.

4.1.1.4. Rehabilitació d'àrees urbanes, edificis i habitatges

El Pla finança, igualment, les actuacions dirigides a la rehabilitació d'àrees urbanes, edificis i habitatges. L'objecte de les primeres resideix en la revitalització d'àrees integrades, zones o barris en procés de degradació; en els edificis s'ha de cercar tant la seva adequació estructural o funcional com la remodelació que modifiqui la superfície útil dels habitatges o el seu nombre; i, finalment, la rehabilitació d'habitatges té com a finalitat dotar-los de condicions mínimes d'habilitat.

4.1.1.5. Urbanització de sòl

El finançament protegit del sòl contempla com a actuació general la urbanització per a la immediata edificació, sempre que el seu destí predominant sigui la promoció d'habitatges subjectes a règims de protecció pública.

De manera específica, el Pla contempla, igualment, la figura de les "àrees d'urbanització prioritària", com aquelles en les quals el percentatge d'edificabilitat destinat a habitatges protegits s'elevi al 75%.

Com a condicions necessàries, s'hi estableix que el promotor ha d'acreditar el seu dret per urbanitzar sobre el sòl, iniciar la construcció dels habitatges en un termini màxim de tres anys i adjuntar memòria de viabilitat tecnicofinancera i urbanística del projecte.

4.1.1.6. L'habitatge en el Pla nacional d'acció per a la inclusió social del Regne d'Espanya

En matèria d'habitatge, aquest pla, inserit en l'estratègia europea per a la inclusió social definida en el Consell Europeu de Niça, avala les actuacions dutes a terme, en aquest sector en els diferents plans estatals, autonòmics i locals.

Entre les seves línies d'actuació per al període 2001-03 es troben l'impuls dels plans integrals i comunitaris per a barris degradats i zones de transformació social, la reorientació de les activitats de les escoles taller i cases d'ofici cap a la rehabilitació d'habitatges i la creació d'agències d'intermediació social per a lloguers específics, amb garantia municipal i assegurança de responsabilitat.

Quant a la promoció d'habitatges per a joves, aquest pla proposa incentivar l'habitatge de lloguer i els ajuts directes a l'entrada, així com programes experimentals d'apartaments de petites dimensions per a joves amb ingressos reduïts.

4.1.1.7. L'habitatge en el Pla integral de suport a la família 2001-04

Aquest pla comprèn diverses mesures d'orientació política, i la seva estratègia, definida com a integral, inclou mesures dirigides a avançar en l'efectiva conciliació de la vida laboral i familiar, millorar la qualitat de vida i garantir la continuïtat demogràfica o relleu generacional. A més, entre les seves línies estratègiques es troben tant la política fiscal i de rendes, com la política d'habitatge.

Així, respecte de la primera, el Pla inclou que en el marc de la propera reforma de l'IRPF es procedeixi a millorar el tractament fiscal del lloguer d'habitatges amb l'objecte d'augmentar-ne l'oferta, reduir el seu preu i estimular l'arrendament de l'elevat nombre d'habitatges desocupats.

Per a la política d'habitatges, el Pla de suport a la família proposa, de manera addicional al Pla d'habitatge 2002-05, les mesures següents: dirigir i incrementar l'oferta d'habitatges protegits a les famílies amb menors nivells de renda; adequació de les caracte-

rístiques dels habitatges protegits a les necessitats de les famílies; augment de la grandària i adequació dels habitatges protegits per a famílies nombroses, així com regulació del canvi d'habitatge quan canvien les circumstàncies; inclusió del nombre de fills en els criteris de selecció i adjudicació, com a criteri preferencial per optar a un habitatge protegit; increment de la coordinació entre les polítiques d'habitatge, urbanisme i sòl, desenvolupades per les diferents administracions públiques.

4.1.2. SÒL I HABITATGE

Espanya és el país de tots els del seu entorn que presenta un diferencial més gran entre el cost de construir un metre quadrat i el cost de comprar-lo. En la producció d'habitatges es distingeixen els factors lligats al sòl, els vinculats a la construcció (materials i mà d'obra) i els de promoció immobiliària.

Segons les darreres dades disponibles, l'evolució dels diferents components que integren el cost final d'un habitatge: sòl, costos de construcció i costos de promoció o benefici mostren que el preu del sòl absorbeix un 77,5% de l'increment del cost total. Entre el 1998 i el 2000, l'augment dels costos dels materials de construcció i de mà d'obra ha estat, en conjunt, inferior als increments dels preus dels habitatges, i en el cas dels materials, la seva evolució ha anat per sota de l'IPC general.

A Espanya, l'evolució del preu del sòl urbà en la dècada dels vuitanta va seguir la mateixa pauta que la dels preus de l'habitatge. Durant el període 1985-92 el preu del sòl va presentar taxes de creixement elevades i arribà a taxes del cent per cent l'any 1987, per establir-se en el període 1992-97. No obstant això, a partir del 1998 el preu del sòl s'ha tornat a elevar a taxes superiors a la dels béns immobles. Segons el Banco de España, la repercussió del cost del sòl en el preu de l'habitatge s'estima en valors superiors al 50% per al conjunt espanyol.

L'evolució del preu del sòl urbà reflecteix, així, no sols el cost de produir-lo sinó, sobretot, el grau d'escassetat d'oferta de sòl edificable existent i la rigidesa del nostre sistema urbanístic per facilitar la creació de nova oferta. El factor sòl, però, no està subjecte a una disciplina de mercat i les restriccions que sobre ell existeixen tenen una incidència directa i permanent sobre el sector.

Per tant, la disponibilitat de sòl urbanitzable és, possiblement, el factor que més directament determina l'oferta d'edificació. Els grans problemes del mercat immobiliari són la rigidesa per impulsar nova oferta de sòl i els llargs terminis que es requereixen per a les actuacions urbanístiques.

Tot i que aquesta lògica és en gran part certa, no ho és menys la incidència que l'evolució alcista dels preus dels immobles té sobre el mateix preu del sòl, causada, sobretot, per les ineficiències derivades de la singular subordinació del mercat del sòl al de l'habitatge, que determina la formació del preu del sòl com a valor residual de l'estructura de costos.

A més, l'encariment del sòl sol ser més acusat en les àrees centrals de les ciutats, donat que és on conflueix la major demanda (residencial, comercial i d'oficines) i on l'oferta és més escassa.

4.2. PROBLEMÀTICA SOCIAL DE L'HABITATGE A LES ILLES BALEARS¹⁰³

4.2.1. EVOLUCIÓ EXPANSIVA DE LA DEMANDA DE L'HABITATGE A BALEARS.

En els darrers anys, les Illes Balears han experimentat un dels creixements econòmics més elevats entre totes les regions espanyoles. Aquest dinamisme ha tengut un reflex evident en el mercat de treball que, juntament amb el fort creixement econòmic, ha provocat que les Illes presentin la taxa de creixement anual de població més alta de totes les comunitats autònomes en el període 1991-2000 (1,97% enfront del 0,46% de l'Estat). Per tant, les Illes Balears han sofert un creixement demogràfic molt elevat en un espai de temps relativament curt. (vegeu apartat III-1.)

El creixement migratori, a diferència del creixement natural, té un efecte immediat sobre el mercat immobiliari i, molt en particular, sobre el volum de la demanda residencial de perfil social. Aquest perfil social de la demanda d'habitatge no només es dona per part dels immigrants de procedència d'altres comunitats autònomes, sinó també per part de la immigració estrangera de forma creixent. Mallorca concentra la major part de la immigració estrangera de baix poder adquisitiu. Eivissa, en canvi, té un moviment migratori estranger format bàsicament per persones de països desenvolupats.

En la darrera dècada s'ha produït un increment notable de la demanda d'habitatge principal, fruit del creixement generat en el nombre de llars resultat de l'evolució del procés migratori ja comentat i de l'augment en el nombre de nuclis familiars (també per la proliferació de llars unipersonals).

4.2.2. DESAJUST ENTRE OFERTA I DEMANDA

L'increment en el nombre de llars que es preveu a l'any 2001 no guarda cap relació amb la construcció d'habitatges que s'ha duit a terme en la darrera dècada. En principi, la quantitat d'habitatges construïts és més que suficient per satisfer la demanda produïda per la formació de noves llars. A Mallorca, l'augment de llars al llarg del període 1990-2000 és de 46.456, un 40,6% inferior als visats registrats. Aquests percentatges se situen en el 57,3% a Menorca i en el 46,5% a les Pitiüses. A Menorca el 49,8% dels habitatges estan desocupats (o són segones residències), a les Pitiüses el 47,9% i a Mallorca el 37,6%. Altrament, s'observa que entre el 1997 i el 2000 a Mallorca s'ha

¹⁰³ Vegeu el Llibre Blanc de l'habitatge de les Illes Balears. Avanç de diagnòstic. Juliol 2001. CPSV. UPC.

construït el 61,2% de tota la dècada, a Menorca el 59,5% i a Eivissa el 67,4%, el que explica la percepció de fort creixement que s'ha tingut al final dels anys noranta.

Les Illes Balears denoten l'estructura d'ocupació del territori més insostenible entre totes les comunitats autònomes. De fet, apareixen com la segona comunitat amb major pressió global. Però, a més, és la primera si se n'extreu l'efecte "població". També és la primera quant al parc immobiliari amb una major proporció d'habitatges no principals de totes les regions espanyoles.

En conseqüència, les Illes Balears mostren un patró d'ocupació territorial en el qual les necessitats derivades de població resident (i, per tant, dels habitatges principals) no ocupen un paper rellevant sinó que vénen determinades per l'ús turístic del territori, i molt particularment, per la proliferació dels habitatges no principals i de les places hoteleres. Un patró d'ocupació de l'espai caracteritzat per la dispersió i difusió de la urbanització i edificació en el conjunt dels territoris insulars, on el consum d'aquest recurs escàs que és el sòl es produeix de forma extensiva, no compacta ni equilibrada.

Cal concloure, doncs, que no és la construcció d'habitatges, de forma genèrica, el que condiona aquest mal ús del recurs sòl, sinó molt particularment l'abús de les segones residències (i apartaments turístics) i de les places hoteleres les que determinen un tipus d'ocupació del territori que manté elevades quotes d'insostenibilitat.

Per illes, cal assenyalar que Eivissa és on es dona un consum relatiu de sòl més elevat resultat de la urbanització i de l'edificació. Menorca és on s'acusa més la darrera onada de construcció de segona residència per haver tingut un menor desenvolupament turístic que la resta d'illes en les dècades anteriors. Durant el període 1991-1999 s'ha produït una evident sobreoferta d'habitatge amb relació a les necessitats endògenes de la població. Aquesta sobreoferta està motivada pel segment de la demanda dirigida a habitatge no principal, especialment de segona residència i d'ús turístic.

4.2.3. NECESSITAT D'IMPLEMENTAR UNA POLÍTICA D'HABITATGE

En els darrers anys s'ha donat un increment dels projectes de reforma (principalment a Menorca i les Pitiüses). Aquestes reformes (que no arriben al 10% del total d'habitatges projectats a les Balears en la dècada dels noranta) són principalment en edificis industrials (turístics), ja que les reformes en edificis residencials no experimenten gaire variació en el decurs de la dècada.

L'oferta d'habitatges creix cap a la demanda més qualificada, ja que els habitatges amb llicència de més de 91 metres quadrats representen el 48% del total (el percentatge més elevat es dona a Eivissa). La millora en la qualitat de l'habitatge també implica la disminució de l'accessibilitat a l'habitatge com a conseqüència directa de l'augment del seu preu. Aquesta exclusió del mercat de l'habitatge per a determinats grups socials es fa més patent amb la disminució de la construcció d'habitatges de dimensions més reduïdes, no tan sols proporcionalment sinó també en nombres absoluts (només el 13% dels habitatges construïts són de dimensions inferiors als 60 metres quadrats).

En termes absoluts no és suficient que únicament el 12% dels habitatges siguin de protecció oficial ja que és molt possible que tan sols no satisfacin les necessitats de la població jove. És previsible que amb l'aturada del ritme de creixement econòmic que es preveu per als pròxims anys, la demanda d'habitatge protegit sigui molt major que la que ha existit fins al moment, i que el nombre de visats d'habitatge protegit, per tant, després de cinc anys torni a augmentar.

Les mesures de foment a la rehabilitació han tengut molt d'èxit ja que la proporció de rehabilitacions que s'han duit a terme amb ajudes públiques és relativament elevada: 27,6% a Mallorca, 51,5% a Menorca i 3,9% a les Pitiüses respecte dels visats de reforma en edificis residencials (1997-2000). Cal pensar que la reforma de l'habitatge és potencialment la posada al mercat d'un parc que anteriorment no era habitable. Això podria atendre una part de la demanda d'habitatge i, de continuar amb la política de foment de rehabilitacions actuals, una renovació del parc actual important. També cal recordar que aquests ajuts van dirigits a un grup social concret (especialment joves) perquè ja són coneguts les dificultats o l'esforç que representa l'adquisició d'un habitatge. La demanda majoritària serà d'habitatge usat i aquest, pel fet de no ser nou, necessitarà algun tipus de reforma o rehabilitació.

La capacitat residencial potencial de Balears l'any 2000 se situa prop dels 721.000 habitatges. Més que arribar a aquest sostre potencial, caldria aplicar polítiques que no permetessin o penalitzassin l'habitatge buit o desocupat, ja que esdevé un parc potencialment ocupable que es troba en desús. Altres mesures aplicables serien aquelles que incentivassin la rehabilitació d'habitatges buits per a posterior ocupació o el lloguer de segones residències. Allò que cal determinar és si la quantitat de sòl és excedentària i seria necessària la revisió de planejaments.

4.3. L'EVOLUCIÓ DE L'HABITATGE A LES ILLES BALEARS EL 2001

En aquests darrers anys la demanda d'habitatge a Balears ha evolucionat amb un gran dinamisme causat per la confluència d'un conjunt de factors que han operat a la vegada per configurar un escenari singularment expansiu. A més de factors relacionats amb l'encariment del cost del sòl i amb les expectatives dels agents econòmics i dels consumidors sobre la seva creixent mancança futura destaquen els següents problemes de l'habitatge a Balears d'acord amb el Llibre Blanc:

- a) Fort creixement de l'economia de les Balears, molt per sobre de la mitjana nacional.
- b) Continuació de l'elevat creixement de la població, causat sobretot per la immigració procedent d'altres comunitats i també de l'estranger, inicialment de països europeus i més recentment de països subdesenvolupats.
- c) Ràpida reducció dels tipus d'interès hipotecari, que sols entre el 1996 i el 1998 cauen del 8,2% al 5,3%, en valors mitjans referits al conjunt de les entitats financeres.

d) Augment de l'atractiu dels immobles com a bé d'inversió refugi respecte d'altres actius alternatius, especialment per als inversors amb perfil de baix risc, en un escenari de baixos tipus d'interès i expectatives de continuïtat de les fortes pujades dels preus i lloguers.

e) Canalització de capitals interiors i exteriors cap al mercat immobiliari com a resposta a l'incertesa produïda per l'entrada en el nou marc de l'euro.

f) Inversió estrangera molt activa dirigida a l'adquisició d'habitatges destinats al turisme residencial, ubicats a la costa, als centres històrics i a l'interior, incentivada en els seus inicis de l'expansió, pel diferencial de preus existent amb relació a productes immobiliaris similars ubicats en altres àrees europees.

Aquest model que s'acaba de descriure ha continuat operant, en termes generals, també l'any 2001, tot i que s'han produït algunes importants variacions que destaquen a continuació:

-A mesura que va avançar l'any es va accentuar la forta caiguda de la demanda de la inversió estrangera de tipus residencial. El descens va ser particularment intens en la demanda de compradors alemanys i sols va ser parcialment compensada amb el lleuger augment de la demanda per part dels britànics.

-La demanda per part dels residents de primeres residències de preu inferior als 180.000 euros s'ha mantingut activa. No obstant això, la demanda de les de preu superior es va reduït a causa del fort increment dels preus i de la mateixa saturació del mercat.

-Els tipus d'interès hipotecari es mantingueren estabilitzats l'any 2001, per situar-se en el 5,76 % com a valor mitjà anual, després de l'increment de l'ordre d'un punt percentual registrat l'any anterior. Al llarg del semestre i sobretot en el darrer trimestre evolucionaren a la baixa, fins a situar-se en 4,85% en el mes de desembre (vegeu III-81).

QUADRE III-81.

Tipus d'interès del mercat hipotecari

	1999	2000	2001	juliol 2001	agost 2001	setem. 2001	octubre 2001	novem. 2001	desembre 2001
Bancs	4,587	5,708	5,597	5,634	5,587	5,480	5,206	5,009	4,685
Caixes d'estalvi	4,881	5,822	5,926	5,908	5,852	5,772	5,582	5,372	5,027
Conjunt d'entitas	4,724	5,764	5,760	5,768	5,723	5,627	6,390	5,190	4,852

Font: Banco de España, Boletín estadístico.

-L'economia de les Illes Balears es va desaccelerar i, per tant, es va reduir la intensitat del flux de recursos canalitzats cap al sector de la construcció.

Els preus mitjans de l'habitatge es mantingueren per sota de la mitjana estatal fins l'any 1997. A partir de llavors s'inicia una escalada alcista, motivada per l'escenari descrit, que du les Balears a situar-se en el grup de capdavanter de les comunitats

autònomes amb els preus de l'habitatge més elevats i a ser la que sofreix un major ritme de creixement després de Madrid. (vegeu quadre III-77).

L'any 2001, en base a les dades del Ministeri de Foment, els preus mitjans havien arribat als 1.359,96 euros per metre quadrat, amb un increment interanual del 18%, mentre la mitjana espanyola se situava en els 1.046,47 euros, amb un increment del 15,4%. L'any anterior els preus havien augmentat un 23,3% a Balears i un 14,4 % a Espanya.

En el darrer any el preu mitjà de l'habitatge usat ha crescut també a Balears (24,7%) a major ritme que la mitjana espanyola (15%) i s'ha situat també en els primers llocs, amb un preu de 1.134,71 euros per metre quadrat.

El nombre d'operacions de crèdits hipotecaris realitzats en el darrer any es desaccelera notablement i augmenta un 1,6% enfront del 4% de l'any anterior. No obstant això, l'import de les operacions creix un 9,1%, i assenyalava l'elevació dels preus dels habitatges (vegeu apartat I-11 del capítol I).

L'accessibilitat a l'habitatge mesurada en termes de salari brut ha empitjorat en els darrers anys perquè els preus dels habitatges han pujat més ràpidament que els salaris. L'any 2001 Balears és la comunitat autònoma on es registra el major esforç brut i també es troba entre les comunitats que registren una major diferència entre el preu d'un habitatge de tipus mitjà adquirible per una família i el que costa un habitatge d'aquest tipus al mercat (vegeu quadre III-80).

L'augment del corrent immigratori de baixa renda i per motius laborals juntament amb l'escassetat de l'oferta d'habitatges en règim de lloguer i d'habitatge social en propietat i l'empitjorament de l'accessibilitat a l'habitatge han provocat un ràpid creixement dels preus dels lloguers i l'entrada d'habitatges de baix nivell de qualitat en el mercat de lloguers. Tot això genera greus problemes d'habitatge per a aquests col·lectius i l'aparició del subarrendament i situacions de precarietat. L'any 2001 els lloguers han pujat un 6%. Entre maig del 2001 i maig del 2002 s'han incrementat un 4,8%, per sobre de la mitjana estatal (4,1%).

La rotunditat d'aquesta espiral de preus ha conduït a una situació en la qual existeix una creixent borsa de demanda insolvent, que pressiona de forma preocupant sobre la demanda de l'habitatge social, sobre l'habitatge lliure de segona mà i el lliure de menor nivell, així com sobre la demanda d'habitatges de lloguer.

La situació descrita que, en darrer terme, significa un desajust entre oferta i demanda que el mercat ha resolt per la via del preu, és, tot i la inèrcia i la magnitud de la demanda, a l'esgotament del cicle alcista. El desajust es produeix, sobretot, en el segment d'habitatges de menor qualificació, on l'oferta és totalment insuficient, mentre que en el de major qualificació i en els habitatges destinats al turisme residencial es produeix una sobreoferta i una intensa reducció de la demanda.

5. MEDI AMBIENT

Aquest capítol proposa com a fonamental i necessari, com ho han fet molts d'altres estudis i articles sobre la situació del medi ambient a les Illes Balears, l'establiment d'un servei d'informació ambiental perquè la ciutadania tenguí accés a la informació bàsica sobre l'estat dels recursos naturals i dels ecosistemes de les Balears. Això es deu principalment al fet que la Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears és un ens de recent creació, ja que fa només uns pocs anys que estava lligada a la Conselleria d'Agricultura i a la d'Obres Públiques. Aquesta situació ha canviat en els darrers anys, però les mancances de personal i de pressupost indiquen encara que el medi ambient no és una "assignatura prioritària". De fet, els estudiosos de la política ambiental parlen no d'instaurar una agència ambiental sinó que el tema ambiental, i més ben dit els criteris de sostenibilitat haurien de ser eixos transversals que afectassin totes les polítiques.

En aquest apartat s'intentarà fer una aproximació al que s'entén per indicadors de sostenibilitat, s'hi presentaran a continuació diferents indicadors referits a diversos vectors ambientals i les actuacions desenvolupades per respondre a les pressions sobre el medi.

5.1. ELS INDICADORS DE SOSTENIBILITAT.

5.1.1. SOBRE LA SOSTENIBILITAT

En els darrers anys, i en concret des de la Cimera de la Terra (Río 92) es va signar el Programa 21 amb la Declaració de les agendes locals 21, en aquest document es diu que cal establir instruments i mecanismes per avaluar si una societat s'apropa o s'allunya de la sostenibilitat. Per tant, es manifesta la necessitat d'establir uns indicadors per omplir de contingut el concepte sovint confús i ambigu de sostenibilitat. Autors com José Manuel Naredo (1999)¹⁰⁴ o Wolfgang Sachs¹⁰⁵ prefereixen parlar de sostenibilitat, ja que el concepte de desenvolupament sostenible és el que els anglesos anomenen un *oxymoron*, és a dir, la combinació de dos termes contradictoris -ex. agre i dolç-, i es va aprovar aquest terme justament per la seva ambigüitat i en aquest sentit caldria parlar de sostenibilitat per fugir de l'ambigüitat.

La definició que més s'ha sentit de desenvolupament sostenible és aquella que sorgeix de l'Informe Brundtland (1987)¹⁰⁶ que defineix el desenvolupament sostenible com "aquell que satisfà les necessitats de les generacions presents, sense comprometre la capacitat

¹⁰⁴ J. M. Naredo i A. Valero (1999): *Desarrollo económico y deterioro ecológico*. Fundación Argentina, Madrid.

¹⁰⁵ W. Sachs (2000) *Planet Dialectics*.

¹⁰⁶ Brundtland (1987) *Our Common Future*.

de les generacions futures de satisfer les seves pròpies necessitats".

En aquesta definició no es fa cap menció als límits físics del mateix creixement econòmic, que són els límits que ens imposen les lleis de la termodinàmica i especialment la llei de l'entropia¹⁰⁷.

Martínez Alier¹⁰⁸ comenta que l'únic aspecte positiu de l'Informe Brundtland és la menció que es fa de les generacions futures, per primera vegada s'explicita la necessitat de pensar i d'actuar no només per al benestar immediat de les generacions presents, sinó que s'ha d'introduir dins del discurs i de l'acció política la consideració a les generacions futures.

A diferència de la definició de l'Informe Brundtland, la UICN (Unió Internacional per a la Conservació de la Natura)¹⁰⁹ fa una definició diferent del desenvolupament sostenible i diu que és "aquell desenvolupament que satisfà les necessitats humanes sense sobrepassar la capacitat de càrrega dels ecosistemes". Aquesta definició s'apropa més a la definició etimològica de sostenibilitat que prové del vocable llatí *sustenerere* i que significa el manteniment d'un estat determinat al llarg del temps. Evidentment, aquesta qüestió és purament antropocèntrica, els humans com la resta d'organismes vius depenem dels recursos naturals i dels ecosistemes per a la nostra supervivència. Encara que la llei de l'entropia ens evidenciï que amb el temps l'augment entròpic o desordre, per causes naturals acabarà amb la mateixa Terra, això no serà a escala humana.

D'aquesta manera la sostenibilitat de les Illes vendria definida per la reducció dels impactes en la mesura que els ecosistemes de les Illes els puguin absorbir i alhora per la disminució de l'impacte global de l'economia balear sobre els ecosistemes globals. D'aquesta manera ens referim a dos nivells, sostenibilitat local que s'aconseguiria amb la minimització dels impactes i amb una gestió sostenible i racional dels recursos. Però, les Illes podrien ser sostenibles i habitables localment i ser totalment insostenibles a nivell global, ja que podria fonamentar-se totalment en l'exportació de totes les externalitats negatives cap a altres territoris, societats o als béns d'accés lliure (ex. atmosfera, mar). En definitiva per a la sostenibilitat de les Balears s'ha d'assolir l'habitabilitat i sostenibilitat local, que implica com s'ha dit una gestió adequada dels recursos i unes condicions de vida saludables per a la ciutadania, i en segon lloc una sostenibilitat global per no contribuir al deteriorament planetari.

Les Balears esdevenen un magnífic laboratori per dur endavant les propostes cap a un model sostenible, bàsicament per dos fets: en primer lloc, pel fet insular que fa que puguem analitzar les Illes com si d'ecosistemes es tractassin i on els fluxos de matèria, energia i informació són o haurien de ser fàcilment tractables, i en segon lloc, per la

¹⁰⁷ Georgescu Roeger (1977) "Matter matters Too" a K. D. Wilson ed. *Prospectus for growth: changing expectation for the future*. New York, Praeger.

¹⁰⁸ J. Martínez Alier (1994) *De la economia ecològica al ecologisme popular*. Barcelona. Icaria.

¹⁰⁹ UICN/UNEP/WWF (1991) *Caring for the Earth: an strategy for sustainable development*. (Gland: IUCN).

maduresa de la societat balear en la seva conscienciació sobre les qüestions socioambientals.

5.1.2. ELS INDICADORS DE SOSTENIBILITAT

El debat emergent sobre la sostenibilitat ha anat acompanyat de molts d'esforços per fer efectiva la sostenibilitat, i per això s'han desenvolupat tant als entorns acadèmics com a diferents institucions, indicadors de sostenibilitat. Una metodologia que ha tingut bastant repercussió és la desenvolupada per l'OCDE (Organització per la Cooperació i Desenvolupament Econòmic)¹¹⁰ que proposa el desenvolupament d'indicadors en base a l'estructura Pressió (P)- Estat (E)- Resposta (R). Es consideren diferents àmbits o vectors i s'analitzen en primer lloc les pressions que hi ha sobre el medi, com per exemple podria ser el nombre de vehicles per mil habitants; en segon lloc s'analitza si aquesta pressió influeix sobre l'estat del medi, les emissions de gasos contaminants d'aquests vehicles, per exemple; i finalment s'avaluen les respostes per reduir les pressions i així alterar l'estat del medi, per exemple les mesures per instaurar un millor transport públic. Posteriorment, l'Agència Europea del Medi Ambient¹¹¹ ha millorat aquesta proposta de l'OECD i hi ha introduït el següent esquema: forces motrius-pressió-impacte-estat-resposta, però la proposta s'assembla molt a l'anterior i es fan servir indistintament ambdues metodologies.

A les Illes Balears cal destacar la feina que desenvolupa al CITTIB¹¹² on es du a terme des de l'any 2000 un projecte sobre indicadors de sostenibilitat del turisme de les Illes Balears amb la intenció de crear un Observatori per a la Sostenibilitat del Turisme a les Illes Balears. Com que el turisme és l'activitat turística que condiciona el metabolisme de les Illes, aquests indicadors fan una anàlisi sistèmica de les interrelacions de tots els elements que afecten la sostenibilitat de les Balears. A part d'aquesta proposta hi ha els treballs realitzats per l'OBSAM (Observatori Socioambiental de Menorca), ECOTUR Destinacions de la Conselleria de Medi Ambient, el Consell Insular de Mallorca i el d'Eivissa i Formentera.

El debat sobre els indicadors de sostenibilitat és ampli i encara manca consens en la determinació d'indicadors concrets i comuns de sostenibilitat. Hi ha hagut fonamentalment dues aproximacions diferents als indicadors de sostenibilitat¹¹³, una és la *sostenibilitat dèbil* que prové de l'economia neoclàssica i considera que una economia serà sostenible sempre i quan es mantengui l'estoc total de capital, i així es considera que el capital natural (ecosistemes i recursos naturals) i el capital manufacturat (o produït per l'home) són substitutius i es fonamenten en valoracions monetàries. Aquesta aproximació el que fa és reduir-ho tot a la seva valoració monetària amb totes les dificultats que

¹¹⁰ OECD (1991) Environmental Indicators: A preliminary set. OECD, París.

¹¹¹ EEA (1997) Indicators.

¹¹² CITTIB (Centre d'Investigacions i Tecnologia Turístiques de les Illes Balears).

¹¹³ Hanley N. et al. (1999) "Measuring sustainability: a time series of alternative indicators for Scotland" a *Ecological Economics* vol. 28. (pàg. 55-73).

suposa fer aquest tipus de simplificació i a més la necessitat de tenir abans dades i informació ambiental bàsica. En segon lloc hi ha la *sostenibilitat forta* que es fonamenta en valoracions biofísiques i que parla de la complementarietat del capital natural i el manufacturat, però mai no considera la seva substitució, el manteniment i millora del capital natural és una condició bàsica per assolir la sostenibilitat.

A part de les classificacions dels indicadors que s'han fet, hi ha un altre tipus de distinció que fa referència a l'aspecte sistèmic del concepte de sostenibilitat, i que entén que aquesta no només es refereix als aspectes purament ecològics, sinó de com s'interrelacionen amb tots els elements que configuren la qualitat de vida de les persones i per tant s'han de considerar els aspectes socials, demogràfics, econòmics, territorials i ecològics sota un prisma integrador. D'aquesta manera, autors com Van der Bergh¹¹⁴ defensen l'establiment d'indicadors simples per a cada una de les dimensions que s'hagin d'analitzar i així es podran prendre les mesures pertinents per dirigir les polítiques cap a un model més sostenible. Per una altra banda, autors com Wackernagel¹¹⁵ defensen la implantació d'una sola mesura com a indicadora de sostenibilitat, ja que amb una sola dada es podrà saber si aquella economia o regió és més o menys sostenible i a més contrastar-la amb l'índex que és el PIB.

El que sí és cert és que hi ha encetat un interessant debat sobre la temàtica, però calen exercicis decidits per aplicar els indicadors de sostenibilitat i que aquests compleixin la funció d'avaluar el comportament de les economies, ciutats i territoris, i a més serveixin per fixar els criteris que han de regir les polítiques cap a la sostenibilitat.

Malgrat la polèmica que hi pugui haver, hi ha molts d'intents d'aplicar els indicadors de sostenibilitat i en aquest sentit al quadre III-82 es poden veure alguns exemples d'indicadors de sostenibilitat.

Tenim els indicadors de caràcter econòmic que fan referència a la sostenibilitat dèbil i en aquest cas s'han fet nombroses aplicacions. Actualment és la d'estalvis genuïns una de les metodologies emprades pel Banc Mundial, aquest indicador tracta de restar del que s'entén com a riquesa d'un país tots els costos ambientals defensius com puguin ser per exemple el cost de recuperar una zona natural després que hagi sofert una agressió com pugui ser el vessament de material químic, normalment aquests costos es comptabilitzen com generació de riquesa quan, en realitat, s'haurien d'extreure, en definitiva el que es fa és restar la depreciació del capital natural. Per una altra banda tenim els indicadors agregats de sostenibilitat forta com pugui ser la petjada ecològica que ha estat aplicada a nombrosos indrets, entre els quals s'hi compta Balears¹¹⁶. Finalment destaquen els sistemes d'indicadors desenvolupats en base a l'esquema de l'OECD i que

¹¹⁴ V der Bergh J.C.J.M and Verbruggen H (1999) "Spatial sustainability, trade and indicators: an evaluation of the ecological footprint" *Ecological Economics* vol. 29. (pàg. 61-72).

¹¹⁵ Wackernagel M and Rees W (1996) *Our Ecological Footprint. Reducing Human Impact on Earth*. New Society Publishers. Canadà.

¹¹⁶ Ivan Murray Mas (2001) *The Ecological Footprint of the Balearic Islands*. Memòria d'investigació UIB. Inèdit.

s'ha duit a terme a les Balears pel CITTIB i també per l'equip d'ECOTUR Destinacions que s'encarrega de la majoria de les agendes locals 21 de Balears, també cal destacar que l'OBSAM¹¹⁷ de Menorca treballa en la mateixa línia en el tema dels indicadors de sostenibilitat. A Catalunya cal assenyalar el treball pioner desenvolupat per la Diputació de Barcelona¹¹⁸.

L'any 1971 Ehrlich i Holdren¹¹⁹ definien l'impacte humà sobre la Terra -IPAT com una funció de tres elements, perquè com és evident que quan parlem de conflictes ecològics és perquè hi ha algú, l'humà, que entra en conflicte amb els ecosistemes, aquesta funció d'impacte depèn de tres elements que s'interrelacionen: la població: és clar que com més gran és la població més impacte té sobre un territori; el nivell de consum: un dels aspectes més rellevants, ja que una població per molt petita que sigui si té un nivell de consum molt elevat, llavors el seu impacte serà també molt elevat; i finalment, el nivell tecnològic: en aquest aspecte les tecnologies obsoletes, intensives en energia i recursos i poc eficients provocaran un elevat impacte. En conclusió, podem dir que una societat tindrà un impacte major o menor segons com s'hi relacionin aquests elements.

QUADRE III-82.

Indicadors de sostenibilitat				
Classe	Tipus	Grup	Mesura	Estudis
Ecològic	Simple	Qualitat de l'aire Erosió del sòl	SO2 ppm Tones/ha/any	UNEP, diversos
	Agregat	Producció primària neta (PPN)	Tones/ ha	Vitousek et al (1986) Friends of the Earth
		Espai ambiental Petjada ecològica	Diverses Ha/càpita	Rees i Wackernagel
Econòmic	Simple	PIB Salaris	\$/ càpita	Estadístiques
	Agregat	Producte nacional net verd Estalvis genuïns	\$ \$	Hartwick (1990) Pearce i Atkinson (1993)
Sociopolític	Simple	Mortalitat Taxa d'alfabetització	Morts/1.000 Alfabetes/1.000	Diversos, Banc Mundial
	Agregat	Índex de benestar econòmic sostenible	\$/ càpita	Daly i Cobb (1989) Cobb et al (1995)
		Indicador de progrés genuí Índex de desenvolupament humà	\$/càpita Índex	UNDP (1996)

Font: *Elaboració pròpia.*

Així doncs, a l'hora d'analitzar la situació del medi ambient de les Balears, es farà des

¹¹⁷ Observatori Socioambiental de Menorca, dependent de l'Institut Menorquí d'Estudis.

¹¹⁸ Sureda, V. (2000) Sistema municipal d'indicadors de sostenibilitat. Diputació de Barcelona.

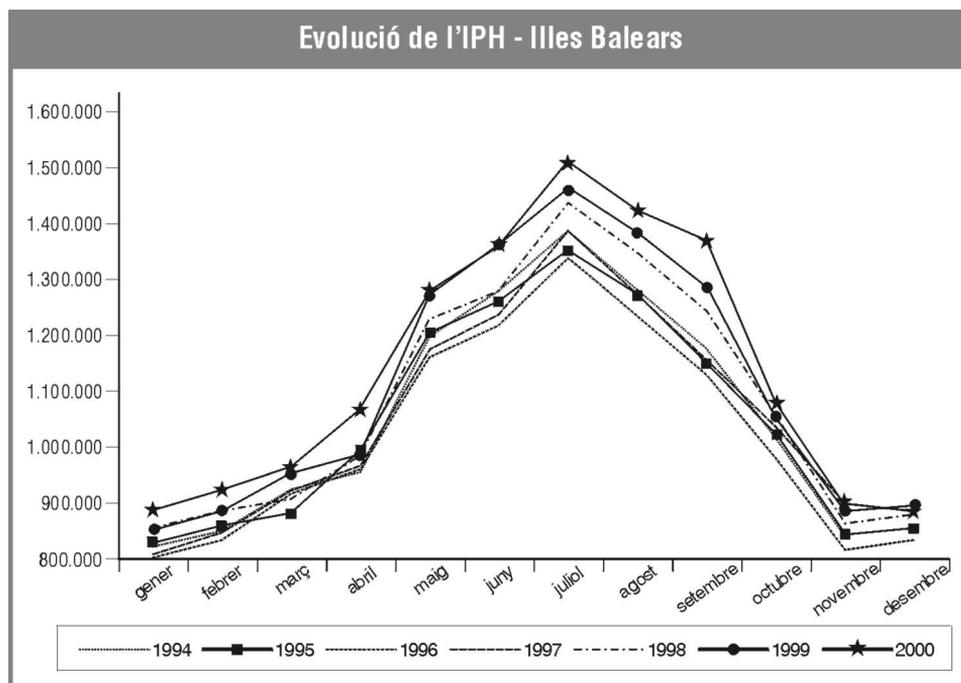
¹¹⁹ Ehrlich i Holdren (1971).

de l'òptica de l'economia ecològica¹²⁰ i s'intentaran integrar i contrastar diferents aspectes que indubtablement estan relacionats i altres aspectes no es detallaran o comentaran ja que també apareixen tractats en altres capítols d'aquesta memòria.

5.2. LA PRESSIÓ HUMANA A LES ILLES BALEARS

D'acord a la fórmula IPAT d'Holdren i Erlich que es comentava anteriorment, en primer lloc i abans de res, quan analitzam la situació ambiental d'un determinat indret no podem deixar de banda quanta gent o quants d'usuaris consumeixen recursos, quantes persones gaudeixen dels béns i dels serveis dels ecosistemes d'aquell indret, en definitiva s'ha de plantejar en primer lloc si el nombre d'individus supera o no la capacitat de càrrega d'aquell territori. De totes maneres, Catton (1980)¹²¹ ja comentava que la capacitat de càrrega de les poblacions humanes no depenia tan sols de la població, sinó que també depenia del nivell de consum dels seus individus.

GRÀFIC III-33.¹²²

Font: Elaboració pròpia.

¹²⁰ Martínez Alíer J.; Schlupmann (1991) La ecología y la economía. México. Textos de economía. Fondo de Cultura Económica.

¹²¹ Cattón W. (1980) *Overshoot: the ecological basis of revolutionary change*. University of Illinois Press, Urbana.

¹²² CITTIB (2001) Els indicadors de sostenibilitat del turisme a les Illes Balears.

A les Balears tenim un cas que podríem dir paradigmàtic ja que la població de les Illes canvia d'una manera extraordinària a causa de l'extrema dependència de l'economia balear del turisme i de la seva concentració en els mesos estivals. Així doncs, tenim una estadística oficial que és la que generalment es fa servir per desenvolupar les diferents planificacions, que no coincideix amb la realitat. De fet, molts de programes i plans que s'han desenvolupat a les Illes no tenen en compte la població resident (o de dret) únicament, sinó que incorporen la població flotant (o de fet) que és tan important. Els pioners a fer aquests estudis són els responsables de l'equip de redacció del Pla hidrològic de les Illes Balears, és clar que si hom fa uns càlculs en funció a la població resident, llavors resultarà que els estudis no coincideixen amb la realitat, i el mateix passa amb qualsevol tipus de gestió i planificació que s'hagi de fer, com puguin ser les dotacions d'infraestructures. Feim extensiva aquesta observació per a la resta del capítol, i per a tots aquells indicadors que empren la variable població.

El CITTIB ha establert l'índex de pressió humana que consisteix en una simple taula *input-output* on es comptabilitzen les entrades i sortides de persones, i d'aquesta manera s'aconsegueix saber el nombre de persones que es troben en un moment concret a les Illes Balears. Com era d'esperar, la figura del gràfic III-33 és piramidal a causa de les puntes estivals de màxima afluència de turistes. L'any 2000, es passava de prop de les 850 mil persones residents que es trobaven a l'hivern a Balears a una pressió humana als mesos d'estiu de més d'un milió i mig de persones, i per tant es dona un procés de saturació i també de congestió del territori insular i de sobrepressió dels recursos. En aquest sentit, l'augment de població que es deu a l'augment de turistes fa que disminueixi la qualitat de vida dels residents i la qualitat de les Balears com a destí turístic.

La pressió humana en un espai insular té unes repercussions més importants que en els espais continentals, sobretot pel que fa a situacions de pèrdua de l'equilibri ecològic i a la superació de la capacitat de càrrega. Quan l'espai no pot assumir el consum de recursos i sobretot la reinserció dels residus, llavors es produeix el col·lapse i una major dependència de l'exterior.

En conclusió, l'increment de la pressió humana a les Balears es deu fonamentalment a la pressió turística, en totes les seves modalitats. Dins aquest marc, la nova Llei general turística hauria d'introduir nous paràmetres, com són els socioambientals.

5.3. EL TERRITORI: CONFLICTES I AMENACES

Quan parlem de medi ambient en general, cal fer menció dels aspectes territorials, però en el cas de les Balears, parlar de medi ambient sense parlar de territori no seria adequat. El territori es defineix com el suport o continent de les activitats humanes i també de la resta dels organismes vius terrestres. D'aquesta manera, la concepció de territori cobreix dues dimensions: per una banda la biofísica, que fa referència als elements físics i vius que conformen aquell territori; i per una altra banda, i sobretot, el

territori és un espai viscut i percebut, és a dir, construït a través dels models d'organització social.

A més, és sobre el territori on es reflecteixen la majoria dels conflictes socioecològics que són causats per l'abús dels recursos i del territori per part de les activitats antròpiques. Així, el territori esdevé un recurs natural i limitat, i encara més en el cas de les Illes Balears on la percepció concreta de la finitud dels límits territorials, fa que el territori hagi de ser tractat amb especial esment. El territori rep també altres concepcions i accepcions, com la que concep el territori com a sòl i, amb certes excepcions, ecològicament productiu. En aquest sentit, el sòl esdevé un recurs fonamental per al desenvolupament de l'economia, un recurs econòmic, en el sentit aristotèlic del terme – *oikos*-, fet que queda ben palès en el cas de les Balears on territori i paisatge són els recursos més importants, pel fet que aquests són el suport de les activitats d'oci i esbarjo i, en definitiva, de la principal activitat econòmica que és el turisme.

Segons Rullan¹²³, la configuració territorial de les Balears ha sofert una sèrie de transformacions al llarg de la història, sempre en resposta a les pressions econòmiques, i en certs casos el col·lapse econòmic s'ha traduït en un col·lapse ecològic i territorial. Emperò, és amb l'arribada del turisme de masses que les Balears sofreixen la transformació més important del seu territori.

D'acord amb Fernández Duran, el sistema capitalista global després de la Segona Guerra Mundial va configurar el que serà la nova divisió internacional del territori, de tal manera que es configuren els grans centres de poder al Nord on es concentra la informació i la riquesa i després tota una perifèria que és emprada pels països del Nord per al seu proveïment de recursos i perquè engoleixi els seus residus. Sota aquest nou ordre, els territoris es van especialitzant, i les Illes Balears, després del període autàrquic del franquisme, entren a l'economia global com a territori especialitzat en l'esbarjo i oci dels més rics del Nord, i per tant s'entenen com un territori de perifèria dins aquesta divisió.

Des d'una anàlisi més local, el territori pateix una sèrie de transformacions a mesura que es consolida el procés turístic, i es fa evident la relació entre el turisme i el consum de territori i impacte. Tradicionalment s'han descrit tres pulsacions del període turístic que tenen el seu reflex evident en forma d'empremtes territorials: el primer boom turístic, que va dels anys cinquanta a la primera crisi del petroli del 1973, en què es van construir fonamentalment grans hotels al litoral mallorquí i del d'Eivissa; el segon boom, de mitjans dels setanta fins a finals dels vuitanta, quan l'activitat turística arriba a Menorca i a la figura de l'hotel s'afegeix la del bloc d'apartaments; el tercer boom turístic, des de mitjans dels noranta fins a l'actualitat, en què juntament amb les altres modalitats, fonamentalment de sol i platja, apareix el turisme residencial i s'estén l'activitat turística a tot el territori balear. El sòl deixa de tenir un valor intrínsec, per la seva capacitat

¹²³Rullan Salamanca, O. (1999) "De la Cova de Canet al tercer boom turístic. Una primera aproximació a la geografia històrica de Mallorca" a *El medi ambient a les Illes Balears. Qui és qui?* Palma. "SA NOS-TRA".

ecològicament productiva, o pels seus valors paisatgístics i culturals, i passa a tenir un preu i ja no un valor: es mercantilitza el sòl i el territori agafa l'atribut de turístic i formalment urbà, ja quasi la totalitat del territori esdevé urbà¹²⁴.

Tota aquesta situació i conflictivitat ha anat acompanyada d'una gran manca de planificació¹²⁵: la permissivitat i la solució de conflictes *ad hoc* eren la norma, i en molts de casos ho continuen sent.

La conflictivitat territorial a les Balears per tant es deu principalment al consum de territori per a la construcció d'habitatges i allotjaments turístics, per una banda, i de les infraestructures de comunicació o de suport a aquestes activitats que s'escampen a tot el territori, per l'altra. Segons dades del CITTIB¹²⁶ el consum territorial a les Balears l'any 1995 era del 4,5% del territori, la qual cosa difereix bastant de la mitjana de l'Estat espanyol, on se situa prop del 2%-3%¹²⁷.

5.3.1. EL MEDI LITORAL

El litoral balear és el suport físic de diferents activitats de lleure, esportives, econòmiques, etc., on cada una defensa una política de planificació específica d'acord amb els seus interessos. Aquest fet fa del litoral un espai heterogeni quant a funcionalitats del territori, tot i que predomina el caràcter d'esbarjo turístic i residencial.

La urbanització del litoral no és un fet recent però de cada cop queda manco línia de costa no urbanitzada i els increments tot i ser de cada cop menors són molt més significatius. En l'actualitat el 22% de la franja litoral (500 m) està urbanitzada¹²⁸. Quant a aquesta dada, s'ha de tenir en compte que molts d'espais del litoral balear són pràcticament no urbanitzables a causa de les fortes pendents del relleu (ex: la costa nord de Mallorca).

La congestió turística: com a conseqüència del continuat augment de la pressió humana (CITTIB, IPH-IST 1989-1999) durant els darrers anys la congestió turística s'ha fet cada cop més evident en el medi litoral de platja i s'ha arribat a densitats d'usuaris molt elevades en alguns indrets. Aquest augment de la freqüentació provoca, sobretot a les platges naturals, processos de degradació importants (ex: es Trenc) que de qualque manera haurien de ser tenguts en compte i s'haurien de prendre les mesures correctores necessàries per evitar la pèrdua de qualitat ambiental d'aquests espais.

La congestió turística i de l'oci també es dona en el medi marí costaner on s'ha produït

¹²⁴ Rullan Salamanca O. Revista AGIB (2000).

¹²⁵ Rullan Salamanca O. (1995): "Legislación balear versus territorio y medio ambiente". A Vila, A. i Pujol J. L. (ed) (1995): *Turismo y territorio*. COAB. Palma (pàg. 153-178).

¹²⁶ CITTIB, *op. cit.*

¹²⁷ CITTIB, *op. cit.*

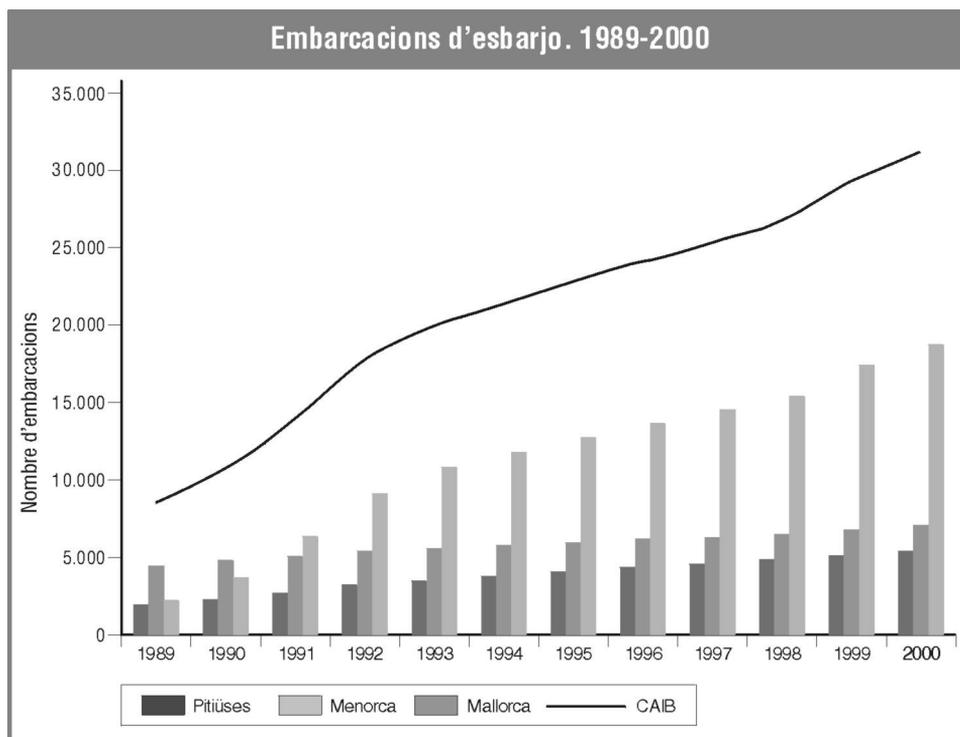
¹²⁸ Rodríguez Perea, A.; Servera Nicolau, J.; Martín Prieto, J. A.: "Alternatives a la dependència de les platges de les Balears de la regeneració artificial continuada: informe Metadona". Palma, Universitat de les Illes Balears. DCT. 2000.

un important augment del nombre d'embarcacions d'esbarjo que sumades a les embarcacions turístiques (devers 5.875 places repartides en 35 grans embarcacions, només a la serra de Tramuntana -des de Palma a Alcúdia- segons Lucas, 2002) provoquen un gran impacte en les praderies de posidònia i en el medi marí en general.

Les dades sobre el nombre d'embarcacions d'esbarjo en el litoral de les Illes Balears que apareixen a la gràfica reflecteixen l'augment de la congestió en el medi litoral durant el període 1989-2000. L'increment del parc d'embarcacions en els darrers dotze anys ha estat del 270%, sense tenir en compte les motos aquàtiques (vegeu gràfic III-34).

Els creixements més accentuats es produeixen a l'inici del període, fins al 1992, i a partir del 1998 fins al 2000. Aquests períodes de màxima expansió del parc nàutic coincideixen, en part, amb els anys de major bonança econòmica de la comunitat autònoma.

GRÀFIC III-34.

Font: Elaboració pròpia.

Totes aquestes embarcacions requereixen d'una sèrie d'infraestructures necessàries per al seu manteniment (els ports esportius) que rompen l'equilibri ecològic i modifiquen la dinàmica litoral. En aquest sentit, els canvis en la dinàmica litoral provoquen canvis en la deposició sedimentària i, per tant, en la posició actual de les platges¹²⁹.

¹²⁹ Rodríguez Perea, A. Et al., *op. cit.*

Un dels principals obstacles amb què topam a l'hora de trobar una solució a aquestes problemàtiques és l'aspecte competencial. El conflicte de competències entre la Demarcació de Costes del Ministeri de Medi Ambient, que s'encarrega del control del domini públic costaner, i la Direcció General d'Ordenació del Litoral de la Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears, que s'encarrega del servei de ports i de la protecció de les costes balears, dona lloc a un enfrontament entre diferents sensibilitats polítiques que no fa més que empitjorar la situació i impossibilita l'elaboració d'una planificació integral del litoral.

Un altre aspecte important per a la protecció del medi ambient en el litoral és l'acceptació per part de la majoria d'usuaris que els espais litorals són un espai natural, amb totes les conseqüències que això comporta quant a mesures d'actuació i respecte cap a la natura es refereix.

Com a conseqüència d'aquests fets té una especial rellevància fer alguna campanya de conscienciació sobre la qüestió per tal de millorar la qualitat ambiental (aturar les actuacions més agressives en aquest medi, fomentar el respecte cap a la natura en aquests espais, divulgar informació respecte de les comunitats vegetals i animals que hi viuen, etc.).

5.3.2. LA CAPACITAT D'ALLOTJAMENT I L'ORDENACIÓ DEL TERRITORI

Segons els estudis del CITTIB¹³⁰, la capacitat d'allotjament (residencial i turística) durant el període 1991-2000 ha augmentat un 11% amb la qual cosa ha passat d'una capacitat d'allotjament de 1,65 milions de persones el 1991 a una capacitat d'allotjament de 1,84 milions de persones el 2000, fet que suposa un augment de gairebé 200 mil noves places. Segons Rullan (1999)¹³¹, la capacitat d'allotjament de les Illes Balears, si s'executàs tot el sòl que segons planejament és susceptible de ser edificat i el sòl rústic que compleix les característiques per poder ser edificat, ens situaria en una capacitat d'allotjament de 4,2 milions de persones. Aquestes xifres són ratificades per l'Estudi del Sòl Vacant elaborat per la Direcció General d'Ordenació del Territori del Govern de les Illes Balears, en què se situa la capacitat d'allotjament de les Balears, si es desenvolupàs tot el sòl classificat com a urbà o urbanitzable (sense tenir en compte el sòl rústic) en 2,9 milions de persones.

Evidentment les qüestions territorials són bastant complexes i s'han d'analitzar des d'una perspectiva sistèmica ja que es parla de disminució de la capacitat ecològica, pèrdua d'espais naturals d'alt valor, pèrdua de valor paisatgístic, canvi d'usos del sòl, activitats econòmiques, etc. Les solucions als conflictes territorials han de venir marcades per la saviesa i els arguments que s'han esgrimit durant molt temps no són vàlids sota l'òptica de la sostenibilitat. La xifra de 1,8 milions de persones quant a capacitat

¹³⁰ CITTIB, (2001), *op. cit.*

¹³¹ Rullan Salamanca O. (1999). "Crecimiento y Política territorial en las Islas Baleares" (1955-2000). A: *Estudios Geográficos LX/236*. España.

d'allotjament el 2000 i la capacitat potencial de 4,2 milions són senyals que evidencien que el model ha de sofrir un canvi i redireccionament.

La clau per aconseguir canviar de model territorial és deslligar les activitats productives, bàsicament turisme i construcció, de la necessitat de consumir territori. El territori és un dels béns més escassos dels quals disposam, i per tant s'han d'explotar nous jaciments de treball, afavorir una reconversió ecològica dels dos sectors i apostar per aquelles activitats que siguin ecològicament sostenibles i socialment acceptables.

En aquest sentit, cal decidir-se per adoptar les solucions proposades per la Unió Europea en l'avaluació d'impacte ambiental de polítiques, plans i estratègies (Directiva 2001/42/CE). Aquesta iniciativa permetria fer una avaluació integrada de tot el territori per tal de decidir, abans que es redactin els projectes concrets, quines són les activitats que es poden dur a terme en funció de la capacitat d'acollida del territori.

5.3.3. ELS ECOSISTEMES URBANS

Quan parlem de territori i dels seus impactes, cal fer especial menció als sistemes urbans de les Illes; en aquest sentit Palma a Mallorca, Eivissa i Maó i Ciutadella a Menorca són els grans pols d'atracció i és on caldria aplicar-hi una gestió integrada dels ecosistemes urbans. Caldria aplicar una gestió integrada dels ecosistemes urbans des d'un vessant ecològic; com a exemple es podrien agafar les iniciatives desenvolupades per l'Agència d'Ecologia Urbana de Barcelona, on s'han aplicat els criteris i principis de l'ecologia urbana.

L'àrea metropolitana de Palma és la zona urbana que actualment concentra més població de totes les Balears. El municipi de Palma, en el procés d'expulsió de població de cap als municipis veïns, ha expandit la seva influència sobre la seva corona metropolitana, sovint en forma de grans extensions residencials de cases unifamiliars, afavorides en gran part per la construcció de noves infraestructures, com l'autopista de Palma a Inca.

El municipi de Palma situava, l'any 1999, la seva capacitat d'allotjament residencial prop de 450.000 places residencials, a les quals s'han d'afegir les gairebé 50.000 places turístiques autoritzades (font: CITTIB - IST, i Estudi del Sòl Vacant). Juntament amb el municipi de Marratxí, la capacitat d'allotjament és de prop de 530.000 places. Tot i així, el que més sorprèn és la capacitat poblacional dels dos municipis, calculada a partir de l'Estudi del Sòl Vacant, que situa les possibilitats de creixement segons el planejament actual prop de 750.000 places residencials i turístiques, cosa que suposaria gairebé duplicar la capacitat actual. És evident que aquesta capacitat incrementaria de manera considerable el consum de recursos per part de l'àrea metropolitana, així com la necessitat de disposar de noves estratègies de mobilitat (la saturació de la xarxa actual de comunicació en seria una conseqüència directa) i nous sistemes de gestió dels residus generats.

En termes de millora dels espais urbans, i sobretot, de concepció de la ciutat mediter-

rània com a element cultural i de relació entre persones, i com a espai per viure i gaudir, caldria aprofundir en un procés de revaloració dels nuclis urbans que els fes més atractius (la reducció del nivell de motorització seria una bona mesura), i sobretot amb un menor impacte sobre el seu entorn immediat, amb l'adopció de mesures per evitar el consum excessiu d'aigua i d'energia (mesures d'estalvi d'aigua i d'energia), i mesures per evitar l'impacte dels residus produïts a la ciutat. De fet, l'impuls dels plans estratègics, com l'Agenda 21, seria una mesura de gestió per a l'àrea metropolitana que permetria analitzar i afrontar els reptes de futur tant de l'àrea com de la resta de l'illa de Mallorca, per la influència que Palma hi exerceix.

En aquesta línia, Maurice Strong, secretari de la Cimera de la Terra a Río, afirmà que "la batalla de la sostenibilitat es guanyarà o perdrà a les ciutats". De la Declaració de Río es va desprendre el principi d'actuar localment i pensar globalment, la qual cosa s'aconseguiria, entre d'altres coses, amb l'aplicació de les agendes locals 21. Podem dir que les Balears, i en concret el municipi de Calvià, és pioner arreu del món en l'aplicació d'estratègies locals per a la sostenibilitat.

L'any 1994 s'aprova la Carta d'Aalborg que estableix el compromís d'emprendre les AL 21 per part de les ciutats, viles i països europeus. El 1995 el Govern balear, amb el Programa ECOTUR, va impulsar la realització de diagnòstics ambientals i plans d'acció a sis destinacions turístiques de les Illes Balears, però després aquest programa es va ampliar a tots els municipis de les Balears, fossin turístics o no. L'any 2001 són molts dels municipis de les Balears que han signat la Carta d'Aalborg que estableix el compromís d'engegar una AL 21. En el cas de Menorca són tots.

La disposició addicional vuitena, punt 1, de la Llei 6/1999, de 3 d'abril, de les directrius d'ordenació territorial de les Illes Balears i de mesures tributàries (BOIB núm. 48 de 17 d'abril de 1999) estableix:

"Octava.- El Govern de les Illes Balears aprovarà les mesures necessàries per afavorir:

1. L'aplicació, abans d'un any, de l'Agenda Local 21 en els municipis i nuclis de les Illes Balears, d'acord amb el Programa 21 de la Conferència de Río (1992)".

D'aquesta disposició que apareix a les DOT es desprèn la rellevància d'incidir a nivell local per emprendre les accions i estratègies per a la sostenibilitat. Generalment ens trobam davant un problema de manca de definició de criteris a l'hora d'elaborar una Agenda Local 21: es tenen clars els grans eixos (diagnosi, fòrum ciutadà, pla d'acció i seguiment i avaluació), emperò manca establir uns criteris que siguin homogenis. La Conselleria de Medi Ambient elabora un decret per regular els criteris i principis de les AL 21 que es desenvolupin a les Balears. En els darrers anys, des del 1999 l'impuls de les AL 21 que havia estat o bé per iniciativa individual com és el cas de Calvià o bé per part del Govern balear, comencen a desenvolupar-se i a rebre importants impulsos des dels consells insulars i així s'hi treballa des de diferents àmbits però conjuntament i coordinadament. També es preveu crear un registre balear d'agendes locals 21 i una

xarxa balear de ciutats i pobles cap a la sostenibilitat (vegeu quadre III-83).

QUADRE III-83.

Les agendes locals per illes
Mallorca

Municipi	Carta d'Aalborg	Redacció diagnòstic	Redacció pla d'acció	Agenda 21
Alaró	x			
Alcúdia			x	
Algaida		x		
Artà			x	
Calvià				x
Capdepera		x		
Felanitx	x			
Manacor		x		
Maria de la Salut	x			
Montuïri	x			
Petra	x			
Pollença		x		
Porreres		x		
Sant Llorenç			x	
Santa Eugènia	x			
Santa Maria del Camí	x			
Sineu	x			
Sóller		x		

Menorca

Municipi	Carta d'Aalborg	Redacció diagnòstic	Redacció pla d'acció	Agenda 21
Alaior		x		
Ciutadella		x		
Es Castell		x		
Es Mercadal		x		
Es Migjorn Gran		x		
Ferrieres		x		
Maó		x		

Eivissa i Formentera

Municipi	Carta d'Aalborg	Redacció diagnòstic	Redacció pla d'acció	Agenda 21
Eivissa		x		
Formentera		x		
Sant Antoni de Portmany				x

Font: *Elaboració pròpia.*

5.4. BIODIVERSITAT I ESPAIS NATURALS

Barbier¹³² i els seus col·legues deixen ben clara la interconnexió que existeix entre la conservació de la biodiversitat i la protecció d'espais naturals, a més d'introduir elements que ens permeten valorar aquests aspectes lluny de la perspectiva més purament economicista. Resulta prou evident que els humans, com la resta dels éssers vius, depenem dels ecosistemes per a la nostra supervivència, així que depenem dels béns i serveis que ens proporciona la natura. La valoració d'aquests béns i serveis pot ser molt diversa, i autors com Pearce¹³³ ens parlen de mètodes de valoració monetària com el cost de viatge, el que una persona està disposada a pagar per desplaçar-se per visitar un espai natural, costos de contingència, i l'anàlisi cost-benefici entre d'altres, d'aquesta manera reduïm a un valor monetari tots els béns i serveis de la natura.

En canvi, d'altres autors presenten altres tipus de valoracions que s'allunyen bastant de les més purament monetàries, sobretot pel fet que depenem dels ecosistemes per a la nostra existència, i per la incertesa que pot provocar la pèrdua dels ecosistemes, tant en quantitat com en qualitat, els seus impactes no es poden predir, el fet és que en l'actualitat es perden diàriament entre 7 i 150 espècies¹³⁴ a nivell mundial, i no podem córrer el risc de deixar la seva preservació en mans dels mecanismes purament de mercat, és necessària una certa intervenció.

Quan es parla de biodiversitat generalment no es té molt clar què es vol dir, la biodiversitat fa referència a la diversitat biològica des dels aspectes més micro als més macro, és a dir des de la diversitat genètica, la d'espècies fins a la dels hàbitats. Quant a les estratègies que s'han adoptat per a la conservació de la biodiversitat, la més estesa és la que fa referència a la protecció dels hàbitats i espais naturals, en part a causa del descoïment que es té en els nivells inferiors i per la complexitat que suposa prendre mesures en els altres nivells.

Cal recordar que la conservació i protecció de la biodiversitat esdevé una necessitat i una prioritat de les societats industrialitzades, perquè el conflicte entre l'activitat humana-econòmica amb els ecosistemes ha posat en perill la mateixa biodiversitat. Els espe-

¹³² Barbier et al. (1994). *Paradis Lost?* Earthscan Publications, London.

¹³³ Pearce D. (1993). *Blueprint 3: Measuring Sustainable Development*. Earthscan Publications, London.

¹³⁴ Middleton (1999), *The Global Casino*. Arnold Publisher, UK.

¹³⁵ Brundtland (1987), *op. cit.*

cialistes i estudiosos diuen que la millor gestió de la biodiversitat és la no-gestió dels espais naturals i si una vertadera gestió de totes les activitats que amenacen la biodiversitat, però la solució més fàcil d'emprendre és protegir espais concrets.

L'Informe Brundtland¹³⁵ estableix que el 12% dels ecosistemes s'haurien de reservar per a la protecció de la biodiversitat, cosa que a les Balears amb un 1,67% del territori protegit l'any 2000 quedava lluny dels paràmetres recomanats, amb l'aprovació del Parc Natural de la serra de Llevant¹³⁶ queda protegit el 5,17% del territori balear sota les figures de protecció i gestió de la Llei 4/89 (vegeu quadres III-84 i III-85).

QUADRE III-84.

Espais naturals protegits (legislació autonòmica)				
	Mallorca (ha)	Menorca (ha)	Pitiüses (ha)	CAIB (ha)
LEN 1991	133.690	27.804	28.185	189.679,229
Alzinars 1992	135.019	29.850	28.185	193.054,04
LEN 1992	134.649	29.853	27.742	192.244,04
Alzinars 1993	134.708	29.853	27.742	192.303,04
Anul·lació 1995 (alzinars)	134.649	29.853	27.742	192.244,04
Alzinars 1997	134.657	29.853	27.742	192.252,04
LEN 2000	134.828	29.853	27.742	192.423,04

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-85.

Espais naturals protegits (figures de la Llei 4/89, parcs i reserves)		
	Legislació	Superfície (ha)
Parc Natural de s'Albufera de Mallorca	Decret 4/1988, de 28 de gener	1.700
Parc Nacional de l'arxipèlag de Cabrera	Llei 14/1991, de 29 d'abril	10.021,4 (2.467,8 terrestres)
Parc Natural de sa Dragonera	Decret 7/1995, de 18 de novembre	300
Parc Natural de s'Albufera des Grau, l'illa d'en Colom i cap Favàritx	Decret 50/1995, de 4 de maig	1.790
Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera	Llei 17/2001, de 9 de novembre, de protecció ambiental des ses Salines d'Eivissa i Formentera	17.281,2123 (3.246,3 terrestres)
Parc Natural de Mondragó	Decret 85/1992, de 18 de novembre	785
Reserva Natural de s'Albufereta	Decret 121/2001, de 19 d'octubre	211,654
Parc Natural de la península de Llevant i les reserves naturals de Cap Farutx i el Cap des Freus	Decret 127/2001, de 9 de novembre	21.509,167 (16.498,9 terrestres)
Parc Natural de Cala d'Hort, cap Llentrisca i sa Talaia i les reserves naturals des Vedrà i es Vedranell i dels illots de Ponent	Decret 24/2002, de 15 de febrer	3.006 (2.440,3 terrestres)

Font: Elaboració pròpia.

— El 19 d'octubre del 2001 es va aprovar el Pla d'ordenació de recursos naturals, publicat el 136 Extensió del Parc Natural de la serra de Llevant: 17.860 ha.

cat al BOIB núm. 130 de 30 d'octubre del 2001, i el 30 d'octubre es declarà s'Albufereta Reserva Natural, amb una extensió de 211,654 ha. La reserva acull part de les 501 ha protegides com a ANEI, exceptuant 2,1 ha que són de nova protecció.

Durant el 2001 es va redactar i tramitar el Pla d'ordenació dels recursos naturals de Cala d'Hort, Cap Llentrisca i sa Talaia a Eivissa. L'aprovació inicial d'aquest document proposava la declaració d'aquesta zona com a Parc Natural, aquesta zona s'estén per l'extrem sud de l'illa d'Eivissa i inclou els illots des Vedrà, es Vedranell, sa Conillera, illa d'es Bosc, s'Espartar i ses Illes Bledes i ja el 1999 es va declarar l'Ordre de protecció cautelar de l'àrea i la indicació del PORN, especialment per les amenaces i perill de deteriorament que sofria la zona.

El Pla d'ordenació dels recursos naturals de ses Salines d'Eivissa i Formentera fou aprovat inicialment pel Consell de Govern el 19 d'octubre del 2001. També s'aprovà la Llei de protecció ambiental de ses Salines d'Eivissa i Formentera el 12 de setembre del 2001 i s'hi declarà Parc la zona de ses Salines d'Eivissa i Formentera.

Al BOIB núm. 73 de 19 de juny del 2001 apareix l'aprovació del Pla rector d'ús i gestió del Parc Natural de sa Dragonera, que serà vigent entre el 2001 i el 2004. També s'han duit a terme altres gestions a parcs ja existents i d'aquesta manera s'ha signat un conveni entre la Conselleria de Medi Ambient i l'Associació de propietaris del Parc Natural de Mondragó, per així dur a terme una gestió i actuacions conjuntes.

El 22 de novembre va ser publicat l'acord sobre el Pla d'ordenació dels recursos naturals de la península de Llevant i també es va publicar el Decret 127/2001 (BOIB núm.140), pel qual es declaren el Parc Natural de la península de Llevant i les reserves naturals de Cap Farrutx i Cap des Freu.

Entre els projectes més importants d'aquesta legislatura del Govern de les Illes Balears hi ha la protecció decidida dels espais naturals, que no és sinònim d'eliminació d'activitats humanes i econòmiques. Els projectes més emblemàtics són la declaració del Parc Natural de la península de Llevant i el Parc Natural de la serra de Tramuntana. L'any 2001 ja s'ha aconseguit l'aprovació del Parc Natural de la península de Llevant amb la qual cosa s'incrementa molt notablement la proporció de territori protegit a les Balears. Tanmateix, la disposició addicional tercera de la Llei 1/91, d'espais naturals, també fa referència a la necessària protecció d'es Trenc i el Salobrar de Campos, d'Als Amunts mitjançant figures de la Llei 4/89. A més, l'Avanç del pla territorial insular de Menorca inclou la conveniència de protegir també l'illa de l'Aire, els Barrancs i platges del sud de Ciutadella, i les muntanyes del nord de Ciutadella i Ferreries. Tots aquests compromisos inclosos a la legislació, el pacte electoral i el planejament d'ordenació del territori auguren un horitzó encara més evolucionat en aquesta matèria.

De totes formes, la protecció d'espais naturals ha esdevengut un tema controvertit a la societat de les Balears, ja que hi ha hagut un enfrontament entre els que defensen els interessos privats i individuals i la defensa dels interessos col·lectius, de les futures generacions i d'equilibri social i ambiental. Cal advertir que l'estratègia de protecció de la biodiversitat s'ha basat, com hem vist, en la protecció d'espais, uns cops públics i

altres de propietat privada, però s'hauria d'evitar interpretar aquesta protecció com la creació d'illes de natura desconnectades del medi que les envolta; l'objectiu ha de ser incloure aquests espais en un sistema de conservació integrada i integral de la biodiversitat.

Tanmateix, la protecció sobre el paper és insuficient. L'aplicació de les figures del Parc i Reserva, definides per la Llei 4/89, requereix a més i sobretot una adequada gestió. Per altra banda, crear illots de natura no és suficient per a la protecció de la biodiversitat. Per això, cal dissenyar un model territorial sostenible, és a dir, sota una concepció ecològica, i també reduir els impactes de totes les activitats que incideixen sobre l'entorn. En aquests moments s'ha redactat la Llei de biodiversitat que està sent consultada i que marcarà les fites per a una adequada protecció de la biodiversitat, després caldrà dotar-la de contingut per fer que es compleixi efectivament. La seva aplicació ha de complementar l'acolliment dels usos de lleure, amb una xarxa específica, orientada a satisfer les demandes residencials i turístiques sense arriscar els valors naturals dels espais naturals. Això suposa desdoblar els esforços per cobrir dos fronts: la conservació de la biodiversitat i la dotació d'espais de lleure a la natura.

En un altre nivell de protecció i conservació de la biodiversitat, s'han duit a terme plans i activitats per a la recuperació de fauna i flora, és a dir, al grau inferior d'hàbitats que serien les espècies i famílies (vegeu quadre III-86). D'aquesta manera s'han desenvolupat: actuacions sobre quiròpters a les Illes Balears per obtenir la informació necessària per a la gestió dels refugis i de les agrupacions que s'hi refugien; actuacions a favor i preservació i millora del voltor i del seu hàbitat; pla de conservació del ferreret (*Alytes muletensis*), espècie que encara es troba amenaçada; actuacions per a la recuperació de la milana (*Milvus milvus*) a Mallorca i Menorca, on ha experimentat una important regressió poblacional i ha passat de prop de 150 parelles a finals dels anys vuitanta a menys de 15 en l'actualitat; actuacions per a la conservació de la miloca a Menorca. També s'han fet actuacions a centres de recuperació de fauna, al centre de Son Reus a Mallorca i al del GOB Menorca; s'han fet plans de recuperació de flora endèmica i s'ha seguit amb les actuacions que es desenvolupen al Jardí Botànic de Sóller, com per exemple el banc de germoplasma.

QUADRE III-86.

Legislació comunitària

ILLA	LIC (ha)	ZEPA (ha)
Mallorca	109.745	71.508,30
Menorca	28.778	21.330,70
Pitiüses	30.768	25.588,60
CAIB	169.291	118.427,60

LIC, llocs d'interès comunitari (Directiva 92/43/CEE, de 21 de maig del 1992, de conservació dels hàbitats naturals i de la flora i fauna silvestres), i ZEPA, zones d'especial protecció per a les aus (Directiva 79/409/CEE, de 2 d'abril del 1979, de conservació de les aus silvestres).

Font: *Elaboració pròpia.*

I si bé vivim en un arxipèlag, la mar continua sent la gran desconeguda del nostre

medi, caldria plantejar mesures de protecció d'espècies i d'ecosistemes marins i litorals, els quals continuen majoritàriament desprotegits.

A part de les actuacions concretes de conservació i protecció, s'han realitzat actuacions de control d'espècies invasores que suposen un greu perill per a la biodiversitat de les Balears. En concret s'han fet les següents actuacions: control de la població de gavina vulgar (*Larus cachinnans*); actuacions de captura i esterilització de moixos assilvestrats; actuació de control de cabres orades i plans d'acció contra l'ús del verí, així com accions puntuals de control de determinades plagues vegetals com és la "patata frita" (*Carpobrotus edulis*).

S'ha duit a terme la catalogació d'arbres singulars amb un valor patrimonial o significat cultural notable, aquests arbres estan emparats legalment per a la seva conservació i protecció. També s'han realitzat inventaris i bancs de dades de biodiversitat com són: les actuacions de seguiment d'avifauna mitjançant l'anellatge; les actuacions de seguiment d'avaraments i albiraments de cetacis i recuperació de tortugues marines.

Quant al vessant didàctic i divulgatiu, s'ha promogut l'herbari virtual de la UIB, on s'han incorporat 250 espècies de les Balears i 150 endemismes. També s'ha editat el document tècnic Llibre Vermell de les plantes de Balears, per divulgar els motius que serviran de base per dissenyar els plans de recuperació i conservació de la flora amenaçada.

5.5. GESTIÓ FORESTAL I INCENDIS FORESTALS.

La gestió forestal està íntimament relacionada amb la conservació de la biodiversitat, doncs malgrat la biodiversitat ha de ser protegida i promoguda a tot el territori, són les zones forestals les que més s'identifiquen per part de la ciutadania amb el que és o hauria de ser un espai protegit.

La gestió forestal a les Illes Balears en els darrers anys, amb un alt grau d'abandonament de les activitats silvícoles econòmicament productives, s'ha convertit en una gestió centrada en la seva utilització recreativa paisatgística, tot i que els sistemes forestals segueixen complint multitud de funcions ecològiques. Si bé és ben sabut que la funció dels boscos és primordial en les funcions de generació d'oxigen, producció d'hàbitats i aliments per a la fauna, retenció de sòl i regulació del cicle hídric, a les Balears també es té en compte la seva funció paisatgística, així com les seves connotacions positives en les activitats de lleure de la població, en la caça, en la recuperació d'elements tradicionals de tipus etnològic i altres aspectes que evidencien un cop més, fins i tot pel que fa a la gestió d'espais naturals, com la perspectiva purament antròpica i econòmica és la que defineix el nostre *modus operandi*.

Segons les dades del quadre III-87, facilitades per la Direcció de Biodiversitat, tenim que el 39% del territori de les Balears és forestal, per tant, es pot dir que el territori de

les Illes és eminentment forestal.

QAUDRE III-87¹³⁷

Superfície forestal de les Illes Balears

SISTEMA	MALLORCA	MENORCA	EIVISSA	TOTAL
Pinus halepensis	32.955,90	5.581,96	16.468,06	55.005,93
Quercus ilex	7.434,61	3.040,84		10.475,46
Olea europaea	12.280,62	3.605,61	102,21	15.988,44
Mescla de Pinus halepensis i Olea europaea	9.979,36	202,01	321,55	10.502,92
Mescla de Pinus halepensis i Quercus ilex	9.116,21	4.340,12		13.456,33
Mescla de Pinus halepensis, Ceratonia siliqua i Olea europaea	23.517,74	1.724,53	9.351,07	34.593,36
Matollars	41.233,03	10.750,76	4.475,57	56.459,37
TOTAL SISTEMES FORESTALS	136.517,47	29.245,83	30.718,46	196.481,81

Font: *Elaboració pròpia.*

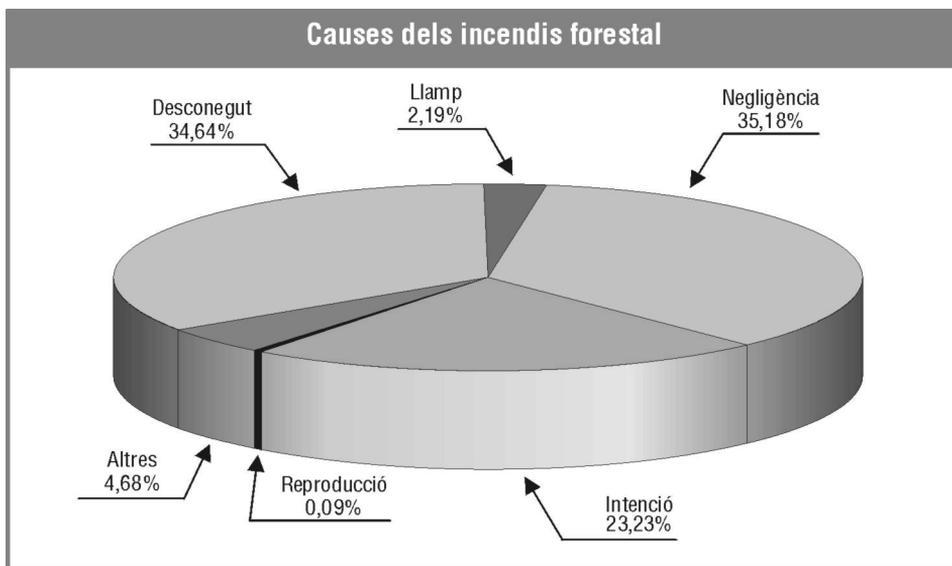
Els principals impactes que reben els boscos de les Illes Balears són causats per les activitats humanes, agreujats per un clima mediterrani amb llargs períodes de sequera i elevades temperatures que propicien la periòdica aparició d'incendis forestals com una de les més greus amenaces ecològiques als nostres sistemes naturals. La gran majoria dels incendis es deuen a causes humanes i, per això, la necessitat d'incidir en les tasques preventives per evitar els incendis forestals se'ns planteja com a primordial (vegeu gràfic III-35).

Al gràfic III-36 es reflecteix l'evolució dels incendis forestals, tant pel que fa a superfície cremada com a nombre d'incendis. De la seva anàlisi en podem deduir que després de diversos episodis en què els incendis forestals han estat un dels principals impactes ecològics a les Balears, la situació tendeix a minvar progressivament, encara que apareguin alguns episodis en què les xifres augmenten. El nombre d'incendis, tot i ser irregular, es manté prou alt durant tot el període, però és en la superfície cremada on es dona la tendència a la baixa de manera significativa. D'aquí es dedueixen essencialment dos aspectes: el primer fa referència a l'efecte positiu de les campanyes d'informació i sensibilització sobre el risc dels incendis forestals a les Illes, i el segon a la millora dels serveis de prevenció i extinció d'incendis forestals, donada la disminució que s'adverteix en els totals d'hectàrees cremades en anys amb un elevat nombre d'incendis declarats.

Pel que fa a la gestió forestal i la prevenció d'incendis, el Govern de la comunitat autònoma ha realitzat un important treball que s'ha plasmat en la redacció dels plans comarcals de defensa contra incendis forestals. La Conselleria de Medi Ambient en col·laboració amb la Conselleria d'Interior varen redactar el Pla especial d'emergències front al risc d'incendis forestals a Balears (INFOBAL).

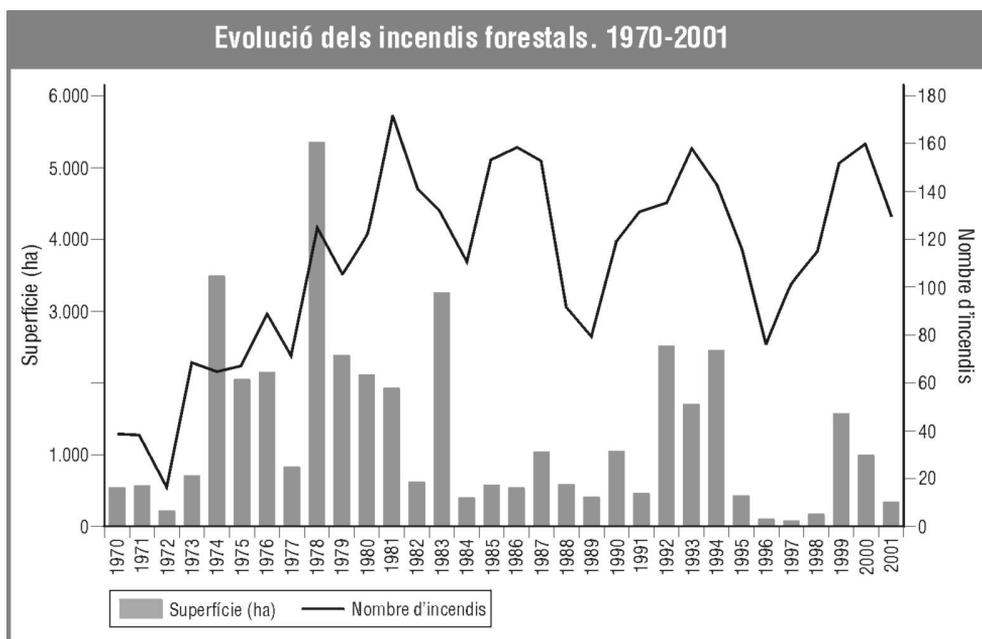
¹³⁷ Conselleria de Medi Ambient (2002). *El bosc autòcton de les Illes Balears en xifres*. Comunitat autònoma de les Illes Balears.

GRÀFIC III-35.¹³⁸

Font: Elaboració pròpia.

GRÀFIC III-36.

Font: Elaboració pròpia.

¹³⁸ Conselleria de Medi Ambient, *op. cit.*

Durant aquest any es treballà en l'elaboració d'un pla de lluita contra els incendis forestals i en la gestió forestal que s'aprovarà el 2002: aquest pla emmarcarà la lluita contra els incendis dins un ampli programa de gestió sostenible dels sistemes forestals i que tindrà una durada de deu anys, d'aquesta manera la lluita contra els incendis forestals serà una lluita diària sota el principi de la precaució: *evitar abans que actuar*.

Ara bé, no sols s'actua en prevenció d'incendis i per regular les activitats en les zones forestals (ramaderia, cremació, neteja, vigilància, caça), sinó que també se segueix una política de repoblació en zones amb baixa densitat forestal, així com reforestació de zones devastades, principalment pel foc. Així, durant l'any 2001 la Direcció General de Biodiversitat ha estructurat les tasques a realitzar pel Servei de Gestió Forestal i Protecció de Sòls en cinc programes diferenciats:

- *Bosc autòcton*: en pro de la conservació i ús sostenible dels boscos. Inclou accions de producció de plantes autòctones, delimitació cartogràfica i legal de les comunitats d'alzinar, reforestació i regeneració de boscos;

- *Evita el foc*: per treballar en prevenció i extinció dels incendis;

- *Gestió cinegètica sostenible*: per establir nous models de gestió sostenible de la caça. Inclou accions legislatives sobre vedes, control de les llicències de caça, repoblacions amb espècies cinegètiques autòctones, estudis d'altres espècies i dels seus costums i accions de formació i sensibilització envers el tema;

- *Equilibris biològics*: per tal de defensar les masses forestals de les plagues;

- *Pla temporal*: integrat per accions puntuals i concretes com a resposta als mals produïts per les tempestes de passat mes de setembre.

Així, sembla que ja en l'actualitat la tendència d'actuació de l'autoritat competent en temes de gestió forestal i de conservació dels espais naturals no es limita únicament a lluitar contra els incendis i a ordenar les activitats econòmiques i d'oci en el medi, tot i ser aquestes les accions prioritàries i les que més esforços suposen.

5.6. RECURSOS HÍDRICS

Aquest recurs exemplifica molt clarament els conflictes ecològics que es generen a les Balears. Així doncs, moltes vegades la lògica de la seva explotació se situa per sobre de la lògica ecològica, que és la que regula el cicle de l'aigua, els aqüífers i tot el que hi està relacionat.

Tot i que la manca d'aigua és una condició natural a les regions mediterrànies, a la nostra comunitat autònoma la introducció de noves lògiques i maneres d'entendre la gestió d'aquest recurs no es va produir fins la forta sequera que s'inicià el 1997.

QUADRE III-88¹³⁹.
Demanda d'aigua per sectors a les Balears

Sectors	1980 (hm ³ /any)	1990 (hm ³ /any)	1995 (hm ³ /any)
Urbà	41,8	63	71,8
Turístic	14	22,5	34,1
Agrari	249	237	182
Total	304,8	322,5	287,9

Font: Elaboració pròpia.

Com es pot observar al quadre III-88, el consum total a l'any 1995 havia baixat, bàsicament a causa de la reducció del consum agrari d'aigua. Cels García¹⁴⁰ a indica que un dels fets que ha provocat la reducció del consum d'aigua en el sector agrícola és que a partir de la modificació de la PAC (política agrària comuna) el 1992, amb la limitació dels caps de bestiar per a la producció lletera i la conseqüent reducció de producció de farratges, s'hagin abandonat superfícies que anteriorment es dedicaven al regadiu. A més, la reducció del consum d'aigua en el regadiu es complementa amb l'augment de les dotacions d'aigua depurada, només entre l'any 1992 i el 1995 es va produir un increment d'un 41% de l'aigua tractada respecte del total consumit.

Emperò el consum urbà i turístic d'aigua segueixen un progressiu increment. En el cas del consum urbà es produeix un increment del 71,7% l'any 1995 respecte del 1980 i al sector turístic és del 143,5%, per al mateix període. Segons les dades del CITTIB, el consum urbà i turístic conjuntament l'any 1999 era de 135,7 hm³, és a dir, un increment del consum urbà i turístic del 22%, durant el període 1995-1999.

Al gràfic III-37 es pot observar el fenomen de l'estacionalitat al municipi de Palma, a partir de les dotacions mensuals mitjanes d'aigua durant el període 1994-1999.

El gràfic reflecteix que en els períodes estivals no només augmenta el consum total d'aigua per l'augment de la població, sinó que també augmenta significativament el consum diari d'aigua per càpita. Això es pot explicar per diferents motius, però sobretot per l'excés del consum turístic per cobrir tota una sèrie de comoditats com pugui ser regar els jardins.

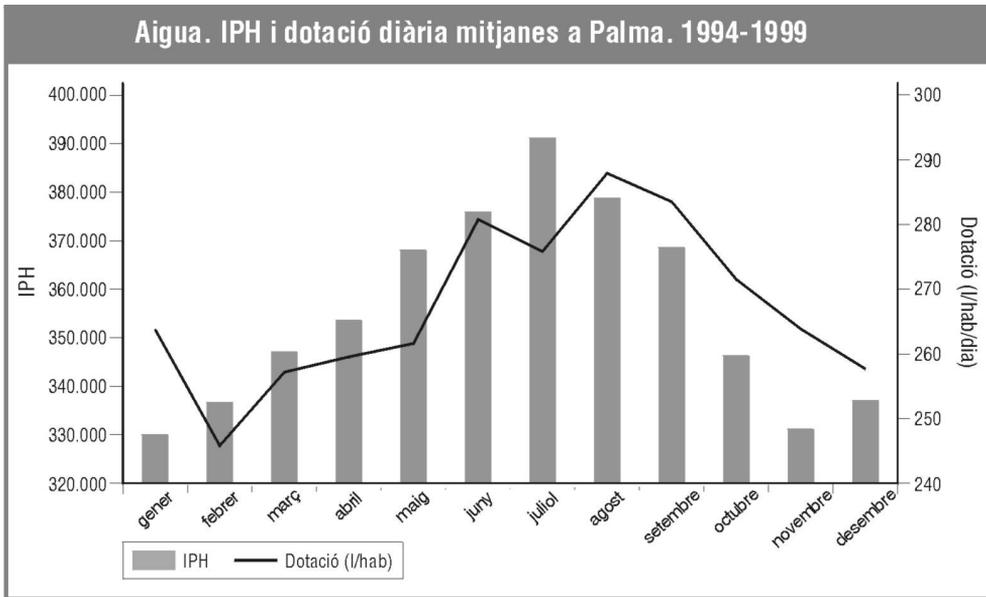
Així doncs, si es fa una comparació entre els municipis turístics de les Balears amb els que no ho són, es veu com les dotacions d'aigua per al consum urbà d'aigua (litres/habitant/dia) en el cas dels turístics és un 70% superior.

Emperò, cal destacar que en èpoques de sequera quan hi han hagut cridades a l'estalvi mitjançant campanyes cíviqes, a la comunitat autònoma de les Illes Balears, s'han aconseguit en general resultats realment significatius. Per exemple, gràcies a la campa-

¹³⁹ Fayas y Novoa (1998), *La desalación en las Islas Baleares*. Ingeniería Civil 110, 127-131.

¹⁴⁰ García, Cels (2001) "L'aigua en el sector agrari balear", a Actes del I Congrés Balears 2015, L'aigua., Perspectives de futur. Ed. "SA NOSTRA". Qüestions de Balears 2015.

GRÀFIC III-37.

nya publicitària per a Palma i Calvià que tenia com a lema "No deixar anar ni una sola gota", el consum d'aigua a aquestes zones va disminuir en 900.000 m³, respecte del que s'havia previst.

Altres iniciatives que s'han duit a terme per tal d'aprofundir en la conscienciació de la importància de l'aigua han estat: la implantació del Fòrum de l'aigua, una campanya de demostració, així com una enquesta i auditoria a centres escolars.

Per altra banda, durant els anys 2000-2001 i 2001-2002 a la nostra comunitat s'han pressupostat projectes d'inversió, control, seguiment i estudi del domini públic hidràulic.

Tot i que aquesta no és la solució més sostenible, entre el 1999 i el 2000 s'instal·laren mòduls de dessalatge¹⁴¹ per fer front a la sequera i també per evitar la sobreexplotació de l'aqüífer de sa Pobla-Muro la qual cosa hagués suposat un elevat risc de salinització. La capacitat de producció total d'aigua dessalada a Mallorca era de 25 hm³/any, a Eivissa i a Sant Antoni era de 6,12 hm³/any, i a Formentera de 0,75 hm³/any.

Aquestes actuacions reberen nombroses crítiques per part dels sectors ecologistes de les Balears, ja que implicaven obrir de nou els límits a futurs creixements i, per tant, obviar les limitacions físiques del recurs aigua. Per una altra banda, el que suposa el dessalatge és traslladar la problemàtica ambiental, des del recurs aigua, al d'energia amb el conseqüent augment de les emissions de gasos d'efecte hivernacle.

¹⁴¹ IBASAN, EMAYA i Calvià 2000.

Així doncs, el procés de dessalatge està en marxa durant tot l'any i els excedents d'aigua dessalada durant l'hivern s'aprofiten per recarregar i recuperar els aqüífers que es troben en pitjor estat. Amb aquest tipus de gestió s'evita haver d'instal·lar noves dessaladores, perquè les puntes estivals poden ser satisfetes amb l'aigua emmagatzemada als aqüífers.

En definitiva, es pot dir que el tema de l'aigua a les Balears, encara que no resol, comença a dirigir-se cap als criteris de la sostenibilitat. Actualment, s'inicien els tràmits per constituir una Administració de l'aigua amb plenes competències, que ha de tractar el tema de l'aigua com un recurs natural escàs, i no com si es tractés únicament d'un producte industrial- i, a més, de baix valor econòmic.

Així doncs, l'abans esmentada Administració ha de ser oberta a la ciutadania, per poder rebre les seves propostes i posar al seu abast tota la informació necessària i, al mateix temps, ha de suggerir les actuacions més oportunes.

5.6.1. LA DEPURACIÓ DE LES AIGÜES

Com és d'esperar, així com en la majoria de processos de transformació, tant de matèria com d'energia, tenim entrades (*inputs*) amb baixa entropia, és a dir, sense contaminar, que després d'haver passat pels processos de consum i transformació augmenten la seva entropia. Així, en el cas de l'aigua s'obté un *output* o producte final no desitjat: les aigües brutes o residuals.

En una gestió ecològica del cicle de l'aigua, les sortides no desitjades serien introduïdes de bell nou dins dels fluxos i cicles de l'aigua a través de processos naturals de depuració, en canvi a les Balears, com a la majoria de països industrialitzats, la depuració de l'aigua es resol amb la introducció de mecanismes intensius en energia i l'elevat ús de mitjans en la seva transformació (espai, mà d'obra, maquinària, temps), amb tot això, gran part de les aigües residuals, fangs i altres elements esdevinguts de la depuració no són reaprofitats per l'economia, parlem, doncs, d'una gestió ecològicament i econòmicament ineficient. Ara bé, és sabut que a diversos països del nord d'Europa es duen a terme processos de gestió ecològica de les aigües residuals, que, en primer lloc, requereixen una concepció de la gestió de l'aigua integral, que parteix de la premissa que la millor estratègia per a una depuració ecològica de les aigües residuals passa per reduir-hi el contingut d'elements contaminants, cosa que a les Illes Balears resultaria comparativament fàcil, ja que la principal contaminació prové dels usos domèstics i agrícoles de l'aigua.

Durant el període que va del 1992 al 2000 el volum d'aigua depurada s'ha incrementat en un ordre de magnitud del 390%, i el volum total d'aigua depurada el 2000 és de 53,9 hm³. Aquesta dada poca cosa ens diria si no la comparàssim amb els volums de consum d'aigua, segons les dades de la Direcció General de Recursos Hídrics i amb els càlculs que es feren al CITTIB, que ens fan veure que durant el període esmentat (1992-2000), les dotacions d'aigua domèstica augmentaren un 27% (102 hm³ el 2000). D'aquesta

manera, el 52,8% de les dotacions d'aigua són tractades pels sistemes de depuració i el cabal de disseny total dels sistemes de depuració de les Balears ha passat dels 60 hm³ anuals el 1999 als 68 hm³ de cabal de disseny el 2000 (vegeu quadre III-89).

 QUADRE III-89¹⁴².

Aigua depurada (m ³ i % per illes respecte del total). Balears									
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Mallorca %	76	74	75	74	73	74	74	73	76
Menorca %	12	12	13	12	12	12	11	12	11
Pitiüses %	12	14	12	14	15	14	15	15	13
CAIB m³	10.855.350	20.359.936	269.333.97	29.673.847	33.822.265	39.872.468	42.187.487	44.313.123	53.900.963

Font: *Elaboració pròpia.*

En comparació amb la resta de l'Estat espanyol, les Illes Balears presenten un elevat grau de depuració, ja que gairebé el cent per cent dels nuclis de població tenen com a mínim el grau de depuració secundària. Cal destacar durant el 2001 l'aplicació creixent de tractaments terciaris, que ens donen com a resultat l'elevada qualitat de les aigües depurades. A Eivissa prop del 70% del cabal és terciari i es preveu que per a l'any 2003 ho sigui el 95%. A Menorca el tractament terciari cobreix el 73% de l'aigua depurada i s'espera que el 2003 el 85% del cabal rebi aquest tractament. A Mallorca el 50% de les EDAR gestionades per l'IBASAN (Conselleria de Medi Ambient) realitzen un tractament terciari de la depuració, tot i que es dona la circumstància que hi ha importants depuradores que no estan gestionades per aquest organisme, sinó que es practica una gestió des d'altres ens, com és el cas de Calvià 2000 a Calvià i EMAYA a Palma, a més d'altres empreses contractades a nivell municipal (Manacor, Lluçmajor, Sant Llorenç) i nombroses plantes privades. Per part d'EMAYA, el tractament terciari de les aigües residuals representa un 25% del total, i a Calvià un 12,5%, que a l'any 2003 serà del 25%¹⁴³.

A part de les millores tècniques que s'haurien d'implantar en tota la infraestructura de depuració d'aigües residuals per tal d'augmentar la qualitat del producte final, caldria a Balears insistir, com ja es fa, en les possibilitats d'ús de les aigües depurades, ja que la gran majoria d'aquestes acaben abocades a la mar i als nostres torrents. Fins i tot s'ha especulat amb la possibilitat de dirigir part de l'aigua procedent d'EDAR a zones humides d'alt valor ecològic (estudis diversos a Menorca sobre la gestió de s'Albufera des Grau), i mentre, es continuen regant hectàrees i hectàrees de terres de conreu amb aigües de primera qualitat extretes directament dels aquífers amb aquesta finalitat. Seria, doncs, recomanable el finançament d'estudis sobre com millorar la qualitat de les aigües residuals per al seu aprofitament per a diversos usos.

¹⁴² Elaboració pròpia a partir de les dades de Murray I.: *La Petjada Ecològica*. Inèdit.

¹⁴³ Informació proporcionada per l'IBASAN (Institut Balear de Sanejament).

Finalment, un cop més incidim en la necessitat, en primer lloc, de reduir els consums totals d'aigua, ja que, sens cap dubte, aquesta és la manera més eficaç de reduir l'impacte generat per l'extracció massiva d'aigües del subsòl i la seva contaminació.

5.7. ELS RESULTATS INDESITJATS: ELS RESIDUS I LA CONTAMINACIÓ

5.7.1. ORIGEN DELS RESIDUS

En totes les activitats desenvolupades pels organismes vius, així com en qualsevol procés de producció, es generen uns productes de rebuig en diferents formes i modalitats, ja siguin residus sòlids, contaminació atmosfèrica, contaminació acústica, etc.

Per una altra banda, l'economia ecològica defineix la contaminació com una sortida de qualsevol procés dels organismes vius. La llei de l'entropia ens diu que el funcionament de l'ecosfera és entròpic i que a llarg termini tendeix al col·lapse, emperò aquest lapse de temps no és perceptible a escala humana.

En termes crematístics els residus sovint són definits com a externalitats negatives, ens enfrontam però al problema econòmic que suposen, la tasca del mercat hauria de ser internalitzar-les. D'aquesta manera del que es tracta és de tancar els cicles. En aquest sentit, els residus haurien de ser reintroduïts dins dels processos productius, com fa la natura.

5.7.2. ELS RESIDUS DINS DEL MODEL ECONÒMIC BALEAR

El model econòmic de les Illes Balears fonamentat en el turisme i, per tant, en una economia fortament terciaritzada, fa que la problemàtica de la contaminació no sigui tan preocupant com la d'altres economies més industrialitzades. De fet, a aquestes se les denomina economies "de xemeneia" perquè els seus impactes *in situ* són molt evidents, com per exemple la contaminació de l'atmosfera, del sòl, de les aigües, etc., incideixen directament sobre la salut de les persones i també sobre la qualitat dels ecosistemes i dels recursos naturals. Així doncs, la contaminació més evident fruit de la nostra economia és la que produeixen els productes indesitjats del nostre model econòmic que es tradueix en residus sòlids urbans, i també en residus de demolició i construcció, per l'activitat constructora.

5.7.4. LA PROBLEMÀTICA DELS RESIDUS A LES ILLES BALEARS

A la nostra comunitat, així com la majoria de societats industrialitzades, no es planteja el model productiu, sinó que s'intenta plantejar solucions *ad hoc*, la qual cosa només permet expandir una mica més els límits de creixement, però poca cosa més. La problemàtica dels residus hauria de ser tractada des de diferents fronts, en primer lloc per solucionar les qüestions a curt termini i després per dissenyar les propostes de futur.

Pel que fa a les solucions a curt termini, s'ha de considerar la producció de residus sòlids urbans per càpita, i veim com a les Balears es produeixen aproximadament 550 kg/càpita/any, quan la mitjana de la UE és de 327 kg/càpita/any. Això es pot explicar fàcilment si es té en compte que el nostre és un model econòmic d'expansió fonamentat en l'oci i el divertiment, on la cura i consciència ecològica no hi són molt presents.

 QUADRE III-90¹⁴⁴.

Balears. Producció de residus

	Mallorca	Menorca	Pitiüses	Total	Variació interanual (%)	Variació respecte 1996 (%)	kg/cap/dia
1996	390.000	42.119	84.088	516.207			1,39
1997	400.000	45.116	86.617	531.733	3,01	3,01	1,40
1998	430.000	48.512	93.116	571.628	7,50	10,74	1,45
1999	458.000	51.047	99.058	608.105	6,38	17,80	1,51

Font: *Elaboració pròpia.*

El quadre III-90 mostra els increments de producció de residus durant un període de tres anys. Aquest continu augment justifica la necessitat de, com ja s'ha començat a fer, treballar en campanyes d'informació i de sensibilització sobre la problemàtica dels residus. Però cal destaca que la reducció en la producció de residus sòlids urbans resulta complicada, com mostra el quadre III-91.

 QUADRE III-91¹⁴⁵.

Balears. Producció i reciclatge de residus. 1998

	Vidre (t)	Paper (t)	Matèria orgànica	Total residus	% sobre total produït	kg/cap. dia
Mallorca	7.061	10.310	16.372	430.000	4,24	0,06
Menorca	1.474	2.921		51.945	40,39	0,57
Pitiüses	1.014	602		93.116	1,74	0,03
CAIB	9.549	13.833	16.372	57.5061	6,95	0,1

Font: *Elaboració pròpia.*

El quadre III-91 també indica que Mallorca és l'illa amb una major producció de residus per persona i dia.

¹⁴⁴Elaboració pròpia a partir de les dades d'I. Murray: *La Petjada Ecològica*. Inèdit.

¹⁴⁵Elaboració pròpia a partir de les dades d'I. Murray: *La Petjada Ecològica*. Inèdit.

5.7.4. GESTIÓ DELS RESIDUS A LES ILLES BALEARS

Es pot dir que la planificació dels residus a la nostra comunitat és molt incipient. Cal destacar el fet que a les DOT es contempli la creació dels PDS de residus, en aquests moments estan redactats els de Mallorca i les Pitiüses, i el de Menorca s'inclourà dins del PTI. Pel que fa als residus de construcció i demolició, s'han transferit les competències als consells insulars, que seran els encarregats de la seva planificació i gestió.

A les Balears la política de residus, i amb això no divergeix de la majoria de països industrialitzats, es caracteritza pel que s'anomena d'estratègia de final de canonada, que es basa en mesures que es prenen per resoldre problemes concrets en els resultats finals, és a dir, en el residu, però que per res no modifiquen les tendències i pautes que duen a aquella situació.

La implicació dels sectors econòmics és, per tant, fonamental en la gestió dels residus. En aquest camp, cal destacar el fet que durant l'any 2001 s'han signat una sèrie de convenis entre l'Administració pública i diversos agents privats per a la gestió dels residus perillosos de la CAIB.

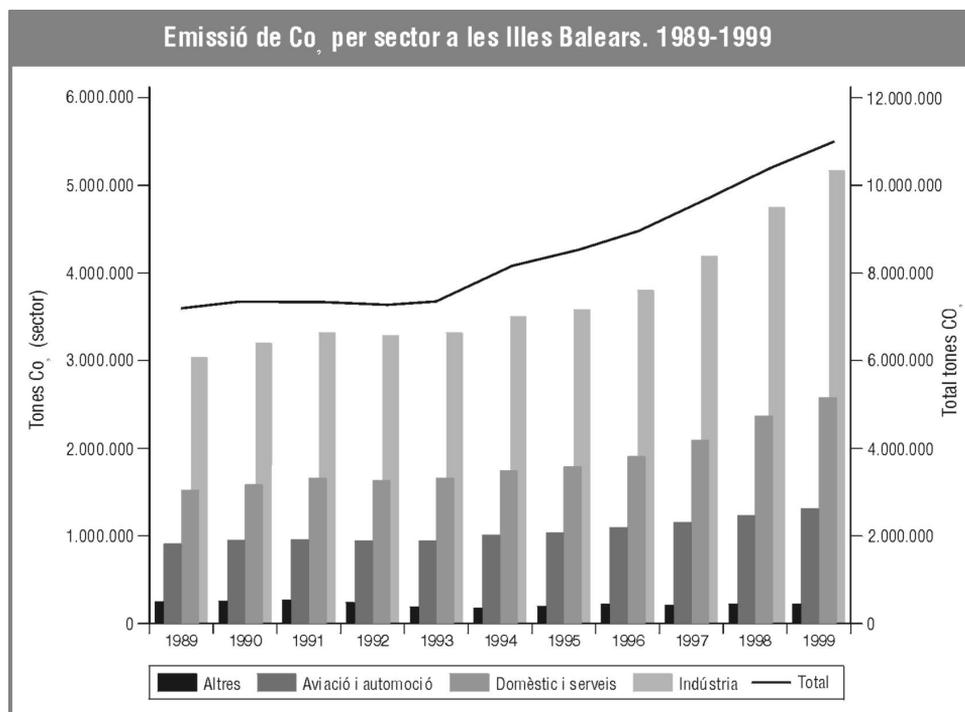
Un altre fenomen molt positiu és que -gràcies a 90 denúncies, que donaren lloc a 8 expedients sancionadors, durant l'any 2001- s'ha denunciat i s'ha resolt el cas de l'abocador de Can Set, que produïa una contaminació amb efectes immediats molt negatius sobre la qualitat de vida de la ciutadania i també sobre els ecosistemes. Per a la seva clausura definitiva caldrà extingir la combustió existent i tractar els sòls contaminants.

5.7.5. CONTAMINACIÓ ATMOSFÈRICA

A l'àmbit balear, com a la majoria de societats amb un cert grau d'industrialització, la contaminació atmosfèrica té gran part del seu origen en l'emissió de CO₂, com a conseqüència del consum de combustibles d'origen fòssil.

El gràfic III-38 mostra que les emissions al conjunt de les Balears durant l'any 1989 eren de 7.197.184 tones de CO₂, posteriorment es varen mantenir més o menys estables en 7,35 milions de tones de CO₂ durant quatre anys, i després del 1994 aquest xifra s'ha disparat. En concret, el 1999 s'havia experimentat un increment del 53,6% de les emissions de CO₂ respecte del 1989. Els sectors que més contribueixen a les emissions de CO₂ són: serveis i usos domèstics, transport terrestre i aviació.

GRÀFIC III-38.

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-92.

**Balears. Increment de les tones de CO₂,
emeses amb relació al Protocol de Kyoto**

Sector	2010 (+15% 1999) tones	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Automoció	2.182.473	-12,521	-13,991	-13,814	-7,784	-5,429	0,250	5,632	13,026	20,603
Aviació	1.575.302	-21,805	-15,499	-12,149	11,367	13,939	17,137	26,535	28,720	39,089
Primari (agricultura i pesca)	265.152	-16,394	-25,816	-5,817	-14,069	5,309	-2,708	-3,790	1,283	21,583
Indústria	471.347	-14,949	-26,412	-32,427	-3,983	7,056	11,845	20,154	-3,075	11,490
Domèstic i serveis	3.672.161	-9,446	-10,318	-9,409	-4,469	-1,998	4,305	14,603	29,780	40,839
Altres	293.040	-8,270	-16,110	-36,808	-39,648	-31,234	-25,260	-28,489	-24,927	-24,697
Subtotal	8.459.477	-13,024	-13,814	-13,174	-3,869	-0,195	4,824	12,750	20,641	30,783
Biomassa	1.888	34,964	80,941	17,386	104,567	1,388	43,221	89,343	313,498	319,910
TOTAL (sectors- biomassa)	8.457.589	-13,035	-13,835	-13,181	-3,893	-0,195	4,816	12,733	20,576	30,719

Font: Elaboració pròpia.

El quadre III-92 mostra els increments de les emissions de CO₂, respecte d'allò que, per tal de complir el Protocol de Kyoto, va establir l'Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) - un 15% per sobre el que es va emetre l'any 1990. D'aquesta manera el màxim que es podria, teòricament, assolir de cara al futur a les Balears és 8.457.589 tones de CO₂. S'admeten intercanvis entre sectors sempre i quan la quantitat màxima de 8,5 tones de CO₂ no sigui superada.

S'hi pot observar com a les Illes Balears els objectius fixats al Protocol de Kyoto van ser superats l'any 1996 i el 1999 les emissions de CO₂ ja se situaven en un 30,7% per sobre dels màxims establerts.

A l'àmbit balear, cal assenyalar que durant l'any 2001 es va adquirir una estació mòbil de control de qualitat de l'aire. També val la pena destacar altres iniciatives com la remodelació de l'estació de control de qualitat de l'aire- Palma 1 i la cessió d'una altra estació ubicada al parc de Bellver, per part del Ministeri de Medi Ambient.

En definitiva, es pot afirmar que es comença a comptar amb una xarxa de control de qualitat de l'aire, tot i que, amb el temps, hauria de ser millorada. De totes maneres, encara no es disposa de suficients instruments per saber les emissions de gasos contaminants que produeix l'economia balear. Així, doncs, resulta la solució més adient emprar factors d'emissió per convertir determinades activitats en els gasos equivalents d'emissió.

5.8. ENERGIA

El model energètic d'una societat és el reflex del seu model econòmic. A les Illes Balears, els requeriments energètics totals es cobreixen bàsicament amb els recursos combustibles d'origen fòssil, la qual cosa es tradueix en una elevada dependència energètica de l'exterior i en una elevada contribució al canvi climàtic. Del consum energètic intern (dins de les Illes) només el 0,6% del total de l'energia consumida prové de les energies renovables (sense comptar amb la valoració energètica dels residus).

El consum energètic a les Illes Balears no ha deixat de créixer. En el període analitzat, 1989-2000, s'ha produït un augment del 58,6% (vegeu gràfic III-39) que sobretot s'ha donat a partir del 1994, un cop superat el període de crisi econòmica de principis dels noranta.

Pel que fa al consum per càpita, ha augmentat un 36,5% durant el mateix període, la qual cosa significa que de cada cop, a nivell individual, consumim més energia.

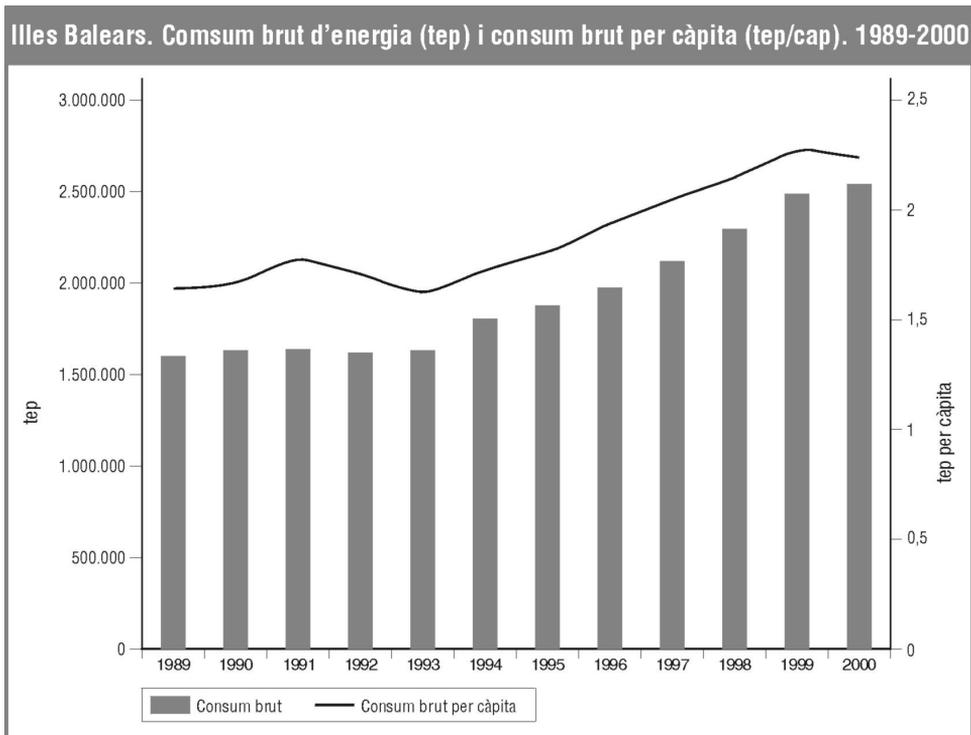
Amb l'aprovació del PDS d'energia s'ha planificat el sector energètic fins al 2015, encara que es preveuen revisions quinquennals. Les demandes energètiques de les Balears són cobertes mitjançant les energies fòssils i encara que el Pla preveu la substitució dels recursos emprats pel gas natural i l'estalvi energètic, els gasos contaminants d'efecte hivernacle no s'hi veuen reduïts substancialment ja que el que s'hi preveu és donar

resposta a una demanda creixent sense establir mecanismes de gestió de la demanda i de potenciació de les energies alternatives.

Els requeriments energètics totals que produeix la nostra activitat econòmica estan formats pels costos energètics interns, que són els consums que habitualment es comptabilitzen, i pel consums energètics ocults o externs, que seran els necessaris per produir tots els béns de consum que són consumits a les Balears. Els consums ocults, o externs, inclouen el que es coneix com a *emergy* o contingut energètic dels productes en el seu cicle de vida, el consum energètic per a la importació de productes i mercaderies i els consums energètics per poder desenvolupar la principal activitat econòmica de les Balears que és el turisme.

Com podem observar al gràfic III-40, els consums ocults són, per a tota la sèrie, més elevats que els consums interns. El període analitzat es caracteritza pels consums elevats a principis de la dècada dels noranta, seguit d'un període de certa recessió del

GRÀFIC III-39.

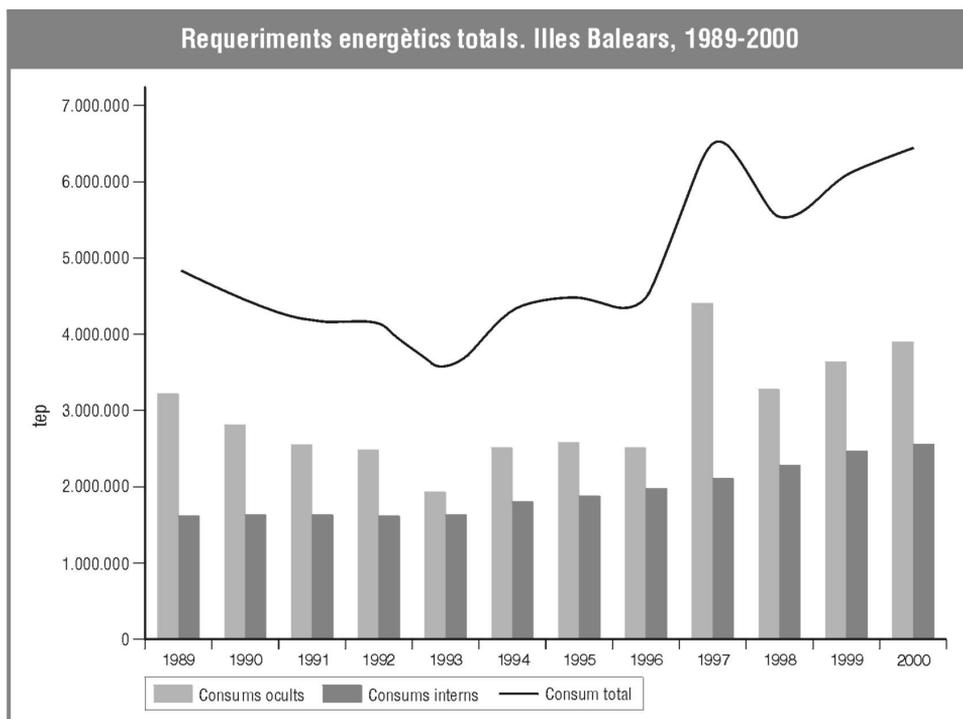
Font: CITTIB.

consum que arriba fins al 1992, posteriorment el consum energètic torna a augmentar.

El consum energètic extern de les Balears és superior en un 53% al seu consum intern (any 2000) i, per tant, suficientment rellevant com per ser inclòs en una planificació energètica que assumeixi aquests consums externs com a propis. La reducció dels con-

sums externs s'aconsegueix mitjançant el foment dels productes energèticament eficients, de baixa motxilla ecològica, la reducció del consum de productes externs i la promoció de la producció interna.

Curiosament, el consum energètic total balear per a l'any 1996 tot i comptar amb una economia turística considerada com una "indústria neta" no contaminant, s'assemblava molt més als índexs per càpita de consum dels països industrialitzats que als de la resta de països, Espanya inclosa, amb un desenvolupament industrial menor. Fins i tot, el consum energètic per càpita està per sobre de països industrialitzats com Itàlia, pel fet de l'efecte derivat de la població flotant (vegeu quadre III-93).

GRÀFIC III-40¹⁴⁶.

¹⁴⁶Elaboració pròpia a partir de les dades d'I. Murray: *La Petjada Ecològica*. Inèdit.

QUADRE III-93.

**Requeriments energètics interns per càpita
(tep/resident) del 1996 Estats Units 8,051**

França	4,355
Alemanya	4,267
Rússia	4,169
Japó	4,058
Regne Unit	3,992
Irlanda	3,293
Illes Balears	3,042
Israel	2,843
Itàlia	2,808
Espanya	2,583
Grècia	2,328
Portugal	1,928
Mèxic	1,525
Turquia	1,045
Brasil	1,012
Egipte	0,638

Font: Informe sobre Desenvolupament Humà (PNUD, 1999: pàg. 134-137 i 201-204) i de Redefining Progress (2000) a partir de Gonzalo Cañas, C. "Consideraciones ambientales para la producción de energía" del Foro Nacional "Lineamientos para una política energética". San Salvador, 2001.

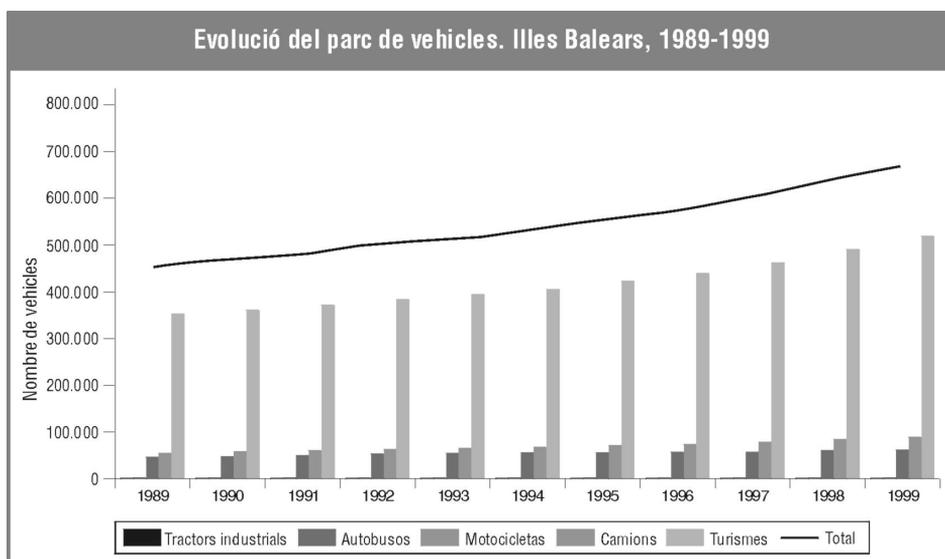
Pel que fa a la implantació d'energies netes l'any 2001, les subvencions sol·licitades foren de 520 milions de pessetes per a la instal·lació d'energies alternatives, però les ajudes foren de 220 milions, per tant, caldria augmentar les línies de subvencions com a mínim un terç per poder fer front a les creixents demandes d'instal·lacions d'aquestes energies.

5.9. TRANSPORT

La problemàtica del transport a les Illes Balears s'ha agreujat els darrers anys com a conseqüència del continu augment del parc mòbil de vehicles que fa que siguem la regió d'Europa on hi ha més cotxes per nombre d'habitants (846 vehicles per cada 1.000 habitants; i de l'augment del nombre de turistes que visiten l'illa i que viatgen en transport aeri a les seves destinacions.

El principal motiu de l'augment de la degradació ambiental i de la contaminació en els transports terrestres és la potenciació d'un model de transport dirigit a l'ús del vehicle privat que té a les Illes la seva màxima expressió (el 87% de tots els trajectes motoritzats que es fan a Mallorca són en vehicle privat). A Palma, per exemple, tan sols el

GRÀFIC III-41.

Font: DGT i elaboració pròpia.

18% dels viatges es fan en transport públic, mentre que a ciutats com Madrid o València el percentatge és molt major, del 60% i 30% respectivament.

Al gràfic III-41 queda palès el model de transport balear, amb el fort augment del parc mòbil de vehicles a les Illes Balears durant el període 1989-1999. El nombre de turismes augmenta un 47,2% en aquest temps i passa de 352.829 turismes a 519.553. El nombre de camions i motocicletes també sofreix un augment important.

Pel que fa al transport aeri, la situació no és massa més encoratjadora. Representa el 20% del consum total de carburants a les Illes Balears, gairebé el mateix que la resta de mitjans de transports.

La situació actual pel que fa als transports requereix d'una planificació orientada cap a la creació d'una xarxa de transports que equilibri el territori i optimitzi l'ús dels recursos energètics per tal de contribuir en menor mesura a la contaminació i al canvi climàtic.

El consum de territori per a les infraestructures és un dels problemes més greus a considerar, però també n'hi ha d'altres com l'alta sinistralitat en accidents de cotxe.

La millora de la situació actual del transport és un assumpte cabdal que cal resoldre per tal de millorar la qualitat de vida dels ciutadans de les Illes Balears.

5.10. LA PETJADA ECOLÒGICA DE LES BALEARS¹⁴⁷

La petjada ecològica és un indicador de sostenibilitat fort i consisteix a traduir l'impacte de les activitats humanes en la superfície de terra i mar necessàries per proveir els recursos que una determinada societat consumeix i també per absorbir els residus que aquella societat genera. D'aquesta manera si s'agafen les estadístiques oficials i es llegeixen en clau ecològica, segons els càlculs realitzats, i amb una aproximació per a l'any 2000, la petjada ecològica de les Balears era de 4.771.200 hectàrees. Per cobrir el dèficit ecològic de les Illes Balears (dèficit ecològic=capacitat ecològica -petjada ecològica) es requeria prop de sis vegades la capacitat ecològica de les Balears, és a dir, un territori equivalent a sis vegades les Illes Balears localitzat a qualsevol indret del planeta. Aquestes sis vegades la superfície de les Balears tradueix la insostenibilitat del sistema econòmic de les Illes, que s'apropia de la capacitat de càrrega d'altres territoris.

6. CULTURA

6.1. EL MARC

Les Illes Balears són quatre societats diferents per la seva història, no obstant això, comparteixen un idioma autòcton comú, el català, una cultura tradicional i una demografia autòctones de procedència majoritària catalana, amb trets característics per a cada una i estrats culturals anteriors diversos. Contemporàniament constitueixen un arxipèlag que forma part d'un mateix Estat, cinc cops centenari –excepte pels importants episodis francès i anglès a la Menorca del segle XVIII-. Des de la Constitució espanyola liberal i democràtica del 1978, formen una comunitat autònoma, la qual cosa ha fet que els darrers vint-i-quatre anys la comunicació i les relacions socials, econòmiques i polítiques entre Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera experimentassin un fort creixement.

Les societats de les quatre illes han sofert un canvi accelerat els darrers quaranta anys, impulsades per l'expansió de les indústries del turisme, la construcció i les comunicacions. Tot el dinamisme que aquestes han mobilitzat en els terrenys demogràfic, econòmic, social i polític, ens posa en la pista dels canvis culturals que han experimentat cada una de les illes, que han estat força importants.

L'altre fet que sembla clau per caracteritzar els canvis produïts els darrers vint-i-cinc

¹⁴⁷ I. Murray Mas, *The Ecological Footprint of the Balearic Islands*. Memòria d'investigació. UIB. Inèdita. 2001. Cal destacar que aquest treball és pioner en el càlcul de la petjada ecològica de les Balears. D'aquí la necessitat de contrastació amb altres línies d'investigació.

anys és el desenvolupament i la consolidació del marc polític autònom com a estructura política pròpia de les Balears dins l'Estat espanyol, la qual cosa ha significat el desenvolupament d'un sistema democràtic de legislació, presa de decisions polítiques i administració per a les Balears, així com el desenvolupament, a cada illa, del respectiu Consell insular amb característiques semblants pel que fa a les seves competències.

La transcendència per a la societat i per a la cultura d'aquests canvis ha estat força profunda en tots els sentits. Per al cas que ens ocupa val a dir que per una part, en el període de la transició política, s'ha universalitzat l'ensenyament públic fins als 16 anys, s'ha desenvolupat la Universitat de les Illes Balears fins a tenir quasi 15.000 matriculats i s'han consolidat i creat mitjans de comunicació escrits, radiofònics i televisius, assentats a les Balears, a més d'impulsar-se polítiques de promoció cultural i la normalització lingüística del català.

L'esbós dels fenòmens demogràfics, econòmics, socials, polítics i culturals abans esmentats posa en relleu un seguit de trets de l'estructura i dinàmica de les societats balears el darrer quart de segle que ens assabenten de l'accelerat procés de canvi que han experimentat Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera que continua la dinàmica de creixement iniciada a finals dels cinquanta -del que Onofre Rullan ha anomenat primer boom del turisme i que, a hores d'ara, hauria culminat el seu tercer boom-.

La situació de la cultura a cada una de les quatre illes no pot deduir-se mecànicament d'aquests canvis, si més no, té una forta interrelació dialèctica amb els dits canvis, és a dir, cada una de les illes s'ha convertit en una societat capitalista avançada, postindustrial i multicultural, amb les conseqüències que per a la cultura d'una societat tenen aquests qualificatius. Naturalment, la diferència en l'extensió, demografia i complexitat social és gran entre la major de les Balears, Mallorca, i les altres tres, de tal manera que per a Mallorca, a més a més dels anteriors qualificatius, seria bo afegir el de societat complexa.

6.2. EL COLLAGE CULTURAL

Per cultura entenem aquella forma social de vida feta de processos de comunicació i conflicte sedimentats simbòlicament i, alhora, vius, que orienten pràcticament el sentit de les interaccions dels que comparteixen aquests plexes intersubjectius de significació.

Aquests plexes de relacions s'estableixen a les diferents societats balears a l'interior d'una població que si l'any 1965 voltava prop de 500.000 habitants, l'any 2000, era prop dels 800.000, dels quals més o manco 700.000 correspondrien a Mallorca. Dels altres 100.000 restants, prop de la meitat correspondrien a Menorca i l'altra meitat a Eivissa i Formentera. Un creixement demogràfic tan impactant, producte, d'una part, de l'increment del nombre de naixements sobre el de defuncions i, de l'altra, de la força nombrosa quantitat d'immigrants que han fet de les Balears el seu lloc de residència i

treball, ha produït, tan sols en cinquanta anys, un canvi en els processos de comunicació i conflicte d'unes dimensions enormes.

Considerar la cultura de les Balears actuals ens situa en el terreny concret de les pràctiques de comunicació i conflicte sedimentades a cada societat de cada illa que orienten la vida dels seus habitants, com, també, pel volum global dels visitants que vénen a fer turisme, a les nombroses àrees d'interacció dels turistes amb les formes de vida dels ciutadans de les Illes.

La socialització en un context de llengües, normes i valors comuns per a la comunicació i la integració quotidiana en la cultura, així com el mínim de competència per al treball productiu, el garanteixen les famílies, l'ensenyament obligatori regulat per l'Estat i la comunitat autònoma per a tots els nins i nines en edat escolar, les xarxes d'ensenyament no regulat, l'ampli espectre de relacions comunicatives entre els diversos col·lectius socials a cada societat concreta i l'impacte dels mitjans de comunicació i de la indústria cultural de masses.

Des d'aquest el punt de partida ens convé ordenar les diverses formes de vida sedimentades i articulades entre elles pràcticament en formes culturals que agrupam en tipus de cultura, els quals són:

1. La cultura de masses.
2. La cultura popular tradicional.
3. Les dues cultures majoritàries, l'autòctona de cada illa i l'espanyola, així com les relacions multiculturals i interculturals.
4. L'alta cultura.
5. La cultura del turisme.

La xarxa d'interrelacions articulades entre aquests tipus de pràctiques culturals a cada societat concreta de cada una de les illes constitueix el collage de la cultura actual de les Balears.

6.2.1. LA CULTURA DE MASSES

Les Balears s'inscriuen dins de la categoria de societats capitalistes avançades on la cultura de masses és part de la forma de vida comuna, els valors de les quals vénen marcats per: 1. l'individualisme de la propietat, 2. la ideologia del rendiment, 3. el consumisme, 4. la secularització, 5. la moral universalista, 6. el científisme, 7. l'art postautàric, 8. el privatisme familiar, 9. el privatisme professional i 10. el privatisme civil i, per al context balear, introduïm un nou privatisme, 11. el privatisme territorial. A més a més, les xifres i consideracions abans esmentades ens apropen al marc d'afinitat electiva per a la concreció de cada un dels valors a la cultura de masses de cada societat illenca.

1. L'Individualisme de la propietat és la creença que els fins col·lectius s'assoleixen

mitjançant l'orientació vers els guanys privats en el mercat, en una societat de propietaris individuals. Els béns i els serveis els obtenen individus que calculen els mitjans amb la intenció d'optimitzar en el mercat les accions contractuals i apropiatives. L'individualisme de la propietat, com a orientació de sentit vers l'apropiació privada del capital, els béns i l'ús dels serveis, és un valor cabdal a les societats de les Balears actuals.

2. La ideologia del rendiment a les Balears és comuna a la de les altres societats capitalistes avançades.

És clar que aquesta forma d'entendre el valor del rendiment ha estat clau per arribar a assolir els nivells de vida actuals i continua sent-ho; però també és just assenyalar els forts costos socials que comporta per als treballadors afectats i la cruïlla que, per al futur, implica continuar amb aquesta forma concreta d'ideologia del rendiment en un món on l'economia del coneixement és cada cop més important.

3. Parlem de consumisme de masses en unes societats il·lenques on el nivell de vida, particularment, el de les extenses classes mitjanes, mitjanes-altes i altes, assoleix un alt nivell manifest -dels més alts de l'Estat espanyol-, en les xifres de consum de béns i serveis, com ara són: l'automoció, la propietat de la llar, la segona residència, la disposició de telèfon, el telèfon mòbil, la connexió a Internet, el nombre d'electrodomèstics per càpita, els viatges a fora, l'ús de l'àmplia oferta de restauració i d'altres béns i serveis -molts dels quals són de luxe-. Així mateix, les relacions de masses hi tenen lloc principalment per la via dels moderns mitjans de comunicació -cinema, ràdio, televisió, Internet, telefonia mòbil- i pels desplaçaments individuals i col·lectius que estrenyen l'espai i el temps a l'abast de la interacció amb la utilització de vehicles de transport motoritzat -els automòbils, les motocicletes, l'avió i els vaixells amb motor-. A les Balears l'ús quotidià dels dits mitjans de comunicació i transport de masses assoleixen un dels graus més alts d'Europa. Tot això canvia les formes de vida i consum de masses.

En un món on la ideologia del productivisme i del consumisme resulta qüestionada pels problemes que comporta la sostenibilitat de les formes de producció i de consum existents, i on determinats sectors socials de les noves classes mitjanes se senten atrets pels valors postmaterials, especialment pel que fa als valors ecològics, es genera un creixent conflicte potencial. La qual cosa suggereix que per a les Balears, on el grau de consumisme i privatisme és molt alt, cal pensar en la promoció d'uns serveis públics força més desenvolupats i en la disposició d'una major quantitat d'espais naturals protegits, orientats cap a la sostenibilitat i cap una major solidaritat social.

4. La secularització de les formes de vida ha representat un ràpid procés d'assumpció de noves maneres no confessionals i desencantades de la transcendència i significació dels fets quotidians, portades per l'acceleració de la modernització, pel canvi social i per l'increment de la població a les Illes, a la història de les quals, el catolicisme, fins fa poc temps, ha estat força important a l'hora de significar les relacions

privades i públiques de la vida quotidiana. Això no vol dir que no sigui important en el terreny íntim de força quantitat dels illencs; però en l'àmbit de les manifestacions col·lectives del treball i de la cultura ha minvat de manera notable la seva presència.

La tolerància i el creixement del pluralisme social en els processos de secularització, fins hores d'ara, no han provocat reaccions de tipus fonamentalista, o un major conflicte social. Ha estat un procés col·lectiu portat amb una notable maduresa i tolerància per les societats de cada una de les illes, les raons de les quals serien bones de conèixer i, entre les quals, probablement, hi ha l'exercici de responsabilitat social i política de la població i de l'Església de les Balears dels darrers trenta anys.

5. La moral de l'individualisme, la secularització i els valors democràtics assumits per la gran majoria de la població han estat acompanyats pel desplaçament de la moralitat que abans tenia un caràcter més comunitari, és a dir, s'assumien els valors de la tradició com els correctes, per passar a una moral, per una part de tipus més utilitarista, on els valors depenen de les conseqüències positives o negatives per als individus afectats, exemple dels quals són els valors economicistes abans esmentats, i de l'altra part, de tipus universalista, on la justificació racional i l'abast general de les normes de cada cop més es consideren claus per a la seva acceptació, almenys, pel que fa al terreny públic.

En aquest darrer sentit, malgrat les dificultats, desigualtats i greus problemes que constantment es manifesten, és clar l'avenç en el terreny dels valors en l'acceptació de l'emancipació de la dona pel públic illenc, per a la qual la mobilització del feminisme illenc ha jugat un paper rellevant. També és notable el grau acceptable de convivència dels immigrants amb la població autòctona. Hi ha hagut dificultats d'integració, però, si més no, es poden considerar menors comparats amb les d'altres societats d'Europa. Probablement, el fet que l'economia balear en el passat es caracteritzàs per la importància del comerç i que l'actual economia turística es fonamenti en el consum dels visitants ha propiciat la disposició a conviure amb el que ve de fora, si més no per mantenir-hi una certa distància social. També és notable el nombre d'iniciatives de tipus universalista i solidari sorgides d'associacions civils i religioses de les Illes, orientades vers algunes de les necessitats més paleses de societats concretes del Tercer Món, si bé, en aquest terreny, falta desenvolupar-les força més. Caldria donar suport a les orientacions universalistes i solidàries esmentades i afundir-hi amb molta més fermesa.

6. El científisme no es refereix a una disposició que fomenti el coneixement científic entre la població, si no a l'actitud de reconeixement de la rellevància social de la ciència per a les nostres vides.

A les Illes Balears, com a la resta de les societats avançades, el científisme s'ha generalitzat. Paradoxalment, el tipus de força de treball desqualificat dels serveis turístics i de l'oferta complementària, la possibilitat d'entrar ràpidament en el mercat de treball dels joves que acaben els estudis obligatoris i la falta de tradicions científiques arrelades fan que si el científisme com a actitud s'ha generalitzat i fun-

ciona com a llenguatge d'allò correcte, no així els continguts de la cultura científica, que no ocupen un espai central a la nostra cultura. No obstant això, el desenvolupament de la Universitat de les Illes Balears, amb uns rendiments científics alts, comparats amb els d'altres universitats espanyoles semblants, i l'abast de la població que accedeix a estudis superiors, ha significat un enorme avanç en la producció i en la cultura científica de les Illes respecte del passat recent, per bé que hi ha notables mancances i no té el reconeixement de la rellevància social que seria adient. Cal esmentar que les Illes tenen la més baixa proporció de població amb estudis universitaris de les comunitats autònomes espanyoles.

7. En el terreny dels valors artístics, el procés de modernització a les Balears també resulta palès, no tan sols per la quantitat i qualitat de manifestacions i activitats creatives, sinó per l'acceptació per part d'un cert públic de formes innovadores i avantguardistes d'art. Aquest fenomen és possible per la importància de les classes mitjanes i mitjanes altes a les societats balears i per la quota de públic de procedència forana amb formació i capacitat adquisitiva entre la gran quantitat de turistes que ens visiten.

No obstant això, difícilment podem pensar que aquest és un fenomen que afecti la majoria de la població de les classes populars i molts de sectors de població de nivell mitjà i alt, tant pel que fa als residents com pel que toca als visitants. Amb la cultura de masses es generalitza la reproducció tècnica dels productes artístics de consum a l'abast de la majoria, homogenis, adaptats al mínim esforç, desublimadors de les tensions quotidianes individuals i col·lectives, convertits en simple distracció de masses. Tant i més que són potenciats pels suggestius mitjans de comunicació de masses i per la rendible i força desenvolupada indústria cultural que fomenta el consum passiu, manco creatiu i estandarditzat de productes artístics. La indústria de l'art de masses a les Illes, com a altres societats del capitalisme avançat, no es relaciona amb l'art amb l'aura de l'alta cultura.

8. En parlar de privatisme familiar ens referim a la concentració de les activitats de les famílies en les manifestacions externes del consum, així com en la disposició del temps lliure per a les tasques d'oci canalitzades per mitjà de la cultura de masses, on les activitats comunitàries, tradicionals o noves, han passat a un segon lloc. Aquest tipus de comportament en públic de les famílies s'ha convertit amb el normal de la família mitjana. Les relacions comunitàries han resistit més a les zones menys urbanitzades de Mallorca, de Menorca, i a Eivissa i Formentera, especialment, on les relacions familiars encara mantenen algunes de les característiques tradicionals de la família extensa.
9. En parlar de privatisme professional ens referim a la motivació dels individus, principalment dels homes, en l'èxit en els negocis o en la seva professió com a signe de la pròpia estima enfront d'ell o d'ella mateix/xa i en la relació als altres. La qualitat personal cada cop més s'identifica amb l'èxit als negocis o a la professió i menys amb les qualitats morals i personals de l'individu. A les Balears, el canvi de valors

des del reconeixement tradicional pel llinatge i la procedència familiar vers el privatisme professional ha estat accelerat. Probablement, la incidència d'aquest canvi és més accentuada a les àrees urbanes, especialment a la de Palma.

10. En parlar de privatisme civil ens referim al relatiu interès de la gran majoria dels ciutadans i ciutadanes pels assumptes públics, gens disposats a participar en tasques polítiques col·lectives, però, que mantenen una valoració positiva de la participació en les eleccions polítiques per tal de renovar l'elit que governa i continuar legitimant el sistema polític que ofereix un mínim de prestacions socials, garanteix els drets civils i l'ordre social. El privatisme civil és una característica bastant destacada dels comportaments dels illencs, probablement a Menorca és menys accentuat que a les altres illes i hi manifesten un major vigor els valors cívics entre la seva població.
11. Privatisme territorial; amb aquest terme volem destacar una determinada forma d'utilització del territori que parteix de la seva associació amb l'apropiació individual, en sòl i casa privatitzats. Les darreres dècades han modificat significativament les formes més tradicionals de relacionar-se amb el territori, tant a les zones agràries, de muntanya i marítimes, com a les urbanes, totes elles exclouen progressivament l'ús de béns que tradicionalment es consideraven comuns o d'ús col·lectiu o públic. A les Balears els darrers quaranta anys, aquest procés ha estat accelerat i ha polaritzat bona part de les discussions públiques i dels negocis privats. Hi ha diverses onades de forta pressió del privatisme territorial que ha anat penetrant de forma indeturable. El que ha produït a cada illa un rebuig de certs sectors de la ciutadania en forma de moviments de protecció i defensa del territori.

El conjunt de valors del privatisme és comú per a totes les societats capitalistes avançades, no obstant això, cal destacar que a les Illes són totalment característics, especialment a les zones més urbanitzades, on són la forma normalitzada de les orientacions en les relacions socials. Cal reflexionar sobre la conveniència de complementar les orientacions de sentit privatista amb el foment de valors públics i solidaris per tal d'assumir força mancances en els vincles i les significacions de les relacions morals i polítiques.

6.2.2. LA CULTURA POPULAR

En parlar de cultura popular ens referim a aquelles formes de vida, valors i manifestacions tradicionals de la població autòctona, però, també d'aquelles dels immigrants residents que porten i reproduïxen les xarxes de relacions comunicatives del seu origen tradicional en significacions vives.

A les cultures modernes la tradició sobreviu reinterpretant-se constantment des de la modernitat. El contrari significaria l'enfrontament d'ambdues tendències històriques i, a l'Europa Occidental capitalista d'ara, no pot sobreviure una tradició-tradicional si no és com a fonamentalisme, el que és molt lluny de l'actitud pragmàtica dels balears, fins i tot d'abans de la irrupció del turisme de masses.

Segons l'antropòleg Alexandre Miquel, a les Illes Balears, per les característiques de les tasques productives i empresarials del sector dels serveis turístics i de la construcció, les relacions tradicionals de patronatge i lleialtat són funcionals per a determinades formes de les relacions capitalistes a l'empresa, de manera que l'accelerat creixement capitalista no les ha dissolt, més aviat les ha integrat a la dinàmica de la reproducció del capital, especialment a la part forana de Mallorca, així com també a Menorca i a les Pitiüses. A més a més, aquest és un fenomen vàlid tant per als treballadors i empresaris autòctons de moltes zones turístiques, com per a la majoria d'immigrants peninsulars que procedeixen de cultures tradicionals d'Andalusia, Múrcia, Extremadura i Castella.

El fenomen de la reproducció de certs valors tradicionals, suggerim, coexisteix amb l'hegemonia dels valors del capitalisme avançat abans esmentats sense ser contradictori amb la modernitat de la forma de vida i valors postradicionals. La combinació de tradició i modernitat capitalista a les Balears té arrels anteriors a les de l'economia turística en la formació del capitalisme illenc, com han posat en relleu els documentats estudis de Carles Manera i el grup d'historiadors econòmics. Fa temps que a les Balears les formes de vida modernes han integrat la tradició tot reinterpretant-la, la qual cosa ha permès reproduir parts funcionals de la tradició en formes no tradicionals, sense produir fenòmens de crisi d'integració ni de rebuig de masses. Ha estat la via de l'expansió de la modernitat capitalista.

La vitalitat de les formes tradicionals en un món hipermodernitzat assoleix altres funcions, com ara les de facilitar als individus una identitat col·lectiva en una societat de creixents relacions individualistes, anònimes i plurals, a l'interior de les quals la sensació de pertànyer a una comunitat simbòlica ajuda a mantenir vincles de solidaritat de grup i dona suport al reconeixement individual, fenomen que es produeix a societats tan modernes i pluralistes com la dels EUA.

La continuació de la tradició a les Balears, per les raons esmentades i per l'acció de les institucions autonòmiques i locals, ha impulsat una forma postradicional de cultivar la tradició des de la modernitat; la implantació de la llei de normalització del català, les polítiques culturals de les institucions, l'escolarització obligatòria, etc. També ha estat força important el paper d'institucions civils com les obres socials de les caixes, l'Obra Cultural Balear, l'Institut d'Estudis Eivissencs, la Universitat de les Illes Balears, etc., i multitud de festes i encontres de cultura popular reviscolats arreu de les Balears, com descriu acuradament Antoni Ginard a l'informe econòmic de "SA NOSTRA" de l'any 2000. Per a la continuació de la tradició modernitzada és clau una política encertada de conservació, conscienciació i difusió pública del patrimoni, tasca sempre insuficient, especialment per les mancances pressupostàries. La revitalització moderna de la cultura popular tradicional ha generat un nombrós i notable sector d'intel·lectuals, ensenyants, artistes, animadors i gestors que garanteixen l'adequació d'aquesta cultura al canvi i a la radicalització de la modernitat.

6.2.3. LES DUES CULTURES I LES ALTRES

Considerar la cultura com les formes de vida dels ciutadans de les Balears significa copsar les relacions bàsiques de significació entre els diversos grups culturals, és a dir, les dues cultures majoritàries, l'autòctona tradicional de cada illa -abans tractada- i l'espanyola, a més de la multiculturalitat i la interculturalitat amb altres grups.

El pes de la immigració en el conjunt demogràfic illenc és diferent entre les illes; en el cens del 91, per a Eivissa i Formentera voltava prop del 45%, seguit de Mallorca amb un 33% i de Menorca amb un 18%. Des de la realització del cens, aquestes xifres han incrementat la proporció d'immigrants a causa del fort augment del creixement econòmic dels anys noranta i de la forta estirada d'ocupació que ha provocat. Normalment, els treballadors immigrants de procedència peninsular ocupen les zones mitjanes i baixes de l'escala social, si bé hi ha una notable mobilitat social ascendent entre ells i importants sectors d'immigració qualificada peninsular entre les classes mitjanes i altes.

Les breus notes demogràfiques, socials i econòmiques de l'inici de l'escrit posen en relleu l'indefugible impacte que els diferents immigrants peninsulars que resideixen i treballen a les Balears i són ciutadans de la comunitat autònoma balear han representat i representen per a les formes de vida i la cultura de les Illes.

La immigració, majoritàriament venguda del sud d'Espanya, s'insereix en la vida quotidiana i en la cultura de cada una de les Illes Balears, en particular, en la proliferació sense entrebancs ni prejudicis rellevants dels matrimonis mixts al llarg de cinquanta anys i en l'ocupació en els treballs -l'*ethos* dels quals hem comentat abans-. Al mateix temps, els immigrants peninsulars són vehicles per a la reproducció a les Illes de la cultura d'abast internacional amb l'idioma espanyol, cooficial a la nostra comunitat i d'ensenyament obligatori a l'escola, a la disposició de la qual hi ha uns mitjans de comunicació i producció cultural de tot tipus força desenvolupats. A les Balears es canalitza i reproduceix de manera viva la cultura dels immigrants i l'idioma i la cultura espanyola. La cultura dels immigrants peninsulars i l'idioma i la cultura espanyola són part de la cultura actual de les Balears.

La producció, reproducció i comunicació de la cultura en espanyol, d'una part facilita enormement les possibilitats de relació i projecció dels illencs; per tant, és un bé col·lectiu, però, d'altra part, per la mateixa raó, tendeixen a substituir i minoritzar l'ús del català i de la cultura autòctona i a crear una relació desigual. Per aquest motiu, si hi ha acord democràtic per valorar la cultura tradicional autòctona i el català com a béns col·lectius, es genera una responsabilitat pública en l'adopció de polítiques de discriminació positiva vers la normalització del català i la promoció de la cultura popular tradicional, si més no, aquestes no han de conduir a la discriminació dels ciutadans de les Illes de cultura i parla espanyola. Les bones relacions culturals entre els immigrants peninsulars i els autòctons, requereixen de processos de reconeixement recíprocs. La qual cosa significa respecte mutu i l'adopció dels mitjans públics necessaris per garantir la convivència en igualtat. En conjunt, les relacions entre els immigrants i els autòctons generen una cultura de la immigració, nova, que canvia i és bàsicament mestissa.

A les Balears hi ha altres qüestions plantejades per les formes de vida i cultura dels

immigrants residents. Una es manifesta amb el creixent nombre d'immigrants extracomunitaris i l'altra amb el de comunitaris.

Els primers, en un nombre considerable, resideixen a les Balears on ocupen treballs precaris, normalment amb salaris força baixos, i feixucs. Aquests immigrants, magribins, llatinoamericans, subsaharians o de l'Est d'Europa, manifesten problemes força diferents entre ells (vegeu l'apartat 12 d'aquest capítol). Si els destaquem és per tal d'assenyalar la necessitat d'integrar els immigrants extracomunitaris a la ciutadania social, regularitzar-los la residència i reconèixer-los els trets culturals amb polítiques de la diferència respectuoses que els integrin en condicions adients a la societat i a cultura de les Balears. D'altra banda, els immigrants recents d'origen extracomunitari, llatinoamericana, magribí, subsaharià i de l'Europa de l'Est se situen a les zones més baixes i passen a formar part dels sectors de major vulnerabilitat social.

Els segons provenen bàsicament d'Alemanya i de la Gran Bretanya, comparteixen la ciutadania europea amb els illencs, tenen una qualificació professional semblant o superior a la dels ciutadans de l'autonomia i són portadors de dues de les cultures més potents del món, la qual cosa els situa en condicions favorables en la relació amb els ciutadans de les Illes. No obstant això, el volum d'ambdós grups posa en relleu la necessitat d'impulsar polítiques de reconeixement multicultural i de foment de les relacions interculturals a la comunitat que evitin potencials problemes d'exclusió o xenofòbia.

6.2.4. L'ALTA CULTURA

Per alta cultura entenem les elaboracions i manifestacions que corresponen a treballs simbòlics elaborats o representats per personal qualificat a institucions especialitzades que en condicions adients podem tenir un abast de masses, però que requereixen d'una dedicació especial i d'un públic qualificat, a més de comptar amb una quantitat crítica d'especialistes que fa possible una comunitat de comunicació adient de l'especialitat.

Generalment les pràctiques i manifestacions de l'alta cultura es divideixen en sistemes experts diferents a l'àmbit de la ciència, en les seves diverses especialitats, a l'àmbit de l'art, amb el seus diversos gèneres i a la filosofia, en els diversos vessants del pensament. L'informe econòmic de "SA NOSTRA" 2000 presenta un panorama dinàmic i un diagnòstic força complet de l'alta cultura a les Balears prop del segon mil·lenni, la qual cosa ens estalvia aquesta tasca.

L'alta cultura no és el luxe de la cultura; al contrari, ens dóna la possibilitat de criticar i elaborar reflexivament els problemes de les formes de vida i cultura esmentades abans, així com de criticar i elaborar reflexivament les necessitats socials, econòmiques, polítiques, morals i estètiques de cada societat, tant i més que estam abocats a la societat de la informació i del coneixement d'abast global, en el context de la qual les cultures vives requereixen de la reflexió de l'alta cultura per sobreviure en el temps.

L'alta cultura es desenvolupa a l'interior de sistemes experts que requereixen d'importants infraestructures culturals, públiques i privades, d'institucions consolidades que

garanteixin la producció especialitzada, la continuïtat d'elaboracions, comunicacions i manifestacions i la planificació de polítiques estratègiques d'àmplia durada i força cura. No obstant això, les societats més avançades són les que han desenvolupat els sistemes experts d'alta cultura més complexos i sofisticats. Per incorporar la societat balear al desenvolupament de l'alta cultura ha estat clau el desenvolupament de la UIB i d'altres institucions, principalment públiques, com el Conservatori de Música, els teatres autonòmics i municipals, etc., però, també, les tasques de divulgació de les obres socials de les caixes d'estalvis, les fundacions privades, l'Auditori, les sales de concerts i d'exposicions, les editorials i les revistes, etc.. Tot el qual pot i cal millorar-se, amb el treball crític sobre el valuós treball fet.

6.2.5. LA CULTURA DEL TURISME

En parlar de cultura del turisme ens referim a les formes de vida dels turistes que ens visiten, localitzades en el territori de les Illes Balears i de curta durada temporal, que per la seva magnitud i importància econòmica i social al llarg de l'any tenen la capacitat de reproduir-se d'una manera estandarditzada. Aquestes relacions que vehiculen els turistes tenen lloc dins xarxes estructurades per l'economia i la societat de cada illa i són tan nombroses que condicionen quantitativament i qualitativament bona part de les relacions econòmiques i socials a cada una de les illes. Podem anomenar-lo el món del turisme. Els mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterencs, el produeixen i reproduïxen amb relació als visitants turistes, que porten els seus costums, formes de consum, valors i relacions quan són a les societats il·lenques i els reproduïxen a les seves estades.

Els turistes no consumeixen el producte sol, platja, paisatge, més oferta complementària, com quelcom separat que no té res a veure amb les societats de les Illes. Per poder consumir el producte han de viure un temps almenys a una de les societats de les Balears i perquè això sigui possible s'han de produir les condicions ambientals, econòmiques, socials i culturals adients; serveis hostaleria, apartaments, sistemes de transport per avió i vaixell, infraestructures públiques com ara aeroports i ports, agències de viatges, oferta complementària de restauració, sales de festa, espectacles, comerços, autocars, lloguers de cotxes, itineraris turístics naturals, itineraris històrics, serveis de salut, ports esportius, camps de golf, xarxes de cicloturisme, etc.. Tot un entramat econòmic, social i cultural força ampli i complex que, en conjunt, s'insereix en el nucli de la forma de vida pràctica dels mallorquins, menorquins, eivissencs i formenterencs.

La cultura del turisme és quelcom indispensable per copsar la vida cultural de les societats balears reals, en la seva magnitud i significació, la qual cosa ens aconsella aprofundir en un tema de vital importància sobre el qual hi ha comptades reflexions sociològiques i antropològiques -amb excepcions com la de Bartomeu Bennassar- i que sens dubte ens assabentarien de molts d'elements força significatius sobre les nostres formes de vida que no es poden entendre sense fer esment al món del turisme i que, possiblement, ens ajudarien a afrontar problemes que millorarien la qualitat de vida i la comunicació entre residents i visitants.

7. SOCIETAT DEL CONEIXEMENT I DE LA INFORMACIÓ

7.1. ANTECEDENTS

L'inici del segle XXI va suposar la plena entrada en la societat del coneixement. En aquesta societat, la capacitat per generar, difondre i aplicar coneixement és la clau per al desenvolupament econòmic i el progrés social i cultural. La investigació científica, el desenvolupament tecnològic i la innovació són les activitats motores de la societat del coneixement i per tant havien de convertir-se en una prioritat fonamental de l'actuació de tots els actors, públics i privats, amb responsabilitat i capacitat per influir en el desenvolupament d'un territori

7.1.1. RECERCA, DESENVOLUPAMENT TECNOLÒGIC I INNOVACIÓ

El quadre III-94 recull els principals indicadors d'R+D i innovació de les Illes Balears l'any 2000 en comparació amb els d'Espanya.

QUADRE III-94.

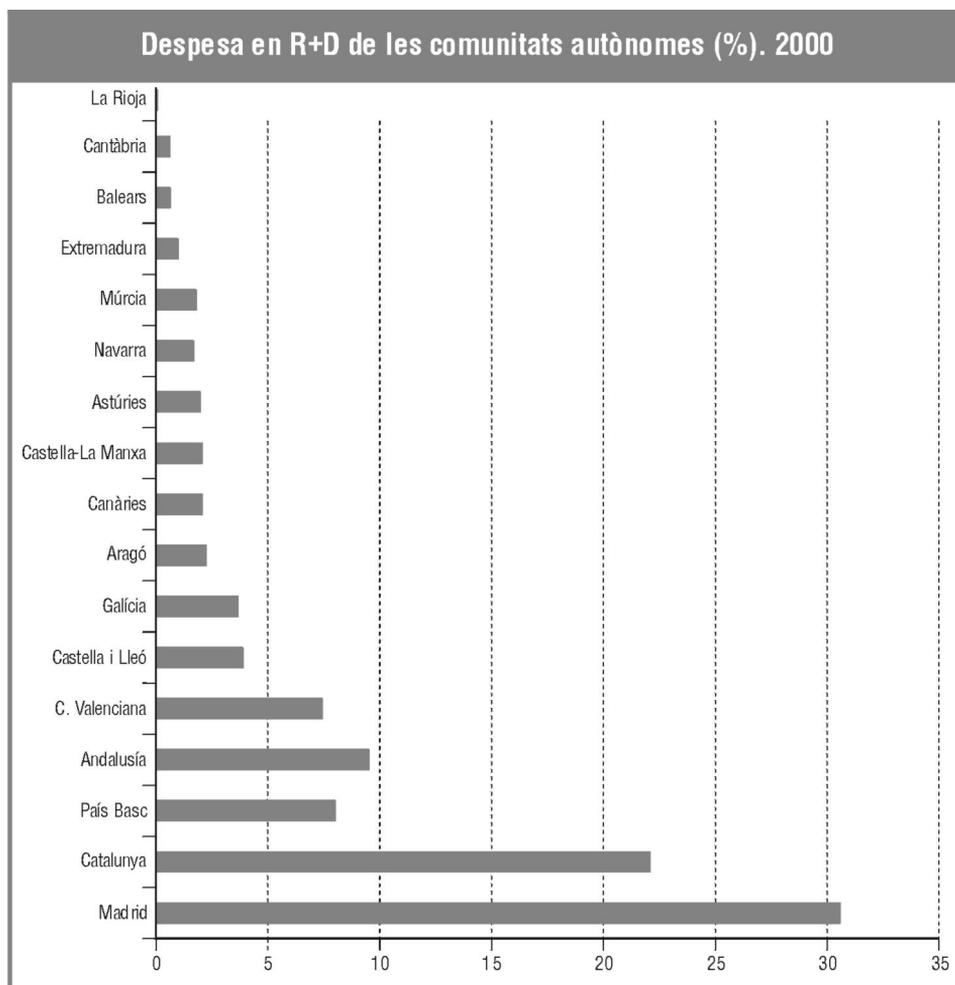
Principals magnituds d'activitat en R+D i innovació (2000)

INDICADORS	BALEARS	ESPANYA
Despesa total en R+D (m€)	35.000	5.719.000
Despesa total en R+D (% del PIB)	0,25%	0,94%
Despesa total en R+D (% sobre total estatal)	0,60%	100%
Despesa total en innovació (m€)	44.286	10.174.254
Despesa total en innovació (% sobre total estatal)	0,43%	100%
Personal d'R+D (en EDP*)	571	120.618
Personal d'R+D (% sobre total estatal)	0,47%	100%
Investigadors (en EDP*)	439	76.670
Investigadors (% sobre total estatal)	0,57	100%
Despesa en R+D per investigador (m€/nre inv.EDP)	80	75

*EDP: Equivalent a dedicació plena.
m€: Milers d'euros.
Font: INE.

De les dades mostrades en el quadre III-94 es despren que l'esforç en activitats d'R+D a les Illes Balears és reduït: en termes econòmics representa el 0,6% del total estatal i aporta el 0,47% dels recursos humans dedicats a aquestes activitats, dades especialment significatives si es posen en relació amb el percentatge del PIB balear (prop del 3%) respecte del PIB del total espanyol. Contràriament a això, els recursos dedicats a R+D per investigador són lleugerament superiors a la mitjana espanyola.

GRÀFIC III-42.

Font: INE

La despesa total en R+D representava l'any 2000 el 0,25% del PIB balear, per davall de la mitjana nacional del 0,94%. Amb relació a altres comunitats autònomes, les Illes Balears amb el 0,6% l'any 2000 de la despesa nacional, tan sols se situen per damunt de La Rioja amb el 0,5% i queden igualades amb Cantàbria (vegeu gràfic III-42 i quadre III-95).

Els sistemes d'innovació guanyen terreny com a conductors de polítiques recerca i desenvolupament en allò que es comença a denominar economia basada en el coneixement, on el capital humà adquireix una gran protagonisme com a portador de coneixement no fàcilment transferible.

Sembla que amb un PIB de més del 80% dedicat al sector serveis, la innovació en les Illes Balears hauria d'estar-hi concentrada. Ara bé, les xifres sobre innovació en el sector serveis han de ser preses amb precaució, perquè fins ara la recollida de dades s'hi

ha fet de forma parcial a partir d'enquestes. A més, alguns dels indicadors tradicionals d'innovació (nombre d'investigadors, patents) no es poden traslladar automàticament al sector serveis ja que, si bé és cert que hi ha un component tecnològic en les innovacions desenvolupades per aquest sector, una part important de l'activitat innovadora no és tecnològica, especialment en el terreny de la innovació de producte.

QUADRE III-95.

Comparació de les despeses en R+D i totals en innovació per CA. 2000

COMUNITATS AUTÒNOMES	DESPESES INTERNES EN R+D (Milers d'euros)	DESPESES TOTALS EN INNOVACIÓ (Milers d'euros)
Madrid	1.751.983	2.636.979
Catalunya	1.262.168	2.751.103
País Basc	459.617	922.989
Andalusia	542.156	634.056
Comunitat Valenciana	430.512	808.924
Castella i Lleó	222.811	391.327
Galícia	209.457	418.963
Aragó	134.169	489.097
Canàries	119.432	111.851
Castella-La Manxa	118.578	254.848
Astúries	114.586	153.559
Navarra	94.595	174.265
Múrcia	104.216	152.137
Extremadura	56.537	40.860
Balears	34.854	44.286
Cantàbria	35.942	118.459
La Rioja	27.377	70.555

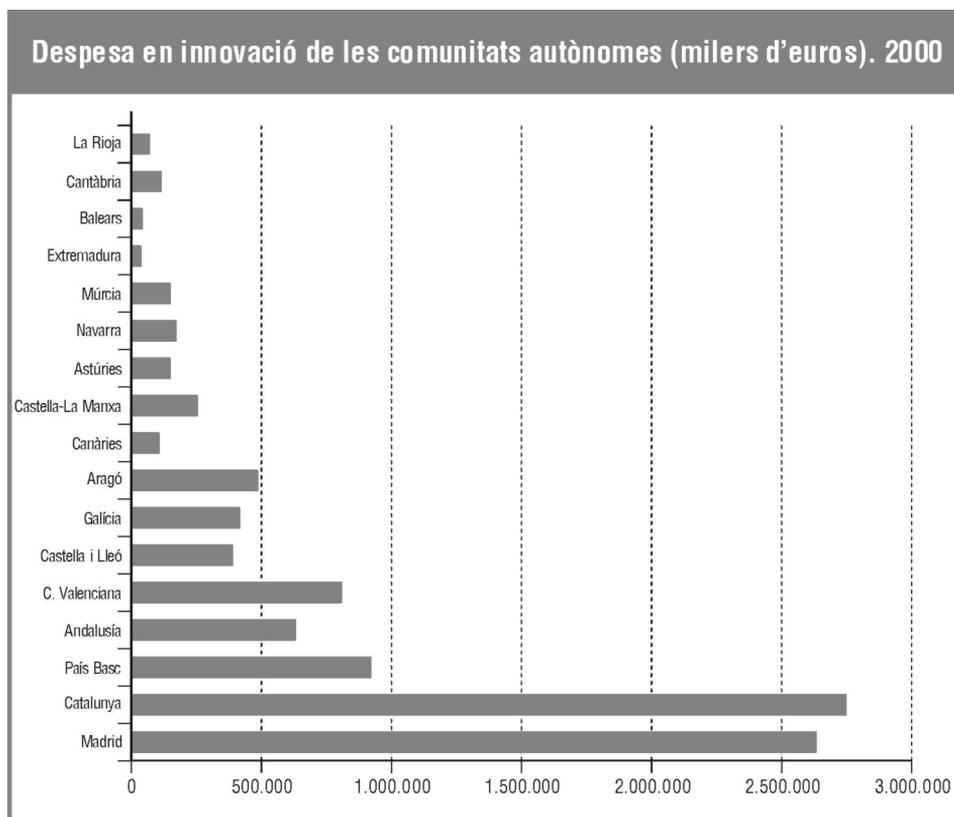
Font: INE.

Aquests trets podrien explicar per què l'evidència empírica sembla indicar un panorama diferent del dibuixat per les dades de què disposam i que la xifra de 44.286 milers d'€ (dels quals l'INE assigna 1.854 milers d'€ al sector serveis) estigui probablement per davall de les despeses reals d'innovació efectuades a Balears (vegeu gràfic III-43).

En el gràfic III-44 es compara l'esforç relatiu de les Illes Balears amb el d'altres regions europees del Mediterrani, algunes d'aquestes també insulars, i s'hi pot apreciar que l'esforç relatiu d'R+D a la nostra comunitat és el menor de les representades.

L'estructura del sistema d'innovació reflecteix la distribució de l'esforç d'R+D entre els diferents sectors. En el gràfic III-45 es presenta la distribució per sectors d'execució de la despesa i els investigadors del sistema d'innovació de les Illes Balears. Com s'hi

GRÀFIC III-43.

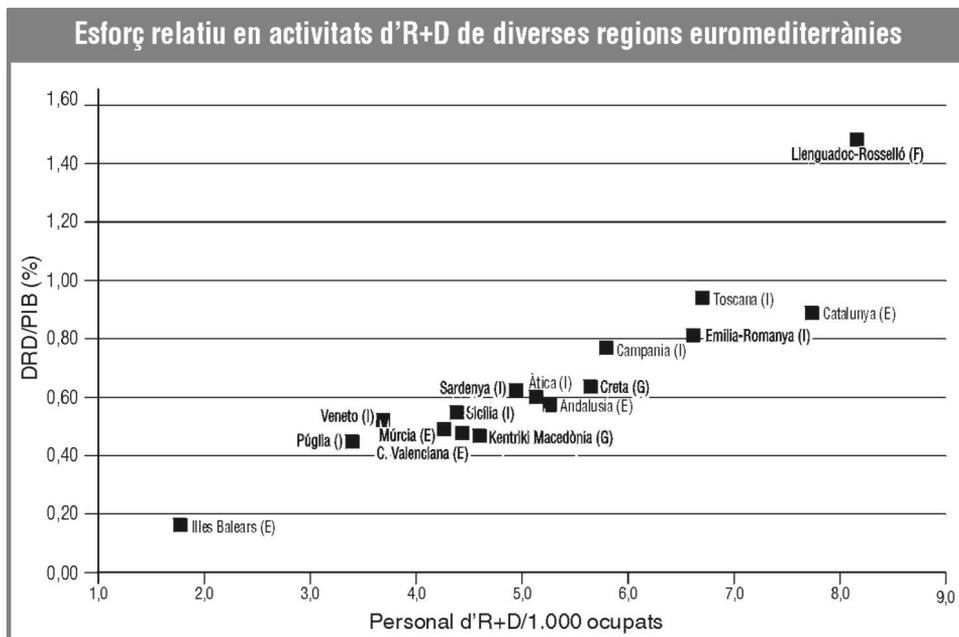
Font: INE

pot apreciar, el sistema presenta un fort desequilibri estructural, ja que la Universitat i l'Administració pública mostren conjuntament el 87,4% de la despesa en R+D i ocupen el 97,3% dels investigadors.

Encara que l'esforç en tots els sectors és inferior a la mitjana espanyola el del sector empresarial és tan reduït que l'estructura del SIIB està molt més desequilibrada que l'espanyola. A més, és interessant comentar que a pesar que les despeses en R+D en les empreses de les Illes Balears és del 12,3%, el nombre d'investigadors en empreses és tan sols el 2,1% (vegeu quadre III-96).

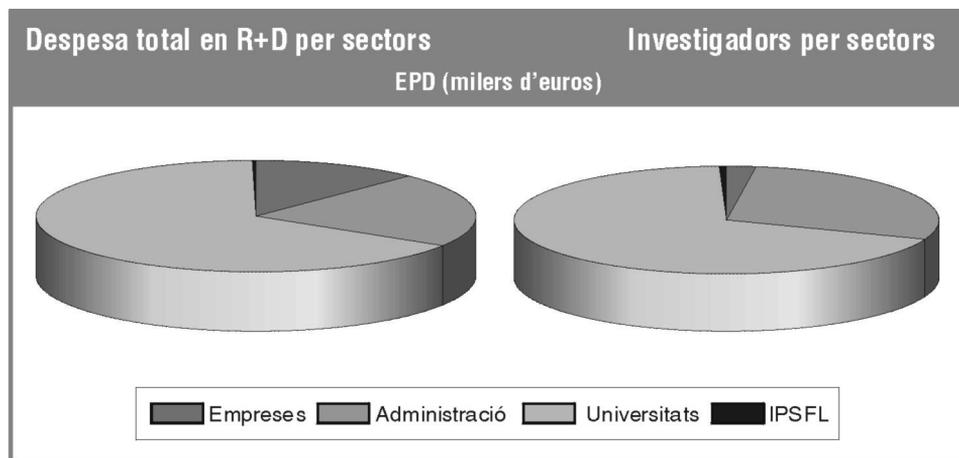
L'empresa inverteix poc en innovació i la majoria de vegades ho fa associada amb els centres públics d'investigació, això es desprèn de la baixa quantitat d'investigadors del sector empresarial.

GRÀFIC III-44.

Font: Pla d'R+D. EUROSTAT 2000. (Dades del 1995)

GRÀFIC III-45.

Font: Elaboració pròpia.

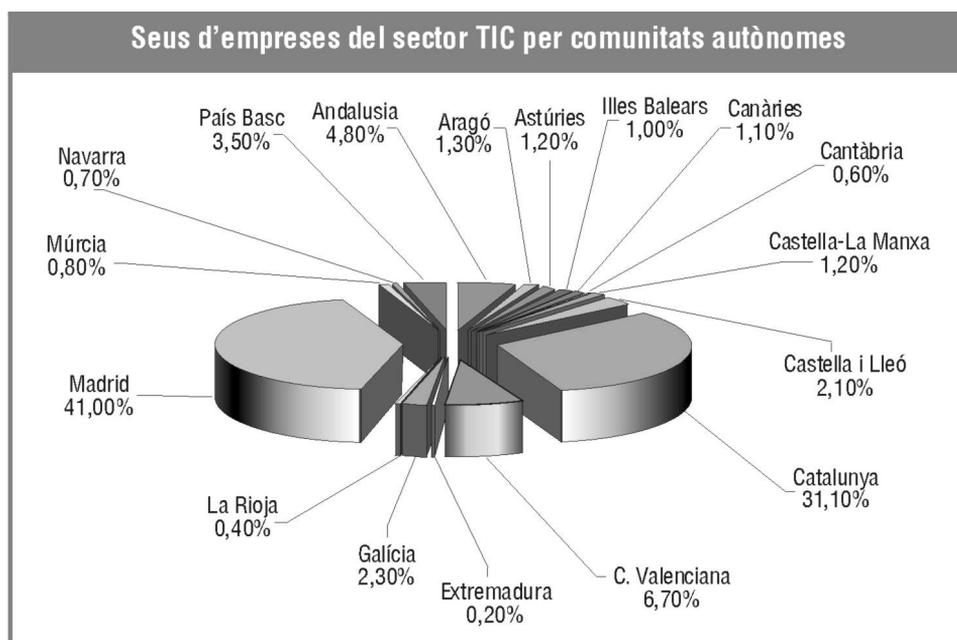
QUADRE III-96.

Distribució sectorial de la despesa i investigadors en R+D (2000)

	BALEARS	ESPANYA
Despesa total en R+D per sectors (milers d'euros)	34.854	5.718.988
Empreses	12,3%	53,7%
Administració	21,7%	15,8%
Universitats	65,7%	29,6%
IPSFL	0,4%	0,9%
INVESTIGADORS PER SECTORS (EDP*)	438,8	76.670
Empreses	2,1%	27,0%
Administració	28,8%	17,0%
Universitats	68,5%	55,0%
IPSFL	0,5%	1,0%

Font: INE.

GRÀFIC III-46.

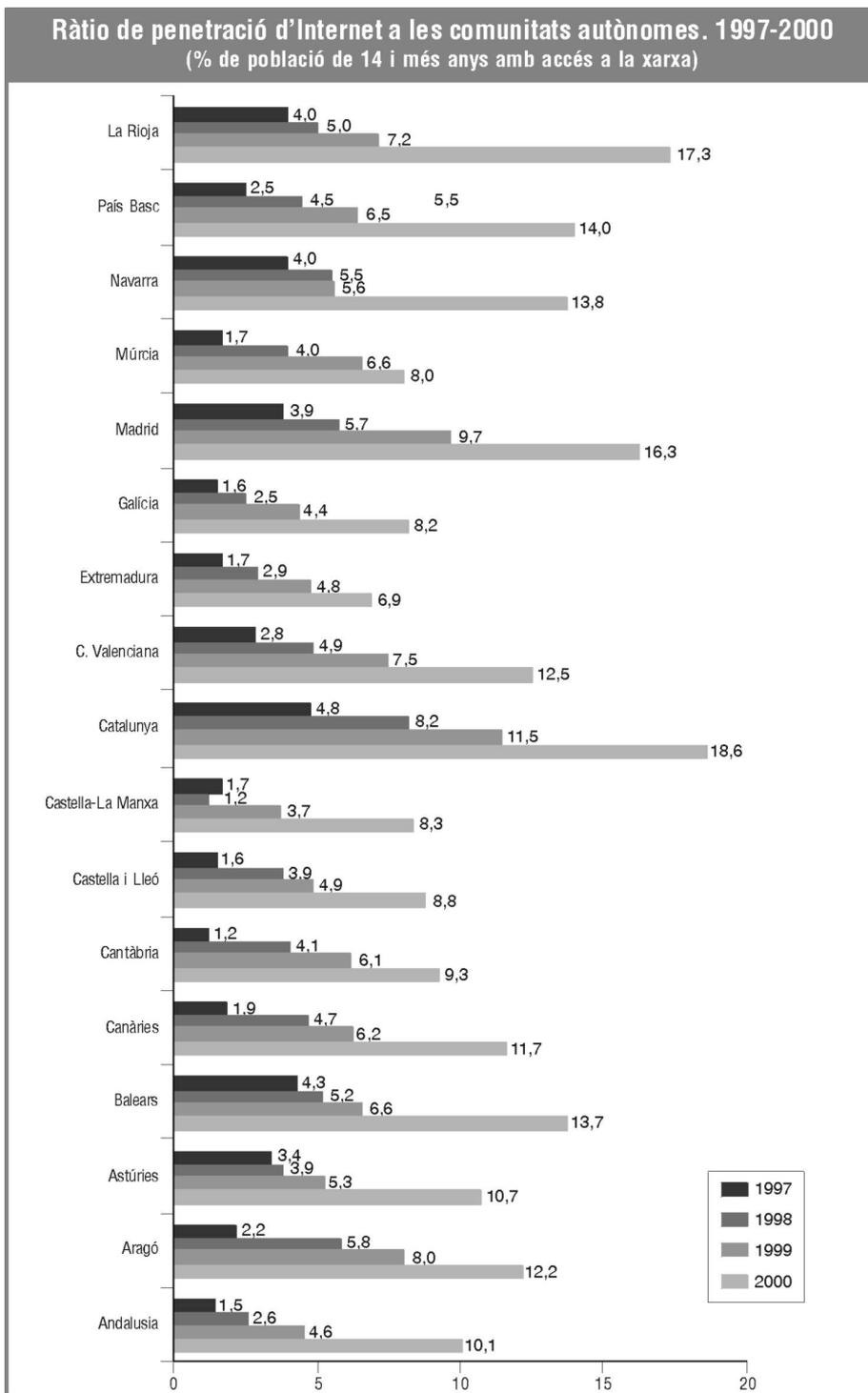

Font: Asociación Española de Empresas de Tecnologías de la Información (SEDISI) 2001.

7.1.2. SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

La distribució regional en percentatge de les empreses de noves tecnologies a Espanya situa les Illes Balears com a seu de tan sols l'1% de les empreses que operen en aquest camp a nivell nacional (vegeu gràfic III-46). La regió supera comunitats autònomes com Cantàbria, La Rioja, Extremadura, Navarra i Múrcia; però encara a gran

GRÀFIC III-47.

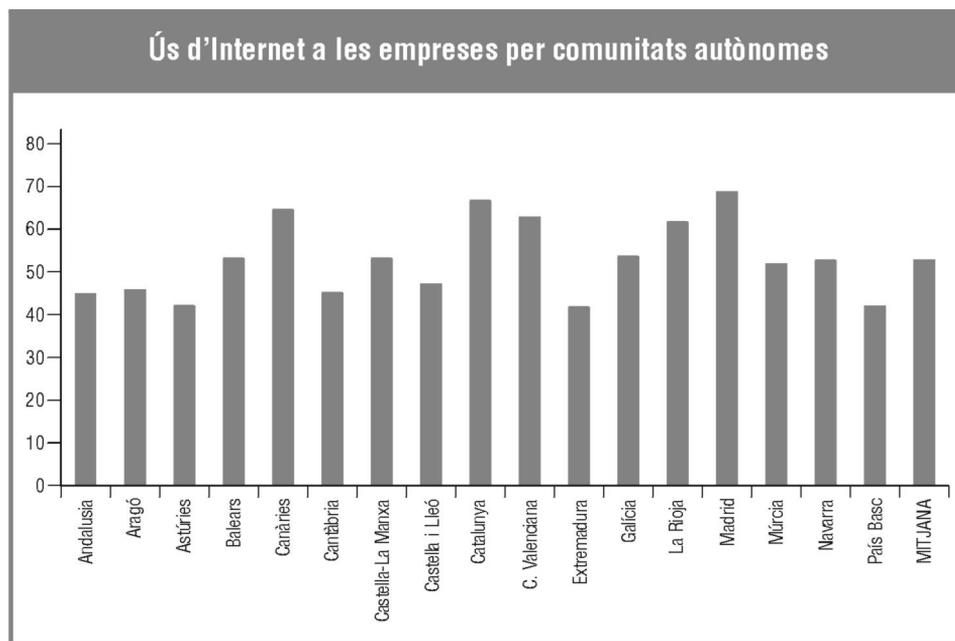

Font: AIMC, Estudio General de Medios 2001.

distància de la situació actual a les dues regions líders, Madrid (41%) i Catalunya (31,1%) i lluny de regions com Comunitat Valenciana (6,7%), Andalusia (4,8%) i el País Basc (3,5%). Per tant, a la nostra comunitat, hi ha poques empreses de serveis TIC en comparació amb la situació nacional.

El 1997 les Illes Balears era la segona comunitat amb major percentatge de població de 14 anys i més amb accés a Internet (4,3%), mentre que la comunitat amb major percentatge era Catalunya amb un 4,8% (vegeu gràfic III-47). Aquest percentatge s'incrementa sensiblement del 1997 al 1998 (al 5,2%) i del 1998 al 1999 (al 6,6%) i, finalment, arriba al 13,7% el 2000. D'aquesta manera ens situam entre les comunitats autònomes amb major grau de penetració darrere de Catalunya, La Rioja, Madrid i Navarra. A pesar d'haver perdut la segona posició, les Illes Balears compten encara amb un grau alt de penetració d'Internet dins del conjunt de les regions espanyoles.

GRÀFIC III-48.

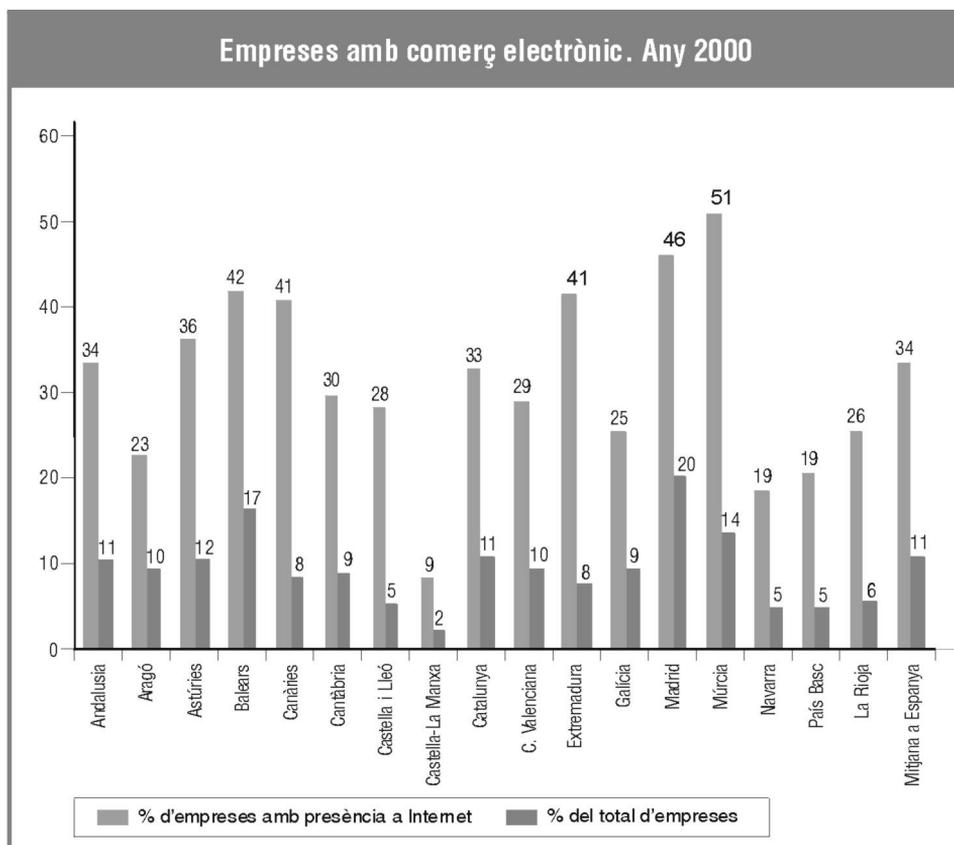

Font: DMR/SEDISI, 2001.

L'ús d'Internet a les Illes Balears és habitual a més del 52% de les empreses (vegeu gràfic III-48). Així, les Illes Balears es troben just per sobre de la mitjana espanyola pel que fa a l'ús d'Internet per part de les empreses (mitjana nacional: 51,7%), i formen part així del grup de comunitats autònomes amb un percentatge mitjà d'empreses amb Internet, que són Galícia, Castella-La Manxa, Navarra i Múrcia.

La nostra comunitat no arriba als nivells de més del 60% d'empreses que utilitzen Internet de comunitats autònomes com Canàries, Catalunya, Comunitat Valenciana, La Rioja i Madrid.

GRÀFIC III-49.

Font: C. España 2001. Fundació Retevisión, AECE (2000).

Quant al comerç electrònic a les empreses, les Illes Balears presenten un major grau d'ús d'aquesta eina (vegeu gràfic III-48).

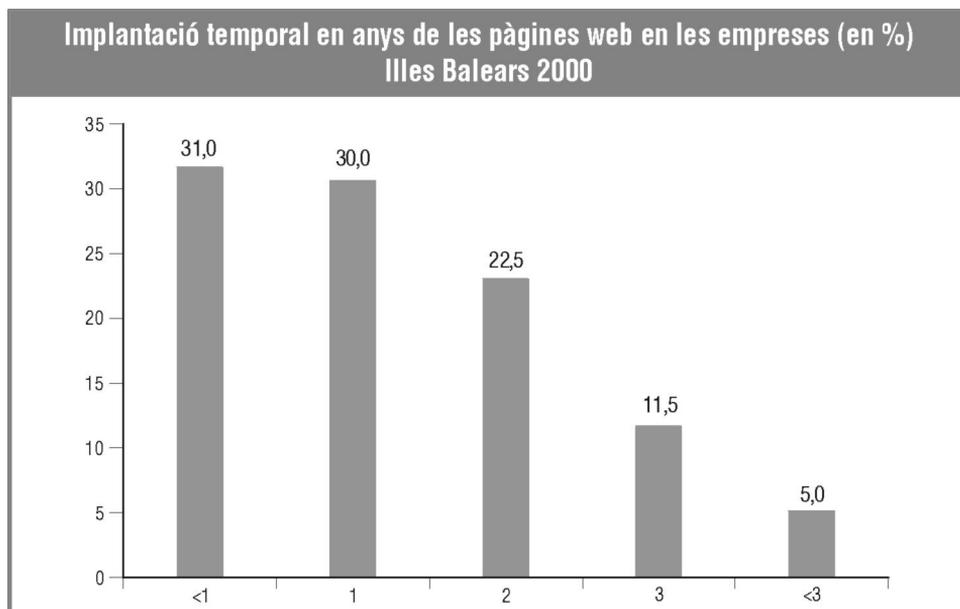
Del total de les empreses, el 16,5% fan negocis a través d'Internet, i són així la segona comunitat espanyola, després de Madrid. De les empreses amb presència a Internet, el 42% també aplica el comerç electrònic i les Balears ocupen el tercer lloc, darrere Múrcia i Madrid (vegeu gràfic III-49).

Entre les regions espanyoles, les Illes Balears, per tant, presenten una posició favorable per al desenvolupament de més activitats relacionades amb les TIC. La situació, no obstant això, no és la mateixa per a totes les empreses de la comunitat balear i varia entre els diferents sectors i entre determinades empreses.

L'evolució de les pàgines web d'empreses balears ha tengut lloc principalment en els darrers dos anys, això indica que és tan sols l'inici d'un desenvolupament més intensiu (vegeu gràfic III-50).

El panorama de la penetració i de l'ús de les TIC a les Illes Balears sembla molt favorable, perquè la comunitat es troba generalment entre les primeres d'Espanya.

GRÀFIC III-50.

Font: Les Illes Balears en xifres 2001

En resum, la situació actual suposa una bona base per introduir les noves tecnologies encara més en el sector empresarial i a les llars de les Balears. S'hauria de tenir en compte sobretot el suport a les microempreses i a les petites, així com a sectors importants on l'ús de les TIC encara no arriba a nivells satisfactoris.

7.2. POLÍTICA D'IMPLANTACIÓ I PROMOCIÓ

7.2.1. MARC LEGAL: LEGISLACIÓ PER AL FOMENT DE L'R+D I LA INNOVACIÓ

7.2.1.1. Nacional

La Constitució espanyola del 1978 recull una referència explícita a la matèria d'R+D i innovació:

- *Article 44: "Els poders públics promouran la ciència i la investigació científica i tècnica en benefici de l'interès general".*
- *Article 148. 1: "Les comunitats autònomes podran assumir competències en les següents matèries:*
 - *13. El fenomen del desenvolupament econòmic de la comunitat autònoma dins dels objectius marcats per la política econòmica nacional.*

- 17. *El foment de la cultura, de la investigació i en el seu cas de l'ensenyament de la llengua de la comunitat autònoma*".

• *Article 149. 1: "L'Estat té competència exclusiva sobre les següents matèries:*

- 9. *Legislació sobre propietat intel·lectual i industrial.*

- 15. *Foment i coordinació general de la investigació científica i tècnica*".

El desenvolupament de l'article 149.1.9. es va dur a terme mitjançant la publicació de la Llei de patents (Llei 11/1986 de 20 de març del 1986) i l'article 149.1.15 mitjançant la publicació de la Llei de foment i coordinació general de la investigació científica i tècnica (Llei 13/1986 de 14 d'abril). Aquesta llei ha estat modificada per la Llei 14/2000, de 29 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social.

Una altra llei de gran importància en aquesta matèria va ser la Llei orgànica de reforma universitària (Llei orgànica 11/1983, de 25 d'agost) doncs s'hi regulaven aspectes importants per al desenvolupament de les activitats d'R+D i de la cooperació amb les empreses dins les universitats. Aquesta llei ha estat derogada per la Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'universitats.

Quant als reials decrets, trobam la promulgació del Reial decret 557/2000, de 27 de gener que creà el Ministeri de Ciència i Tecnologia i el Reial decret 1451/2000, de 28 de juliol, que desenvolupa l'estructura orgànica d'aquest ministeri i el defineix com "el departament de l'Administració general de l'Estat responsable de la política de foment i coordinació general de la investigació científica i innovació tecnològica".

7.2.1.2. Illes Balears

Per la seva part la comunitat de les Illes Balears ha recollit en el seu corresponent estatut d'autonomia, Llei orgànica 2/1983, de 25 de febrer, els següents aspectes relacionats amb l'R+D i la innovació. L'article específic és l'article 10 de competències de la comunitat autònoma:

Apartat 18. Foment del desenvolupament econòmic dins el territori de la comunitat autònoma, d'acord amb les bases i la coordinació general de l'activitat econòmica.

Apartat 21. Patrimoni monumental, cultural, històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, científic i paisatgístic d'interès per a la comunitat autònoma, sense perjudici del que disposa l'article 149.1.28a de la Constitució.

Apartat 40. Investigació científica i tècnica amb col·laboració amb l'Estat.

A més a la comunitat autònoma de les Illes Balears existeix la Llei 7/1997, de 20 de novembre, de la investigació i el desenvolupament tecnològic, que estableix les directrius generals per promoure la ciència i la tecnologia en l'àmbit de la seva competència i crea el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears.

Altres normes relacionades són la Llei 10/1999, de 23 de desembre, de modificació

parcial de la 7/1997, el Decret 65/2000 de regulació de la Comissió Interdepartamental de Ciència i Tecnologia i el Decret 64/2000 pel qual es regula el Consell Assessor de Recerca i Desenvolupament Tecnològic.

7.2.2. ESTRATÈGIA DE LES ADMINISTRACIONS

7.2.2.1. Unió Europea

7.2.2.1.1. V Programa marc

El V Programa marc és el principal instrument comunitari per a la política de recerca, desenvolupament tecnològic i demostració (RDT) de la Unió Europea per al període 1998-2002 i ha estat concebut amb l'objectiu de contribuir a respondre als reptes socioeconòmics amb els quals s'enfronta Europa: creixement competitiu i sostenible, energia no nuclear, medi ambient i desenvolupament sostenible i societat de la informació.

QUADRE III-97.

Participació de Balears en el V Programa marc. 2000

V PM PROGRAMES	PROJECTES 2000		FINANÇAMENT (€) 2000	
	SOL·LICITATS	CONCEDITS	SOL·LICITATS	CONCEDITS
Qualitat de vida i				
gestió de recursos vius	18	6	2.200.383	432.833
Creixement competitiu				
i sostenible	4	2	755,8	249.004
Energia no				
nuclear	4	1	2.614.230	183.679
Medi ambient i				
desenvolupament sostenible	29	4	6.039.366	1.234.854
Societat de				
la informació	5	1	806,627	180.000
TOTAL	60	14	12.416.406	2.280.370

Font: *Ministeri de Ciència i Tecnologia.*

Com es pot observar al quadre III-97, el programa que ha obtingut una major resposta per part dels investigadors de Balears ha estat el de "Medi ambient i desenvolupament sostenible" amb 29 projectes sol·licitats (un 48% del total), si bé només 4 d'aquests projectes han rebut finançament comunitari. Aquesta dada pot semblar baixa, però suposa el 9,1% del finançament obtingut per a tot l'Estat espanyol. Cal tenir en compte que aquest programa va ser un dels programes menys dotats pressupostàriament l'any 2000 amb un percentatge del 7,3 % sobre el total.

En l'extrem contrari se situa el programa "Creixement competitiu i sostenible" que amb un 57,2% de finançament a nivell comunitari i amb 163 projectes presentats amb èxit a tot l'Estat espanyol, només ha comptat amb 2 projectes aprovats de les Illes Balears.

Finalment, el programa amb major nombre de projectes concedits a les Illes Balears ha estat en el programa "Qualitat de vida i gestió de recursos vius" amb 6 projectes finançats, encara que això suposa només un 1,39% del finançament obtingut per l'Estat espanyol (vegeu quadre III-98).

QUADRE III-98.

Finançament del V PM obtingut per les Illes Balears, l'Estat espanyol i la UE. (€) 2000

Programes	Balears	Espanya	UE
Qualitat de vida i gestió de recursos vius	432.833	32.104.105	591.643.951
Creixement competitiu i sostenible	249.004	60.787.341	1.672.935.052
Energia no nuclear	183.679	9.371.201	106.571.819
Medi ambient i desenvolupament sostenible	1.234.854	13.543.123	213.713.091
Societat de la informació	180.000	29.745.612	336.398.121
TOTAL	2.280.370	115.835.515	2.921.262.034

Font: *Ministeri de Ciència i Tecnologia.*

Quan es compara la participació de les diferents comunitats autònomes en totes les convocatòries del V Programa marc publicades fins al 2002, les Illes Balears amb un 1,16% de participació se situen per damunt de Cantàbria (0,86%), Astúries (0,82%), La Rioja (0,09%) i Extremadura (0,04%), i molt prop de Múrcia (1,36%) i Canàries (1,38%). Cal esmentar que l'única comunitat autònoma amb similars característiques que el grup de regions esmentades que destaca pel finançament obtingut del VPM és Navarra, amb un 2,43% del total espanyol.

7.2.2.1.2. Espai europeu d'investigació i innovació (EEI)

L'any 2000, la Comissió va presentar la seva comunicació "Cap a un Espai Europeu d'Investigació" (EEI) amb el propòsit d'enfortir les estructures d'investigació de la UE i de coordinar millor les actuacions nacionals¹⁴⁸. Més específicament, la Comissió concretà l'EEI en els següents elements:

- Definició d'un mapa d'excel·lència a Europa.
- Extracció de millors pràctiques mitjançant un exercici de referenciament de les polítiques nacionals d'R+D.
- Enfortiment de les relacions de les organitzacions de cooperació científica i tecnològica a Europa.

¹⁴⁸ COM (2000) 06, del 18/01/2000.

- Millor utilització dels instruments i dels recursos destinats a estimular la inversió en recerca i innovació.
- Establiment d'un sistema comú de referència científic i tècnic per a l'aplicació de les polítiques.
- Recursos humans més abundants i mòbils.
- Reforçament del paper de les regions en el terreny de la recerca.
- Apropament d'investigadors de l'Europa Occidental i l'Oriental.
- Promoció de valors socials i ètics comuns en matèria científica i tecnològica.

L'instrument principal per posar en marxa l'EEI és el VI Programa marc, aprovat pel Parlament Europeu el passat 15 de maig del 2002 i adoptat formalment pel Consell el 3 de juny del 2002 amb una dotació pressupostària de 17.500 M€ (DOCEL 232/2002).

7.2.2.1.3. RITTS

Fruit del I Pla per a la innovació d'Europa, la DG Empresa de la Comissió Europea va llançar en el marc del Programa innovació, la convocatòria RITTS (Regional Innovation and Technology Transfer Strategies and Infrastructure: estratègies regionals d'innovació i transferència de tecnologies) amb l'objectiu de donar suport a les regions europees per desenvolupar les seves estratègies d'innovació regional.

La comunitat autònoma de les Illes Balears se sumà a aquest procés que culminà amb la publicació de l'"Estratègia d'Innovació i Transferència de Tecnologia de les Illes Balears. Pla BIT Segle XXI" on es plantejava per primera vegada una reflexió integral sobre el sistema regional d'innovació balear amb el valor afegit de ser una reflexió compartida per tots els actors involucrats. Així, doncs, aquest document va convertir-se en la matriu del tres plans articuladors de l'actuació pública autonòmica en matèria d'R+DT+I: el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic, el I Pla d'innovació i el Llibre Verd per a la societat de la informació.

7.2.2.1.4. Pla d'acció *e-Europe 2002*: impacte i prioritats

La comunicació de la Comissió Europea *e-Europe 2002* constitueix un seguiment de la implementació de la iniciativa *e-Europe*. Analitza per una banda l'impacte d'aquesta iniciativa en la societat del coneixement i compara aspectes clau als diferents estats membres, per posteriorment desenvolupar propostes de mesures concretes.

7.2.2.1.5. Actualització d'indicadors

El Consell de Mercat Interior de la Unió Europea publica una *Llista dels indicadors de contrast per al Pla d'acció e-Europe* ("e-Europe Benchmarking Indicators") que possibilitarà la realització d'un exercici continu d'avaluació comparativa de les distintes pràctiques, per seleccionar les millors i procedir a l'aprenentatge mutu, en aquest "mètode obert de coordinació".

Quant a l'apartat d'e-Govern o Administració electrònica, els estats membres han acordat una llista de 20 serveis públics bàsics (12 per a ciutadans i 8 per a empreses), publicats a l'annex de la mateixa comunicació.

7.2.2.1.6. Noves variables

Des del punt de vista d'aquesta avaluació comparativa s'han revisat les variables entorn de les quals gira la investigació i s'ha arribat a una sèrie de conclusions:

- *Internet més barata, ràpida i segura*: es constata el manteniment del ritme de penetració d'Internet a llars (Espanya 24,7% enfront del 37,7% de mitjana europea el desembre del 2001) i altres entorns no domèstics, i l'impuls d'Internet d'alta velocitat, així com l'evolució a la baixa de preus d'accés a Internet. e-Europe s'enfoca cap a la reducció de preus mitjançant el foment de la competència. Amb relació a la seguretat, des de la posada en marxa d'e-Europe han augmentat els riscos i incidents però contrasta la creixent disponibilitat de servidors segurs (SSL) als estats membres (a Espanya aquesta xifra augmentà entre juliol del 2000 i juliol del 2001, de prop de 20 a prop de 30 servidors segurs per milió d'habitants).
- *Inversió en qualificació i recursos humans*: més del 80% de les escoles europees estan connectades a Internet (dades de maig del 2001). No obstant això, el nombre d'alumnes per ordinador a Espanya és de 100 alumnes per cada 3 ordinadors connectats, quasi idèntica a la mitja europea, 4 ordinadors per cada 100 alumnes. Més de la meitat de professors europeus han rebut formació per utilitzar els ordinadors i Internet. La pràctica de teletreball té un comportament homogeni als distints països: la proporció és encara reduïda, amb menys del 2% dels treballadors dedicat regularment a aquesta activitat i el 3% de forma ocasional. Quant als punts d'accés públic a Internet (PIAP), l'octubre del 2000 els utilitzaven quasi un 3% de la població europea, mentre que a Espanya la xifra es reduïa a l'1%.
- *Foment de l'ús d'Internet*: les operacions de compra per comerç electrònic són encara escasses de forma generalitzada: enfront d'una mitjana europea del 35% d'usuaris que compraven en línia, Espanya en registrava només un 20%; a més, mentre quasi el 23% d'empreses europees venien o compraven en línia, a Espanya es registraven uns percentatges del 10% en vendes i del 18% en compres (dades de desembre del 2001). Per altra banda, pot començar a parlar-se de la utilització de serveis administratius en línia; la disponibilitat de serveis en línia ("finestreta en línia") és del 50% a Espanya, superior a la mitjana europea.

Existeix un gran potencial de millora d'eficiència de les tecnologies digitals, per a l'aprofitament de les quals serà necessari intensificar el procés d'aprenentatge, modificar els hàbits i les pràctiques tradicionals.

- *Marc regulador per als serveis de comunicació electrònica*: Consell i Parlament europeus elaboren un marc harmonitzat que reguli la prestació d'aquests serveis i estimuli la seva ràpida aplicació als estats membres.

- *Infraestructura d'alta velocitat*: per a l'impuls de la implantació de tecnologies d'alta velocitat és precís que els estats membres en facilitin la introducció.
- *Estratègies per a la creació de llocs de treball en l'SI*: flexibilitat, adaptabilitat i preparació qualificada del treballador s'han convertit en les característiques centrals del nou entorn laboral. La introducció de serveis 3G aportarà un alt potencial de creació de treball per a la qual cosa es mencionen quatre àrees d'actuació específica: formació de professors; adaptació de programes escolars; garantia d'accés a recursos multimèdia d'alta qualitat i realització d'inversions per pal·liar el dèficit de qualificació professional.
- *Comerç electrònic*: l'aplicació d'una normativa coherent i coordinada sobre firma i comerç electrònic és fonamental per incrementar la confiança del consumidor; per això seria convenient la preparació de sistemes de resolució de conflictes en línia i l'aplicació de codis de conducta.
- *e-Inclusió*: el ràpid desenvolupament de tecnologies d'SI augmenta el risc de disparitats interregionals provocades per la desigualtat d'accés a aquestes tecnologies.
- *Seguretat de les xarxes*: contra els efectes de la denominada "delinqüència cibernètica", el Fòrum de la Unió Europea sobre ciberseguretat ha desenvolupat un programa de treball relatiu l'establiment d'equips de resposta a emergències informàtiques, al foment de la cooperació sobre seguretat a la Unió Europea i al suport a la investigació i desenvolupament tecnològic en aquest sentit.
- *Comunicacions mòbils*: els elevats índexs de penetració de la telefonia mòbil serveixen com a incentiu per a la incorporació de mòbils de tercera generació. Si bé és cert que s'ha procedit a la concessió de llicències als corresponents operadors, aspectes com cost, duració o entrada en vigor, assignació de freqüències o condicions d'accés a les xarxes mòbils de segona generació no estan harmonitzats, cosa que pot provocar una distorsió de les modalitats d'implantació que afecti el desenvolupament dels mercats nacionals.
- *e-Europe +*: segons aquesta iniciativa, els estats candidats a l'entrada a la Unió Europea han d'elaborar un Pla d'acció amb els objectius d'harmonitzar el marc legislatiu, liberalitzar els mercats, sensibilitzar l'entorn social i l'empresarial respecte del potencial de la nova economia i fomentar l'intercanvi de les millors pràctiques.

7.2.2.2. Balears

7.2.2.2.1. R+D i I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears

Antecedents

A finals del 1995 es va publicar el Llibre Verd de la innovació per a la Unió Europea. Europa està preocupada per la necessitat que els coneixements científics siguin aprofifi-

tats pel sector productiu i es transformin en innovacions tecnològiques que facin millorar la competitivitat de les seves empreses en el mercat mundial.

A l'hora de l'elaboració del I Pla de recerca, desenvolupament tecnològic i innovació es va tenir en compte l'existència de les següents iniciatives: a l'àmbit europeu el VI Programa marc; Espai Europeu d'Investigació i a l'àmbit nacional el Pla nacional d'I+DT+I, convenis entre el Pla nacional i les comunitats autònomes, així com la creació del Ministeri de Ciència i Tecnologia; iniciatives que han permès l'accés a majors i eficaços recursos extraregionals i que han possibilitat una més adequada fixació de prioritats en l'ús dels recursos intraregionals.

L'elaboració, aprovació i posada en marxa del I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears es va emmarcar, així, en el conjunt de totes les situacions esmentades. La data d'aprovació pel Consell de Govern va ser el 21 de desembre del 2001.

Objectius del Pla

L'anàlisi sobre la situació balear de les activitats d'R+D i innovació ha posat de manifest algunes deficiències del sistema de ciència i tecnologia de les Illes Balears: els recursos que les Illes Balears dedica a activitats d'R+D són molt menors que els que li correspondrien en funció dels seus indicadors socioeconòmics; la participació empresarial en l'esforç global és baixa (el 2000 tan sol en va realitzar el 12,3%), posseeix una baixa capacitat d'absorció i presenta una dèbil articulació entre els seus entorns i elements.

Els objectius estratègics del I Pla d'R+D aniran encaminats, per tant, a incrementar i aglutinar els recursos disponibles:

- Enfortir la base científicotècnica i afavorir la creació de nous grups o centres en àrees prioritàries.
- Prioritzar unes poques àrees temàtiques lligades als objectius socioeconòmics de la regió.
- Implicar els actors de l'entorn productiu (tant industrial com de serveis) en les activitats d'R+D.
- Articular el sistema d'innovació de les Illes Balears.
- Reduir els desequilibris territorials dels recursos d'R+D.

Per crear les condicions ambientals adequades i impulsar aquells aspectes culturals i socials que afavoreixin, en la societat de les Illes Balears, un augment de la cultura científica i tècnica i l'interès pels assumptes científics, el Pla ha de plantejar-se com a objectius addicionals:

- Enfortir el capital social de les Illes Balears.

- Fomentar l'interès social per a la investigació científica, el desenvolupament tecnològic i la innovació.

Escenari financer

La convergència del sistema d'innovació de les Illes Balears amb la mitjana espanyola en primer lloc, i amb l'europea en un estadi ulterior exigeix, doncs, una estratègia del que es coneix com *catching up*: per assolir la mitjana espanyola.

Per posar en marxa el procés de convergència que condueix al *catching up* es poden adoptar diversos ritmes i el procés pot afectar l'estructura del sistema (relació entre l'esforç dels entorns científic i productiu) de diverses maneres.

S'ha efectuat una anàlisi sobre l'evolució que pot experimentar el sistema balear d'R+D en el quadrienni 2001-2004 pel que fa a la despesa d'R+D i al nombre d'investigadors. Un dels escenaris proposa passar des de l'actual 0,25% al 0,4%, però amb una reducció del desequilibri entre els esforços dels entorns científic i productiu.

Amb el ritme d'augment dels investigadors i les inversions en R+D que es reflecteixen en el quadre III-99, en l'horitzó del 2004 es podrien fixar les bases en el SIIB perquè, amb posterioritat, les activitats d'R+D contribuïssin al desenvolupament socioeconòmic de la societat balear.

QUADRE III-99.

**Hipòtesi: assolir el 0,4% del DRD/PIB
amb una modificació en l'estructura de despesa**

Anys	PIB	%	Investigadors			DRD		
			DRD/PIB	AP. i Universitat	Empreses	Total	AP i Universitat	Empreses
1999	2.179.264	0,25	375	17	392	4.576	872	5.448
2001	2.504.147	0,30	493	55	547	6.010	1.502	7.512
2002	2.652.781	0,33	504	71	575	6.653	2.101	8.754
2003	2.791.790	0,36	506	92	598	7.136	2.915	10.050
2004	2.942.967	0,40	510	122	632	7.605	4.095	11.700

Les dades econòmiques en milions de pessetes corrents i les de personal en EDP

DRD: Despeses en R+D

Font: Elaboració pròpia.

En definitiva no es poden augmentar les despeses en R+D si no s'augmenta el nombre d'investigadors d'una forma equitativa.

Estructura i continguts del Pla

Per dur a terme aquests objectius s'han definit programes, mecanismes operatius i instruments financers.

Elecció i contingut dels programes. Tipus de programes

L'elecció i contingut dels programes constitueix una de les qüestions més crítiques per a l'establiment d'un pla de ciència i tecnologia. En els programes es pot insistir, en major o menor mesura, en els factors científics, tecnològics o socioeconòmics.

Segons on es posi l'accent en els programes, perquè descansin en els factors científics o en els socioeconòmics, l'orientació del pla serà diferent, ja que en el primer cas s'afavoreix la generació de coneixement i en el segon la seva difusió i aplicabilitat. Com és natural, l'esmentada orientació dependrà en cada cas de la situació de partida i dels objectius que es pretengui assolir.

En el cas de les Illes Balears, cal tenir en compte:

- La situació actual de l'R+D: baix nivell d'activitat, tant a nivell global com en l'entorn científic, i les escasses relacions dels elements d'aquest entorn o subsistema amb els altres elements de l'SI.
- El Pla s'emmarca en una política coordinada del Govern de les Illes Balears per a "la investigació, la innovació i l'aprenentatge" que serveix de base a la consecució d'un sistema regional d'innovació, en el qual s'aconsegueixen unes relacions més estretes entre els diversos agents, per així generar un model de "regió que aprèn".
- Els objectius socioeconòmics que es pretenen assolir amb aquest pla, que ha d'integrar en un únic sistema de referència totes les actuacions d'R+D del Govern de les Illes Balears.
- El Pla d'R+D ha d'estar obert a la cooperació exterior i encara més en una comunitat petita com les Illes Balears. Per això, el Pla coordinarà els seus propis recursos amb les aportacions de recursos d'altres plans, com el Pla nacional d'R+D+i i el de la UE.
- El caràcter limitat dels recursos disponibles i la necessitat d'atorgar-los l'eficàcia exigible a l'aplicació de fons públics dur a delimitar línies preferents d'actuació clarament definides. En síntesi, la prioritització ha de fomentar la complementaritat amb els programes del Pla nacional d'I+D+I i del Programa marc d'R+D de la Unió Europea.

Tipus de programes

1. Programes estructurals.
 - Programa de reforçament de la base científica.
 - Programa de dinamització i articulació del sistema d'R+D+I.
2. Programes mobilitzadors.
 - Programa de la societat de la informació i del coneixement.
 - Programa per al desenvolupament d'àrees estratègiques per al turisme i l'oci.
3. Programes temàtics.
 - Programa de ciències de la salut.

- Programa de societat, educació, cultura i llengua.
- Programa de medi ambient.

Mecanismes de participació

Els mecanismes de participació tracten de promoure la potenciació dels recursos humans, per incidir en la millora de diferents aspectes del sistema de ciència i tecnologia, així com promoure la participació activa de tots els actors del sistema.

Els mecanismes de participació es poden agrupar en les categories següents:

1. Promoció de l'R+D.

- Grups emergents.
- Grups interdisciplinars.
- Suport complementari a grups competitiu.
- Projectes d'R+D.
- Accions especials.

2. Creació d'infraestructura científicotècnica.

- Suport a la creació d'infraestructures científicotècniques.
- Suport a la creació d'unitats mixtes empresa i universitat.

3. Potenciació de recursos humans.

- Beques de formació de personal investigador.
- Beques per a la realització de pràctiques en empreses.

4. Dinamització i increment de la relació dels actors de l'entorn científic.

- Agendes.
- Xarxes.
- Suport a les activitats de difusió i explotació de tecnologies i resultats d'R+D.
- Suport a les estructures d'interfície.

5. Difusió de la cultura científica.

- Jornades de portes obertes als centres i infraestructures d'investigació i desenvolupament.
- Accions, tal com premis, fires, etc. per motivar cap a la investigació els joves d'ensenyament secundari, en les modalitats de ciències experimentals i ciències humanes i socials.

- Jornades de periodisme científic, que tendran per objectiu elevar l'interès dels mitjans de Balears per les activitats d'R+D.

7.2.2.2.2. I Pla d'innovació de les Illes Balears 2001-2004

Estructura i continguts del Pla

El Pla d'innovació de les Illes Balears 2001-2004 és, en primer lloc, la resposta del Govern de les Illes Balears a les debilitats del sistema regional d'innovació detectades al Pla BIT segle XXI. Més concretament, el Pla cerca redreçar les següents mancances: un grau de connexió, de coordinació i d'interacció entre els components clau d'un sistema d'innovació dèbil amb la dificultat afegida de la fragmentació del territori i de la insularitat; una escassetesa de recursos humans tècnicament ben preparats lligat a una cultura d'innovació tecnològicament poc introduïda i poc assumida pel ciutadà i, per últim, un entorn científic no suficientment connectat amb les necessitats del teixit empresarial de la regió.

En segon lloc, el Pla s'insereix dins una concepció de societat que té l'aspiració d'incloure tots els ciutadans tant en el disseny de les polítiques com en els beneficis que es deriven de la seva implementació. Aquest enfocament és especialment rellevant en el cas de l'acció quarta "Informació i societat".

El Pla consta de quatre grans línies d'actuació i unes mesures d'acompanyament:

1. Generació i aplicació de la innovació.
2. Articulació de la infraestructura de suport.
3. Serveis específics al teixit empresarial.
4. Innovació i societat.

La primera línia d'actuació, "Generació i aplicació de la innovació", pretén millorar el nivell del desenvolupament científic i tecnològic de les Illes Balears en aquelles àrees de coneixement de gran importància estratègica per al desenvolupament de la comunitat. Aquesta línia va dirigida a grups d'investigació de la universitat, instituts d'investigació i centres tecnològics, amb prioritat als projectes que tinguin consorci amb empreses i usuaris finals. Aquesta línia està dividida en tres programes:

Programa 1.1. Generació del coneixement científic i tecnològic: reforçar i augmentar la investigació a les Illes Balears, a més de conjugar la generació de nous coneixements amb la seva aplicació a les necessitats socioeconòmiques de major interès per a la societat.

Programa 1.2. Transferència i assimilació de tecnologia: aplicar el coneixement a les empreses de la regió mitjançant transferència de tecnologia i amb especial atenció a l'ús de les TIC per afavorir pautes de comportament en xarxa.

Programa 1.3. Potenciació de recursos humans: convocar beques de formació tant per

al personal investigador com per al personal tècnic i de suport a la investigació.

La segona línia d'actuació, "Articulació de la infraestructura de suport", té com a objectiu assegurar una comunicació fluïda i recíproca entre els centres generadors de coneixement i les empreses. Aquesta línia està dividida en quatre programes:

Programa 2.1. Reordenació i potenciació de centres d'oferta tecnològica: proposar una reordenació dels recursos de cada una de les institucions d'R+D existents, amb l'objectiu de poder comptar amb una oferta tecnològica competitiva

Programa 2.2. Integració de les organitzacions de suport empresarial en el sistema d'innovació: millorar la integració de les infraestructures existents de suport a l'empresa i complementar-les si fos necessari.

Programa 2.3. Nous sistemes de finançament de la innovació: millorar els esquemes de finançament de les activitats d'innovació empresa per empresa i als centres d'investigació de les Illes Balears per aconseguir una implicació més activa del sistema financer en fons de capital llavor, capital llançament i capital risc, i invertir en projectes tant d'empreses consolidades com en empreses de nova va creació.

Programa 2.4. Societat de la informació i del coneixement: facilitar l'adaptació i la incorporació de la societat de les Illes Balears a la societat de la informació i del coneixement i incloure-hi tant aspectes tècnics com de canvi social.

La tercera línia d'actuació, "Serveis específics al teixit empresarial", cerca incentivar la innovació a les empreses des d'elles mateixes. S'inclouen dins d'aquesta línia els següents cinc programes:

Programa 3.1. Suport a la creació d'empreses innovadores: estimular la creació d'empreses innovadores que s'ubiquin a les Illes Balears.

Programa 3.2. Iniciativa per a la identificació i animació de grups de sectors (*clusters*): millorar la competitivitat individual i col·lectiva de les empreses, amb identificació de grups de sectors d'interès estratègic, anàlisi dels factors crítics d'èxit per a cada un d'ells i disseny i desenvolupament d'estratègies a cada grup de sector, per posar en marxa les seves estructures de gestió.

Programa 3.3. Formació especialitzada de directius i tècnics: millorar la capacitat dels recursos humans per a la gestió empresarial i institucional en la nova societat del coneixement.

Programa 3.4. Foment de projectes d'innovació empresarial: fomentar la realització d'activitats d'innovació per part de les empreses ubicades a les Illes Balears, amb especial atenció a la cooperació entre empreses i institucions

d'investigació que incloguin la UIB, els centres tecnològics o els laboratoris.

Programa 3.5. Suport a la internacionalització: facilitar la internacionalització de les empreses de les Illes Balears, a través de la seva promoció i comercialització en altres països.

La quarta línia, "Informació i societat", ha estat dissenyada per potenciar la incorporació del conjunt de la ciutadania a la societat del coneixement i de la informació amb la finalitat de millorar la qualitat de vida i d'evitar que es produeixi una nova divisió social entre els que tenen accés al coneixement a aquells que n'hi tenen. Aquesta línia està dividida en quatre programes:

Programa 4.1. Foment d'una cultura favorable a la innovació: estendre i difondre les implicacions del desenvolupament científic i la innovació per a la societat, les seves implicacions empresarials, econòmiques i socials així com la seva contribució al desenvolupament sostenible.

Programa 4.2. Plataforma telemàtica d'informació i serveis d'innovació: disposar d'una plataforma telemàtica que serveixi de mitjà eficaç d'informació, sensibilització, formació i realització d'operacions i gestions relacionades amb el foment del desenvolupament científic i tecnològic.

Programa 4.3. Serveis bàsics a la comunitat: impulsar la incorporació de l'avenç tecnològic i el desenvolupament de pautes innovadores al terreny de la prestació de serveis a la comunitat.

Programa 4.4. Integració en la societat de la informació dels col·lectius més desvalguts: ajudar a millorar la integració i el desenvolupament econòmic i personal dels col·lectius més desfavorits mitjançant les possibilitats que ofereix l'avenç tecnològic i el desenvolupament de noves aplicacions basades en les TIC.

Finalment, dins les "Mesures d'acompanyament" es consideren dos programes independents:

Programa 5.1. Accions pilot: emprendre actuacions experimentals que no estiguin emmarcades dins les quatre línies d'acció precedents i la realització de certs estudis necessaris per resoldre algunes llacunes de tipus legal o administratiu que poden existir encara amb relació al desplegament operatiu d'alguns dels programes que formen part de l'arquitectura del Pla d'innovació.

Programa 5.2. Difusió del Pla d'innovació: donar a conèixer el Pla d'innovació, amb informació de cada un dels seus programes, destinataris, objectius i resultats obtinguts.

Escenari financer

Si l'anàlisi de les capacitats d'R+D i innovació en les Illes Balears exposat més amunt reflecteix la situació de partida del Pla d'innovació, el quadre III-100 Pla d'innovació en euros presenta la situació actual d'execució del Pla ja que recull la inversió pública en els projectes duits a terme al llarg de l'any 2001 i els que es troben en fase d'elaboració a l'exercici 2002.

QUADRE III-100.

I Pla d'innovació en euros

	2001	2002
1. GENERACIÓ I APLICACIÓ DE LA INNOVACIÓ	1.480.766	3.047.536
I Pla d'investigació i desenvolupament tecnològic	901.520	2.103.540
Convocatòria de projectes R+D per a empreses	325.000	500.000
Transferència de coneixements en noves tecnologies	254.246	443.996
2. ARTICULACIÓ DE LA INFRAESTRUCTURA DE SUPORT	10.661.973	2.083.106
Definició de l'estratègia d'actuació del ParcBIT		90.152
ParcBIT	10.661.973	1.902.804
Informació pública en línia		90.150
3. SERVEIS ESPECÍFICS AL TEIXIT EMPRESARIAL	7.596.577	9.429.687
Support a la creació d'e-empreses		325.000
Creació de la xarxa d'antenes o centres tecnològics virtuals per potenciar la demanda empresarial d'innovació		600.000
Pol nàutic	12.020	
Aplicació de les noves tecnologies al sector turístic	438.216	451.686
Support a la innovació en l'hoteleria		675.000
Posada en marxa d'una acció pilot entorn de les activitats logístiques relacionades amb el turisme		225.000
Negoci electrònic	246.341	253.001
Incorporació del disseny al procés productiu	200.000	200.000
Support a la modernització i a la innovació tecnològica	2.500.000	2.500.000
Noves tecnologies per als sectors tradicionals	500.000	500.000
Convocatòria d'ajuts per incentivar la certificació de qualitat de les empreses	500.000	500.000
Promoció industrial	3.200.000	3.200.000
4. INNOVACIÓ I SOCIETAT	4.518.390	3.289.193
Difusió de l'esperit innovador	78.131	100.000
Projecte Xarxipèlag	4.169.804	2.529.872
Teleformació	270.455	
EMPLOINNOVA, ocupació i innovació		591.470
Administració pública sense barreres		37.800
Integració de les persones majors en la societat de la informació		30.051

5. MESURES D'ACOMPANYAMENT	30.051	311.384
Bases per a la innovació en la gestió del litoral		187.344
Adequació de l'estratègia PlaBIT i participació en xarxes		100.000
Portal de recerca, desenvolupament tecnològic i innovació de les Illes Balears	30.051	24.040
TOTAL	24.287.757	18.160.906

Font: Elaboració pròpia.

Finalment, cal destacar el pressupost agrupat per organismes que aporten capital al Pla d'innovació (vegeu quadre III-101).

QUADRE III-101.

I Pla d'innovació en euros

	2001	2002
Govern de les Illes Balears	21.535.875	14.619.024
Unió Europea	1.602.330	2.596.705
Altres	1.149.552	945.177
TOTAL	24.287.757	18.160.906

Font: Elaboració pròpia.

7.2.2.2.3. Llibre Verd de la societat de la informació de les Illes Balears. Marc estratègic: el Pla de la societat de la informació dins del marc de planificació de les Illes Balears.

El Pla d'acció del Govern per als anys 2000-2003 ha permès desenvolupar línies estratègiques i instruments de planificació, que de vegades són sectorials i altres han pretès aglutinar i coordinar actuacions tant verticals com horitzontals. De fet es finalitza ara un pla estratègic de la societat de la informació que estarà disponible en breu.

S'ha convertit en pràctica habitual de la Comissió Europea que cada regió desenvolupi els seus propis plans estratègics en temes fonamentals per al desenvolupament com s'indica en el RITTS i INTERREG, i que inclouen estratègies lligades al desenvolupament tecnològic.

Els plans d'acció de la Comissió Europea donen un paper fonamental i rellevant a la construcció de la societat de la informació des del 1994. Paper que s'ha anat reforçant a través de distints programes i iniciatives, i sobre el qual s'insisteix al VI Programa marc així com la iniciativa *e-Europe 2005*.

La iniciativa Info XXI, presentada pel president del Govern espanyol el gener del 2001, representa l'estratègia per aconseguir la construcció de la societat de la informació a Espanya.

Els objectius centrals del Pla per al desenvolupament de la societat de la informació

i el coneixement a les Illes Balears són integradors, i cerquen la cohesió econòmica, social i territorial tot aprofitant el potencial de les noves tecnologies per igualar la situació dels ciutadans davant els serveis de l'Administració.

En primer lloc, quant al component territorial l'objectiu principal és posar les noves tecnologies d'informació i comunicació al servei de la planificació i de la gestió territorial, del desenvolupament sostenible, de la millora de la qualitat de vida i de la mobilitat, per al foment de la cohesió territorial.

En segon lloc, quant als aspectes socials, l'objectiu primordial és el model de desenvolupament sostenible centrat en les persones i en el seu benestar i sustentat en la preservació dels recursos naturals, la integració dels seus territoris i la cohesió dels grups socials que la componen: cohesió social.

El tercer objectiu central seria aconseguir unes empreses modernes i diversificades que puguin competir en els mercats globals i assegurar un creixement sostenible i durador, que persegueixi la cohesió econòmica.

Per últim, quant al Govern, l'objectiu principal és una bona governança, que reforci la ciutadania i una Administració en línia al servei de tots els ciutadans, amb independència de la seva localització, que persegueixi la cohesió administrativa.

7.2.2.2.4. Actuacions i línies prioritàries

La Conselleria d'Innovació i Energia l'any 2002 executa els programes descrits als tres plans detallats anteriorment i promou activitats molt diverses que ofereixin als actors del sistema d'innovació un marc de participació adequat per orientar-los a assolir els objectius prevists en cada programa.

Recerca i desenvolupament tecnològic

1. Potenciació de recursos humans: els recursos humans són el factor que limita la capacitat d'absorció i producció de coneixements d'un sistema d'innovació, per això l'any 2000 va entrar en funcionament una convocatòria de beques de formació de personal investigador en àrees d'interès estratègic. Aquesta actuació s'ha mantengut durant els anys 2001 i 2002 i com a resultat hi ha actualment 30 becaris predoctorals.

Estades breus a centres d'investigació fora de les Illes Balears per ampliar la formació científica dels becaris predoctorals que així tenen la possibilitat d'utilitzar recursos i instal·lacions d'altres centres i de col·laborar amb altres científics.

Una tercera actuació dirigida a potenciar els recursos humans ha estat el cofinançament amb el Ministeri d'Educació i Cultura del Programa Ramon i Cajal per augmentar el nombre d'incorporació de doctors al sistema d'innovació.

2. Promoció de l'R+D: durant l'any 2002 es convocaran ajudes per al suport complementari a grups competitius. Aquestes ajudes tenen com a objectiu incentivar l'activi-

tat de grups competitiu, és a dir, grups que concorren habitualment a fonts estatals i internacionals de finançament, que mantenen relacions estretes amb altres grups, que patenten i que publiquen en revistes de qualitat, etc.

Accions especials de recerca i desenvolupament tecnològic corresponents a l'exercici 2002. Es pretén donar suport a accions puntuals d'especial urgència i interès científicotècnic que, per raó de la temàtica, excepcionalitat i oportunitat, puguin contribuir a millorar el desenvolupament dels objectius del I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears.

Suport als mecanismes de participació inclosos en el I Pla de recerca i desenvolupament tecnològic de les Illes Balears (2001-2004).

3. Dinamització i increment de la relació dels entorns del món científic: es donarà suport a la creació de xarxes europees. L'objectiu és establir una col·laboració entre distints grups d'investigació sobre una àrea d'estudi comuna per tal d'avançar en el seu coneixement i generar una massa crítica de competència i experiència.
4. Creació d'infraestructura científicotècnica: mitjançant tota una sèrie de protocols de col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears, la Conselleria d'Innovació i Energia ha donat suport tant a la creació d'infraestructures científicotècniques com a l'establiment de nous centres d'R+D en les Illes Balears:
 - a) Edifici dels serveis científicotècnics de la UIB
 - b) Institut d'Investigació en Ciències de la Salut.
 - c) Xarxa de comunicacions de la UIB.
5. Difusió de la cultura científica: es concreta no tan sols a emprendre accions perquè els ciutadans accedeixin a una comprensió més cabal de l'entorn en el qual viuen, també resulta imprescindible que la ciutadania valori i apreciï la labor duita a terme pels investigadors i científics.

A aquesta idea va respondre la celebració de la I Fira de la ciència de les Illes Balears (maig 2001) que va aconseguir motivar els estudiants en la investigació i fer arribar als ciutadans els coneixements científics i la investigació actual.

De 4 al 10 de novembre del 2002 es realitzà la 2a Setmana de la Ciència emmarcada en la Setmana Europea de la Ciència i la Tecnologia, una de les activitats finançades pel Programa de potencial humà de la Comissió Europea per contribuir al creixement de la conscienciació ciutadana en el camp de la ciència i la tecnologia.

INNOBAL XXI

Per assolir els objectius del I Pla d'innovació de les Illes Balears, el Govern de les Illes Balears va presentar, i fou aprovat per la Comissió Europea en el marc dels seus programes regionals d'accions innovadores, el projecte. La innovació al servei de la

diversificació i la sostenibilitat de les Illes Balears (des d'ara: INNOBAL XXI). És un projecte que es farà efectiu durant el període 2002-2003 amb un pressupost global de 4 milions d'euros i cofinançat en un 50% pel FEDER.

El projecte INNOBAL XXI contempla, per tant, els mateixos objectius que el I Pla d'innovació de les Illes Balears, és a dir, la incorporació i transferència de la innovació tecnològica i de les tecnologies de la informació al conjunt dels sectors de l'activitat econòmica de les Illes Balears.

INNOBAL XXI consta de cinc accions que es desenvoluparan durant els exercicis 2002 i 2003 i que són:

Acció 1: Xarxa d'antenes o centres tecnològics virtuals. Es tracta de la creació d'una xarxa virtual de dinamització empresarial i suport tecnològic als sectors tradicionals, amb antenes de difusió a les tres illes principals, una xarxa que estarà vinculada a centres tecnològics d'altres regions espanyoles i europees. S'entrarà en contacte amb les empreses dels sectors tradicionals per detectar les seves necessitats tecnològiques i se les ajudarà a aplicar les mesures necessàries per incrementar la seva productivitat.

Acció 2: Suport a la innovació a l'hostaleria. Aquesta és una acció de suport a la innovació a les PIME del sector de l'hostaleria. Pretén incrementar el valor afegit de les activitats del sector, mitjançant una major participació a la captació local d'aquest valor afegit durant la comercialització, així com afavorir la recepció d'un turisme de qualitat.

Acció 3: Suport a la creació d'empreses de base tecnològica. Es tracta d'implementar una política de suport a la creació d'empreses de base tecnològica dirigida tant a l'aparició de nous emprenedors com a l'atracció d'emprenedors d'altres zones.

Acció 4: Posada en marxa d'activitats logístiques relacionades amb el turisme. Com a conseqüència de l'enorme tràfic de persones i mercaderies al voltant l'activitat turística de les Illes Balears, sorgeix la possibilitat de creació a les Illes Balears de pols logístics d'activitats vinculades al transport -grups de sectors (*clusters*) logístics-.

Acció 5: Adequació de l'estratègia RITTS i participació en xarxes. S'intenta mantenir l'actualitat de l'estratègia regional d'innovació i transferència de tecnologia de les Illes Balears (Pla BIT Segle XXI) per adequar-la als canvis de l'entorn. També es vol complir amb dues exigències de la Comissió Europea pel que fa a accions innovadores: aconseguir la transferibilitat dels resultats dels seus programes per a altres regions europees i participar a algunes de les xarxes transregionals de col·laboració recomanades.

Les activitats concretes emmarcades dins les accions anteriors, que es duen a terme durant l'any 2002 són les següents:

Acció 1: Xarxa d'antenes o centres tecnològics virtuals.

- Edició d'una publicació divulgativa dels aspectes fiscals de la innovació per a les empreses que inverteixin en R+D+I.
- Creació d'un portal d'innovació que articuli tot el sistema d'innovació de les Illes Balears.
- Redacció d'una guia de serveis tecnològics de les Illes Balears, com a eina de consulta per conèixer l'oferta real d'R+D+I a les Illes Balears.
- Realització de diagnòstics tecnològics d'empreses de sectors tradicionals, per tal de detectar les seves necessitats d'innovació.
- Assessorament per implantar a les empreses analitzades dels sectors tradicionals les mesures per innovar i augmentar la seva competitivitat

Acció 2: Suport a la innovació a l'hostaleria.

- Realització d'un estudi per definir l'estat i característiques de la innovació en el sector turístic balear. Existeix molta bibliografia i metodologia sobre la innovació als sectors industrials, però hi ha moltes llacunes de coneixement en aquest àmbit al sector turístic. Aquesta carència és la que es pretén pal·liar.
- Determinació de les bases científicotècniques per a la gestió del litoral: capacitat de càrrega del litoral. Es parla sovint de sobreexplotació dels recursos naturals a les Illes Balears, però no s'han definit i consensuat, abans, els indicadors i els valors llindars de manera que siguin acceptats per tota la societat. Aquest és l'objectiu d'aquest treball que realitza el Consell Superior d'Investigacions Científiques i la Universitat de les Illes Balears.
- Creació d'una pàgina web per a la Federació d'Hostaleria de Menorca (AS-HOME), com a prova pilot de comercialització directa i conjunta dels serveis dels establiments turístics adherits.
- Estudi de viabilitat d'un centre d'oci virtual que aprofiti les possibilitats de la realitat virtual i ofereixi nous atractius i infraestructures de reclam turístic.
- Enquesta sobre la implantació de noves tecnologies a allotjaments turístics de la Platja de Palma. De moment es desconeix el grau d'implantació de les noves eines informàtiques i telemàtiques als establiments turístics. S'ha encarregat aquesta feina per saber la situació de partida a una zona emblemàtica com és la Platja de Palma.
- Qualificació de personal i directius de l'hostaleria. Es vol oferir una formació especialitzada sobre les noves necessitats i innovacions en el sector turístic.

Acció 3: Suport a la creació d'empreses de base tecnològica.

- Creació d'una incubadora (física i virtual) d'empreses de base tecnològica. Inclou espai físic al ParcBIT, assessorament integral i un portal especialitzat.
- Formació especialitzada per a nous emprenedors. Organització de tallers, seminaris i conferències.

Acció 4: Posada en marxa d'accions pilot d'activitats logístiques relacionades amb el turisme.

- Estudi de viabilitat d'un pol nàutic. És a dir, l'aplicació de la telemàtica a la gestió portuària esportiva, com a primer nucli per generar un grup de sectors nàutic (conjunt d'empreses complementàries relacionades en la cadena de valor de les activitats nàutiques: manteniment, lloguers, drassanes...).
- Desenvolupament del projecte Balears serveis nàutics avançats. Aplicació de la telemàtica als serveis nàutics, implica la creació d'un portal de serveis nàutics.
- Desenvolupament del projecte: Amarrament virtual. Aplicació de la telemàtica a la gestió de ports esportius, implica la creació d'un portal que gestioni els llocs d'amarratge disponibles, la qual cosa permetrà augmentar la disponibilitat real d'amarratges sense incrementar les infraestructures físiques.

Acció 5: Adequació de l'estratègia RITTS i participació en xarxes.

- Participació a diferents xarxes temàtiques recomanades per la Comissió Europea per tal de compartir experiències i tecnologia.
- Edició en diferents suports de la documentació generada per la Direcció General d'R+D+I. A l'abast de tothom a la pàgina web del Govern de les Illes Balears.

Societat de la informació

Pla d'acció centrat en les següents activitats per a cada un dels pilars bàsics, complementaris entre si, que donen suport al Pla per al desenvolupament de la societat de la informació i el coneixement:

-TERRITORI. Activitats:

- Aplicació de les TIC al coneixement de la realitat balear.
- TIC per al desenvolupament d'instruments per a la planificació i gestió territorial.
- Aplicació de les TIC per al foment del desenvolupament sostenible.
- TIC per a la cohesió territorial de Balears a diferents escales geogràfiques.

- TIC en el desenvolupament d'activitats de cooperació intermunicipal.
- Desenvolupament de sistemes intel·ligents de transport (SIT) per a la planificació integral del transport.
- Seguretat i eficiència en tots els modes de trànsits, per sobretot en carreteres.
- Eficiència en el trànsit per reduir les externalitats mediambientals, generades pels transports, mitjançant la disminució del consum energètic i la contaminació.

- SOCIETAT. Activitats:

- Reforçar l'autonomia dels ciutadans per a la definició i gestió del projecte d'identitat personal.
- Enfortiment dels valors tradicionals de cohesió social: treball, entorn familiar i protecció social.
- Facilitar la superació de les barreres que condicionen l'accés a la informació i a l'ús comprensiu i generalitzat de les TIC.
- Reforçar la funcionalitat social de les TIC.
- Promoure el desenvolupament operatiu i l'eficiència de les xarxes socials de protecció, promoció i relació.
- Promoure les iniciatives insulars i locals i impulsar la seva convergència amb el marc general de promoció de la societat de la informació en les Illes Balears.

-ECONOMIA. Activitats:

- Apropar les empreses a les TIC i a Internet.
- Augmentar la qualitat de les TIC.
- Generar una cultura empresarial de la informació.

-GOVERNANÇA. Activitats:

Accions de caràcter intern i extern enfocades a afavorir i estimular la constitució de:

- Una Administració per a tots.
- Una Administració moderna.
- Una Administració integrada.
- Una Administració que faciliti el desenvolupament local.

8. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

8.1. INTRODUCCIÓ

Amb caràcter previ a les consideracions que s'exposaran interessa destacar que, a la data d'elaboració d'aquesta memòria, encara no han estat iniciats els tràmits oficials per procedir al traspàs de les competències d'allò que, sense cap dubte, contribuirà al seu moment a agilitar tots els tràmits que han de dur-se a terme per dotar l'Administració de Justícia de les Illes Balears d'aquells recursos humans i materials necessaris per al seu bon funcionament, ja que a l'actualitat comptam amb una Gerència Territorial que actua per delegació i representació del Ministeri de Justícia, encara que no té capacitat decisòria en un elevat nombre de matèries que conseqüentment han de ser sol·licitades a l'al·ludit ministeri.

L'Administració de Justícia sempre ha estat discutida per la seva lentitud més que pel contingut de les resolucions, ja que del 1.300.000 sentències que aproximadament es dicten a l'any al nostre país, només algunes són motiu de crítica. L'al·ludida lentitud és també el principal i general problema que es pateix a la nostra comunitat autònoma i les causes que en donen lloc estan diagnosticades des de fa temps i es concreten en la falta de mitjans humans i materials.

Tot i que s'ha de tenir en compte que la mateixa tramitació legal dels procediments que han de seguir unes fases temporals que en ocasions s'allarguen amb l'ús dels recursos legals, fa materialment impossible en ocasions donar una resposta tan ràpida com voldria l'usuari peticionari, també s'ha de dir que amb un millor control de la dotació de les plantilles dels jutjats i la provisió d'equips de treball modernitzats es reduirien notablement els temps de resposta.

Cal destacar l'excessiva mobilitat dels càrrecs de jutges i secretaris, sobretot als partits judicials d'Inca, Manacor i Ciutadella que es consideren "de passada" ja que solen ser el primer destí que es deixa quan s'ascendeix de categoria i es tarda massa temps en cobrir-los per nous titulars. Aquestes situacions impliquen el nomenament de jutges substituïts o secretaris en règim de provisió temporal que òbviament desenvolupen satisfactòriament la seva activitat però que lògicament distorsionen la normal tramitació dels expedients que seran dirigits i resolts per distintes persones. L'al·ludida mobilitat no es produeix d'una manera tan notòria en els partits judicials de Palma, Eivissa i Maó que com que tenen la categoria de magistrat poden significar l'últim destí.

Les plantilles de funcionaris dels jutjats no estan cobertes en la seva totalitat per titulars, entre altres motius perquè el nivell de les oposicions impedeix que aprovin el nombre adequat d'aspirants necessaris per cobrir les places vacants de les Illes, per la qual cosa aquestes places són assignades a personal denominat interí al qual, reglamentàriament, no se li exigeixen coneixements sobre l'Administració de Justícia, cosa que evidentment impedeix el normal funcionament de l'oficina que, ans al contrari, es veu retardat. Al nomenament d'interins també s'ha d'acudir quan es resolen concursos de

trasllat que atorguen places a la Península a funcionaris titulars.

El mateix problema es planteja a la fiscalia que habitualment compta amb massa vacants de fiscals titulars que han de ser cobertes en règim de substitució. Quant als funcionaris, donam per reproduït el comentari del paràgraf anterior. A més, constitueix una necessitat la creació de destacaments permanents de la fiscalia a Inca i Manacor ja que en l'actualitat són els fiscals i funcionaris de Palma que han de traslladar-se a aquestes localitats.

Finalment volem assenyalar que algunes jurisdiccions i organismes judicials no tenen un nombre suficient de jutges, cosa que suposa massa tardança en resolució dels plets, i que ha motivat que el president del Tribunal Superior de Justícia hagi sol·licitat la creació d'una secció 2a a la sala del contenciós administratiu, o, com a mal menor, un cinquè magistrat per a la mateixa, un tercer jutjat del contenciós administratiu, dos jutjats d'instrucció i tres de primera instància a Palma, el partit judicial de Calvià, el cinquè de primera instància i instrucció a Inca i el vuitè a Eivissa així com que s'estudiï la possibilitat de crear un jutjat de primera instància i instrucció a Formentera, i que els jutjats de Ciutadella s'elevin a la categoria de magistrat.

El nombre de fiscals també s'ha d'augmentar ja que l'entrada en vigor de la llei penal del menor amb l'augment de la majoria d'edat als 18 anys i amb l'atribució al fiscal de la investigació i instrucció dels delictes denunciats ha fet necessària l'assignació a aquesta àrea de sis fiscals amb dedicació pràcticament exclusiva a aquesta matèria, amb la conseqüent sobrecàrrega de treball per a la resta de la plantilla, ja que han d'assumir el treball que duïen a terme aquests sis fiscals.

Amb relació als recursos materials és d'obligada referència la falta d'espai per al normal desenvolupament de l'activitat laboral als edificis del Tribunal Superior de Justícia de l'Audiència Provincial d'Eivissa i d'Inca, necessitats que es faran més patents si es creen les places esmentades al paràgraf anterior.

Per això, des de la Presidència del Tribunal Superior de Justícia s'ha proposat la construcció de dos edificis; un a Palma per allotjar tots els organismes existents a la seu de Via Alemanya que seria ocupat per l'Audiència Provincial i un altre a Eivissa per complementar l'actual.

La fiscalia de la nostra comunitat autònoma habitualment no ha disposat d'espai digne per exercir les seves funcions. Actualment té dependències adequades als edificis de sa Gerreria de Palma, Eivissa i Maó, mentre que a la resta de partits judicials disposa únicament d'un petit despatx.

Ja fa temps que es proposa la rehabilitació de l'edifici de Sant Alonso, que ja és propietat del Ministeri de Justícia, per constituir la seu de la fiscalia del Tribunal Superior de Justícia.

El tema de la informàtica és d'obligada referència ja que comptam amb instal·lacions i equips que ofereixen un rendiment escassament satisfactori en comparació amb altres oficines més modernitzades informàticament amb les quals compten altres institucions.

Els equips són lents i la Gerència Territorial no compta amb un suficient nombre de tècnics per atendre adequadament les necessitats de les diverses oficines¹⁴⁹.

Incomprensiblement els jutjats i la fiscalia tenen distints programes d'aplicació, per la qual cosa ambdós organismes no poden comunicar-se informàticament.

Una millora substancial ha consistit en la instal·lació a l'edifici de Via Alemanya del servidor únic Oracle que ha permès la interconnexió entre els diversos jutjats que hi estan ubicats, cosa que, a excepció de l'Audiència Provincial que també està interconnectada, no passa a la resta dels edificis judicials de la comunitat autònoma el sistema informàtic de la qual no pot sortir de la seu del mateix organisme.

El Govern de les Illes Balears, Consell General del Poder Judicial i el Ministeri de Justícia han firmat un conveni d'informàtica que pot contribuir a una millora del sistema.

Les carències es fan extensives a la manca d'aparells de fax a cada una de les sales del Tribunal Superior de Justícia, de l'Audiència Provincial, dels jutjats, i dependències de la fiscalia.

En darrer lloc s'ha de constatar que el procés de normalització lingüística a l'Administració de Justícia d'aquesta comunitat autònoma és gairebé inexistent ja que ni tan sols comptam amb documents bilingües, assessors lingüístics, intèrprets suficients (només n'hi ha un a tota la comunitat autònoma), si bé mereix destacar-se que en compliment del conveni de normalització lingüística subscrit també per aquells organismes, l'IBAP organitza anualment cursos de català als quals acudeix el personal de l'Administració de Justícia.

8.2. JUTJATS I TRIBUNALS

8.2.1. ESTADÍSTICA

Els quadres estadístics que s'exposen a continuació han estat confeccionats amb les dades que conté la Memòria anual de l'Excm. Sr. President del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears, aquelles que els diversos jutjats han facilitat i les que es constaten als butlletins estadístics que elaboren trimestralment els diversos òrgans jurisdiccionals.

¹⁴⁹Només es compta amb cinc tècnics informàtics per a tota l'Administració de Justícia de les Illes Balears.

QUADRE III-102.

Tribunal Superior de Justícia

Assumpes registrats

Sales	2000	2001
Civil i penal	19	13
Contenciosa administrativa	1.486	1.744
Social	869	669

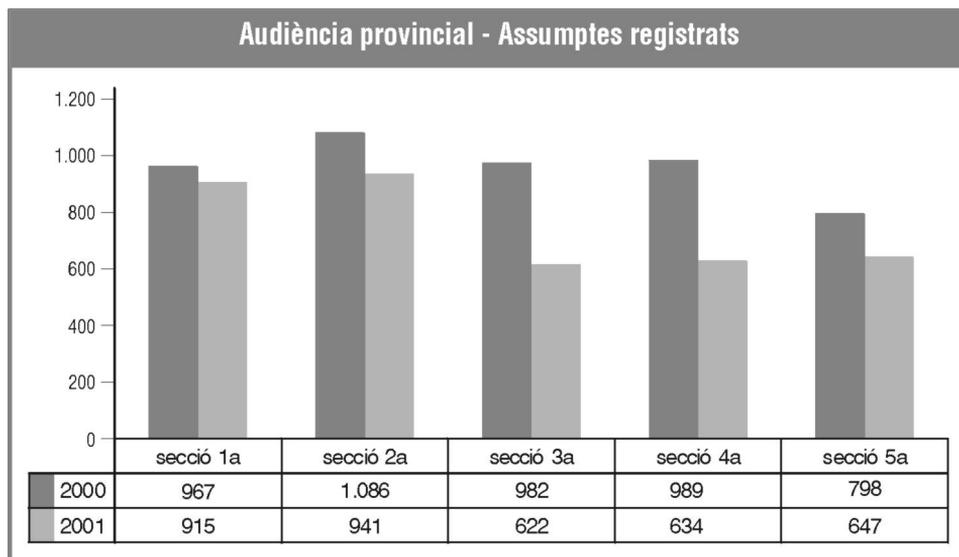
Font: *Elaboració pròpia.*

La Sala del Civil i Penal del Tribunal Superior de Justícia té escasses competències ja que no s'han produït les modificacions a la Llei orgànica del Poder Judicial a fi que assumeixin els recursos extraordinaris per infracció processal contra sentències i actes dictats per les audiències provincials que posin fi a la segona instància, segons estableix l'art. 468 de la Llei d'judiciament civil (vegeu quadre III-102).

Si bé la Sala del Social no té una problemàtica remarcable, és necessari reiterar la situació de saturació que presenta la Sala del Contenciós Administratiu a causa del considerable nombre d'assumpes que tramita i de la seva complexitat.

8.2.2. AUDIÈNCIA PROVINCIAL

GRÀFIC III-51.

Font: *Elaboració pròpia*

QUADRE III-103.

Tribunal del Jurat

	2000	2001
Assumpes registrats	4	4

Font: Elaboració pròpia.

L'Audiència Provincial reparteix els assumptes penals a les seccions Primera i Segona, un magistrat de les quals presideix per torn els judicis del Tribunal del Jurat, i els assumptes civils entre les seccions Tercera, Quarta i Cinquena.

A nivell de càrregues de treball ha de constatar-se que la disminució que s'observa a les seccions 3a, 4a i 5a respecte de l'any 2000 es deu a l'aplicació de la nova Llei d'enjudiciament civil que ha generat situacions conjunturals de diversa índole, distintes de les anteriors (vegeu gràfic III-51 i quadre III-103).

8.2.3. PARTIT JUDICIAL DE PALMA

8.2.3.1. Jutjats de primera instància

QUADRE III-104.

Assumpes repartits a partir del 7 de gener, nova lec

Concurs creditors i fallides	28
Diligències preliminars	107
Divisió d'herències	14
Execució hipotecària i hipoteca naval	136
Execució béns pignorats	1
Exhorts	984
Filiació, paternitat, maternitat	6
Impugnació justícia gratuïta	7
Judici canviari	511
Jurisdicció voluntària	613
Mesures cautelars	33
Monitori	2.236
Ordinari	1.751
Altres	17
Procediment sobre capacitat persones	183
Suspensió de pagaments, quitament i espera	4
Títols executius estrangers sobre exec. diner.	434
Verbal	3.989
Total assumptes	11.054

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-105.

Total assumptes repartits. 2001

Assumptes repartits de l'1 al 7 de gener , darrer període de vigència de l'anterior Llei d'enjudiciament civil	965
Assumptes repartits a partir del 7 de gener, nova LEC	11.054
TOTAL ASSUMPTES	12.019

Font: Elaboració pròpia.

En allò que concerneix la jurisdicció civil mereix destacar l'entrada en vigor de la nova Llei d'enjudiciament civil que ha implicat una sobrecàrrega en el treball dels jutges ja que han de complir el principi d'immediació, per la qual cosa resultarà necessària la creació de nous jutjats de primera instància amb la provisió únicament de places de jutge, secretari i agent judicial, ja que les places d'oficials i auxiliars podrien ser cobertes mitjançant una reordenació de les actuals plantilles segons ha projectat el Ministeri de Justícia, ja que una vegada finalitzada la tramitació dels expedients que es regulen per l'anterior Llei d'enjudiciament civil, el treball dels oficials i auxiliars es veurà sensiblement reduït perquè l'esmentat principi d'immediació comporta que no es puguin rebre diverses declaracions al mateix temps, tal com es feia amb l'antiga llei, ja que totes elles requereixen la presència judicial.

Pel fet que la nova Llei d'enjudiciament civil contempla unes classes de procediments distints a aquells que regulava la llei anterior, s'ometen quadres comparatius amb l'any 2000 (vegeu quadres III-104 i III-105).

Durant el passat any judicial es va acordar la creació del Jutjat de Primera Instància núm. 16, especialitzat en matèria de família, que va entrar en funcionament el desembre del 2001. Per altra banda, el Consell General del Poder Judicial, a petició de la Junta de Jutges de Palma, va aprovar que l'esmentada jurisdicció especialitzada assumís les incapacitats i els internaments a partir de l'1 de gener del 2002. Això ha permès que el Jutjat de Primera Instància núm. 13, que tramitava aquestes matèries, assumeixi al cent per cent el repartiment ordinari d'assumptes que per dita dedicació només era tornat en un 50% (vegeu quadres III-106 i III-107).

El Consell General del Poder Judicial també va aprovar a petició de la referida Junta i amb l'informe favorable de la Sala de Govern, que el Jutjat de Primera Instància núm. 7 especialitzat en procediments executius es convertís en jutjat ordinari a partir del primer de gener d'aquest any.

S'ha arribat a un acord amb l'Ajuntament de Palma perquè els jutjats de sa Gerreria puguin connectar-se informàticament amb el padró d'habitants, queda pendent la firma del corresponent conveni, l'esborrany del qual ha estat redactat, i que la Gerència Territorial proveeixi la instal·lació de la corresponent línia informàtica tal com va ser sol·licitat.

QUADRE III-106.

**Assumpes repartits en els jutjats de família
nova Llei d'enjudiciament civil**

Acolliment	23
Adopció	48
Divorci consensual	428
Divorci contenciós	238
Eficàcia civil	15
Execució sentència estrangera	4
Exhorts	254
Guarda custòdia, aliments, règim de visites	190
Impugnació assistència jurídica gratuïta	11
Liquidació règim econòmic. matrimonial	8
Mesures provisionalíssimes	340
Modificació de mesures	222
Altres assumptes	35
Privació pàtria potestat	2
Recursos contra resolucions adm.	14
Separac. divorcis amb antec. per provisionalíssimes.	88
Separació consensual	789
Separació contenciosa	202
Venda de béns de menors i incapaços	50
Total assumptes	3.109

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-107.

Total assumptes repartits. 2001

Assumpes repartits de l'1 al 7 de gener, darrer període de vigència de l'anterior Llei d'enjudiciament civil.	148
Assumpes repartits a partir del 7 de gener, nova LEC	3.019
TOTAL ASSUMPTES	3.167

Font: Elaboració pròpia.

8.2.3.2. Jutjats del social

QUADRE III-108.

Assumpes registrats

	2000	2001
Quantitats	1.121	1079
Conflictes col·lectius	24	7
Acomiadaments	800	827
Altres	906	710
Seguretat Social	798	853
Total	3.649	3.476

Font: *Elaboració pròpia.*

Mereix destacar la posada en funcionament el desembre del 2001 del Jutjat del Social núm. 4 que dona resposta al que s'aspirava des de feia anys (vegeu quadre III-103).

8.2.3.3. Jutjats del contenciós administratiu

QUADRE III-109.

Assumpes registrats

	2000	2001
Autorització entrades a domicili	37	54
Contractació administrativa	6	3
Dret tributari	132	121
Domini públic i processos especials	7	3
Altres	258	185
Personal	109	130
Recursos	1100	914
Sancions administratives	339	246
Urbanisme	197	177
Total	2.185	1.833

Font: *Elaboració pròpia.*

És important esmentar que els jutjats del contenciós administratiu de Palma de Mallorca reben nombrosos recursos ordinaris i problemes urbanístics complexos, la qual cosa suposa una excessiva càrrega competencial per als magistrats. En virtut d'això es va aconseguir un reforç durant tres mesos a cada jutjat amb resultat satisfactori, si bé, en finalitzar aquest període, el problema ha aflorat un altre cop (vegeu quadre III-109).

És per tant imprescindible la propera creació de més jutjats del contenciós administratiu, la plantilla de funcionaris dels quals pugui possiblement cobrir-se en la seva majoria mitjançant reordenació de l'existent.

8.2.3.4. Jutjat del menor

QUADRE III-110.

Assumptes registrats		
	2000	2001
Relatius a menors entre 14 i 15 anys	-	847
Relatius a menors entre 16 a 17 anys	-	1.250
Relatius a menors entre 18 i 20 anys	-	242
Total	695	2.339

Font: Elaboració pròpia.

El gener del 2001 va entrar en funcionament el Jutjat núm. 2. Es disposa a ambdós jutjats d'escassa plantilla, ja que només comptaven amb un oficial, un auxiliar i un agent, el desembre del 2001 i a petició de la Junta de Jutges ha estat ampliada en dos auxiliars per jutjat.

És d'observar que l'increment de treball, motivat per haver assumit les infraccions comeses entre els 16 i 18 anys, no reflecteix allò que es preveu quan la Llei del menor sigui aplicada en la seva totalitat, ja que el text abasta les infraccions que es cometin fins als 21 anys, si bé encara no ha entrat en vigor per a aquelles comeses pels menors entre 18 i 21 anys (vegeu quadre III-110).

8.2.3.5. Jutjats d'instrucció de Palma (vegeu quadre III-111)

QUADRE III-111.

Assumptes registrats durant l'any		
	2000	2001
Actes de comunicació	6.130	5.688
Diligències indeterminades	13.338	14.330
Diligències prèvies	58.081	64.728
<i>Habeas corpus</i>	197	182
Judicis de faltes	14.808	15.957
Procediments abreuiats	1.756	1.616
Procediments jurat	7	7
Sumaris	58	36
Total	94.375	102.544

Font: Elaboració pròpia.

En aquest apartat convé destacar que el progressiu augment dels judicis de faltes, sobretot els derivats de la circulació sense assegurança obligatòria, comporta que el jutge d'instrucció dediqui diversos matins setmanals a les infraccions lleus, cosa que no sembla adequat donat l'important nombre de causes per delictes que es tramiten a cada jutjat. Aquesta situació podria remeiar-se amb una reforma legislativa adequada.

El Jutjat de Guàrdia s'ha traslladat a una dependència molt més àmplia que aquella amb què comptava anteriorment, si bé és pendent que s'hi efectuïn les obres de reforma i redistribució oportunes.

8.2.3.6. Jutjats del penal de l'1 al 7 (vegeu quadre III-112)

QUADRE III-112.

Assumptes registrats		
	2000	2001
Procediments abreviats	2.936	2.986
Judicis ràpids	99	54
Exhorts	1.853	1.802
Total	4.888	4.842

Font: *Elaboració pròpia.*

8.2.3.7. Jutjat del Penal núm. 8 (vegeu quadre III-113)

QUADRE III-113.

Assumptes registrats		
	2000	2001
Executòries	854	7.223
Exhorts	3	106
Total	854	7.329

Font: *Elaboració pròpia.*

El Jutjat del Penal núm. 8 dedicat exclusivament a l'execució de sentències per delictes té un nombre massa elevat de causes que augmentarà en proporció a la major rapidesa d'enjudiciament que duguin a terme els jutjats del penal, de manera que en un breu termini serà oportú crear un segon jutjat de la mateixa especialitat .

A l'edifici de Via Alemanya, on es troben instal·lats els jutjats d'instrucció i del penal, funciona per fi i des del darrer trimestre del 2001 un sistema informàtic que permet la interconnexió entre els diversos jutjats allà instal·lats.

8.2.3.8. Jutjat de vigilància penitenciària (vegeu quadre III-114)

QUADRE III-114.

Assumptes registrats		
	2000	2001
Acumulacions de condemna	243	250
Expedients seguiment mesures seguretat	170	4

Expedients sobre arrests cap de setmana	78	44
Llibertat condicional	14	174
Limitacions de règim	69	123
Mesures coercitives	412	360
Altres queixes o peticions	648	776
Permisos de sortida	1.266	1.652
Queixes contra la interv. de comunicacions	86	26
Recursos contra classificació en grau	145	230
Recursos contra sancions disciplinàries	971	711
Redempcions ordinàries i extraordinàries	869	529
Total assumptes	4.971	4.879

Font: *Elaboració pròpia.*

8.2.3.9. Servei comú de notificacions i embargaments

QUADRE III-115.

Diligències complimentades

	2000	2001
Diligències unipersonals	31.799	33.282
Embargaments	6.162	4.194
Exhorts	3.208	3.538
Llançaments	780	811
Remocions	489	397
Total	42.438	42.222

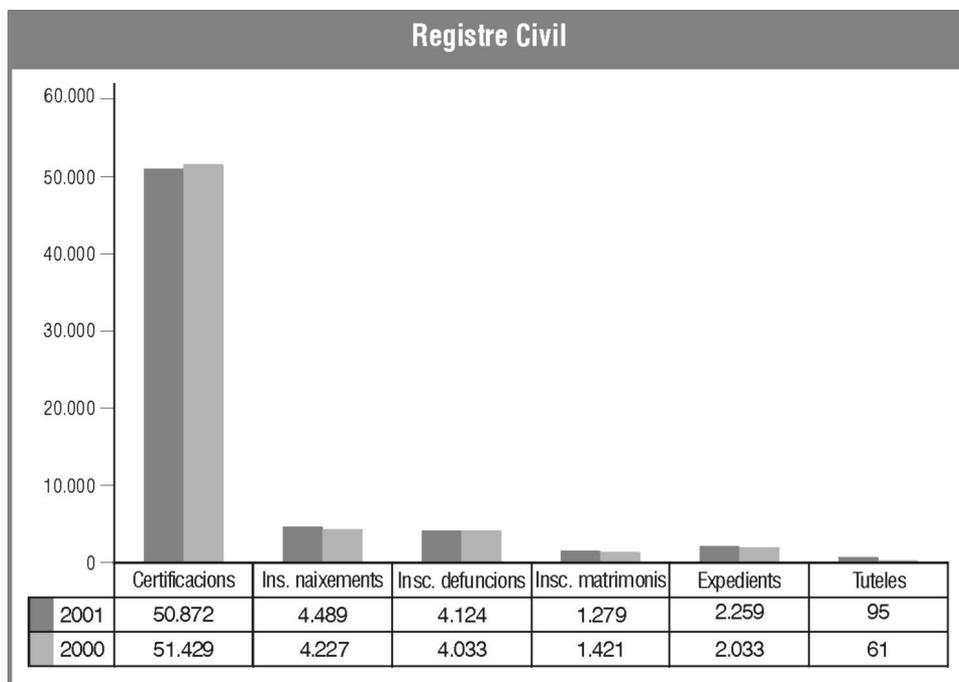
Font: *Elaboració pròpia.*

L'al·ludit servei fou creat inicialment per complimentar diligències sol·licitades pels jutjats de primera instància, si bé durant l'últim trimestre de l'any 2001 s'ha fet extensiu als jutjats del social, contenciós administratiu i menors (vegeu quadre III-115).

8.2.3.10. Registre Civil

A aquesta oficina s'han incrementat notòriament les sol·licituds derivades de l'aplicació de la Llei d'estrangeria (vegeu gràfic III-52).

GRÀFIC III-52.

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE III-116.

Jutjat Degà

	2000	2001
Expedients de consignació arrendatària	99	150
Queixes	8	20

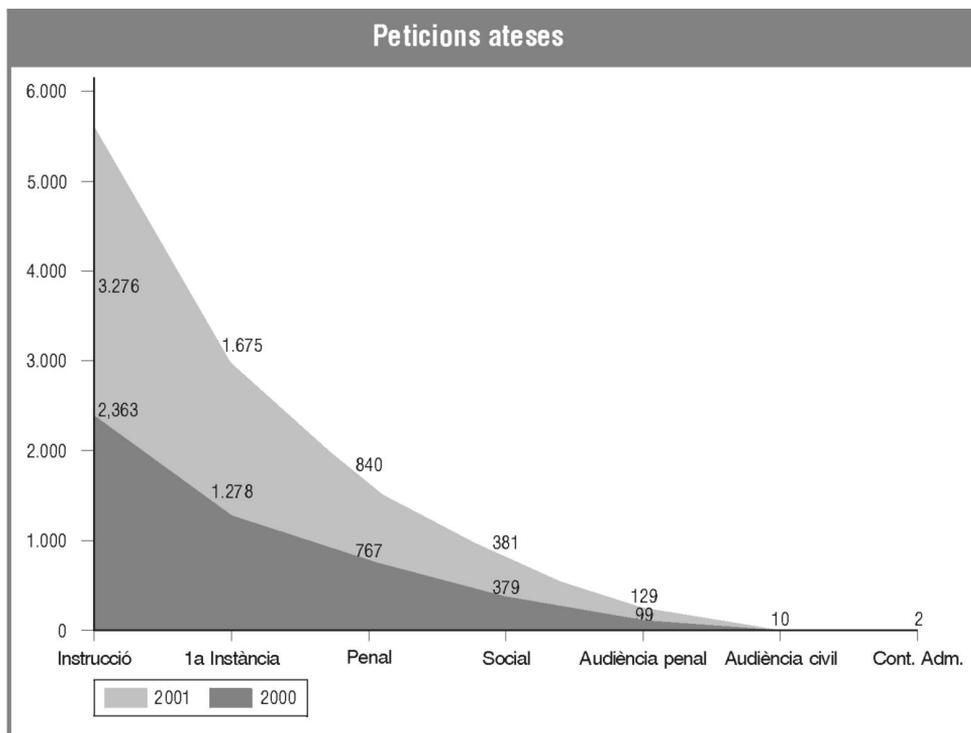
Font: Elaboració pròpia.

De les diverses funcions de tipus administratiu que realitza el Jutjat Degà, de les quals en destaca la recepció d'escrits i repartiment d'assumptes, únicament es comptabilitzen a efectes estadístics els expedients de consignació de lloguers i de queixes sobre el funcionament de l'Administració de Justícia que augmenten progressivament d'any en any (vegeu quadre III-116).

8.2.3.11. Oficina d'investigació patrimonial

A tenor del gràfic III-53 el total de sol·licituds que va atendre l'Oficina d'Investigació Patrimonial durant l'any 2001 ascendeix a 6.313, enfront de les 5.045 de l'annualitat anterior.

GRÀFIC III-53.

Font: Elaboració pròpia

8.2.3.12. IRES

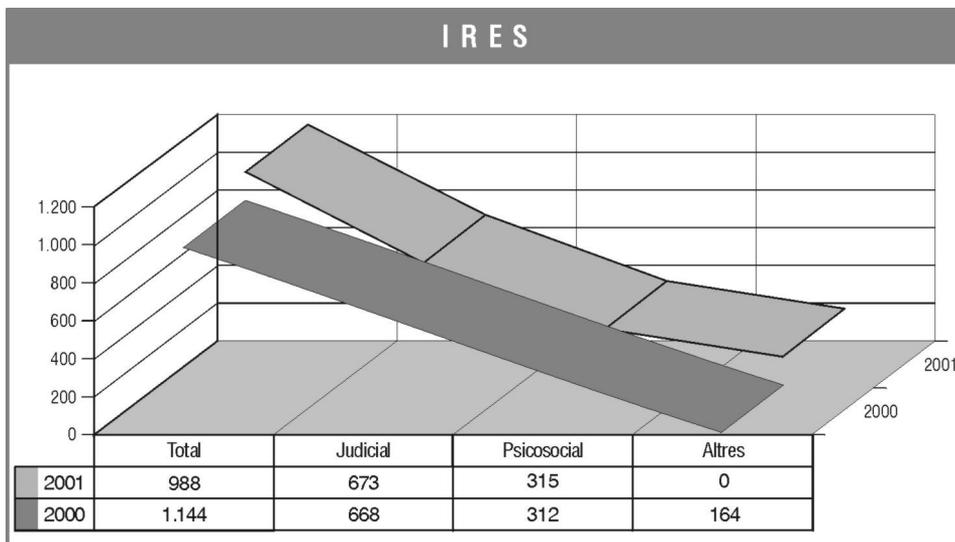
Aquesta oficina realitzà un total de 1.144 intervencions durant la passada anualitat, de les quals 668 foren de caràcter judicial i 312 de tipus psicosocial, per la qual cosa es denota una intervenció cada cop major en l'elaboració d'informes socials de persones relacionades amb procediments penals (vegeu gràfic III-54).

8.2.3.13. Oficina d'ajuda a les víctimes del delictes

Aquesta oficina va atendre durant l'any 2001 un total de 496 persones, de les quals 425 foren dones i 71 homes, 253 d'aquestes intervencions estaven relacionades amb temes de violència domèstica i 57 foren relatives a la llibertat sexual (vegeu gràfic III-55).

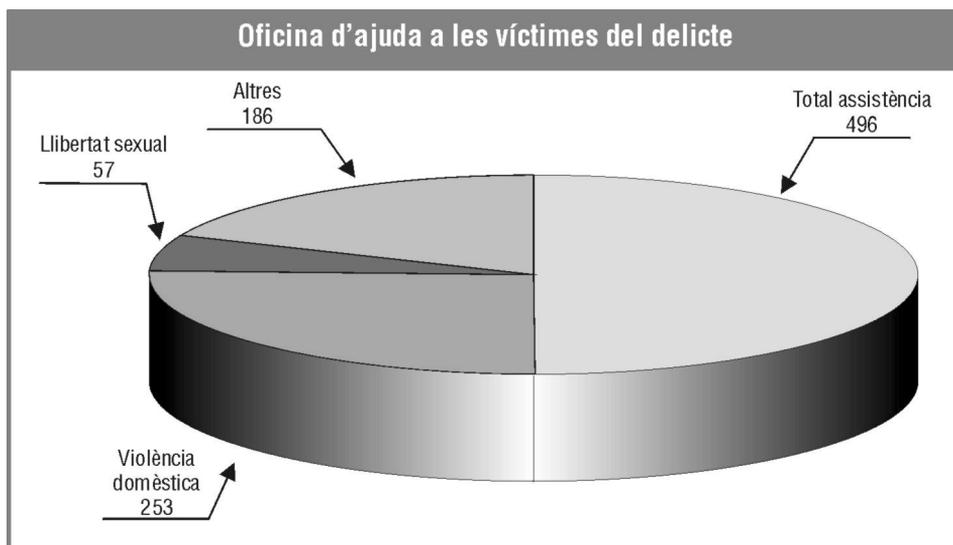
És important recordar la col·laboració entre aquesta oficina, la fiscalia i els jutjats d'instrucció i del penal en assumptes de violència domèstica.

GRÀFIC III-54.

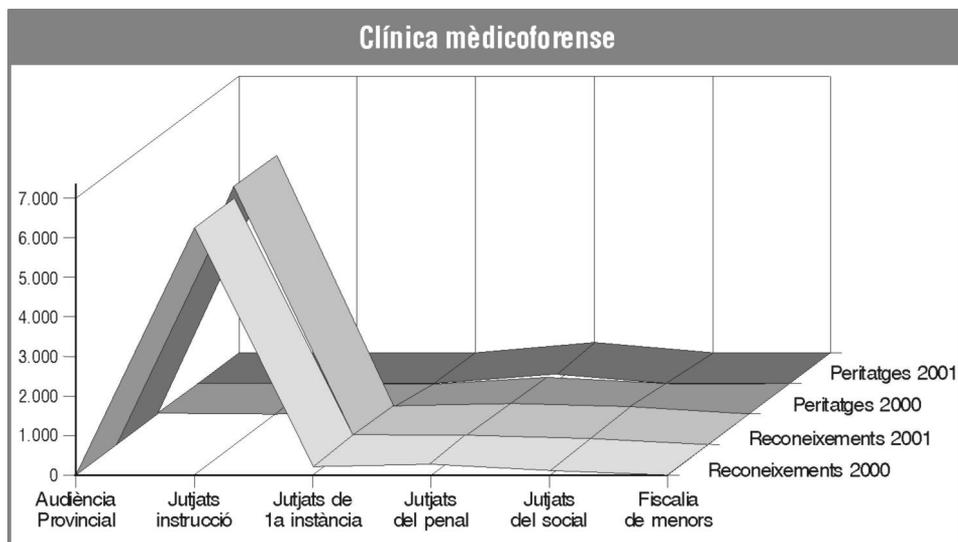

Font: Elaboració pròpia.

GRÀFIC III-55.

GRÀFIC III-56.

Font: Elaboració pròpia

8.2.3.14. Clínica medicoforense (vegeu gràfic III-56 i quadre III-117)

QUADRE III-117.

Clínica medicoforense. 2000-2001

	Audiència Provincial	Jutjats instrucció	Jutjats 1a instància	Jutjats del penal	Jutjats del social	Fiscalia menors
Reconeix. 2000	71	6.242	260	323	197	0
Reconeix. 2001	69	6.514	256	366	249	49
Peritatges 2000	103	50	16	225	0	0
Peritatges 2001	54	39	14	293	0	0

Font: Elaboració pròpia.

8.2.4. PARTIT JUDICIAL D'INCA

QUADRE III-118.

Assumptes repartits nova Llei enj. civil -2001

JURISDICCIO CONTENCIOSA

Concurs creditors i fallides	6
Exhorts	997
Judici canviari	92
Monitori	383
Ordinari	250
Suspensió de pagaments, quitament i espera	2
Verbals arrendataris i precaris	237

Verbals possessors	11
Resta verbals	331
Altres procediments contenciosos	169

DRET DE FAMÍLIA

Divorcis consensuals	87
Divorcis no consensuals	3
Eficàcia civil separació, dissolució o nul·litat canònica	3
Mesures coetànies o posteriors a la interpos. de la demanda	39
Mesures prèvies a la interposició de la demanda	14
Modificació de mesures	1
Nul·litats matrimonials	63
Separacions contencioses	129
Separacions de mutu acord	28
Altres pretensions	

JURISDICCIO VOLUNTÀRIA

Adopcions	2
Internaments	3
Altres	127

TOTAL assumptes presentats	2.989
-----------------------------------	--------------

JURISDICCIO PENAL	2000	2001
Assumptes registrats		
Actes de comunicació	2.721	2.808
Diligències indeterminades	563	614
Diligències prèvies	5.601	8.693
<i>Habeas corpus</i>	3	2
Judicis de faltes	2.072	3.430
Procediments abreviats	147	228
Procediments jurat	0	2
Sumaris	4	2
TOTAL	10.524	15.779

Font: Elaboració pròpia.

8.2.5. PARTIT JUDICIAL DE MANACOR

QUADRE III-119.

Assumptes repartits nova Llei enj. civil -2001

JURISDICCIO CONTENCIOSA

Concurs creditors i fallides	6
Exhorts	816
Judici canviari	89

Monitori	380
Ordinari	202
Suspensió de pagaments, quitament i espera	13
Verbals arrendataris i precaris	160
Verbals possessors	4
Resta verbals	286
Altres procediments contenciosos	212

DRET DE FAMÍLIA

Divorcis consensuals	57
Divorcis no consensuals	40
Eficàcia civil separació, dissolució o nul·litat can.	3
Mesures coetànies o posteriors a la interp. de la demanda	10
Mesures prèvies a la interposició a la demanda	28
Modificació de mesures	8
Nul·litats matrimonials	0
Separacions contencioses	48
Separacions de mutu acord	112
Altres pretensions	8

JURISDICCIO VOLUNTÀRIA

Internaments	2
Altres	99
TOTAL assumptes presentats	2.584

JURISDICCIO PENAL

	2000	2001
Assumptes registrats		
Actes de comunicació	3.518	3.133
Diligències indeterminades	1.289	878
Diligències prèvies	6.914	8.905
<i>Habeas corpus</i>	5	2
Judicis de faltes	4.670	4.864
Procediments abreuiats	474	252
Procediments jurat	1	1
Sumaris	4	6
TOTAL	16.875	18.041

Font: *Elaboració pròpia.*

Els quadres estadístics relatius a l'any 2000 no inclouen el nombre d'actes de comunicació (diligències practicades per auxili judicial a petició d'altres jutjats i tribunals) que practicaren els jutjats d'Inca i de Manacor (vegeu quadres III-118 i III-119).

A més, es reitera el comentari formulat pels jutjats de Palma en el sentit d'ometre

comparacions amb l'any 2000 per l'entrada en vigor de la nova Llei d'enjudiciament civil.

Els partits judicials d'Inca i de Manacor compten exclusivament amb jutjats mixts anomenats de primera instància i instrucció dedicats a la jurisdicció civil i penal. Això comporta que la presència del jutge a totes les proves civils, segons contempla la nova Llei d'enjudiciament civil, dificulti la compatibilitat amb les funcions de caràcter penal tals com la celebració de judicis de faltes, servei de guàrdia i declaració en causes penals, entre d'altres.

8.2.6. PARTIT JUDICIAL D'EIVISSA (vegeu quadre III-120)

QUADRE III-120.

Assumpes repartits nova Llei enj. civil -2001	
JURISDICCIO CONTENCIOSA	
Concurs creditors i fallides	12
Exhorts	971
Judici canviari	52
Monitori	240
Ordinari	269
Suspensió de pagaments, quitament i espera	0
Verbals arrendataris i precaris	294
Verbals possessors	24
Resta verbals	362
Altres procediments contenciosos	151
DRET DE FAMÍLIA	
Divorcis consensuals	78
Divorcis no consensuals	44
Eficàcia civil separació, dissolució o nul·litat can.	1
Mesures coetànies o posteriors a la interp. de la demanda	24
Mesures prèvies a la interposició a la demanda	101
Modificació de mesures	21
Nul·litats matrimonials	1
Separacions contencioses	53
Separació de mutu acord	128
Altres pretensions	48
JURISDICCIO VOLUNTÀRIA	
Acolliments	0
Adopcions	4
Impugnacions de tuteles automàtiques	0

Internaments	49
Altres	217
TOTAL assumptes presentats	3.144

JURISDICCIO PENAL	2000	2001
Assumptes registrats		
Actes de comunicació	1.843	2.175
Diligències indeterminades	422	580
Diligències prèvies	15.401	19.426
<i>Habeas corpus</i>	6	23
Judicis de faltes	3.285	3.651
Procediments abreviats	686	724
Procediments jurat	1	1
Sumaris	19	15
Total	21.663	26.595

JUTJAT DEL PENAL		
Procediments abreviats	356	423
Judicis ràpids	7	9
Exhorts	318	264
Total	711	696

JUTJAT DEL SOCIAL	2000	2001
Quantitats	207	170
Conflictes col·lectius	3	0
Acomiadaments	166	173
Altres	387	303
Seguretat Social	171	176
TOTAL	934	822

Font: *Elaboració pròpia.*

8.2.7. PARTIT JUDICIAL DE MAÓ (vegeu quadre III-121)

QUADRE III-121.

Assumptes repartits nova Llei enj. civil 2001

JURISDICCIO CONTENCIOSA	
Concurs creditors i fallides	0
Exhorts	430
Judici canviari	36
Monitori	89
Ordinari	110
Suspensió de pagaments, quitament i espera	0
Verbals arrendataris i precaris	76
Verbals possessors	23

Resta verbals	113
Altres procediments contenciosos	86
DRET DE FAMÍLIA	
Divorcis consensuals	36
Divorcis no consensuals	30
Eficàcia civil separació, dissolució o nul·litat can.	0
Mesures coetànies o posteriors a la interp. de la demanda	6
Mesures prèvies a la interposició de la demanda	21
Modificació de mesures	15
Nul·litats matrimonials	0
Separacions contencioses	23
Separacions de mutu acord	61
Altres pretensions	7
JURISDICCIO VOLUNTÀRIA	
Adopcions	2
Internaments	11
Altres	82
TOTAL assumptes presentats	1.257

JURISDICCIO PENAL	2000	2001
Assumptes registrats		
Actes de comunicació	861	743
Diligències indeterminades	824	1.036
Diligències prèvies	3.526	3.339
<i>Habeas corpus</i>	3	2
Judicis de faltes	690	1021
Procediments abreuiats	140	182
Procediments jurat	1	2
Sumaris	8	2
TOTAL	6.053	6.327

Font: Elaboració pròpia.

8.2.8. PARTIT JUDICIAL DE CIUTADELLA (vegeu quadre III-122)

QUADRE III-122.

Assumptes repartits nova Llei enj. civil 2001

JURISDICCIO CONTENCIOSA	
Concurs creditors i fallides	0
Exhorts	338
Judici canviari	11
Monitori	60
Ordinari	63
Suspensió de pagaments, quitament i espera	0
Verbals arrendataris i precaris	47

Verbals possessors	12
Resta verbals	60
Altres procediments contenciosos	22

DRET DE FAMÍLIA

Divorcis consensuals	18
Divorcis no consensuals	22
Eficàcia civil separació, dissolució o nul·litat can.	0
Mesures coetànies o posteriors a la interp. de la demanda	6
Mesures prèvies a la interposició a la demanda	14
Modificació de mesures	9
Nul·litats matrimonials	0
Separacions contencioses	17
Separacions de mutu acord	49
Altres pretensions	8

JURISDICCIO VOLUNTÀRIA

Adopcions	0
Internaments	0
Altres	17
TOTAL assumptes presentats	773

JURISDICCIO PENAL

	2000	2001
Assumptes registrats		
Actes de comunicació	692	1.227
Diligències indeterminades	113	109
Diligències prèvies	1.482	1.959
<i>Habeas corpus</i>	2	0
Judicis de faltes	936	938
Procediments abreuiats	228	110
Procediments jurat	0	0
Sumaris	6	1
Total	3.459	4.344

Font: Elaboració pròpia.

A les illes d'Eivissa i de Menorca els jutjats de primera instància i instrucció són mixts per la qual cosa, com a Inca i de Manacor, es dediquen a la jurisdicció civil i a la penal. El principi d'immediació regulat a la nova Llei d'enjudiciament civil, que exigeix la presència del jutge en la pràctica de totes les proves, dificulta en aquesta classe de jutjats la compatibilitat en l'exercici de les funcions civils i penals al mateix temps.

A Eivissa es compta amb jutjats del penal i del social especialitzats, cosa que també s'ha instaurat a l'illa de Menorca, on en l'annualitat que ens afecta s'han creat un jutjat del

penal a Maó i un del social a Ciutadella.

Els quadres estadístics de l'any 2000 no inclouen el nombre d'actes de comunicació (diligències practicades per auxili judicial a petició d'altres jutjats i tribunals) que practicaren els jutjats d'Eivissa, Maó i Ciutadella.

8.3. FISCALIA

8.3.1. ÀMBIT PENAL

Els següents quadres estadístics procedeixen de la Memòria elaborada per l'Excm. Sr. Fiscal Cap de la Fiscalia de Balears relativa a l'activitat de la fiscalia durant l'any 2001.

S'ha de ressenyar que aquestes xifres no es refereixen a delictes comesos, sinó merament a delictes denunciats durant l'any 2001, de forma que bona part d'aquests presumptes delictes poden desaparèixer al llarg de la corresponent tramitació del procediment judicial, bé pel seu arxiu al corresponent jutjat instructor, bé per una posterior absolució dictada pels tribunals encarregats de jutjar el fet.

Finalment cal indicar que es ressenya part de l'activitat delictuosa denunciada a aquestes illes, aquella que es refereix als delictes més habituals en la seva comissió o que manquen d'una major incidència o gravetat social.

8.3.1.1. Procediments totals incoats als jutjats de Balears per presumptes delictes

QUADRE III-123.

Procediments totals incoats als jutjats de Balears per presumptes delictes					
ANY	1997	1998	1999	2000	2001
TOTAL	70.892	90.323	91.464	90.753	99.296

Font: Elaboració pròpia.

Cal destacar que l'índex de delinqüència a les Illes, després del notable augment produït entre el 1997 i el 1998, a partir d'aquest any va quedar estabilitzat i fins i tot es produí un descens l'any 2000, descens que aquest any es trenca notablement per produir-se un evident augment de la criminalitat denunciada a les Illes (vegeu quadre III-123).

8.3.1.2. Delictes contra la vida (vegeu quadre III-124)

QUADRE III-124.

Delictes contra la vida

	2001	2000
Homicidi	23	21
Assassinat	9	7
Homicidi imprudent	2	2
Auxili i inducció al suïcidi	2	3

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.1.3. Delictes de lesions (vegeu quadre III-125)

QUADRE III-125.

Delictes de lesions

	2001	2000
Lesions genèriques	24.131	19.267
Lesions qualificades	173	158
Maltractament familiar*	575	273
Lesions imprudents**	2.233	2.128

*Cal ressenyar el notable augment de les lesions derivades del maltractament familiar i ressenyar que l'augment d'aquest tipus de criminalitat es pot lligar al fet que en l'actualitat es denuncien aquests fets més que abans, quan quedaven en la més absoluta obscuritat i, per tant, impunitat.

** S'inclouen en aquest apartat tant les derivades d'accident de trànsit (la majoria), com les produïdes en àmbit laboral o les sorgides per mala actuació professional (mèdiques i similars).

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.1.4. Delictes contra la llibertat (vegeu quadre III-126)

QUADRE III-126.

Delictes contra la llibertat

	2001	2000
Amenaces no condicionals	1.219	1.085
Amenaces condicionals	187	109
Coaccions	927	792

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.1.5.- Delictes contra la llibertat sexual (vegeu quadre III-127)

QUADRE III-127.

Delictes contra la llibertat sexual

	2001	2000
Agressió sexual	131	135
Agressió sexual amb accés carnal	11	13
Abús sexual	83	73
Abús sexual amb accés carnal	6	4
Abús sexual amb engany	1	0
Acuit sexual	10	7
Prostitució	18	6
Exhibicionisme	18	16

Font: *Elaboració pròpia.***8.3.1.6. Omissió del deure de socors** (vegeu quadre III-128)

QUADRE III-128.

Omissió del deure de socors

	2001	2000
	39	35

Font: *Elaboració pròpia.***8.3.1.7. Violació de domicili** (vegeu quadre III-129)

QUADRE III-129.

Violació de domicili

	2001	2000
	48	51

Font: *Elaboració pròpia.***8.3.1.8. Delictes contra l'honor** (vegeu quadre III-130)

QUADRE III-130.

Delictes contra l'honor

	2001	2000
Calúmia	47	51
Injúries	45	49

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.1.9. Delictes contra les relacions familiars (vegeu quadre III-131)

QUADRE III-131.

Delictes contra les relacions familiars

	2001	2000
Abandonament de família	440	436
Impagats de pensions	150	122
Abandonament de nins	0	10

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.1.10. Delictes contra el patrimoni i contra l'ordre socioeconòmic

QUADRE-132.

Delictes contra el patrimoni i contra l'ordre socioeconòmic

	2001	2000
Furt	31.476	27.436
Robament amb força	17.887	17.566
Robament amb força a casa habitada o local obert al públic	917	815
Robament amb violència o intimidació	891	804
Extorsió	7	3
Robament i furt d'ús de vehicles	4.107	3.685
Usurpació	74	76
Estafa	819	827
Apropiació indeguda	876	859
Defraudació fluid elèctric i anàlegs	12	10
Alçament de béns	64	61
Fallida, concurs i suspensió de pagaments	9	8
Alteració preu concursos i subhastes públiques	4	0
Danys	6.043	5.893
Danys imprudents	35	33
Contra la propietat intel·lectual	10	6
Contra la propietat industrial	41	39
Contra el mercat i els consumidors	3	1
Sostracció cosa pròpia a la seva utilitat social	0	1
Delictes societaris	4	5
Receptació	63	59
Blanqueig de capitals	2	2

Font: *Elaboració pròpia.*

En línies generals hi ha un increment en el nombre d'aquest tipus de delictes que solen destacar-se com aquells que tenen una major incidència en l'anomenada seguretat ciutadana.

dana, per bé que dins d'aquest capítol estadístic apareixen delictes de molt diferent naturalesa com, per exemple, el robament violent i els delictes contra la propietat intel·lectual. En particular aquest increment destaca tant en els delictes de furt com en els robaments i furts de vehicles de motor (vegeu quadre III-132).

8.3.1.11. Delictes contra la Hisenda pública i la Seguretat Social (vegeu quadre III-133)

QUADRE III-133.

Delictes contra la Hisenda pública i la Seguretat Social

	2001	2000
Defraudació tributària	6	4
Fraus comunitaris	0	0

Font: Elaboració pròpia.

8.3.1.12. Delictes contra els drets dels treballadors

QUADRE III-134.

Delictes contra els drets dels treballadors

	2001	2000
Contra els drets laborals o de la Seguretat Social	35	32
Contra la seguretat i higiene al treball	9	3
Tràfic de mà d'obra	0	1

Font: Elaboració pròpia.

Com ja hem ressenyat anteriorment, queden fora d'aquest apartat estadístic les lesions i morts produïdes com a conseqüència d'imprudència en incloure's en el corresponent apartat d'homicidis i lesions imprudents (vegeu quadre III-134).

8.3.1.13. Delictes contra l'ordenació del territori

QUADRE III-135.

Delictes contra l'ordenació del territori

	2001	2000
Contra l'ordenació del territori	25	22
Contra el patrimoni històric	1	2
Contra el medi ambient	20	17
Contra el medi ambient per imprudència	0	0

Font: Elaboració pròpia.

La fiscalia de Balears té designat un fiscal coordinador en matèria específica de medi ambient (al marge, doncs, dels delictes contra l'ordenació del territori) que manté una estreta relació amb totes les institucions directament relacionades amb la protecció d'un bé cada vegada més necessitat de protecció de tot tipus (vegeu quadre III-135).

8.3.1.14. Delictes contra la seguretat col·lectiva (vegeu quadre III-136)

QUADRE III-136.

Delictes contra la seguretat col·lectiva

	2001	2000
Incendis amb perill per a la vida	7	9
Incendis forestals	21	23
Tràfic de drogues que causen greu dany a la salut	296	281
Tràfic de drogues que no causen greu dany a la salut	193	178
Tràfic de drogues qualificat	3	4
Conducció alcohòlica	1.938	1.709
Negativa a la realització de la prova d'alcoholèmia	11	5
Conducció temerària	38	71

Font: Elaboració pròpia.

Encara que, com hem assenyalat en anteriors ocasions, l'apartat estadístic inclogui delictes de tan distinta naturalesa com són la conducció alcohòlica i el tràfic de drogues, val la pena destacar que també en aquesta matèria de tràfic de drogues l'índex delictuós sembla estabilitzar-se en allò que es refereix a les drogues més "tradicionals", cocaïna i heroïna, si bé s'ha de ressenyar particularment una característica que no s'inclou en les fredes xifres; es tracta de l'augment d'actes de venda de les anomenades drogues de disseny, generalment MDMA o èxtasis; actes de venda que són realitzats per persones particularment joves, amb una edat mitjana entre els 16 i els 19 anys, que realitzen aquestes vendes com a mitjà d'autosubministrament. La gravetat de la pena mínima que pot imposar-se a aquestes persones, un mínim de tres anys de presó, augmenta encara més un problema que té una major dimensió sociofamiliar que judicial penal.

8.3.1.15. Falsedats (vegeu quadre III-137)

QUADRE III-137.

Falsedats

	2001	2000
De moneda	28	37
De documents públics	92	83
De documents mercantils	74	77
De documents privats	48	51
Usurpació d'estat civil	2	3
Intrusisme	1	2

Font: Elaboració pròpia.

8.3.1.16. Contra l'Administració pública (vegeu quadre III-138)

QUADRE III-138.

Contra l'Administració pública

	2001	2000
Prevaricació administrativa	4	5
Desobediència de funcionari	10	13
Subornació	0	2
Tràfic d'influències	11	3
Malversació	0	9
Negociacions prohibides	0	0
Abusos en l'exercici de la seva funció	1	3

Font: *Elaboració pròpia.***8.3.1.17.- Contra l'Administració de Justícia** (vegeu quadre III-139)

QUADRE III-139.

Contra l'Administració de Justícia

	2001	2000
Prevaricació judicial	0	0
Realització arbitrària del propi dret	1	3
Acusació i denúncia falsa	42	38
Simulació de delictes	10	9
Fals testimoni	13	10
Obstrucció a la Justícia per incompareixença	4	2
Coaccions a testimonis, perits...	1	2
Trencament de condemna	157	143

Font: *Elaboració pròpia.***8.3.1.18. Contra la Constitució**

QUADRE III-140.

Contra la Constitució

	2001	2000
Incompliment de la prestació social substitutòria	27	97
Inviolabilitat de la correspondència	1	1

Font: *Elaboració pròpia.*

El delictes per incompliment de la prestació social substitutòria, és a dir, d'objectors que es neguen a fer el servei militar, pràcticament desapareixerà el pròxim any una vegada el servei militar obligatori estigui ja extingit (vegeu quadre III-140).

8.3.1.19. Contra l'ordre públic

QUADRE III-141.

Contra l'ordre públic

	2001	2000
Atemptat	141	130
Resistència	134	123
Desobediència	302	289
Desordres públics	20	23
Tinença d'armes	24	25

Font: *Elaboració pròpia.*

Simplement destacar l'increment d'aquest tipus de delictes els mesos d'estiu i a les zones turístiques de major aflluència de visitants, tant a s'Arenal de Mallorca com al municipi de Calvià, Magaluf al seu cap destacat (vegeu quadre III-141).

8.3.2. VIGILÀNCIA PENITENCIÀRIA (vegeu quadre III-142)

QUADRE III-142.

Vigilància penitenciària

Permisos de sortida	1.728
Redempció penes pel treball	576
Recursos de sancions	776
Expedients de visites	418
Llibertat condicional	177
Refosa de condemnes	250
Diligències indeterminades	1.012
Visites establiments penitenciaris	
(S'inclou el centre penitenciari d'Eivissa)	58

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.3. JURISDICCIO DE MENORS

S'ha de destacar el doble canvi que ha incidit de manera fonamental a aquesta jurisdicció: en primer lloc per l'augment de la minoria d'edat penal dels 16 als 18 anys. I en segon lloc per l'atribució de la investigació i de la instrucció dels fets al ministeri fiscal, com ressenyarem posteriorment a l'apartat de mitjans materials (vegeu quadres III-143 al III-149).

8.3.3.1. Diligències preliminars

QUADRE III-143.

Diligències preliminars

Total iniciades	3.305
Arxivades	1.159
Desistides	597

Font: Elaboració pròpia.

8.3.3.2. Expedients de reforma

QUADRE III-144.

Expedients de reforma

Total incoats	1.245
Sobreseguts.	32

Font: Elaboració pròpia.

8.3.3.3. Audiències

QUADRE III-145.

Audiències

Total assenyalades	322
Celebrades	250
Suspeses	72

Font: Elaboració pròpia.

8.3.3.4. Sentències

QUADRE III-146.

Sentències

Total sentències	247
Absolutòries	17
Condemnatòries	230 (219 per conformitat)

Font: Elaboració pròpia.

8.3.3.5. Nombre de menors als quals se'ls ha aplicat aquesta jurisdicció*

QUADRE III-147.

Nombre de menors als quals se'ls ha aplicat aquesta jurisdicció

Total	3.383
D'entre 14 i 15 anys	1.420
D'entre 16 i 17 anys	1.707
D'entre 17 i 18 anys	256

*En aquest nombre total hi cap la possibilitat que algun menor "repeteixi" a efectes estadístics, és a dir, que al mateix menor se li hagi aplicat en dues o més ocasions aquesta llei com a conseqüència de realitzar distints fets a dates diverses.

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.3.6. Delictes enjudiciats a aquesta jurisdicció

QUADRE III-148.

Delictes enjudiciats a aquesta jurisdicció

Danys	214
Furts	425
Robaments amb força	516
Robaments o furts de vehicles	282
Robaments amb violència o intimidació	227
Contra la seguretat del trànsit	20
Contra la salut pública (drogues)	64
Contra la llibertat sexual	142
Lesions	325
Contra la vida	0
Faltes contra la propietat	142
Faltes contra les persones	207

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.3.7. Mesures imposades als menors condemnats

QUADRE III-149.

Mesures imposades als menors condemnats

Internaments:	
Tancats	19
Semioberts	67
Oberts	0
Terapèutics	26

De cap de setmana	1
Llibertat vigilada	190
Prestacions en benefici de la comunitat	55
Amonestacions	4
Altres	5

Font: *Elaboració pròpia.*

8.3.4. COMISSIÓ D'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA* (vegeu quadre III-150)

QUADRE III-150.

Comissió d'Assistència Jurídica Gratuïta

Nombre total de sol·licituds	7.809
Estimades	6.538
Desestimades	816
Ordre penal	
Estimades	5.363
Desestimades	591
Ordre civil	
Estimades	959
Desestimades	216
Ordre contenciós administratiu	
Estimades	19
Desestimades	4
Ordre laboral**	--
Ordre militar	
Estimades	17
Desestimades	5
Totals***	
Estimades	6.358
Desestimades	816

*Només referida a l'illa de Mallorca (Menorca i Eivissa tenen comissions independents).

**En l'ordre social la designació d'advocat i procurador és automàtica.

***La diferència de 635 expedients entre el total general (7.809) i el total especificat per ordres jurisdiccionals (7.174) deriva del fet que la primera xifra, 7.809, es refereix a sol·licituds realitzades a l'any 2001, mentre que la segona xifra, 7.174, es refereix a les resolucions efectives i formalment dictades l'any 2001 però que poden referir-se a sol·licituds efectuades l'any 2000. Així mateix ha de ressenyar-se que per problemes greus d'escassetat de funcionariat assignat a aquesta comissió, existeix una bona quantitat de resolucions materialment adoptades que es troben pendents d'elaboració formal i posterior notificació.

Font: *Elaboració pròpia.*

8.4. ACTIVITAT

8.4.1. TRIBUNALS I JUTJATS

QUADRE 151.

Resolucions dictades

TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA	2000	2001
Sales		
Civil i Penal	18	16
Contenciosa Administrativa	1.715	2.221
Social	872	681
AUDIÈNCIA PROVINCIAL		
Seccions		
Secció 1a	1.309	895
Secció 2a	1.523	975
Secció 3a	1.124	780
Secció 4a	1.162	1.161
Secció 5a	970	1.066
TRIBUNAL DEL JURAT		
	8	3
JUTJATS DE PALMA		
Instrucció	6.870	6.804
Penal	2.650	2.822
Civil ordinaris	6.769	10.216
Civil família	1875	2.766
Contenciós administratiu	555	1.068
Menors	286	786
Social	1.796	2.009
Vigilància penitenciària	4.787	5.053
JUTJATS D'INCA		
Jurisdicció civil	1626	1.719
Jurisdicció penal	718	812
JUTJATS DE MANACOR		
Jurisdicció civil	1.173	1.454
Jurisdicció penal	1.387	978
JUTJATS D'EIVISSA		
Jutjats de 1a instància i instrucció		

Jurisdicció civil	1.450	2.253
Jurisdicció penal	1.360	1.350
Jutjats del penal	389	345
Jutjat del social	498	553

JUTJATS DE MAÓ	2000	2001
Jurisdicció civil	686	709
Jurisdicció penal	404	415

JUTJATS DE CIUTADELLA	2000	2001
Jurisdicció civil	280	395
Jurisdicció penal	264	308

Font: *Elaboració pròpia.*

Com ja s'ha assenyalat al capítol d'assumptes registrats, en matèria civil no pot fer-se una comparació entre els anys 2000 i 2001 ja que, i reiteram que la nova Llei d'enjudiciament civil va entrar en vigor el 8 de gener del 2001, ha de recordar-se que amb l'anterior llei processal la majoria de plets civils acabaven en sentència mentre que amb l'actual es dicten una gran quantitat d'actes finals que resolen prop d'un 30% de procediments.

Per això, l'any 2000 no es comptabilitzaren els actes, mentre que per al 2001 el terme resolucions finals engloba tant les sentències com els actes definitius.

Respecte de les resolucions dictades pels jutjats d'instrucció de Palma i pels de primera instància i instrucció de la resta de partits judicials, pel que fa a aquests últims en matèria penal, subratllam que l'any 2001 únicament s'han comptabilitzat les sentències dictades als judicis de faltes, tot ometent els actes mitjançant els quals s'ha acordat l'arxiu d'expedients, ja que actualment resulta molt difícil la classificació d'aquests actes (vegeu quadre III-151).

8.4.2. ACTIVITAT DE LA FISCALIA (vegeu quadre III-141 A)

QUADRE III-151A.

Activitat de la fiscalia

	2001	2000
Dictàmens penals	105.246	103.121
Dictàmens en executòries	56.728	55.632
Dictàmens en judicis de faltes	24.328	23.989
Dictàmens en civil*	15.263	14.890
Dictàmens en contencions	389	519
Dictàmens laborals	22	16
Assistència judicis ordinaris	3.517	4.106

Assistència judicis de faltes	13.081	12.411
Assistència apel·lacions civils	1.426	1.314
Jurisdicció de menors**	--	--
Vigilància penitenciària dictàmens	4.937	5.214
Visites** *	58	63
Visites establiments psiquiàtrics ****	52	52
Registre civil	7.905	7.434
Assumptes governatius	79	73

*S'inclouen en aquest apartat tant matèries referides a família (divorcis, separacions) com a inca-paços i malalts mentals, i civil en sentit estricte (competència, dret l'honor i intimitat, suspensions de pagament, etc.).

**Es ressenya al capítol anterior, ja que amb l'entrada en vigor de la nova Llei penal del menor sembla elemental establir un apartat estadístic específic per a aquesta activitat.

***S'inclou tant el centre penitenciari de Palma com el d'Eivissa.

****S'inclou l'Hospital Psiquiàtric de Palma i les unitats de psiquiatria de Son Dureta i Son Llätzer.

Font: *Elaboració pròpia.*

8.5. RECURSOS HUMANS (vegeu quadre III-152)

QUADRE III-152.

Recursos humans. 2000-2001

Funcionaris carrera	
Fiscal cap	1
Tinent fiscal	1
Fiscals a Mallorca	31
Fiscals a Eivissa	6
Fiscals a Menorca	2
Magistrat TSJ.	11
Magistrats A. Prov.	18
Magistrats-jutges (Palma, Eivissa, Maó)	57
Jutges (Inca, Manacor, Ciutadella)	12
Secretaris 1a	1
Secretaris 2a	66
Secretaris 3a	11
Metges forenses dedic. exclus.	12
Secret. jutj. pau a extingir	1
Oficials	234
Auxiliars	354
Agents	135
TOTAL	953

Font: *Elaboració pròpia.*

9. MARC NORMATIU SOBRE L'ÚS SOCIAL DE LA LLENGUA

La valoració de quina és actualment la situació de l'ús del català a les Illes Balears, en els diversos àmbits de la vida social requereix de manera prèvia un pronunciament sobre el marc normatiu i institucional que el condiciona.

La recuperació de l'ús del català -particularment a partir de la restauració de la democràcia- i la seva normalització progressiva -impulsada especialment amb l'autogovern- es fonamenten en un marc normatiu sòlid, integrat bàsicament per la Constitució, l'Estatut d'autonomia i la Llei de normalització lingüística (a més d'alguns instruments internacionals, com la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries), en el qual s'edifiquen dos conceptes fonamentals: el de cooficialitat lingüística i el de normalització lingüística.

El primer permet una tendència en l'equiparació entre la llengua pròpia de les Illes Balears (el català) i la llengua oficial de l'Estat (el castellà), i fa possible, com a regla general, el dret d'elecció lingüística i l'ús vàlid i eficaç de cada un dels idiomes oficials per si sols. El segon dels conceptes enunciats, el de normalització, s'ha d'entendre com a objectiu prescriptiu de les polítiques públiques i, en conseqüència, com a element causal de les accions encaminades a recuperar, impulsar, estimular i afavorir l'ús del català com a llengua pròpia i cooficial.

En els darrers quinze anys, el desplegament dels dos conceptes esmentats s'ha manifestat principalment en l'articulació d'un corpus normatiu certament dens, en el disseny de determinades estructures administratives i en la posada en marxa de polítiques normalitzadores de caràcter sectorial.

En efecte, els principis de cooficialitat i de normalització s'han projectat intensament en un conjunt de disposicions legals i reglamentàries, dictades per les institucions balears especialment després de la Llei de normalització lingüística de 1986. Particularment remarcables són les regulacions corresponents a determinats àmbits de competència de la comunitat autònoma: institucions i administracions públiques, ensenyament, comerç i protecció dels consumidors. En altres sectors, en els quals tampoc no és dubtosa la suficiència competencial, la intensitat de regulació és menor, com és el cas de les indústries culturals o el dels mitjans de comunicació, camps dedicats avui pràcticament a les polítiques de foment. Així mateix, hi ha altres sectors en els quals l'acció normalitzadora de les instàncies autonòmiques tampoc no presenta avui un grau de desenvolupament notable, com ara el de les activitats socioeconòmiques.

En matèria d'organització administrativa, i especialment en l'àmbit de l'Administració autonòmica, els trets més remarcables són els següents: a) La política lingüística s'han inclòs en el radi d'acció de la conselleria competent en matèria d'educació i cultura; b) L'òrgan competent té rang de direcció general; c) S'han creat diversos òrgans col·legiats per poder afavorir la participació dels ciutadans, de les administracions de

les Illes Balears i de determinats organismes associatius en la definició de les línies d'actuació pública en el camp de la normalització.

La dotació pressupostària d'aquestes estructures s'ha incrementat en els darrers anys. La Direcció General de Política Lingüística ha duplicat la seva assignació pressupostària en els darrers exercicis.

Paral·lelament, les administracions insulars i municipals han millorat els esforços econòmics, materials i humans en aquesta matèria, gràcies en part a la cooperació amb l'Administració de la comunitat autònoma.

El balanç actual de l'aplicació de les polítiques públiques en els sectors més importants de la vida social presenta resultats desiguals.

9.1. ADMINISTRACIÓ PÚBLICA

El món institucional, i en general el de les administracions públiques, ha fet del català la seva llengua pròpia i, per tant, aquesta és la que s'usa ordinàriament i preferentment. Aquesta conclusió també s'observa en el camp de les relacions amb els ciutadans, en el qual el grau de respecte als drets lingüístics és elevat.

Digna d'esment és l'evolució de la política de funció pública, que en els darrers temps s'ha caracteritzat per una aposta clara per la capacitació lingüística dels funcionaris i de la resta del personal al servei de les administracions públiques.

Cal constatar que l'Administració perifèrica de l'Estat a les Illes Balears és encara un àmbit escassament permeable a les mesures normalitzadores.

Hi ha, però, algunes zones d'ombra que requereixen una atenció més decidida si es volen aconseguir els objectius normalitzadors. En aquest sentit, s'han de subratllar les mancances que s'observen en el funcionament de l'Administració de Justícia, àmbit material en el qual les instàncies autonòmiques no han rebut encara el traspàs corresponent de funcions i serveis. Aquesta circumstància impedeix actuacions més decidides i eficaces.

Paral·lelament, l'ús del català en les professions jurídiques presenta resultats igualment poc satisfactoris, tant des del punt de vista del funcionament de les seves corporacions representatives com de la pràctica professional, tot i que recentment s'apunten alguns signes de canvi dignes d'atenció.

9.2. ENSENYAMENT

En els centres, serveis i activitats educatives, la normalització s'ha basat en la implantació gradual i fructífera de determinades mesures. Destaquen sens dubte les relati-

ves a la capacitació lingüística del professorat, a l'extensió dels programes voluntaris d'immersió lingüística i, de manera molt acusada, a la implantació gradual de l'ús del català com a llengua vehicular de l'ensenyament, en el denominat model de conjunció lingüística (o de bilingüisme integral), tot respectant les particularitats del denominat primer ensenyament. Un ús que, segons la norma, ha d'aproximar-se en general al 50% de l'horari lectiu en la majoria dels centres de l'ensenyament no universitari. Aquesta fita ha de donar pas, en els propers temps, a altres de més ambicioses si realment no es vol posar en qüestió el programa normalitzador establert a la Llei de normalització lingüística.

En l'àmbit universitari, cal posar en relleu que, en alguns estudis, no s'ha aconseguit encara un ús acceptable del català des del punt de vista dels principis normalitzadors.

9.3. COMERÇ

En matèria de comerç i de protecció als consumidors, les mesures que contenen aspectes lingüístics han estat, en general ben acollides, i les polítiques de foment són com més va més esteses. Mereixen una consideració especial les regles sobre etiquetatge de l'Estatut dels consumidors i usuaris, com també la regulació del principi de disponibilitat lingüística establert en la Llei d'ordenació de l'activitat comercial, el qual obliga els establiments amb una plantilla de més de tres treballadors a atendre els ciutadans en la llengua oficial que aquests hagin escollit.

9.4. CULTURA

L'impuls, la projecció i la difusió de les diverses manifestacions culturals té com a eix central la llengua catalana. D'altra banda, són nombroses les línies d'actuació basades prioritàriament en la creació i l'execució de programes de subvencions i ajudes públiques, els quals s'han incrementat notablement en els darrers anys.

9.5. ALTRES CAMPS

En altres camps, com ara la publicitat i les activitats econòmiques, per esmentar els més remarcables (i amb els matisos necessaris pel que fa a l'àmbit del comerç), les polítiques posades en marxa tenen encara una intensitat molt baixa. S'ha de destacar, però, la sensibilitat demostrada per la majoria de forces sindicals respecte del procés normalitzador.

10. SEGURETAT SOCIAL I PROTECCIÓ SOCIAL

Entre els principis rectors de la política social i econòmica, la Constitució espanyola estableix l'obligació per part dels poders públics de mantenir un règim públic de Seguretat Social per a tots els ciutadans que garanteixi l'assistència i les prestacions socials suficients en les situacions de necessitat, especialment en cas de falta de feina (art. 41 CE).

Així, l'Estat, a través de la Seguretat Social, garanteix a les persones compreses en el seu camp d'aplicació, les que realitzen una activitat professional o compleixen els requisits exigits en la modalitat no contributiva, així com als familiars o assimilats que tinguessin al seu càrrec, la protecció adequada enfront de contingències i en les situacions que es contemplen en la Llei general de la Seguretat Social.

L'anàlisi de la protecció social té, doncs, com a eix bàsic l'anàlisi del sistema de la Seguretat Social, que és el principal baluard de la protecció social i mecanisme fonamental de la distribució de rendes.

L'objectiu genèric de la Seguretat Social és donar cobertura a les obligacions previstes que, segons la classificació funcional de despeses, es refereixen bàsicament a les prestacions econòmiques (en les quals s'inclouen les pensions), a les sanitàries (prestació protectora) i als serveis socials.

A més d'aquests objectius bàsics, cal assenyalar altres tipus d'objectius bàsics i específics que la Seguretat Social pretén assolir, com ara el manteniment del poder adquisitiu de les pensions, l'increment de la cobertura de l'assistència sanitària conforme al PIB, la lluita contra el frau i el mal ús de les prestacions (sobretot la incapacitat temporal), la contenció de les despeses de funcionament ordinari, l'apropament de les bases màximes de cotització als salaris reals i la consolidació de les esferes contributives i no contributives amb l'objecte que les cotitzacions socials financin les prestacions contributives juntament amb les despeses derivades de la seva gestió i funcionament.

El sistema de la Seguretat Social ve integrat, segons la Llei general de la Seguretat Social, pel règim general (regulat en el títol II) i pels règims especials als quals es refereix l'article 10. Així, s'estableixen règims especials en aquelles activitats professionals en les quals, per la seva naturalesa, les seves peculiars condicions de temps i lloc o per la naturalesa dels seus processos productius, sigui precís per a l'adequada aplicació dels beneficis de la Seguretat social.

En aquest sentit es consideren del règim general els treballadors per compte aliè que prestin els seus serveis en les condicions establertes en l'article 1.1 de l'Estatut dels treballadors i dels règims especials els que s'enquadren els grups següents: els treballadors dedicats a les activitats agrícoles, forestals i pecuàries, així com els titulars de petites explotacions que les cultivin directament i personalment, els treballadors per compte propi o autònoms, els treballadors del mar, els treballadors de la mineria i del carbó, els funcionaris públics, civil i militars, els treballadors de la llar, els estudiants i

la resta de grups que determini el Ministeri de Treball i de la Seguretat Social per considerar-ho necessari.

El sistema de la Seguretat Social a Espanya està configurat per l'existència de dos àmbits de protecció: el contributiu, en el qual la intensitat de l'acció protectora està en funció de les cotitzacions efectuades i el finançament del qual correspon a les cotitzacions efectuades, i el no contributiu, de caràcter universal que garanteix la protecció a aquells que no han pogut tenir accés a la protecció contributiva, ja sigui per no haver cotitzat o per no haver-ho fet en la quantia suficient, i que es trobin en situació de necessitat i manquin dels recursos necessaris per atendre la cobertura de les seves necessitats. El finançament de les prestacions no contributives surt dels pressuposts propis de la Seguretat Social i de les aportacions que es fan des dels pressuposts generals de l'Estat, tot i que la gestió estigui transferida a les comunitats autònomes.

Dins les prestacions econòmiques contributives hi ha les pensions i les prestacions econòmiques de caràcter general o subsidis, mentre que pel que fa a les prestacions de caràcter no contributiu o assistencial, cal diferenciar entre les pensions no contributives de la Seguretat Social (que cobreixen el dret a pensions de jubilació i invalidesa), l'atenció a persones amb capacitat subsidiada o beneficiaries de la LISMI, i per últim les pensions assistencials.

La gestió i administració de la Seguretat Social s'efectua, sota la direcció i tutela dels respectius departaments ministerials, d'acord amb els principis de simplificació, racionalització, economia de costos, solidaritat financera i unitat de caixa, eficàcia social i descentralització, per les entitats gestores següents: l'Institut Nacional de la Seguretat Social, per a la gestió i administració de les prestacions econòmiques del sistema de la Seguretat Social, l'Institut Nacional de la Salut, per a l'administració i gestió de serveis sanitaris¹⁵⁰ i l'Institut Nacional de Serveis Socials, per a la gestió de les pensions d'invalidesa i de jubilació, en les seves modalitats no contributives, així com dels sistemes complementaris de les prestacions del sistema de la Seguretat Social.

La Tresoreria General de la Seguretat Social és un servei comú amb personalitat jurídica pròpia en el qual s'unifiquen tots els recursos financers, tant per a operacions pressupostàries com extrapressupostàries. Té al seu càrrec la custòdia dels fons, valors i crèdits i dels serveis de recaptació de drets i pagaments de les obligacions del sistema de la Seguretat Social.

Pel que fa a l'estructura i competències d'aquestes entitats, el Govern és qui les reglamenta, a proposta del departament ministerial. Les entitats gestores desenvolupen la seva activitat en règim descentralitzat, en els diferents àmbits territorials.

A més de les entitats gestores i dels serveis comuns existeixen també entitats col·laboradores. La col·laboració en la gestió del sistema de la Seguretat Social es du a terme

¹⁵⁰ A partir de l'1 de gener del 2002 la gestió dels serveis sanitaris correspon a la comunitat autònoma de les Illes Balears.

per les mútues d'accidents de treball i malalties professionals de la Seguretat Social, per empreses i per associacions, fundacions i entitats públiques i privades sempre que estiguin inscrites en un registre públic.

10.1. AFILIACIÓ, COTITZACIÓ I RECAPTACIÓ

L'afiliació al sistema de la Seguretat Social és obligatòria, independentment del sexe, estat civil i professió, per als treballadors espanyols que resideixen a Espanya i per als estrangers que resideixen o es trobin legalment a Espanya, sempre que, en ambdós supòsits, exerceixin la seva activitat en territori nacional i estiguin inclosos en alguns dels règims que integren el sistema.

Per la seva part, la cotització és obligatòria en els règims general i especials, obligació que neix des del moment d'iniciar-se l'activitat corresponent i es determina en les normes reguladores de cada règim les persones que han de complir-la.

Les bases i tipus de cotització a la Seguretat Social són els establerts cada any a la corresponent Llei de pressuposts generals de L'Estat.

El nombre total de treballadors afiliats als diversos règims de la Seguretat Social a les Illes Balears durant l'exercici 2001 es va elevar a 339.207 enfront dels 329.520 registrats per a l'any anterior. Així, l'any 2001 es produeix un increment a una taxa del 2,94%, lleugerament més baixa que la de l'any anterior (5,2%) tal i com es detalla en els quadres III-153 i III-154.

QUADRE III-153.

Població afiliada a la Seguretat Social 2000-01 distribució segons els diferents règims

	2000	2001	01/00
			%
Règim general	244.875	253.766	3,63
Règim especial d'autònoms	72.941	73.821	1,21
Règim especial agrari	5.753	5.348	-7,04
Règim especial del mar	1.977	1.975	-0,10
Règim especial del carbó	-	-	0,00
Règim especial de la llar	3.974	4.297	8,13
Total afiliats	329.520	339.207	2,94

Fonte: *Tresoreria General de la Seguretat Social, Direcció Provincial a les Illes Balears.*

QUADRE III-154.

Afiliats en alta del sistema 2001

	Afiliats per compte aliè (1)	Afiliats per compte propi (2)	Total
Gener	258.454	75.984	334.438
Febrer	267.750	76.492	344.242
Març	283.939	77.079	361.018
Abril	308.157	78.853	387.010
Maig	335.892	81.560	417.452
Juny	347.531	82.434	429.965
Juliol	351.033	82.636	433.669
Agost	341.982	82.249	424.231
Setembre	338.504	82.167	420.671
Octubre	292.715	81.043	373.758
Novembre	268.420	77.669	346.089
Desembre	261.554	77.653	339.207
Mitjana	304.661	79.652	384.313

(1) Treballadors del règ. general i dels règs. especials agrari, del mar, de la mina i carbó, i treballadors de la llar

(2) Treballadors per compte propi dels règs. especials agrari, del mar i d'autònoms

Fonte: *Tresoreria General de la Seguretat Social, Direcció Provincial a les Illes Balears.*

Els treballadors afiliats al règim general representaren el 74,8% del total, mentre que el règim especial d'autònoms comptà amb el 21,76%. Dades que no disten gaire d'aquelles relatives a l'exercici 2000, ja que tot i haver-se produït un increment en el nombre d'afiliacions en ambdós règims, la seva importància relativa en el còmput general d'afiliacions no hauria variat més que en un 0,3% d'increment en el cas del règim general i una reducció similar en el cas dels autònoms. Els altres règims tampoc no experimentaren variacions significatives.

La gestió recaptadora de la Seguretat Social la du a terme la Tresoreria General de la Seguretat Social, com a caixa única del sistema, tant pel que fa a la recaptació voluntària a l'executiva, sota la direcció, vigilància i tutela de l'Estat. Els imports acumulats de la recaptació pressupostària relatius a l'exercici 2001 són els que es reflecteixen al quadre III-155.

De l'anàlisi d'aquestes dades destaca el fet que la recaptació pressupostària acumulada, en període voluntari, ha estat de 258.724 milions de pessetes (1.554,96 milions d'€), amb la qual cosa s'ha experimentat un increment del 8,97% respecte de l'any anterior, en el qual la recaptació va ser de 237.434,5 milions de pessetes (1.427,7 milions d'€), mentre que en la recaptació en via executiva, s'aprecia una disminució de les quantitats recaptades, que presenten un total de 5.131,54 milions de pessetes (30,24 milions d'€) enfront dels 5.331,72 milions de pessetes (32,04 milions d'€) de l'any anterior, que en termes percentuals suposa una reducció del -5,63% amb relació a l'any anterior.

QUADRE III-155.

Recaptació de la Seguretat Social 2000-2001

	Recaptació en via voluntària			Recaptació líquida			Recaptació executiva		
	2000 (en milers)	2001 (en milers)	01/00 (%)	2000 (en milers)	2001 (en milers)	01/00 (%)	2000 (en milers)	2001 (en milers)	01/00 (%)
Gener	15.604.868	18.948.566	21,43	17.352.479	19.587.807	12,88	211.994	371.380	75,18
Febrer	18.488.429	16.969.019	-8,22	17.448.613	19.526.760	11,91	553.321	499.141	-9,79
Març	17.302.091	20.447.318	18,18	18.151.936	19.894.330	9,60	576.293	381.051	-33,88
Abril	17.856.945	18.791.734	5,23	19.321.743	21.337.384	10,43	308.134	313.843	1,85
Maig	18.702.276	21.792.046	16,52	20.685.617	23.000.789	11,19	539.663	412.561	-23,55
Juny	20.472.614	21.902.828	6,99	23.068.264	25.201.638	9,25	553.941	399.509	-27,88
Juliol	20.871.091	23.593.114	13,04	23.824.187	26.188.814	9,93	466.964	466.061	-0,19
Agost	21.730.728	23.307.535	7,26	24.098.752	26.318.613	9,21	473.336	466.848	-1,37
Setembre	21.165.716	23.293.517	10,05	23.808.867	26.165.615	9,90	437.318	468.668	7,17
Octubre	21.404.068	23.351.116	9,10	24.268.466	26.688.279	9,97	542.544	493.036	-9,13
Novembre	21.021.095	22.853.442	8,72	23.625.242	25.608.732	8,40	392.935	433.864	10,42
Desembre	22.814.559	23.473.880	2,89	19.786.125	21.222.608	7,26	275.276	325.579	18,27
Total	237.434.480	258.724.115	8,97	255.440.291	280.741.369	9,90	5.331.719	5.031.541	-5,63

Fonte: Tresoreria General de la Seguretat Social, Direcció Provincial a les Illes Balears.

Això no obstant, la recaptació líquida de l'exercici 2001 va ser de 280.641,4 milions de pessetes (1.687,29 milions d'€), enfront dels 255.440,3 milions de pessetes (1.535,23 milions d'€), la qual cosa determina un increment percentual total del 10,42%.

10.2. DESPESES DE LA SEGURETAT SOCIAL

Aquest apartat recull l'evolució del nombre de pensions de l'any 2001, tant en la seva modalitat contributiva com no contributiva del sistema de la Seguretat Social.

La variació en el nombre de les pensions és conseqüència directa del creixement i índex d'envelliment de la població i de la taxa d'activitat, així com de l'entrada en vigor de noves disposicions legals en les quals s'estableixen els requisits per accedir-hi.

En el terreny de les pensions contributives i si comparem les dades relatives als valors mitjans de les pensions de les diferents comunitats autònomes, les pensions de les Illes Balears s'han situat sempre entre els llocs baixos de la taula. La pensió mitjana de les Illes Balears es troba, doncs, entre les més baixes del país amb relació a la resta de comunitats autònomes tal i com es detalla en el quadre III-156.

Si feim l'anàlisi comparativa dels valors de la pensió mitjana per a cada un dels conceptes per separat, trobam casos en què la nostra comunitat autònoma se situa entre les tres comunitats amb més baixa pensió del país. Aquest és el cas de les pensions mitjanes de jubilació, viduïtat, orfandat i favor familiar. Això no obstant, en el cas de la pensió mitjana de viduïtat, cal afegir que són les que percentualment més s'han incrementat i, en concret, poden arribar, des d'aquest any, al 70% de la base reguladora per a aquells casos amb càrregues familiars.

El fet que la pensió de viduïtat a les Illes Balears sigui tan baixa pot trobar la seva raó en el fenomen de la concurrència, que suposa que un mateix perceptor rebi més d'una pensió per diferents conceptes. Concretament a Balears, més del 40% de les pensions de viduïtat són concurrents amb altres tipus de pensió.

Un altre fet remarcable del cas de les viduïtats per al qual no existeixen estadístiques concretes és el nombre de persones vídues que, ja sigui pel fet de tenir una feina o per comptar amb rendes que els impedeixen fins i tot assolir el mínim, superen les rendes requerides per tenir el dret de rebre la pensió. En la nostra comunitat autònoma, amb una alta taxa d'activitat femenina, existeix probablement major percentatge de pensionistes de viduïtat que treballen.

El nombre de pensions contributives percebudes a les Illes Balears, a data de 31 de desembre del 2001, ha estat de 149.158 enfront de les 148.021 de l'any anterior. Aquesta xifra representa l'1,94% del nombre total de pensions contributives de l'Estat espanyol, la xifra del qual en termes absoluts per a aquest mateix any ha estat de 7.678.000 enfront de les 7.649.392 de l'any 2000 (vegeu quadre III-157).

QUADRE III-156.

Pensions contributives a les diferents comunitats autònomes 2001

	Incapacitat permanent			Jubilació			Viduitat			Orfandat i favor familiar			Total pensions		
	Nombre (milers)	Import mitjà (ptes)	Import mitjà (euros)	Nombre (milers)	Import mitjà (ptes)	Import mitjà (euros)	Nombre (milers)	Import mitjà (ptes)	Import mitjà (euros)	Nombre (milers)	Import mitjà (ptes)	Import mitjà (euros)	Nombre (milers)	Import mitjà (ptes)	Import mitjà (euros)
Andalusia	172,7	90.120	541,63	651,0	86.742	521,33	327,0	56.495	339,54	62,5	33.387	200,66	1.213	76.320	458,69
Aragó	21,2	106.647	640,96	161,5	94.189	566,09	70,1	59.488	357,53	8,1	39.548	237,69	261	84.176	505,91
Astúries	30,7	121.483	730,13	164,8	118.144	710,66	79,0	61.361	368,79	9,9	44.092	265,00	285	100.209	602,27
Illes Balears	17,9	88.617	532,60	87,6	83.614	502,53	38,2	52.134	313,33	4,8	31.349	188,41	149	74.426	447,31
Illes Canàries	23,9	84.774	509,50	109,0	91.665	550,92	58,7	58.508	351,64	13,7	33.447	201,02	205	77.491	465,73
Cantàbria	10,9	97.372	585,22	73,0	98.564	592,38	31,8	56.852	341,69	4,9	39.174	235,44	121	85.057	511,20
Castella-La Manxa	26,8	84.614	508,54	188,7	84.862	510,03	85,8	58.591	352,14	13,2	35.259	211,91	315	75.594	454,33
Castella i Lleó	42,7	98.812	593,87	352,9	89.203	536,12	147,0	56.438	339,20	21,0	38.059	228,74	564	79.481	477,69
Catalunya	144,4	95.424	573,51	827,3	95.607	574,61	343,2	58.305	350,42	34,9	36.530	219,55	1.350	84.577	508,32
Com. Valenciana	73,0	85.517	513,97	441,0	85.517	513,97	206,3	56.248	338,06	28,6	33.464	201,12	749	75.466	453,56
Extremadura	18,1	76.584	460,28	110,3	79.614	478,49	56,0	57.378	344,85	9,9	33.730	202,72	194	70.593	424,27
Galícia	57,5	79.991	480,75	428,2	76.874	462,02	162,8	48.475	291,34	25,2	35.146	211,23	674	68.722	413,03
Madrid	62,1	114.297	686,94	482,9	114.712	689,43	224,5	64.654	388,58	32,1	39.758	238,95	802	97.567	586,93
Murcia	28,4	76.293	458,53	109,6	84.502	507,87	50,3	54.410	327,01	8,5	33.046	198,61	197	73.396	441,12
Navarra	9,8	114.605	688,79	61,6	101.226	608,38	26,0	61.265	368,21	3,8	40.640	244,25	101	89.978	540,78
País Basc	40,9	124.545	748,53	254,3	121.613	730,96	116,9	67.039	402,91	17,2	43.562	261,81	429	103.906	624,49
La Rioja	5,8	94.269	566,57	35,2	87.354	525,01	14,3	57.555	345,91	1,8	38.018	228,49	57	79.035	475,01
Ceuta i Melilla	1,6	112.259	674,69	6,7	109.623	658,85	4,5	60.498	363,60	1,1	32.282	194,02	14	87.932	528,48
Total	788,4	97.012	583,06	4.545,6	94.646	568,87	2.042,4	58.094	349,15	301,2	36.694	220,53	7.678	82.440	495,51

Font: Ministeri de Treball i Afers Socials.

QUADRE III-157.

Nombre de pensions a les Illes Balears i a Espanya 1998-01

	Total pensions		Var. any anterior	
	Balears	Espanya	Balears	Espanya (%)
1998	144.912	7.476.202	1,40	
1999	146.053	7.561.781	0,79	1,14
2000	148.021	7.649.392	1,33	1,16
2001	149.158	7.678.000	0,77	0,37

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

Tant en l'esfera nacional com a la nostra comunitat es pot observar un increment molt suau de les prestacions durant l'exercici 2001, que en termes percentuals se situa en el 0,37% per al territori nacional i en el 0,77% a les Illes.

L'import total de les pensions contributives abonades per l'Institut Nacional de la Seguretat Social a les Illes Balears ha arribat, l'any 2001 a 151.496 milions de pessetes (910,51 milions d'€), enfront dels 144.843 milions de l'exercici anterior (870.52 milions d'€), cosa que suposa un increment del 4,59% respecte de l'any 2000, taxa de variació lleugerament inferior a la relativa a l'any 2000 amb relació al 1999 que va ser del 9,29%, tal com es reflecteix al quadre III-158.

QUADRE III-158.

Import anual de les pensions 1999-2001

	1999	2000	2001	%
	(en milers de ptes.)			
Pensions	132.519.996	144.843.138	151.495.958	4,59
Incapacitat permanent	18.888.704	21.085.140	22.402.377	6,25
Jubilació	88.508.142	96.028.309	100.033.180	4,17
Viduïtat	23.356.384	25.710.800	26.972.863	4,91
Orfandat	1.681.476	1.926.404	2.000.888	3,87
Favor familiar	85.290	92.485	86.650	-6,31

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

Pel seu pes relatiu sobre el total de pensions del sistema contributiu, les pensions de jubilació són les més importants ja que suposen el 66% de la despesa, seguides de les de viduïtat i incapacitat permanent que representen el 17,8% i 14,8% respectivament. La distribució de les pensions per a cada concepte segons els diferents règims del sistema, es detalla en els quadres del III-159 al III-163.

QUADRE III-159.

Pensions de jubilació 2001: distribució segons els diferents règims

	Nombre	Import mensual	Promig mensual
		(en milers de ptes)	
R. general	44.829	4.716.217	105,20
R.e. agrari	17.298	1.070.359	61,88
agrari compte aliè	4.848	305.666	63,05
agrari compte propi	12.450	764.693	61,42
R.e. autònoms	13.642	856.909	62,81
R.e. treballadors de la llar	4.796	262.350	54,70
R.e. mina i del carbó	199	31.919	160,40
R.e. treballadors del mar	1.666	206.979	124,24
Accidents laborals	690	56.792	82,31
Malaties professionals	37	4.990	134,86
SOVI	4.702	186.756	39,72
Total	87.859	7.393.271	84,15

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

QUADRE III-160.

Pensions de viduïtat 2001: distribució segons els diferents règims

	Nombre	Import mensual	mitjana mensual
		(en milers de ptes.)	
R. general	22.790	1.349.567	59,22
R.e. agrari	6.491	244.725	37,70
agrari compte aliè	2.821	113.274	40,15
agrari compte propi	3.670	131.451	35,82
R.e. autònoms	5.988	257.151	42,94
R.e. treballadors de la llar	344	11.236	32,66
R.e. mina i del carbó	156	9.842	63,09
R.e. treballadors del mar	1.220	69.605	57,05
Accidents laborals	790	51.230	64,85
Malaties professionals	48	2.629	54,77
SOVI	667	19.269	28,89
Total	38.494	2.015.254	52,35

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

Pel que fa al reconeixement del dret als subsidis i altres assignacions o prestacions econòmiques gestionades i abonades per l'INSS, l'any 2001 s'ha abonat un import total de 14.247 milions de pessetes (85,63 milions d'€) a la nostra comunitat. Això suposa un increment d'un 7,2% amb relació a l'exercici precedent tal i com es detalla en el quadre III-165.

QUADRE III-161.

**Pensions per incapacitat permanent 2001
 distribució segons els diferents règims**

	Nombre	Import mensual	Mitjana mensual
		(en milers de ptes.)	
R. general	12.021	1.182.060	98,33
R.e. agrari	1.003	54.160	54,00
agrari compte aliè	319	18.681	58,56
agrari compte propi	684	35.479	51,87
R.e. autònoms	2.348	153.781	65,49
R.e. treballadors de la llar	526	27.500	52,28
R.e. mina i del carbó	22	2.909	132,23
R.e. treballadors del mar	209	22.205	106,24
Accidents laborals	1.257	133.007	105,81
Malaties professionals	150	15.590	103,93
SOVI	495	17.911	36,18
Total	18.031	1.609.123	89,24

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

QUADRE III-162.

Pensions d' orfandat 2001, distribució segons els diferents règims

	Nombre	Import mensual	Mitjana mensual
		(en milers de ptes.)	
R. general	3.054	98.940	32,40
R.e. agrari	472	15.798	33,47
agrari compte aliè	252	8.558	33,96
agrari compte propi	220	7.240	32,91
R.e. autònoms	719	16.615	23,11
R.e. treballadors de la llar	36	1.208	33,56
R.e. mina i del carbó	14	792	56,57
R.e. treballadors del mar	97	3.257	33,58
Accidents laborals	183	7.415	40,52
Malaties professionals	7	249	35,57
Total	4.582	144.274	31,49

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

QUADRE III-163.

Pensions per favors familiars 2001, distribució segons els diferents règims

	Nombre	Import mensual	Mitjana mensual
		(en milers de ptes.)	
R. general	151	4.491	29,74
R.e. agrari	22	896	40,73
agrari compte aliè	8	364	45,50
agrari compte propi	14	532	38,00
R.e. autònoms	3	111	37,00
R.e. treballadors de la llar	1	47	47,00
R.e. treballadors del mar	3	137	45,67
Accidents laborals	12	660	55,00
Total	192	6.342	33,03

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

Els subsidis d'incapacitat temporal i de maternitat són els més importants quant a la quantia, ja que suposen el 55,55% i el 27,72% del total de subsidis i resta de prestacions econòmiques respectivament (vegeu quadre III-164).

QUADRE III-164.

Import anual dels subsidis 1999-01

	1999	2000	2001
Subsidis	12.693.658	13.288.180	14.246.978
Incapacitat temporal	7.948.338	7.672.678	7.913.465
Risc embarç		3.225	45.031
Seguretat i higiene		6.746	8.910
Maternitat	2.833.321	3.294.970	3.953.876
Prestació familiar	1.643.519	1.991.864	1.921.580
Naixement de fill		3.929	8.089
Part múltiple		27.707	48.823
Altres	268.480	287.061	347.204

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

De tot el que s'ha dit fins ara es pot concloure que l'Institut Nacional de la Seguretat Social va abonar en concepte de prestacions econòmiques un total de 165.743 milions de pessetes (996,14 milions d'€) enfront dels 158 mil milions de pessetes de l'any 2000, amb un augment del 4,81%. El quadre III-165 ofereix el detall de la seva distribució per conceptes.

QUADRE III-165.

Prestacions econòmiques de la Seguretat Social 2000-2001

	2000	2001	01/00
	(en milers de ptes.)		(%)
Pensions	144.843.137	151.495.957	4,59
Invalidesa permanent	21.085.140	22.402.377	6,25
Jubilació	96.028.310	100.033.180	4,17
Viduitat	25.710.800	26.972.863	4,91
Orfandat	1.926.403	2.000.887	3,87
Favor familiar	92.484	86.650	-6,31
Subsidis i altres prestacions	13.288.180	14.246.978	7,21
Incapacitat temporal i risc embarç	7.675.900	7.958.496	3,68
Maternitat	3.294.970	3.953.876	20,00
Protecció a la família	2.023.500	1.978.491	-2,22
Altres	293.810	356.115	21,21
Total	158.131.317	165.742.935	4,81

Font: INSS, Direcció Provincial de les Illes Balears.

El Ministeri d'Hisenda és l'encarregat d'abonar les prestacions econòmiques als funcionaris en situació passiva, els que es coneixen com les classes passives de l'Estat. Aquestes prestacions varen sumar l'any 2001 un total de 15.075,2 milions de pessetes (90,6 milions d'€) enfront dels 17.273,2 milions de pessetes (103,81 milions d'€) de l'any precedent, la qual cosa suposa una reducció del 12,73%.

Pel que fa al sistema de pensions no contributives de la Seguretat Social, l'entitat gestora del qual és, per a la nostra comunitat autònoma, l'Institut Balear d'Afers Socials, s'ha instrumentat un nivell de protecció no basat en la cotització dels afectats, que possibilita atorgar prestacions als ancians o incapacitats i a les famílies amb fills al seu càrrec que es trobin en una situació de necessitat i que no tinguin accés al sistema professional o contributiu, sempre que compleixin tots els requisits per assolir la condició de beneficiaris que estableixi la llei.

Els beneficiaris tenen dret a rebre una renda econòmica, assistència medicofarmacèutica i els serveis socials del sistema de la Seguretat Social.

Els sistemes de protecció social en la seva modalitat assistencial reuneixen els pensionistes acollits a diferent normativa, que arranca de les pensions no contributives (PNC), passa per les prestacions d'assistència social (FAS) i finalitza per les derivades de la Llei d'integració social del minusvàlid (LISMI).

En el terreny de les pensions no contributives, és a dir, les relatives a invalidesa i jubilació, hi ha hagut a Balears una mitjana mensual de 4.410 i 3.417 pensionistes respectivament durant l'exercici 2001 (dades que no varien gaire respecte de l'exercici anterior) per les quals s'ha abonat un total de 2.700 i 1.826 milions de pessetes (16,23 i 10,97 milions d'€) per a cada un dels conceptes respectivament tal i com es reflecteix en el quadre III-166.

QUADRE III-166.

Pensions no contributives 2000-01

	Invalidesa				Jubilació			
	N. beneficiaris		Import		N. beneficiaris		Import	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
			(en milers de pessetes)				(en milers de pessetes)	
Gener	4.428	4.419	192.071	193.605	3.413	3.397	199.561	131.031
Febrer	4.476	4.425	219.900	194.944	3.896	3.392	142.209	128.529
Març	4.525	4.426	198.765	199.582	3.379	3.409	129.015	132.630
Abril	4.514	4.412	193.250	189.513	3.385	3.419	126.009	131.488
Maig	4.524	4.423	192.565	192.565	3.392	3.417	125.187	130.517
Juny	4.496	4.440	371.874	382.601	3.401	3.417	247.297	256.129
Juliol	4.469	4.433	192.284	195.242	3.425	3.420	133.103	131.421
Agost	4.453	4.404	186.122	193.543	3.422	3.425	128.438	134.206
Setembre	4.456	4.409	192.128	193.633	3.421	3.420	127.120	129.539
Octubre	4.251	4.403	179.473	196.546	3.246	3.409	115.641	131.514
Novembre	4.360	4.367	366.895	376.716	3.333	3.433	246.428	257.519
Desembre	4.401	4.365	188.610	192.532	3.373	3.442	126.329	131.711
Total			2.673.937	2.701.022			1.846.337	1.826.234

Font: Institut Balear d'Afers Socials.

Amb referència a la gestió de les pensions assistencials, a les Illes Balears s'han abonat durant l'any 2001 un total de 206,5 milions de pessetes (1.241.090 €) a favor de 874 beneficiaris (478 ancians i 396 malalts).

Per acabar, el nombre de beneficiaris dels subsidis de la Llei d'integració social del minusvàlid (LISMI), el pagament dels quals està centralitzat per l'Institut de Migracions i Serveis Socials (IMSERSO), es va reduir de 1.082 (a 31 de gener del 2001) a 943 (a 31 de desembre del 2001). L'import total d'aquests subsidis l'any 2001 ha estat aproximadament de 313 milions de pessetes (1.881.167,89 €), dels quals un 93,47% corresponen a subsidis de garantia d'ingressos mínims (SGIM), un 4,98% a subsidis d'ajuda de tercera persona (SATP) i l'1,55% restant a subsidis de mobilitat i despeses de transport (SMGT), dades que es dedueixen del quadre III-167.

10.3. PROTECCIÓ PER ATUR

Pel que fa a la protecció per atur, a Espanya hi ha també dos nivells de protecció per a aquest concepte: el contributiu i l'assistencial. El primer actua com a renda substitutòria del salari, i és necessària la prèvia cotització per part del treballador per tenir-ne dret. El nivell assistencial actua com a mínim necessari de subsistència per a aquelles persones que manquen de recursos econòmics i no reuneixen les condicions necessàries

QUADRE III-167.

Subsidis de la LISMI 2000-2001

	SGIM				SATP				SMGT			
	N. prestacions		Import		N. prestacions		Import		N. prestacions		Import	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
	en milers de pessetes				en milers de pessetes				en milers de pessetes			
Gener	1.019	897	25.354	22.532	153	123	1.537	1.196	76	62	500	404
Febrer	1.009	887	25.037	22.004	151	122	1.447	1.186	76	77	469	519
Març	993	880	24.682	21.829	146	122	1.420	1.186	72	63	450	410
Abril	976	869	24.215	21.555	142	119	1.391	1.157	71	63	444	410
Maig	966	864	24.130	21.430	138	119	1.342	1.157	69	63	432	410
Juny	953	851	47.418	42.243	136	115	2.645	2.237	69	63	432	410
Juliol	945	842	23.627	20.882	135	114	1.313	1.109	68	63	425	410
Agost	939	838	23.303	20.761	133	12	1.293	1.089	66	62	413	404
Setembre	930	816	23.153	20.212	131	109	1.274	1.060	64	56	400	365
Octubre	921	809	22.929	20.061	128	108	1.245	1.050	64	55	400	358
Novembre	915	806	45.408	39.962	128	109	2.490	2.120	64	56	400	365
Desembre	905	783	22.804	19.469	125	106	1.216	1.031	63	54	394	385
Total			332.060	292.940			18.613	15.578			5.159	4.850

Font: Institut d'Afers Socials.

per tenir dret a una prestació de caràcter contributiu, o bé quan esgotada la pensió contributiva continuen en situació d'atur. També actua en determinats supòsits com a subsidi per a determinats col·lectius amb especials dificultats per a la seva reinserció en el mercat laboral (com és el cas de les persones que s'integren en el Programa de la renda activa d'inserció).

En el quadre III-168 es detalla la situació de la protecció per atur, a les Illes Balears:

QUADRE III-168.

Nombre de beneficiaris de les prestacions per desocupació 2000-01										
	Prestacions contributives		Subsidis		Total		Atur registrat		Cobertura (%)	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Gener	21.461	22.527	23.759	22.070	45.220	44.597	29.351	30.918	154,07	144,24
Febrer	15.527	16.724	23.028	21.794	38.555	38.518	28.161	29.236	136,91	131,75
Març	11.510	12.814	19.985	18.967	31.495	31.781	26.224	26.812	120,10	118,53
Abril	8.414	9.503	8.247	7.540	16.661	17.043	20.583	21.012	80,95	81,11
Maig	6.768	8.058	4.906	4.751	11.674	12.809	14.854	15.563	78,59	82,30
Juny	6.442	7.892	4.449	4.353	10.891	12.245	14.156	15.055	76,94	81,34
Juliol	7.031	8.869	4.406	4.323	11.437	13.192	13.875	15.272	82,43	86,38
Agost	7.765	9.931	4.388	4.282	12.153	14.213	14.237	15.739	85,36	90,30
Setembre	7.184	9.635	4.499	4.485	11.683	14.120	14.646	16.241	79,77	86,94
Octubre	8.788	12.168	6.352	6.623	15.140	18.791	18.768	20.884	80,67	89,98
Novembre	17.430	17.430	14.766	14.766	32.196	32.196	30.288	30.288	106,30	106,30
Desembre	21.365	22.190	22.519	20.676	43.884	42.866	29.346	30.220	149,54	141,85

Font: INEM, Direcció Provincial de les Illes Balears.

Com es pot comprovar, el nombre total de beneficiaris de les prestacions per atur, tant contributives com assistencials a les Illes Balears s'ha reduït lleugerament, per passar de 43.884 a 31 de desembre del 2000 a 42.866 a 31 de desembre del 2001, cosa que representa una variació percentual del 2,32% (amb signe negatiu) en relació a l'any anterior. Tot i així, la variació més gran s'ha registrat en els subsidis assistencials que s'han reduït en un 8,18% respecte de l'any 2000, mentre que les prestacions contributives han augmentat en un 3,86%.

La relació de beneficiaris de prestacions per atur i l'atur registrat és coneguda com a taxa de cobertura del període analitzat. La mitjana mensual de beneficiaris l'any 2001 ha estat de 24.364 persones, mentre que la mitjana d'atur per al mateix exercici s'ha situat en 22.270 persones. Això significa que la taxa de cobertura ha estat del 109,4%, taxa gairebé igual que la de l'any anterior.

Pel que fa a la despesa relativa a la prestació per atur, l'any 2001 ha ascendit a un total de 41.202 milions de pessetes (247,36 milions d'€), enfront dels 34.490 milions de

QUADRE III-169.

Import de les prestacions 2000-01								
	Rebutos		Import nòmina		Cotització S.S.		Total	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
	(nombre)		(en milers)					
Gener	52.623	52.027	4.211.632	4.490.576	1.464.314	1.630.563	5.675.946	6.121.139
Febrer	50.101	51.154	3.804.093	4.300.820	1.190.948	1.438.533	4.995.041	5.739.353
Març	42.436	42.416	2.881.099	3.085.355	824.997	947.605	3.706.096	4.032.960
Abril	34.547	34.794	2.171.828	2.367.373	567.163	678.808	2.738.991	3.046.181
Maig	18.864	19.863	1.182.272	1.377.740	385.271	487.397	1.567.543	1.865.137
Juny	13.675	15.220	994.266	1.173.086	348.294	455.999	1.342.560	1.629.085
Juliol	13.508	15.420	969.909	1.203.934	372.942	499.094	1.342.851	1.703.028
Agost	13.943	16.313	1.023.736	1.309.385	409.377	556.427	1.433.113	1.865.812
Setembre	14.646	17.404	1.052.951	1.386.719	390.111	558.315	1.443.062	1.945.034
Octubre	17.264	21.321	1.144.569	1.538.964	457.650	660.973	1.602.219	2.199.937
Novembre	36.618	42.785	2.250.493	2.989.419	914.052	1.428.340	3.164.545	4.417.759
Desembre	48.507	53.206	3.948.352	4.868.849	1.529.542	1.767.917	5.477.894	6.636.766
Total	356.732	381.923	25.635.200	30.092.220	8.854.661	11.109.971	34.489.861	41.202.191

Font: INEM, Direcció Provincial de les Illes Balears.

pessetes (207,23 milions d'€) de l'exercici precedent. Aquest augment suposa una variació del 19,46% tal i com es reflecteix al quadre III-169.

Per la seva part, la cotització a la Seguretat Social també ha experimentat un increment amb relació a l'exercici 2000. Així, la quantia total per aquest concepte l'any 2001 va ser de 11.110 milions de pessetes (66,77 milions d'€), cosa que suposa un increment percentual del 25,47% respecte de l'any anterior.

Encara dins les prestacions per atur, però a nivell assistencial, hem de fer referència a un nou programa, vigent des de l'any 2000, gestionat per l'Institut Nacional d'Ocupació (INEM) que es coneix amb el nom de renda activa d'inserció (RAI).

Aquest nou programa va dirigit als aturats de més de 45 anys que, en haver esgotat una prestació o subsidi d'atur, manquin de rendes de qualsevol naturalesa, superiors al 75% del salari mínim interprofessional, exclosa la part proporcional de dues pagues extraordinàries, no reuneixin els requisits per jubilar-se i portin inscrits de manera ininterrompuda en la seva oficina, com a demandants de treball, com a mínim dotze mesos. També va dirigit a aquells aturats que sense haver rebut mai prestació o subsidi d'atur reuneixin les tres primeres condicions anteriors i portin inscrits de manera ininterrompuda en la seva oficina, com a demandants de treball, com a mínim dos anys.

El programa de RAI combina la percepció d'una renda amb la cerca activa de feina i, més concretament, consisteix en l'assessorament personalitzat dels Serveis Públics d'Ocupació per a la cerca de treball dels aturats que es comprometen a aquest procés, amb la incorporació preferent a cursos de formació professional, tallers de treball, treball d'interès general i, per últim, en la percepció d'una renda de quantia mensual igual al 75% del salari mínim interprofessional, durant un màxim de deu mesos i a partir dels tres mesos des de la sol·licitud d'incorporació al Programa.

En aquest sentit, l'any 2001 es preveia un col·lectiu amb risc d'exclusió de 1.152 persones, de les quals només presentaren la sol·licitud 150. Durant aquest any es varen pagar un total de 315 rebuts de 55.182 pessetes (331,65 €) cada un. Amb relació a l'any 2000, l'any 2001 el nombre de rebuts s'ha triplicat mentre que l'import de la RAI s'ha incrementat un 4,09%.

10.4. ELS SERVEIS SOCIALS A LES ILLES BALEARS

10.4.1. COMUNITAT AUTÒNOMA

Per tancar el capítol de les polítiques de protecció social s'ha de fer menció als serveis socials que són els encarregats de gestionar els programes vinculats a les problemàtiques socials i que tenen caràcter universal (dirigits a tots els ciutadans i col·lectius sense cap distinció).

El sistema d'acció social de la comunitat autònoma de les Illes Balears s'articula

mitjançant prestacions tècniques, a través de serveis socials generals i específics, i prestacions econòmiques (art. 7 de la Llei 9/1987, d'11 de febrer, d'acció social).

A l'exposició de motius d'aquesta llei s'assenyala que l'assumpció de competències i obligacions en matèria de serveis socials i assistència social per part de les administracions públiques és un fenomen molt recent en el nostre país. Això no obstant, el lamentable desajust que existeix entre els recursos disponibles i les necessitats d'atendre, cada dia més i millor, afegit a la demanda, cada cop major, determina que molts dels seus aspectes de protecció a la vellesa, la infància, els minusvàlids, la dona i els marginats estiguin, encara, insuficientment atesos malgrat els esforços realitzats.

L'acció social depèn avui d'organismes molt diferents. En l'Administració de l'Estat tenen competències alguns departaments ministerials (Treball i Seguretat Social, Sanitat i Consum, Cultura, Educació i Ciència i Justícia i Interior, fonamentalment) però també, l'administració institucional, l'autonòmica i la local tenen competències en la matèria. Pel que fa a la competència autonòmica, l'article 10.12 del nostre Estatut d'autonomia recull la distribució de les competències en matèria d'acció social.

El repartiment competencial entre els ens territorials de la comunitat autònoma de les Illes Balears s'ha establert de manera que corresponen a la comunitat autònoma, a més de la iniciativa legislativa i la potestat reglamentària, les funcions de planificació, ordenació, coordinació, inspecció, etc. i la gestió de serveis de naturalesa interinsular; als consells insulars els corresponen funcions d'estudi i programació de les necessitats en el seu àmbit territorial, així com la gestió dels serveis socials de naturalesa supramunicipal; i als ajuntaments la gestió dels serveis socials de naturalesa municipal o d'àmbit territorial inferior (arts. 14 a 16 de la Llei 9/1987).

La Constitució espanyola estableix una àmplia gamma de compromisos que han d'atendre els poders públics i que recullen diverses accions pròpies del que constitueix l'acció social i, més concretament els serveis socials i l'assistència social. En aquest sentit, es preveu la protecció dels nins (art. 39.4), la promoció de la joventut (art. 48), la prevenció, el tractament, la rehabilitació i integració dels minusvàlids (art. 49), la promoció del benestar social de la tercera edat (art. 50), la promoció de les condicions que permetin una major llibertat, la igualtat i la participació dels individus i dels grups en els quals s'integren (art. 9.2), accions totes elles que hauran de desenvolupar els poders públics dins de l'àmbit de la política social amb mesures de creació, manteniment i gestió de serveis socials i assistència social.

A partir del nou Govern, eleccions del 1999, es va crear a les Illes Balears la Conselleria de Benestar Social¹⁵¹ que hauria de construir un nou model que significàs l'aclariment competencial, la definició normativa de drets dels usuaris dels serveis socials i les

¹⁵¹ Anteriorment no existia una conselleria com a tal i les competències en matèria de benestar social eren adscrites a direccions generals dins Sanitat, Presidència o altres, la qual cosa suposava una dispersió administrativa i competencial, a més d'una normativa reguladora escassa. Sols la Llei d'acció social 9/87 regulava el sistema públic de serveis socials.

partides econòmiques necessàries per fer-los possibles. Internament, la Conselleria s'ha organitzat en funció d'àrees diverses però complementàries de la manera següent: Direcció General de Cooperació, de Joventut, d'Esports, de Planificació i Ordenació Social, de Menors i Família, Institut Balear de la Dona, Institut Balear d'Asser Socials i l'Oficina de Defensa dels Drets del Menor.

Cadascuna de les direccions generals i instituts autònoms té la seva pròpia dinàmica interna i defineix les seves prioritats i línies d'actuació, tot i que és la DG de Planificació i Ordenació Social la qui dóna suport a la tasca amb els seus professionals i partides pressupostàries, per aconseguir amb això i dins aquest model la coherència de línies polítiques d'actuació.

La Llei 9/1987, d'11 de febrer, d'acció social, defineix l'acció social en determinar que les seves prestacions consisteixen en actuacions orientades a proporcionar els mitjans de prevenció, informació, atenció i ajuda a aquelles persones que, a causa de les seves dificultats de desenvolupament en la societat, com són ara disminucions físiques, psíquiques o sensorials, problemes d'edat, sexe, familiars, de marginació social o extrema necessitat, etc., les necessitin.

La Llei ha previst també el finançament del sistema d'acció social, la qual cosa implica el compromís del sector públic a dedicar una part dels seus pressuposts anuals a l'atenció dels serveis socials i a l'assistència social que no pot ser inferior al 6% del total del pressupost inicial.

En conseqüència, i amb aquesta finalitat, en els pressuposts generals de la comunitat autònoma de les Illes Balears de l'exercici 2001, es varen preveure les corresponents dotacions a les matèries d'acció social i assistència social.

En els pressuposts de l'any 2001 es pot considerar que la totalitat dels crèdits consignats dins del grup de funció 3, "Seguretat, protecció i promoció social", es va destinar a acció o assistència social. El total dels crèdits assignats a aquesta funció ascendia a 16.209.651.332 pessetes (97.421.966,58 €), la qual cosa representaven el 10,25% sobre el total del pressupost i sobrepassà en 4,25 punts el percentatge del 6% abans esmentat. En aquest grup de funció s'inclouen els programes relatius a centres assistencials, protecció de menors, pla regional de drogues, gestió de pensions no contributives de la Seguretat Social, programes comunitaris de foment de l'ocupació, promoció i serveis de la joventut i per a la dona (cal fer aquí menció especial que en aquest pressupost apareix per primera vegada l'Institut Balear de la Dona com a entitat autònoma creada per la Llei 7/2000, de 15 de juny), així com altres activitats de protecció social.

Addicionalment, part de les activitats i actuacions previstes en el grup de funció 4, "Producció de béns públics de caràcter social", poden ser considerades com a activitats en matèria d'acció social. Aquest grup de funció té uns crèdits de 21.736.368.598 pessetes (130.638.206,33 €), excloses les competències en matèria d'educació, la qual cosa representa un 13,74% sobre el total del pressupost.

A partir d'aquestes dades, ens interessa destacar, entre altres competències que gesti-

ona la Conselleria de Benestar Social de l'Administració autonòmica, el Programa de renda mínima d'inserció (RMI), regulat pel Decret 117/2001, de 28 de setembre, que estableix com a quantia bàsica l'import mensual de 48.890 pessetes (293,83 €) i uns complements per membres dependents d'un 30% pel primer membre, un 20% pel segon i un 10% per cada un que superi el 3r membre dependent.

L'any 2001 el total de beneficiaris titulars de la RMI ha estat de 538, dels quals 471 corresponen a l'illa de Mallorca, 23 a Menorca i 44 a Eivissa i Formentera. El total de beneficiaris membres dependents ha estat de 497, dels quals n'hi ha 438 de Mallorca, 15 de Menorca i 44 d'Eivissa i Formentera.

Sota aquest concepte, s'ha executat una despesa total de 168.705.019 pessetes (1.013.937,59 €) sobre un pressupost total de 225 milions de pessetes (37.436,85 €). És inviable qualsevol comparació de membres dependents entre els anys 2000 i 2001 ja que l'any 2000 es varen calcular mitjançant l'aplicació del coeficient de 3,5 persones per titular de RMI per falta de dades reals.

Així mateix, entre les activitats de la Conselleria de Benestar Social, cal destacar també el paper que, en matèria de cooperació internacional, ha duit a terme la Direcció General de Cooperació. La seva actuació durant l'any 2001 s'ha basat en el desenvolupament i finançament, mitjançant subvencions, de diferents projectes de cooperació al desenvolupament, tant d'iniciativa pròpia com d'altres entitats. En aquest sentit, la DGC ha actuat en dos grans programes de cooperació: Programa de cooperació al desenvolupament i Programa de sensibilització i educació, a més d'haver desenvolupat programes de formació de cooperants i d'investigació.

El Programa de cooperació al desenvolupament ha consistit bàsicament en ajudes a entitats per a la realització de projectes i en dues accions de cooperació per iniciativa directa de la DGC (a la província de Camagüey i a la regió d'Estelí). Aquestes darreres suposaren subvencions per un total de 89.708.740 pessetes (539.160,39 €). Amb relació als projectes d'altres entitats, dins la convocatòria ordinària, destinada al finançament dels projectes presentats per les entitats solidàries de les Illes Balears, es varen presentar un total de 83 projectes de cooperació al desenvolupament, dels quals n'han estat subvencionats un total de 52, amb una aportació total de 352.574.394 pessetes (2.119.014,78 €). A la convocatòria excepcional varen ser 13 els projectes presentats, dels quals se'n varen aprovar 7 de cooperació a entitats sense ànim de lucre (64.148.164 pessetes) i 3 accions directes dins el Pla específic de cooperació amb l'assemblea provincial de Camagüey (Cuba). Les accions humanitàries i ajudes d'emergència suposaren un volum de subvencions de 126.799.029 pessetes (762.077,51 €), mentre que els ajuts per als projectes de cooperació amb el poble saharià ascendiren a un total de 69.785.633 pessetes (419.420,10 €).

D'altra banda també es varen donar ajuts d'un total de 17.024.773 pessetes (102.320,95 €) a cooperants per a la realització de 23 projectes en els quals hi participaven 58 persones.

El Programa de sensibilització i educació s'ha desenvolupat d'una banda a través de subvencions per a la realització de projectes de cooperació al desenvolupament, dels quals se n'han subvencionat 16 (15 en convocatòria ordinària i un en excepcional), amb una quantia global de 31.331.422 pessetes (188.305,64 €), i de l'altra amb activitats de sensibilització i educació pròpies com ara l'Exposició itinerant de la cooperació per al desenvolupament, Campanya Magrib, Mostra de cinema de l'Àfrica, Edició dels quaderns de pau i solidaritat entre d'altres. A més, la DGC ha participat o donat suport a altres actuacions d'entitats de cooperació i ha treballat amb diferents entitats i organismes tant a nivell insular com estatal (Fons Insulars de Cooperació, Agència Espanyola de Cooperació, Ministeri d'Afers Exteriors i altres comunitats autònomes).

En termes generals es pot concloure que l'any 2001 ha estat especialment rellevant en aquest sentit, ja que per primera vegada s'ha elaborat un esborrany de llei autonòmica de cooperació que iniciarà la seva tramitació com a llei un cop sigui informat pel plenari del Consell de Cooperació, això suposa un avanç important per a l'establiment de les bases que han de regular en el futur els programes i activitats de la DGC.

L'any 2001 ha estat també el primer any que s'ha elaborat un pla d'actuació amb descripció de projectes i activitats i que s'ha iniciat la cooperació directa amb diferents territoris. Val a dir, però, que del que es proposava fer, diverses coses han quedat sense iniciar i alguns projectes s'han aturat, i que, per tant, en alguns sentits les passes donades encara són poques.

De cara als exercicis futurs s'ha de millorar en alguns aspectes com ara augmentar la dotació de personal per permetre un millor seguiment dels projectes finançats i la implementació de noves iniciatives, avançar en l'ordenament de la cooperació (mitjançant la remissió al Parlament de les Illes Balears de la Llei autonòmica de cooperació), crear xarxes de treball entre entitats i agilitar els terminis de pagaments de les subvencions.

Un altre fet remarcable quant als serveis socials a la nostra comunitat autònoma es refereix és l'activitat duita a terme per la Direcció General de Joventut (Conselleria de Benestar Social) que va desenvolupar tot un seguit d'activitats interessants en matèria de joventut.

En aquest sentit, l'any 2001 es va aprovar i desenvolupar el Pla estratègic de joventut del Govern de les Illes Balears 2001-2004 (Pla Jove) que permet donar resposta a la pluralitat de necessitats, interessos, demandes i problemes dels joves. El Pla Jove es concreta en un conjunt de mesures i actuacions estructurades i avaluades a favor dels joves de la nostra comunitat. Recull 9 àrees d'actuació, 77 objectius específics i 248 mesures o actuacions tal i com es detalla en el quadre III-170.

QUADRE III-170.

Mesures del Pla Jove per al 2001: distribució per àrees

Àrea	Mesures	Duites a terme	No previstes per al 2001
Cultura i temps lliure	46	38	-
Educació	28	25	3
Esports	11	11	-
Habitatge	12	10	1
Informació i mediació	22	20	-
Participació, associacionisme i cooperació	31	24	-
Salut	43	19	-
Serveis socials	21	16	-
Treball i formació	34	32	-
Total	248	195	4

Font: Direcció General de Joventut, Conselleria de Benestar Social. Govern de les Illes Balears.

Pel que fa als pressuposts, per a aquest pla s'havien previst per el 2001 un total de 2.839,65 milions de pessetes (17,06 milions d'€), tot i que el pressupost real va ser, finalment, de 3.306,23 milions de pessetes (19,87 milions d'€). Les àrees que varen necessitar un pressupost més elevat varen ser les d'habitatge, treball i formació, educació i cultura.

Una altra de les activitats rellevants de la DG de Joventut va ser la duita a terme en l'àrea d'Europa, sota la qual es varen desenvolupar activitats com ara el programa Joventut 2000-2006 (entre altres activitats bàsicament de difusió del Programa, es varen convocar subvencions per dur a terme projectes dins el seu marc), creació de subcomissions mixtes dins el marc dels convenis culturals signats entre Espanya i altres països europeus (faciliten trobades de treball tècnic de joventut per a l'intercanvi d'experiències i informació), oferta de participació en el concurs d'Euroscola 2001 (organitzat per l'Oficina del Parlament Europeu) i la planificació i organització del programa Turisme Intercultural 2002.

En resum, és interessant fer menció del conjunt d'activitats que organitza, desenvolupa i du a terme la DG de Joventut en matèria d'assessorament, informació i prestació de serveis per als joves. Amb aquesta finalitat s'han creat diferents serveis com ara la TIVE (Oficina Nacional de Turisme i Intercanvi de Joves i Estudiants), la Ràdio Jove, el Programa Cultural Art Jove, el Departament d'Associacionisme, Activitats i Voluntariat, Centre Balear d'Informació i Documentació Jove (àrea d'autoocupació i treball per a joves, àrea de temps lliure, àrea d'habitatge, àrea d'ocupació, àrea d'assessoria jurídica), la convocatòria de subvencions i la prevenció de conductes de risc (conferències, díptics informatius de la campanya de prevenció, tríptics sobre la violència a l'escola, risc laboral i inserció en el mercat laboral). El quadre III-171 reflecteix les subvencions convocades en matèria de joventut.

QUADRE III-171.

**Subvencions convocades per la Conselleria de Benestar Social
en matèria de Joventut 2001**

Modalitat	N. d'expedients	Import
Joventut	93	30.980.953
Integració infants joves	53	17.999.800
Voluntariat	30	3.000.000
Total	176	51.980.753

Font: Direcció General de Joventut, Conselleria de Benestar Social.

L'àrea de major responsabilitat per a tot allò que es refereix als joves, l'execució de mesures judicials dels menors infractors, es troba sota les competències de la Direcció General de Menors (DGM). Aquesta és l'encarregada d'oferir als infractors darrera oportunitat per poder aconseguir la reconducció de les seves conductes cap a una reinserció social mitjançant els dos grans blocs de mesures que es recullen en la llei¹⁵²: les mesures en medi obert i les mesures dins centres d'internament.

La Llei 5/2000, reguladora de la responsabilitat penal dels menors, va entrar en vigor amb una mancança molt important de recursos pel que fa, sobretot, a les millores en les infraestructures dels centres per tal de condicionar-los per a joves amb edats i necessitats de contenció, espais educatius, laborals, de treball, etc., i a la necessitat d'especialistes i recursos per a drogodependències amb menors infractors.

No obstant això, l'any 2001 va ser un any d'avanços, tot i la mancança de recursos. En aquest exercici, es va duplicar l'oferta de places d'internament, es varen adaptar mínimament els centres a les noves necessitats (amb la intenció de continuar amb la millora). Es va aconseguir un patrimoni per tal de poder plantejar els internaments terapèutics i es varen incrementar els recursos professionals amb ràtios definides per mesures i centres.

Quant a l'oferta de places en centres socioeducatius, a principis del 2000 s'havien concertat 12 places amb mesures d'internament al centre es Pinaret les quals varen augmentar fins a 20 gràcies a les obres d'adaptació de l'edifici que allotjaria el nou centre socioeducatiu es Fusteret¹⁵³. L'any 2001 aquesta oferta es veié augmentada fins a un total de 32 places (vegeu quadre III-172).

¹⁵² El 13 de gener del 2001 va entrar en vigor la Llei orgànica 5/2000.

¹⁵³ Es faria servir com a nou centre d'internament en règim semiobert i obert amb una oferta d'intervenció socioeducativa per a 8 places.

QUADRE III-172.

Centres socioeducatius de menors en conflicte social 2000-2001

	Places		Mitjana d'ocupació	
	2000	2001	2000	2001
Es Pinaret	12	24	14	22
Es Fusteret	8	8	4	6
Total	20	32	18	27

Font: Direcció General del Menor, Conselleria de Benestar Social.

Durant l'any 2001, els menors atesos en els centres socioeducatius es Pinaret i es Fusteret foren 59, mentre que l'any anterior foren 31, tal i com es pot veure al quadre III-173.

QUADRE III-173.

Menors en conflicte social atesos en centres socioeducatius 2000-01

	2000	2001
Ingressats 99/00	8	15
Règim tancat	1	-
Règim obert	7	15
Nous ingressos règim tancat	-	15
Cautelar	-	15
Sentència	-	-
Nous ingressos règim semiobert	23	
Cautelar	16	16
Sentència	2	7
Detencions	2	4
Ingrés a la presó	-	1
Total	31	59

Font: Direcció General del Menor, Conselleria de Benestar Social.

D'entre els 59 menors atesos durant el 2001, 15 provenien d'anys anteriors, és a dir, internats a partir de l'antiga Llei 4/1992; mentre que dels 44 nous ingressos que es produeixen durant l'any 2001, 7 són d'acord l'esmentada llei i els 37 restants de conformat amb la nova Llei 5/2000.

Quant a mesures, dels 59 menors atesos durant l'any 2001, 27 han tengut la mesura de tractament ambulatori que ha acompanyat la mesura d'internament, és a dir, quasi el 50% dels menors atesos (vegeu quadre III-174). Cal assenyalar que no es va produir cap internament terapèutic, encara que hi va haver 13 menors amb greus problemes d'addició a les drogues, i que tampoc no hi va haver cap internament de caps de setmana, contràriament a l'any anterior que n'hi hagué 3 (vegeu quadre III-175).

QUADRE III-174.

**Menors en conflicte social atesos en centres socioeducatius
2000- 2001, distribució segons sexe**

	Ingrés 99/00		Règim semiobert		Règim tancat		Ordre judicial	Totals	
	R. Tancat	Cautelar	Sentència	Cautelar	Sentència	2000		2001	
Total	15	-	16	7	15	-	6	31	59
Homes	14	-	15	6	12	-	5	28	52
Dones	1	-	1	1	3	-	1	3	7

Font: Direcció General del Menor, Conselleria de Benestar Social.

QUADRE III-175.

**Menors en conflicte social atesos en centres socioeducatius
2001, distribució segons illa de procedència**

	Ingrés 99/00		Règim semiobert		Règim tancat		Ordre judicial	Totals	
	R. semiobert	R. tancat	Cautelar	Sentència	Cautelar	Sentència		2000	2001
Total	15	-	16	7	15	-	6	31	59
Mallorca	13	-	14	7	13	-	2	27	49
Menorca	1	-	1	-	-	-	1	1	3
Eivissa	1	-	-	-	-	-	-	1	1
Altres CA	-	-	-	-	1	-	2	1	3
Estrangers	-	-	1	-	1	-	1	1	3

Font: Direcció General del Menor, Conselleria de Benestar Social.

Pel que fa a l'aplicació de mesures de medi obert, l'entrada en vigor de la nova llei 5/2000 va fer que els objectius prioritaris a l'hora de donar respostes adients als menors fossin l'adequació tant del personal com de les institucions implicades i, d'altra banda, es varen materialitzar les mesures de medi obert que la llei assenyala quan no cal una mesura d'internament en règim semiobert o tancat. Aquestes mesures són les següents: llibertat vigilada, prestació en benefici de la comunitat, assistència de dia per a la realització de tasques socioeducatives, tractament ambulatori tant de caràcter psicològic o psiquiàtric com desintoxicació, tasques socioeducatives i convivència amb persona, família o grup educatiu (vegeu quadre III-176).

QUADRE III-176.

Menors infractors atesos per l'equip de medi obert 2001

	Mallorca	Menorca	Eivissa i Formentra	Illes Balears
Total menors	353	38	22	413
Mediacions	167	23	3	193
PSBC	61	3	10	74
Llibertats vigilades	93	10	8	111
Tractament psicològic	23	2	1	26
Centre de dia	6	-	-	6
Tasques socioeducatives	3	-	-	3
Total mesures	436	40	27	503
Mediació	186	23	3	212
PSBC prestacions	62	4	16	82
Llibertat vigilada	140	11	7	158
Tractament psicològic	39	2	1	42
Centre de dia	6	-	-	6
Tasques socioeducatives	3	-	-	3

Font: Direcció General del Menor, Conselleria de Benestar Social.

Correspon a l'Oficina de Defensa dels Drets del Menor (ODDM) vetllar per la defensa, promoció i realització efectiva dels drets dels nins, nines i joves menors de 18 anys i procurar la millora constant dels serveis dirigits a l'atenció dels menors en l'àmbit de les Illes Balears.

Durant l'any 2001, el nombre de situacions que s'han donat ha estat de 383, tot i que també s'han treballat 24 situacions denunciades l'any 2000 però que quedaren sense tancar a 31 de desembre d'aquell any. Així, el total de situacions de queixa i denúncia treballades l'any 2001 ha estat de 407, de les quals 173 (161+12 de l'any anterior) corresponen a integració social i protecció jurídica, 85 (81+4) a educació i cultura, 110 (105+5) a salut i 39 (36+3) al funcionament de l'Administració i entitats privades. En total s'han treballat 140 expedients dels quals 124 corresponen a queixes i denúncies realitzades el mateix any i 16 de l'any anterior (vegeu quadre III-177).

QUADRE III-177.

Queixes i denúncies a l'Oficina de Defensa dels Drets del Menor treballades al llarg del 2001

	Situacions detectades l'any 2000 i treballades l'any 2001	Situacions detectades l'any 2001	%/total
Integració social i protecció jurídica	12	161	42,04
Situacions de risc	5	58	15,14
Menors amb discapacitat	1	4	1,04

Nins de 0 a 3 anys que viuen a la presó	-	-	-
Menors immigrants en situació irregular	2	5	1,31
Explotació laboral de menors	-	4	1,04
Discriminació	1	2	0,52
Habitatge	1	2	0,52
Menors desapareguts	-	2	0,52
Figures jurídiques de protecció	2	44	11,49
Informació, orientació i assessorament	-	40	10,44
Educació i cultura	4	81	21,15
Escolarització	-	35	9,14
Protecció sociocultural	-	15	3,92
Publicitat i consum	1	5	1,31
Participació	-	4	1,04
Temps lliure	2	7	1,83
Informació, orientació i assessorament	1	15	3,92
Salut	5	105	27,42
Prevenició, promoció i revisió	2	6	1,57
Hàbits i conductes nocius	1	10	2,61
Atenció sanitària	1	8	2,09
Medi ambient	1	6	1,57
Maltractament	-	55	14,36
Alimentació	-	2	0,52
Informació, orientació i assessorament	-	18	4,70
Funcionament	3	36	9,40
Funcionament de les administracions públiques	1	14	3,66
Funcionament d'administració de justícia	1	5	1,31
Funcionament d'entitats privades	-	3	0,78
Informació, orientació i assessorament	1	14	3,66
Total	24	383	100,00

Font: Servei de Menors, Direcció General de Menors i Família, Conselleria de Benestar Social. Govern de les Illes Balears.

Les persones majors i aquelles amb minusvalidesa han gaudit d'uns programes mitjançant els quals han estat atesos en funció de les seves necessitats. L'Institut Balear d'Afers Socials és l'encarregat de fer la gestió dels centres on es desenvoluparan aquests programes. Les dades relatives a aquests programes per als tres últims exercicis (1999-2001) són les que es faciliten en el quadre III-178.

QUADRE III-178.

Persones ateses en els programes d'atenció a persones amb minusvalidesa i d'atenció a persones majors 1999-2001

	1999	2000	2001
Atenció residencial a persones amb minusvalidesa	94	91	102
Minusvàlids psíquics greument afectats	88	85	96
Residències de centres ocupacionals	6	6	6
Centre base	13.534	12.520	8.095
Informació	6.026	4.949	-
Valoracions de reconeixement de minusvalidesa	4.739	5.570	5.844
Tractaments	110	136	142
Orientació ocupacional	2.659	1.865	2.109
Persones majors ateses en centres residencials propis i concertats	864	911	927
Places assistides	544	586	597
Places de vàlids	320	325	330
Persones ateses per serveis d'estades temporals	50	61	64
Socis usuaris de centres de dia de persones majors	32.181	32.901	32.997
Persones ateses en serveis d'estades diürnes	41	54	50
Programes comunitaris	12.792	13.489	16.359
Persones ateses en el programa d'ajuda a domicili (SAD)	2.637	3.334	4.134
Persones ateses en el programa d'integració social	10.155	10.155	12.225

Font: Institut Balear d'Afers Socials, Conselleria de Benestar Social. Govern de les Illes Balears.

10.4.2. CONSELLS INSULARS

Per acabar l'estudi dels serveis socials a les Illes Balears, són també d'interès les xifres relatives a les activitats dutes a terme pels consells insulars, entre les quals podem destacar la seva activitat en matèria de protecció de menors i, més concretament, en matèria d'adopcions i acolliments. En aquest sentit, les dades relatives a aquesta activitat són les que es detallen en el quadre III-179.

QUADRE III-179.

Activitat protectora dels consells insulars 2000-01

	Mallorca		Menorca		Eivissa i Formentera		Illes Balears	
	2000	2001	2001	2001	2000	2001	2000	2001
Total d'adopcions	107	92	4	6	16	8	127	106
Adopcions nacionals	22	10	-	-	5	-	27	10
Adopcions internacionals	85	82	4	6	11	8	100	96
Acolliments familiars	158	142	10	8	11	22	179	172
Guardes a centres	283	162	16	21	10	37	309	220
Tuteles	95	83	13	-	3	16	111	99

Font: Consell Insular de Mallorca, Consell Insular de Menorca, Consell Insular d'Eivissa i Formentera.

Els consells insulars són també els que gestionen el nombre de treballadors socials d'atenció primària, que l'any 2001 foren 116 per al conjunt de les Illes dels quals 89 corresponen a l'illa de Mallorca (vegeu quadre III-180).

QUADRE III-180.

Treballadors socials d'atenció primària i ràtio per habitant 2001

	Mallorca	Menorca	Eivissa i Formentera	Illes Balears
Treballadors socials	89	13	14	116
Població	637.510	75.296	101.209	814.015
Ràtio habitant/ treb. socials	7.163	5.792	7.229	7.017

Font: Consell Insular de Mallorca, Consell Insular de Menorca, Consell Insular d' Eivissa i Formentera.

Una altra activitat remarcable dels consells insulars en matèria de serveis socials és la gestió de centres per a persones majors, tot i que el 68% dels centres que existeixen a les Illes són de gestió privada. L'any 2001 hi va haver una oferta de 2.080 places als 53 centres que hi ha en total a les Illes Balears. El tipus de plaça en oferta pels centres a cada una de les Illes es detalla en el quadre III-181.

QUADRE III-181.

Centres residencials per a persones majors 2001

	Mallorca	Menorca	Eivissa i Formentera	Illes Balears
Centres residencials	45	6	2	53
Gestió pública	13	3	1	17
Gestió privada	32	3	1	36
Places	1.491	348	241	2.080
Per vàlids	920	31	35	986
Assistides	460	277	206	943
Centres de dia	111	36	-	147
Estades temporals	-	4	-	4

Font: Consell Insular de Mallorca, Consell Insular de Menorca, Consell Insular d' Eivissa i Formentera.

11. VOLUNTARIAT I ORGANITZACIONS

A la nostra comunitat autònoma, tot i que el fenomen del voluntariat no és nou, sí que ho és la realització d'estudis sobre l'associacionisme i el voluntariat. En els darrers anys han començat a aparèixer de manera tímida alguns treballs parcials i estudis que almenys ens poden donar una visió més general d'aquest tema.

Per establir la situació actual del voluntariat a l'any 2001 s'han tengut en compte les mencions fetes a l'estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears, el Directori de les ONG amb iniciatives solidàries a les Illes Balears, publicat per "SA NOSTRA" i el treball "La solidaritat i el voluntariat a les Balears", realitzat per Carles Moragues i publicat per la Conselleria de Benestar Social en col·laboració amb "SA NOSTRA" i l'Estudi del Teixit Associatiu de Transformació Social de l'Illa de Menorca (1999).

També s'han tengut en compte les dades que s'utilitzaren per a la convocatòria del Congrés de Participació Social i Voluntariat celebrat a Eivissa a finals de l'any 2001 i al qual assistiren 318 persones en representació de 223 associacions.

L'estudi base esmentat abans "La solidaritat i el voluntariat a les Balears" s'ha vist modificat sobretot per les aportacions fetes per l'Ajuntament d'Eivissa, arran d'impulsar un Pla de voluntariat a la ciutat d'Eivissa i pel treball continuat des de la Conselleria de Benestar Social que en el darrer any promou polítiques adreçades a impulsar i fomentar la participació social i consegüentment rep constant informació del món associatiu.

Dividim els comentaris en:

1. L'associacionisme i el voluntariat.
2. Els voluntaris.
3. Les entitats.
4. Aspectes d'interès especial per a l'estudi.

A les pàgines següents es poden veure quadres i gràfics extrets de les enquestes que serviren per a l'estudi esmentat i les posteriors revisions i ampliacions fetes des de la Conselleria de Benestar Social.

11.1.L'ASSOCIACIONISME I EL VOLUNTARIAT

Les dades analitzades indiquen que a Menorca i a Eivissa hi ha un índex d'associacionisme semblant. Disminueix a Palma i a la part forana, si bé al conjunt a l'illa de Mallorca se supera en 4,10 vegades l'illa d'Eivissa (vegeu quadre III-182).

Segons la taxa de voluntariat, podem dir que a Eivissa és on hi ha més voluntaris per habitant, segueix Mallorca i Menorca. L'índex més baix el trobam a la part forana de Mallorca.

QUADRE III-182.

Taxes d'associacions i voluntariat				
TAXES	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA
Índex d'associacionisme				
Entitats/10.000 habitants	12,01	11,00	9,36	6,75
Taxa de voluntariat				
Voluntaris/10.000 habitants	166,84	138,98	142,96	38,79

Font: Elaboració pròpia.

Les entitats de les quals en tenim dades es distribueixen de la manera que es mostra al quadre III-183.

QUADRE III-183.

Comptador d'entitats per territori					
SECTOR PRINCIPAL	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	Total general
a) Acció social	10	11	39	11	71 - 10%
b) Medi ambient	5	2	2	6	15 - 2%
c) Salut	30	15	7	2	54 - 8%
d) Educació	15	37	116	154	319 - 46%
e) Infància/joventut	14	6	12	13	45 - 6%
f) Cooperació internacional	6	17	104	18	143 - 20%
g) Cultural	21	11	8	5	45 - 6%
h) D'altres	0	2	11	2	15 - 2%
Total general	101	96	299	211	707

Font: Elaboració pròpia.

L'educació és el sector d'actuació amb més importància percentual segons el nombre d'entitats detectades. És seguit pel sector de la cooperació, que als darrers anys ha tengut una forta pujada i a continuació se situen acció social i salut. Segueixen les entitats d'infància i joventut i les culturals, per finalitzar amb les de medi ambient i altres.

Tot i que el sector esportiu hi té una importància cabdal per la quantitat de persones que mou, de moment sols una guia d'associacions d'Eivissa se n'ha fet ressò i per tant no tenim constància ni de quantes associacions hi ha realment ni de quants de voluntaris hi ha a la resta d'illes i hem optat per no afegir cap dada de les associacions esportives.

11.2. ELS VOLUNTARIS

11.2.1. NOMBRE

Segons les entitats de les quals tenim constància podem deduir que abasten un total de 7.958 voluntaris, dels quals 1.500 són d'Eivissa i Formentera, 660 de Menorca, 4.563 de Palma i 1.235 a la part forana de Mallorca, amb una quantitat més alta de dones que d'homes a totes les illes.

-Segons el territori

El 57% dels voluntaris és de Palma, mentre que el 16% és de la part forana; per tant, a Mallorca n'hi ha el 73% del total. Menorca abasta el 8% del total. Cal tenir en compte les taxes esmentades abans, ja que la part forana és on la taxa de voluntariat és menor vegeu quadre III-184.

QUADRE III-184.

Nombre de voluntaris					
Dades	EIVISSA I FORMENTERA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	Total general
Suma n. de voluntaris	1.500	660	4.563	1.235	7.958

Font: Elaboració pròpia.

A Menorca hi ha pràcticament el mateix nombre d'homes (49,85%) que de dones (50,15%) voluntaris. A la part forana la relació es manté també molt equilibrada.

No obstant això, a Palma predominen les dones, que arriben al 60,01% dels que se'n coneix el sexe. Però convé prendre aquestes dades de Palma amb certes reserves, ja que del 35,48% dels voluntaris no hi ha dades sobre el sexe.

De l'illa d'Eivissa no tenim dades per poder destriar els voluntaris per sexes.

-Segons el sector d'actuació

A les Balears, el 66,56% dels voluntaris són de només dos sectors d'actuació: acció social (38,83%) i infància/joventut (27,73%). De la resta de sectors cap no abasta el 10%.

El sector d'acció social és el que més voluntaris té a Menorca (54,55%), a Palma (42,69%) i a Eivissa (35%). El d'infància/joventut ocupa a Palma i a Menorca el segon lloc per nombre de voluntaris. A Palma el tercer sector és el de cooperació (10%). La resta de sectors no abasta a Palma ni a Menorca ni a Eivissa el 10% quant a nombre de voluntaris.

A la part forana hi ha un repartiment major dels voluntaris en els diversos sectors d'actuació: el 30% dels voluntaris es troba al sector altres, el 20% a infància/joventut, el 17% al medi ambient, el 13% a acció social i els altres sectors no abasten el 10% i representen tots plegats el 20%.

11.2.2. MITJANA D'EDAT, ANYS D'EXPERIÈNCIA I HORES DE DEDICACIÓ

Hauríem volgut fer referència detallada a l'edat, l'experiència i la dedicació dels voluntaris però, com ja hem comentat, la informació que hi ha no ho permet. Només apuntarem dades molt generals.

-Mitjana d'edat

Amb aquesta limitació esmentada, i sense plena seguretat, podem dir que la mitjana d'edat dels voluntaris de les Balears se situa al tram d'edat 30-35, igual a Palma, a la part forana i a Eivissa. A Menorca la mitjana d'edat és inferior: 25-30 anys.

Els sectors d'actuació de major edat són acció social, salut i altres (35-40 anys), seguits d'educació i cooperació internacional (30-35 anys). La resta de sectors (medi ambient, infància/joventut i cultural) se situen als 20-25 anys.

-Anys d'experiència

La mitjana balear d'anys d'experiència se situa entre 2 i 3 anys. No hi ha variació quant a territori i sectors d'actuació.

-Hores de dedicació

La mitjana balear de dedicació és de menys de 5 hores a la setmana. En tots els territoris la dedicació mitjana també és de menys de 5 hores. L'únic sector d'actuació en què la mitjana és superior (de 5 a 10 hores) és el d'educació.

11.3. LES ENTITATS

11.3.1. CARÀCTER JURÍDIC DE LES ENTITATS

La major part de les entitats de les Balears són associacions sense ànim de lucre (75,86%). A tots els territoris i els sectors d'actuació les associacions sense ànim de lucre abasten percentatges molt destacats.

Palma és l'únic territori on es donen tots els caràcters jurídics.

Acció social és el sector que presenta més caràcters jurídics, tots excepte sindicats.

Pertany a federació o unió d'associacions.

El 55,17% de les entitats pertanyen a una federació o semblant.

Menorca és el territori que major percentatge abasta, amb un 66,67%.

Els sectors que estan per damunt de la mitjana de les Balears són: salut (77,78%), altres sectors d'actuació (68,75%) i acció social (62,90%). El sector cultural (31,25%) és el més baix.

Sector d'actuació

El 64,94% de les entitats és la suma de tres sectors: acció social (35,63%), infància/joventut (17,82%) i cooperació/desenvolupament internacional (11,49%).

Acció social és el sector amb major proporció en tots els territoris.

Crida l'atenció que el 41% de les de medi ambient són de la part forana, enfront del 33% d'Eivissa i del 13% de Palma i de Menorca.

El sector d'infància/joventut té una major presència a la part forana (41,94%), valor 16,65 punts superior a la proporció d'entitats en aquest territori. En contraposició, Palma dona un valor 21,06 punts inferior al seu percentatge territorial.

Cooperació/desenvolupament internacional està molt concentrat a Palma (85%).

Les entitats culturals tenen una major presència a Eivissa amb el 47% i a Menorca amb el 24%.

11.3.2. INFORMACIÓ GENERAL SOBRE EL VOLUNTARIAT

11.3.2.1. Nombre de voluntaris

A les Balears el 62,07% són entitats de menys de 30 voluntaris, el 74,71% de menys de 50 voluntaris i el 12,07% de més de 50 voluntaris. Un 6,32% de les entitats o no sap o no contesta.

El comportament territorial general és semblant, la majoria d'entitats són de menys de 30 voluntaris.

La tendència és que quan augmenta la grandària de les entitats disminueix la incidència d'entitats, i es dona un petit repunt en associacions de més de 350 voluntaris a Palma i a la part forana i a Menorca entre 101-200 voluntaris. Palma és el territori on hi ha la majoria de les entitats de més de 75 voluntaris (excepte tres casos de 101-150 a Menorca i un a la part forana de més de 350 voluntaris). Pensem que aquest fet és perquè a Palma es concentra gran part de les entitats d'àmbit superior.

11.3.2.2. Mitjana d'edat

A les Balears el 31,61% de les entitats té una mitjana d'edat dels voluntaris inferior als 30 anys. La franja de 20-25 anys és la que presenta una major incidència a la part forana i a Menorca. A Palma els tres primers segments són molt semblants. Després hi ha una tendència descendent. No podem aportar més comentaris, ja que el 44,83% de les entitats de les Balears (Palma: 52,88%, Menorca: 41,67%, part forana: 29,55%) no ofereixen aquesta informació detallada.

El sector més jove és el cultural, seguit del d'infància/joventut. Per la seva banda,

salut té una proporció de 33,33% entre 45-60 anys; això es deu al fet que el sector necessita molta especialització.

11.3.2.3. Anys d'experiència

A les Balears sembla que l'experiència dels voluntaris és alta, més de 2 anys i 3 anys: 58,05% i 40,23% respectivament. La tendència és que augmenta la incidència quan augmenten els anys d'experiència (vegeu quadre III-185). A tots els territoris hi ha una experiència alta.

QUADRE III-185.

Anys d'experiència - percentatge sobre cada territori					
	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	BALEARS
Menys 1 any	0%	0%	8,65%	4,55%	6,32%
1 – 2 anys	0%	8,33%	16,35%	13,64%	14,37%
2 – 3 anys	0%	16,67%	15,38%	25%	17,82%
3 – 4 anys	100%	25%	12,50%	20,45%	17,24%
Més de 4 anys	0%	12,50%	25,96%	22,73%	22,99%
EE / NS / &	0%	37,50%	21,15%	13,64%	21,26%
Més de 2 anys	100%	54,17%	53,85%	68,18%	58,05%
Més de 3 anys	100%	37,50%	38,46%	43,18%	40,23%

Font: *Elaboració pròpia.*

Els sectors amb més experiència (+ de 3 anys) són educació i altres sectors d'actuació (50%), seguits per cultural (43,75%), acció social (40,32%), cooperació/desenvolupament internacional (40%), medi ambient (37,50%) i infància/joventut (35,48%). Si bé els sectors infància/joventut i medi ambient tenen un alt percentatge amb una experiència de més de 2 anys (74,19% i 62,50% respectivament), igual que cultural i altres sectors d'actuació (vegeu quadre III-186).

QUADRE III-186.

Anys d'experiència - percentatge sobre cada sector d'actuació								
	a	b	c	d	e	f	g	h
Menys 1 any	6,45%	0%	11,11%	16,67%	0%	10%	6,25%	6,25%
1 - 2 anys	17,74%	0%	11,11%	8,33%	6,45%	30%	18,75%	6,25%
2 - 3 anys	11,29%	25%	11,11%	8,33%	38,71%	5%	25%	18,75%
3 - 4 anys	14,52%	37,50%	11,11%	8,33%	22,58%	15%	25%	12,50%
Més de 4 anys	25,81%	0%	11,11%	41,67%	12,90%	25%	18,75%	37,50%
EE / NS / &	24,19%	37,50%	44,44%	16,67%	19,35%	15%	6,25%	18,75%
Més de 2 anys	51,61%	62,50%	33,33%	58,33%	74,19%	45%	68,75%	68,75%
Més de 3 anys	40,32%	37,50%	22,22%	50%	35,48%	40%	43,75%	50%

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: Elaboració pròpia.

11.3.2.4. Hores de dedicació setmanal

La majoria de les entitats tenen una dedicació mitjana dels seus voluntaris menor de 5 hores setmanals (part forana: 52,27%, Menorca: 45,83%, Palma: 40,38%). Són molt poques les entitats amb una dedicació superior a 10 hores (Palma: 15,38%, part forana: 4,55% i Menorca: 4,17%)(vegeu quadre III-187).

QUADRE III-187.

Hores de dedicació setmanal - percentatge sobre cada territori					
	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	BALEARS
Menys de 5 h.	50%	45,83%	40,38%	52,27%	44,25%
5-10 hores	50%	20,83%	25%	36,36%	27,59%
Més de 10 h.	0%	4,17%	15,38%	4,55%	10,92%
EE/NS/&	0%	29,17%	19,23%	6,82%	17,24%

Font: Elaboració pròpia.

Els sectors de menys hores de dedicació setmanal són el cultural, altres sectors d'actuació, acció social i salut. Els sectors cooperació/desenvolupament internacional (+10 hores: 30%) i educació (+10 hores: 25%) tenen una dedicació dels seus voluntaris superior als altres. Infància/joventut està entre una dedicació de menys de 5 hores (41,94%) i entre 5-10 hores (45,16%)(vegeu quadre III-188).

QUADRE III-188.

Hores de dedicació setmanal - percentatge sobre cada sector d'actuació

	a	b	c	d	e	f	g	h
Menys 5 h.	48,39%	25%	44,44%	16,67%	41,94%	45%	56,25%	50%
5-10 hores	22,58%	25%	11,11%	41,67%	45,16%	10%	31,25%	31,25%
Més 10 h.	11,29%	0%	0%	25%	3,23%	30%	0%	12,50%
EE/NS/&	17,74%	50%	44,44%	16,67%	9,68%	15%	12,50%	6,25%

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: *Elaboració pròpia.*

11.4. ASPECTES D'INTERÈS ESPECIAL PER ESTUDIAR

A continuació es relacionen alguns aspectes d'interès a tenir en compte a l'hora de planificar accions amb les diferents associacions.

11.4.1. MITJANS DE CAPTACIÓ DE VOLUNTARIS

A les Balears, tant per territori com per sector d'acció, el mètode de captació de voluntaris més eficaç és la comunicació de boca en boca¹⁵⁴, que aconsegueix valors molt superiors als altres set mètodes.

Segons la seva eficàcia, l'ordre dels mètodes a les Balears és el següent a partir de les dades del quadre III-189.

- 1r- g) comunicació de boca en boca
- 2n- a) material informatiu
- 3r- e) conferències i xerrades específiques
- 4t- b) mitjans de comunicació
- 5è- h) altres
- 6è- c) revistes especialitzades
- 7è- f) no es fan accions
- 8è- d) a través d'una borsa de voluntariat

¹⁵⁴ Incloem dins la comunicació de boca en boca la incorporació de voluntaris que s'han informat o interessat a través d'amics, veïnats, companys d'estudis o feina.

QUADRE III-189.

**Mitjans de captació de voluntaris
 percentatge de puntuació sobre cada territori**

	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	BALEARS
a) Material informatiu	20,59%	10,21%	16,90%	16,05%	15,91%
b) Mitjans de comunicació	17,65%	18,32%	9,72%	8,88%	10,65%
c) Revistes especialitzades	14,71%	4,20%	8,51%	2,58%	6,54%
d) Borsa de voluntariat	0%	0%	5,61%	0,86%	3,64%
e) Conferències i xerrades	0%	10,81%	13,16%	9,31%	11,72%
f) Cap acció específica	23,53%	6,91%	4,83%	9,46%	6,50%
g) De boca en boca	23,53%	42,64%	31,32%	43,70%	35,78%
h) Altres	0%	6,91%	9,96%	9,17%	9,26%

Font: *Elaboració pròpia.*

Tot i que no tots els territoris tenen el mateix repartiment, sí que a tots hi ha entre els quatre mètodes més eficaços g) *de boca en boca*, a) *material informatiu*, e) *conferències i xerrades* i b) *mitjans de comunicació*.

Crida l'atenció que les borses de voluntariat tenguin una valoració tan baixa a tots els territoris.

QUADRE III-190.

**Mitjans de captació de voluntaris
 percentatge de puntuació sobre cada sector d'actuació**

	a	b	c	d	e	f	g	h
a) Material informatiu	15,06%	22,49%	13,75%	28,17%	13,22%	13,57%	12,71%	20,07%
b) Mitjans de comunicació	11,16%	15,38%	11,25%	3,52%	4,81%	17,40%	11,04%	9,49%
c) Revistes especialitzades	10,08%	6,51%	8,75%	0%	0%	10,32%	3,68%	5,11%
d) Borsa de voluntariat	7,58%	1,18%	4,38%	0%	1,44%	2,65%	1,34%	0,36%
e) Conferències i xerrades	11,81%	13,61%	10%	12,68%	2,40%	17,40%	11,71%	17,88%
f) Cap acció específica	4,77%	4,14%	4,38%	0%	12,50%	2,36%	12,37%	8,03%
g) De boca en boca	32,07%	29,59%	32,50%	38,73%	52,16%	32,74%	38,13%	28,83%
h) Altres	7,48%	7,10%	15%	16,90%	13,46%	3,54%	9,03%	10,22%

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: *Elaboració pròpia.*

En considerar els quatre mètodes més eficaços a les Balears, observam, segons el quadre III-190 que a tots els sectors d'acció hi ha els mateixos mètodes g), a), e) i b), llevat de:

- el mètode e), que en els sectors salut i educació es troba en 5a i 6a posició, respectivament.

- el mètode b), que ocupa la 5a posició en els sectors educació, infància/joventut, cultural i altres sectors d'actuació.

Hi ha presents en les primeres quatre posicions els mètodes: h) en salut, educació, infància/joventut i altres sectors d'actuació, i f) en els sectors infància/joventut i cultural.

Els mètodes d) i c) tenen poca valoració en tots els sectors.

11.4.2. FORMACIÓ

11.4.2.1. Ofereixen formació

El 64,37% de les entitats de les Balears ofereix formació als seus voluntaris. Palma és el territori on més alt és el percentatge de formació (75,96%), enfront de Menorca (58,33%) i la part forana (40,91%, on el valor se situa un 36% per davall de la seva proporció d'entitats sobre les Balears). A Eivissa la formació de les entitats es fa amb mediació de l'Ajuntament d'Eivissa.

L'ordre dels sectors d'actuació per la proporció de formació que ofereixen és:

- 1r- medi ambient
- 2n- infància/joventut
- 3r- cooperació/desenvolupament int.
- 4t- acció social
- 5è- educació
- 6è/7è- altres sectors d'actuació
- 6è/7è- cultural
- 8è- salut

Tots els sectors se situen en un marge $\pm 15\%$ de la seva proporció de les entitats que ofereixen formació, excepte medi ambient, que està un +0,36 per damunt.

11.4.2.2. Tipus de formació: només al començament, contínua i esporàdica

El tipus de formació que més es dona a les Balears és la *formació contínua* (62,50%); en segon lloc, la *formació esporàdica* (33,93%) i finalment la *formació només al principi* (8,93%) (vegeu quadre III-191).

Aquestes dades indiquen que la formació que s'ofereix és bona encara que no és suficient.

QUADRE III-191.

Tipus de formació - percentatge d'entitats sobre cada territori

	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	BALEARS
Només al començament	0%	7,14%	8,86%	11,11%	8,93%
Posició	—	3a	2a	1a	
Contínua	0%	78,57%	63,29%	50%	62,50%
Posició	—	1a	2a	3a	
Esporàdica	100%	28,57%	32,91%	38,89%	33,93%
Posició	—	3a	2a	1a	

Font: Elaboració pròpia.

La part forana és el territori que menys formació ofereix i on la formació és la menys estable, abasta més percentatges que la mitjana balear tant en *formació específica*, com *al principi*.

Per una altra banda, Menorca té una *formació contínua* (78,57%) alta (16,07 punts per damunt de la mitjana) mentre que els valors de l'*esporàdica* i *només al principi* són els més baixos.

Palma està en una posició intermèdia en els tres tipus de formació i molt pròxima a la mitjana balear (per un altre costat, és lògic ja que representa el 60% de totes les entitats).

QUADRE III-192.

Tipus de formació, percentatge de puntuació sobre cada sector d'actuació

	a	b	c	d	e	f	g	h
Només al començament	12,50%	0%	40%	0%	0%	15,38%	0%	11,11%
Posició	3a	—	1a	—	—	2a	—	4a
Contínua	65%	42,86%	20%	71,43%	81,82%	61,54%	55,56%	44,44%
Posició	3a	7a	8a	2a	1a	4a	5a	6a
Esporàdica	30%	57,14%	60%	28,57%	22,73%	30,77%	44,44%	44,44%
Posició	6a	2a	1a	7a	8a	5a	4a	3a

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: Elaboració pròpia.

Segons la proporció de formació contínua i formació esporàdica, i tot observant que existeix una relació inversa en les posicions de cada sector en aquests dos tipus de formació, podem dir que es poden ordenar els sectors segons la qualitat de formació que ofereixen (vegeu quadre III-192).

En principi valoram de major qualitat la formació contínua, enfront de les altres formes de formació. No entrem en aquest moment a valorar la qualitat de les accions formatives en si mateixes, ja que no és l'objectiu de l'estudi. (Pot donar-se el cas de

formació contínua de baixa qualitat formativa, i al contrari, formació esporàdica amb un nivell de qualitat molt alt).

L'ordre de qualitat de la formació¹⁵⁵, segons la seva periodicitat, és:

- 1r- infància/joventut
- 2n- educació
- 3r- acció social
- 4t- cooperació/desenvolupament int.
- 5è- cultural
- 6è- altres sectors d'actuació
- 7è- medi ambient
- 8è- salut

11.4.2.3. Tipus de formació: cursos, conferències, taules rodones, debats...

La mitjana de les entitats que ofereixen *accions pròpies* és el 40,36%, mentre que la mitjana de les que ofereixen *formació aliena* és el 18,93%. Són més les accions formatives pròpies que les alienes (vegeu quadre III-193).

El *curs propi* (62,50%) és l'acció que més entitats organitzen i l'única que se situa per damunt del 50% d'entitats. En segon lloc, se situa el *material escrit*. Les següents 4 accions estan per davall del 38%.

Les *accions alienes* no són molt utilitzades per les entitats: només un 18,93% les practiquen.

Sembla que aquestes dades indiquen que l'oferta de formació conjunta és pobra, a pesar que té avantatges interessants (intercanvi d'experiències, millor organització i finançament...)

¹⁵⁵ Hem de tenir en compte que, com més gran és la formació contínua, la qualitat de la formació és major.

QUADRE III-193.

Tipus de formació				
	Propis	Pos.	Aliens	Pos.
CURS	62,50%	1a	29,46%	1a
CONFERÈNCIA	32,14%	4a	18,75%	3a
TAULES RODONES I DEBATS	37,50%	3a	10,71%	4a
MATERIAL ESCRIT	46,43%	2a	25,89%	2a
MATERIAL AUDIOVISUAL	23,21%	5a	9,82%	5a
ALTRES	13,39%	6a		
Total (casos)	226		106	
Total (%)	40,36%		18,93%	

Font: Elaboració pròpia.

A continuació, als quadres III-194 i III-195 es presenten els percentatges i les posicions, segons el territori o el sector d'actuació. Al quadre III-194 per territori, marcam en negreta la primera posició.

QUADRE III-194.

Tipus de formació, percentatge d'entitats sobre cada territori					
	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	BALEARS
Cursos propis	100%	78,57%	58,23%	66,67%	62,50%
Posició		1a	3a	2a	
Cursos aliens	0%	3,57%	17,86%	8,04%	29,46%
Posició		3a	1a	2a	
Conferències pròpies	0%	7,14%	34,18%	44,44%	32,14%
Posició		3a	2a	1a	
Conferències alienes	0%	7,14%	22,78%	11,11%	18,75%
Posició		3a	1a	2a	
Taules rodones pròpies	0%	7,14%	44,30%	33,33%	37,50%
Posició		3a	1a	2a	
Taules rodones alienes	0%	0%	15,19%	0%	10,71%
Posició			1a		
Material escrit propi	100%	35,71%	49,37%	38,89%	46,43%
Posició		3a	1a	2a	
Material escrit aliè	0%	28,57%	25,32%	27,78%	25,89%
Posició		1a	3a	2a	
Material audiovisual propi	100%	21,43%	21,52%	27,78%	23,21%
Posició		3a	2a	1a	
Material audiovisual aliè	0%	7,14%	7,59%	22,22%	9,82%
Posició		3a	2a	1a	
Altres	0%	7,14%	16,46%	5,56%	13,39%
Posició		2a	1a	3a	

Font: Elaboració pròpia.

Al quadre III-195 per sector d'actuació marcam en negreta les dues primeres posicions.

QUADRE III-195.

Tipus de formació, percentatge de puntuació sobre cada sector d'actuació

	a	b	c	d	e	f	g	h
Cursos propis	57,50%	85,71%	60%	71,43%	54,55%	84,62%	44,44%	66,67%
Posició	6a	1a	5a	3a	7a	2a	8a	4a
Cursos aliens	6,25%	2,68%	1,79%	3,57%	8,93%	0,89%	2,68%	2,68%
Posició	2a	4/5/6a	7a	3a	1a	8a	4/5/6a	4/5/6a
Conferències pròpies	30%	28,57%	40%	42,86%	9,09%	53,85%	44,44%	44,44%
Posició	6a	7a	5a	4a	8a	1a	2/3a	2/3a
Conferències alienes	12,50%	14,29%	40%	28,57%	9,09%	15,38%	44,44%	33,33%
Posició	7a	6a	2a	4a	8a	5a	1a	3a
Taules rodones pròpies	32,50%	28,57%	0%	57,14%	27,27%	53,85%	55,56%	55,56%
Posició	5a	6a	—	1a	7a	4a	2/3a	2/3a
Taules rodones alienes	7,50%	0%	0%	14,29%	4,55%	0%	44,44%	33,33%
Posició	4a	—	—	3a	5a	—	1a	2a
Material escrit propi	57,50%	57,14%	40%	28,57%	31,82%	53,85%	33,33%	44,44%
Posició	1a	2a	5a	8a	7a	3a	6a	4a
Material escrit aliè	27,50%	28,57%	40%	14,29%	22,73%	7,69%	55,56%	22,22%
Posició	4a	3a	2a	7a	5a	8a	1a	6a
Material audiovisual propi	25%	28,57%	20%	14,29%	9,09%	53,85%	0%	33,33%
Posició	4a	3a	5a	6a	7a	1a	—	2a
Material audiovisual aliè	5%	28,57%	20%	14,29%	13,64%	7,69%	11,11%	0%
Posició	7a	1a	2a	3a	4a	5a	6a	—
Altres	17,50%	28,57%	0%	0%	9,09%	7,69%	11,11%	22,22%
Posició	3a	1a	—	—	5a	6a	4a	2a

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: Elaboració pròpia.

Al quadre III-196 es mostren altres tipus d'accions.

QUADRE III-196.

Altres tipus d'accions formatives

	Casos
XERRADA	1
XERRADA, INTERCANVI D'EXPERIÈNCIES	1
CONTINGUTS TREBALLADORS SOCIALS SEGONS LES NECESSITATS	1
ENSENYAMENT DIRECTE	1
FORMACIÓ GENERAL INICIAL I PRÀCTICA CONTINUADA	1
GRUPS D'INTERÈS	1
JORNADES A MADRID	1

MINICOLÒNIES DE MONITORS	1
PRÀCTICA	1
PRÀCTIQUES	1
REUNIONS	2
REUNIONS SETMANALS	1
TALLERS	1
TROBADES	1
TOTAL GENERAL	15

Font: Elaboració pròpia.

11.4.2.4. Valoració de la formació

Les entitats de les Balears donen valors positius a la formació que s'ofereix en el 89,29% com a valoració de les entitats i en el 91,96% com a valoració de la formació rebuda pels voluntaris.

En les valoracions de la formació que s'ofereix, el valor mitjà 4 (47,32%) és amb diferència superior als valors de 5 (32,14%) i de 6 (9,28%). La diferència és major en la valoració de la formació rebuda: 4 (54,46%), 5 (29,46%) i 6 (8,04%).

Les valoracions negatives només abasten el 5,36% en la valoració oferta i el 4,47% en la valoració rebuda. Hi ha un 5,36% i un 3,57% de respostes NS/NC.

Això aclareix molt la valoració, que -tot i ser positiva- no ho és amb una puntuació alta.

La diferència de valoració entre la formació oferta i la valoració que es creu que fan els voluntaris (rebuda) és molt poca. Les entitats en un 71,43% valoren per igual la formació, en un 15,18% és superior la valoració de l'entitat (oferta) i en un 8,03% és superior la valoració de la formació rebuda.

Per sectors, la valoració de la formació oferta és més variada i la presentam al quadre III-197.

QUADRE III-197.

Valoració de la formació, percentatge de puntuació sobre cada sector d'actuació								
	a	b	c	d	e	f	g	h
MOLT DOLENTA								
Posició	—	—	—	—	—	—	—	—
MITJANAMENT DOLENTA	5%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Posició	1a	—	—	—	—	—	—	—
DOLENTA	5%	14,29%	0%	0%	0%	7,69%	0%	0%
Posició	3a	1a	—	—	—	2a	—	—

BONA	50%	71,43%	40%	42,86%	45,45%	38,46%	55,56%	33,33%
Posició	3a	1a	6a	5a	4a	7a	2a	8a
MITJANAMENT BONA	32,50%	14,29%	60%	42,86%	50%	15,38%	22,22%	11,11%
Posició	4a	7a	1a	3a	2a	6a	5a	8a
EXCEL·LENT	7,50%	0%	0%	0%	0%	23,08%	0%	55,56%
Posició	3a	—	—	—	—	2a	—	1a
VALORACIÓ GENERAL	MITJANA	MITJANA	ALTA	MITJANA	MITJANA	MITJANA	MITJANA	ALTA
	-ALTA			-ALTA	-ALTA	-ALTA		

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: *Elaboració pròpia.*

Segons els sectors d'actuació en destaca:

D'acció social que presenta una valoració molt repartida, és l'única que presenta en valor 2 (5%). Els valors positius són alts: 4 (50%), 5 (32,50%), 6 (7,50%). De medi ambient, 4 (71,43%) i 3 (14,29%), que és el que abasta la primera posició en ambdós valors. De salut la primera posició en 5 (60%). D'infància/joventut el 5 (50%). De cooperació/desenvolupament internacional el 6 (23,08%). D'altres sectors d'actuació el 6 (55,56%), i el 5 i 6 sumen el 66,67%.

Quant a la valoració de la formació rebuda, tots els sectors la valoren positivament (4, 5 o 6) per damunt del 76,92%. Si atenem als detalls, podem ressenyar que medi ambient fa una valoració mitjana (4, 71,43%), salut i infància/joventut abasten en valoració 5 un 40% i 41% respectivament. Tenen valoracions molt altes els sectors d'acció social (10%), cooperació/desenvolupament internacional (23,08%) i altres sectors d'actuació (22,22%). Els sectors educació i cultural tenen uns percentatges alts d'error.

Els sectors educació, cooperació/desenvolupament internacional i altres sectors d'actuació són els que presenten una diferència entre la valoració de la formació oferta i rebuda més alta. A educació i altres sectors és superior l'oferta, mentre que a cooperació i desenvolupament internacional és un poc superior la rebuda.

11.4.2.5. Característiques de la formació

De les entitats que ofereixen formació (112 casos detectats) el 47,32% té un pla de formació, el 78,57% ofereix formació gratuïta i el 47,32% té formació obligatòria.

Existeix una baixa correlació (0,11048059) entre el pla de formació i la formació obligatòria.

-Pla de formació

L'existència de plans de formació és baixa, només el 31,61% de les entitats de les Balears en disposa. Si consideram només les entitats que ofereixen formació, obtenim un 47,32% a les Balears, i només a Menorca se supera el 50% de les entitats que ofereixen formació.

El sector d'educació (71,43%) té una proporció alta, seguit amb valors mitjans d'altres sectors d'actuació: infància/joventut, cooperació/desenvolupament internacional. La resta de sectors es troba per davall de la mitjana balear, i el cultural és el més baix (33,33%).

De les entitats que ofereixen formació, el 9,82% elaboren actualment un pla de formació, especialment a Menorca i a la part forana. Per una altra banda, als sectors de cooperació/desenvolupament internacional, acció social, medi ambient i educació prop del 15% de les entitats que ofereixen formació tenen en elaboració el seu pla.

-Formació gratuïta

La formació gratuïta abasta proporcions altes a la part forana i a Palma, mentre que a Menorca no arriba al 60%. A Menorca hi ha 3 entitats (21,43%) que no ofereixen formació gratuïta, mentre que altres 3 només n'ofereixen a vegades.

Per sectors, medi ambient ofereix formació gratuïta en el cent per cent de les entitats amb formació; també és alt el percentatge en acció social, altres sectors d'actuació, salut i cultural. Els sectors educació, infància/joventut i cooperació/desenvolupament internacional tenen valors entre mitjans i baixos. Els valors de formació no gratuïta en els sectors següents ofereixen percentatges alts: cooperació/desenvolupament internacional (15,38%), educació (14,29%), infància/joventut (13,64%) i altres sectors d'actuació (11,11%).

-Formació obligatòria

L'obligatorietat de la formació no pot qualificar-se d'adequada: només un 32,18% de les entitats de les Balears l'exigeix; en les que ofereixen formació, ascendeix a un 47,32%, percentatge també baix.

Per territoris, el comportament de l'obligatorietat de la formació és curiós. Sobre el total d'entitats de cada territori, Menorca té el percentatge més alt, amb el 37,50%; Palma, el 33,65% i la part forana, el 27,27%. Mentre que pel que fa a les que ofereixen formació, a la part forana (66,67%) hi ha una proporció bona, però és baixa a Palma i a Menorca.

Per sectors d'actuació, el sector que major obligatorietat exigeix és educació (50%), seguit per medi ambient i acció social, amb valors molt inferiors. La resta dels sectors no arriba al 35%. Aquests valors són baixos excepte en educació, on és acceptable. Sobre les que ofereixen formació, només educació, salut i acció social presenten valors superiors al 50%. La resta té valors baixos.

-Els voluntaris participen en els continguts

Els voluntaris participen en l'elecció dels continguts en un 44,64% i a vegades en un

27,68%, valors que indiquen una situació bona. Palma és on més regularment participen, seguida de la part forana i de Menorca.

El sector de salut té una participació dels voluntaris molt baixa; això pot ser causat pel fet que la formació que requereix és molt tècnica. Els sectors on més hi participen són el cultural, altres sectors d'actuació, infància/joventut i cooperació/desenvolupament internacional.

-Han realitzat formació amb altres entitats

Un 31,03% de les entitats de les Balears ha realitzat formació amb altres entitats, i de les que ofereix formació, un 44,64%. Menorca presenta valors del 41,67% i 50% respectivament, Palma 32,69% i 43,04%, i finalment la part forana 22,73% i 50%. Es desprèn que Menorca té una bona experiència en formació conjunta; mentre que Palma i la part forana, té manco experiència.

Per sectors, la situació és variada. Hi destaca que salut en un 60% no ha fet formació conjunta.

En els següents quadres III-198 al III-201 es presenta un resum d'aquest apartat.

QUADRE III-198.

Característiques de la formació (de les que n'ofereixen)

	Percentatge d'entitats sobre cada territori				
	EIVISSA	MENORCA	PALMA	P. FORANA	BALEARS
Pla de formació Sí	100%	57,14%	45,57%	44,44%	47,32%
Posició		1a	2a	3a	
Formació gratuïta Sí	100%	57,14%	81,01%	83,33%	78,57%
Posició		3a	2a	1a	
Formació gratuïta A VEGADES	0%	21,43%	11,39%	11,11%	12,50%
Posició		1a	2a	3a	
Formació gratuïta NO	0%	21,43%	5,06%	5,56%	7,14%
Posició		1a	2a/3a	2a/3a	
Formació obligatòria Sí	0%	42,86%	44,30%	66,67%	47,32%
Posició		3a	2a	1a	
Voluntaris participen continguts	0%	35,71%	48,10%	38,89%	44,64%
Posició		3a	1a	2a	
Formació amb altres entitats Sí	0%	50%	43,04%	50%	44,64%
Posició		1/2a	3a	1/2a	

Font: *Elaboració pròpia.*

QUADRE III-199.

Característiques de la formació (de les que n'ofereixen)

	Percentatge d'entitats sobre cada sector d'actuació							
	a	b	c	d	e	f	g	h
Pla de formació Sí	40%	42,86%	40%	71,43%	54,55%	53,85%	33,33%	55,56%
Posició	6/7a	5a	6/7a	1a	3a	4a	8a	2a
Formació gratuïta Sí	92,50%	100%	80%	57,14%	59,09%	61,54%	77,78%	88,89%
Posició	2a	1a	4a	8a	7a	6a	5a	3a
Formació gratuïta A VEGADES	5%	0%	20%	14,29%	22,73%	23,08%	22,22%	0%
Posició	6a	7/8a	4a	5a	2/3a	1a	2/3a	7/8a
Formació gratuïta NO	2,50%	0%	0%	14,29%	13,64%	15,38%	0%	11,11%
Posició	5a	6-8a	6-8a	2a	3a	1a	6-8a	4a
Formació obligatòria Sí	52,50%	42,86%	60%	71,43%	40,91%	38,46%	33,33%	44,44%
Posició	3a	5a	2a	1a	6a	7a	8a	4a
Voluntaris participen continguts	35%	42,86%	0%	28,57%	54,55%	53,85%	66,67%	66,67%
Posició	6a	5a	—	7a	3a	4a	1/2a	1/2a
Formació amb altres entitats Sí	37,50%	42,86%	20%	57,14%	40,91%	53,85%	55,56%	66,67%
Posició	7a	5a	8a	2a	6a	4a	3a	1a

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: Elaboració pròpia.

Si es calcula sobre el total de les entitats, els valors disminueixen considerablement, ja que les 112 entitats amb formació representen el 64,37% del total. En els quadres III-200 i III-20 es detallen aquests càlculs sobre el total de les entitats.

QUADRE III-200.

Característiques de la formació (del total d'entitats)

	Percentatge d'entitats sobre cada territori				
	EIVISSA	MENORCA	PALMA	PART FORANA	BALEARS
Pla de formació Sí	50%	41,67%	34,62%	18,18%	31,61%
Formació gratuïta Sí	50%	45,83%	62,50%	34,09%	52,87%
Formació obligatòria Sí	0%	37,50%	33,65%	27,27%	32,18%
Voluntaris participen continguts	0%	25%	36,54%	15,91%	29,31%
Formació amb altres entitats Sí	0%	41,67%	32,69%	22,73%	31,03%

Font: Elaboració pròpia.

QUADRE II-201.

Característiques de la formació (del total d'entitats)

	Percentatge d'entitats sobre cada sector d'actuació							
	a	b	c	d	e	f	g	h
Pla de formació Sí	25,81%	37,50%	22,22%	50%	38,71%	35%	18,75%	37,50%
Formació gratuïta Sí	62,90%	87,50%	44,44%	41,67%	41,94%	40%	43,75%	56,25%
Formació obligatòria Sí	35,48%	37,50%	33,33%	50%	29,03%	25%	18,75%	31,25%
Voluntaris participen continguts	22,58%	37,50%	0%	16,67%	38,71%	35%	37,50%	43,75%
Formació amb altres entitats Sí	25,81%	37,50%	11,11%	41,67%	32,26%	35%	31,25%	43,75%

a-acció social, b-medi ambient, c-salut, d-educació, e-infància/joventut, f-cooperac./desenv. internacional, g-cultural, h-altres.

Font: *Elaboració pròpia.*

11.4.2.6. Avantatges de la formació amb altres entitats

Els avantatges de la formació conjunta amb altres entitats són, en primer lloc, l'intercanvi d'experiències (48 punts) i la millora de relació entre les entitats (45 punts); en segon lloc, l'organització i el finançament més senzills (24 i 23 punts).

12. IMMIGRACIÓ¹⁵⁶

És freqüent afirmar que la immigració econòmica és un dels resultats més palesos de la denominada globalització, que la permeabilitat de les fronteres en facilita la circulació i n'estimula la reproducció. L'informe del CES de l'Estat espanyol de l'any 2000, per exemple, comença amb aquesta constatació el paràgraf corresponent a "Inmigración, mercado de trabajo e integración social"¹⁵⁷. En realitat no és exactament això el que s'hi diu, sinó quelcom més matisat: es tracta d'un fenomen preexistent que, a les acaballes del segle XX, adquireix dimensions abans desconegudes i, a més a més, produeix "interrogants" de tota mena (jurídics, econòmics, ètics i culturals) a les societats receptores. La contextualització i l'aclariment d'aquest diagnòstic és una tasca prèvia i necessària a l'hora d'abordar la qüestió en el marc de la nostra comunitat autònoma.

¹⁵⁶ Per veure les dades que ens serveixen de marc per a l'elaboració d'aquest apartat es poden consultar els informes de "SA NOSTRA" i del Govern de les Illes Balears emesos per la Conselleria de Treball i Formació, l'IBAS i la Conselleria de Benestar Social.

¹⁵⁷ CES, *Economía, Trabajo y Sociedad. España. Memoria sobre la situación socioeconómica y laboral*, CES, Madrid, 2000. Pàg. 668 i s.

12.1. GLOBALITZACIÓ, IMMIGRACIÓ I HISTORICITAT

Un dels majors problemes de les ciències socials és la intenció d'adaptar-se als discursos sense entrar en els mecanismes que els elaboren. L'altre és l'abús estadístic.

L'estadística és una eina excel·lent per entendre la realitat, però que no explica res en si mateixa. La quantificació és imprescindible però no omniscient. Recordem que les dades fan referència a contextos i, aquests, dins els universos humans, sempre són socials, polítics, culturals i, per consegüent, històrics, relativitzables i susceptibles d'opinió.

12.1.1. LA CONSTRUCCIÓ SOCIAL ACTUAL DEL CONCEPTE D'IMMIGRANT

Existeix una preocupació creixent a les societats industrialitzades pel fenomen de la immigració, però, convé fer algunes observacions prèvies a l'hora de fonamentar una primera aproximació a l'anàlisi de la immigració.

Primer: els informes d'institucions actualment tan poc sospitoses de criticar els governs i les accions dels països predominants, com ara els de l'ONU, mostren que els moviments poblacionals més importants són els turístics, no els migratoris; i, conjuntament, que aquests tal vegada han crescut en termes absoluts, però no tant en termes relatius. Segon: els moviments poblacionals no voluntaris (refugiats, desplaçats; molts dels econòmics) i els voluntaris amb intenció laboral es produeixen majoritàriament al si de l'anomenat Tercer Món; doncs, des de països *més pobres* cap a països *moderadament pobres*. En termes relatius, l'arribada a les zones centrals de desenvolupament econòmic és menor del que se sol presentar. A més a més, per exemple, en cas de l'Estat espanyol el nombre d'emigrants és encara avui molt superior al d'immigrants, sigui pel que fa als absoluts sigui pels relatius.

Tercer: la categoria difícilment determinable de *globalització*.

Al text mateix de l'Informe 2000 del CES es parla de "permeabilitat de fronteres" com a part i efecte de l'anomenada globalització. Sabem que des de Maastricht i des de Shengen això no és així en relació amb les entrades i estades de persones que provenen de l'exterior de les fronteres de la Unió Europea; la constitució dels sistemes unitaris de policia i la sistemàtica revisió a la baixa de les condicions de concessió de visats i permisos, fins i tot per refugi i asil, ho corroboren. Amsterdam, el 1999, unifica en aquest sentit les polítiques d'estrangeria de la Unió. Però, endemés, abans dels anys vuitanta les legislacions que determinaven els *outsiders* i els *insiders* no eren unitàries, sovint, ni tan sols al si dels països individuals: el concepte d'estranger ha variat moltíssim de llavors ençà. De fet, i si tornam momentàniament al joc de les xifres, fins l'any 1992 els extraeuropeus i els ciutadans de la UE eren, a efectes residencials i laborals, estrangers en mesura semblant; doncs no era completament errat unificar-ne les dades. Emperò, arran de l'entrada en vigor de Shengen la separació i, per tant, la distinció clara entre estranger ple i comunitari és indiscutible. No obstant això es continuen barallant uns i altres a l'hora de parlar dels índexs de residència no nacional.

Quin és l'objecte de totes aquestes advertències prèvies? Justament palesar que, ja des de les definicions més aparentment asèptiques (quantificacions, delimitació de categories) es construeix la idea de la diferència i, per tant, dels comportaments diversificats, dels perills i de les inseguretats (les "preguntes" de què ens parlen alguns textos que pretenen ser "només descriptius"), de la sensació d'invasió que cal esperar dels immigrants, directes o *disfressats*, extracomunitaris. Si la immigració, així, sense més adjectius, fos problemàtica, un país com ara Luxemburg estaria en guerra permanent, ja que el 35% de la seva població és immigrant: clar, de provinença europea o, si és més externa, resident no laboral.

Així doncs la problematització -i el problema *per se*- rau en la construcció legal, social i cultural de la nova categoria d'immigrant.

12.1.2. MOVIMENTS POBLACIONALS A LES ILLES: SECTORS I SEGMENTS DE PRODUCCIÓ, MERCATS DE TREBALL I DIFERÈNCIES HISTÒRIQUES. ELS FORASTERS.

Els llibres, capítols de llibres, articles, conferències, programes audiovisuals sobre les diferents emigracions mallorquines són, del cert, innumerables. N'hi ha prou amb els dits d'una mà per comptar aquells que s'han centrat en la immigració. I, no obstant això, l'entrada laboral de peninsulars i, en molta menor mesura, de membres del que actualment és la UE ha acompanyat i protagonitzat el gran canvi des dels finals dels cinquanta; fonamentalment, arran dels setanta.

La immigració andalusa, murciana, extremeña havia començat anys abans. Les referències a la construcció del coll de la Tramuntana mallorquina, de les primeres grans carreteres, del ferrocarril; o alguns records sobre els jornalers i jornaleres necessaris per a les collites de temporada curta i d'ús intensiu de mà d'obra, parlen de peninsulars temporers. Pocs, molts pocs quedaven. Eivissa s'incorpora més tardanament a la importació d'aquesta mà d'obra (la mateixa gent continuava emigrant, també, vers la balear major fins gairebé els anys seixanta); algunes notícies dels llocs menorquins fan esment d'una presència exigua, però culturalment i socialment remarcada, de peninsulars de parla materna castellana. Si consultam les memòries (escrites o orals) dels vells pagesos practicants d'*Els Alocs*, podem obtenir alguns indicadors molt interessants que aporten pistes explicatives de situacions actuals: si els subalterns eren catalanoparlants (doncs, menorquins) la llengua de relació dels senyors era el castellà; si els missatges, parellers, porquers, collidors i collidores eren castellans, el menorquí marcava la diferència i la distància. La llengua com a *covert aggression*, com a frontera simbolitzadora d'espais i diferències que es volen més intensos. I cap dels externs mai no arribà a ser *amo*: no propietari, sinó pagès explotador de la finca; una altra indicació particularment interessant a l'hora d'analitzar les formes d'inclusió i exclusió en els segments socials de l'arxipèlag.

Però és tal vegada a Mallorca on la presència de gent articulada culturalment entorn d'una altra llengua, però, sobretot, aliena a les xarxes socials internes, desconeguda

perquè desconeguts eren els seus avantpassats, les seves famílies, els seus espais i les significacions que els atribueïen, dona lloc a la més clara categoria de diversificació: *el foraster*. Hi ha opinions que intenten conferir al terme una dimensió política -en l'accepció moderna i institucional del mot- que tal vegada també existeixi, però que no és l'essencial. El *foraster* a Mallorca és, principalment, el treballador per compte d'altri, ocupat a àmbits laborals que gairebé han nascut (o crescut fins que ja no es reconeixen respecte de períodes precedents) de la mà de la seva presència i increment, de parla materna castellana i que, inicialment temporer, acaba per instal·lar-s'hi. Molts, fins i tot reconeixent-hi els continguts diversificadors, insisteixen que no és una categoria discriminatòria; si de cas classificatòria i suau. Potser sí; sens dubte no cal que sigui mai identificada amb categories d'exclusió forta i de rebuig com les existents a altres indrets i àmbits. Però això no vol dir que no hi sigui i que, en situacions específiques (tant quotidianes com extraordinàries) no es reactivi amb tota la seva càrrega: *forasters* de segona generació, *migforasters*, o *fills de foraster o forastera...* i així amb moltes combinacions, existeixen quan un petit conflicte, l'aparició d'una fita o una frontera momentània i sobtada ho requereix. No hi ha ruptures, ni agressions, ni exclusions; però tampoc no hi ha acceptació d'integració absoluta. La identitat, de vegades, reviscola per damunt d'aparents amalgames i tendeix a resituar cadascú "allà on li correspon".

Canvien els treballs, s'instauren noves xarxes socials de reclutament de mà d'obra i la geografia física, urbana i humana de l'arxipèlag canvia fins a constituir allò que s'ha denominat *balearització*: ocupació aclaparadora de les costes amb hotels i, més endavant, edificis d'apartaments, escassa correlació amb el creixement de les infraestructures, absència gairebé absoluta de planificació de l'increment de consum de recursos, capgirament de les piràmides poblacionals, pujada de les construccions noves, naixement de nous espais, residencials uns, dormitori per als treballadors novvinguts altres. Els segments del mercat productiu nou (serveis, amb restauració i hoteleria al centre) atreuen més mà d'obra externa; a poc a poc, comencen a incorporar també la interna, val a dir que en llocs lleugerament diferenciats (càrrecs intermedis, certes especialitzacions) i, sobretot durant els primers anys, com a treballadors de temporada que comparteixen les seves feines amb altres, més o manco variades, dins els marcs precedents o lligats als nous negocis.

Hi ha altres dues característiques dels canvis remarcats que ens interessa comentar en relació amb l'objecte d'aquest capítol. Recordem: immigració, mercat de treball i integració social. La primera és que els vells immigrants peninsulars d'anada i tornada resten a viure a les Illes, es casen entre ells o amb nadius i es reproduïxen. La nova categoria laboral dels fixos-discontinus i un cert grau de continuïtat social extralaboral els permet evitar la constant peregrinació.

L'altra característica és una pròpia de tots els moviments migratoris (i els illencs cap a França i Amèrica llatina en són exemple clar) però afavorida per la manera en què es constitueixen el control de la demanda per part dels majoristes de viatges europeus, d'una banda, i el model d'assentament i control social de l'oferta, de l'altra: la *zonalització*. Xarxes migratòries que inclouen primer famílies, després veïnats, finalment pobles

i comarques, reproduïen en espais illencs aquelles estructures socials; i, el que és més important, això ocorre també al si de les plantilles. Les relacions morals, el familiarisme, el clientelisme no se situen només en determinades formes d'alguns empresaris, sinó també en els treballadors mateixos. I conjuntament, el fet que els espais laborals i els espais vitals siguin "nous" afavoreix la manca de contactes, d'àmbits de compartiment i la tendència al manteniment de referències identitàries (per ambdues bandes) en darrer extrem separades. Les formes migratòries extracomunitàries, dirigides a segments diferents, que parteixen de relacions socials i percepcions culturals distintes (i internament molt diversificades) seguiran models semblants, amb conseqüències en part -només en part- anàlogues. Però la gran diferència, recordem-ho, és que tot el que descrivim afecta súbdits (fins a la mort del dictador i un poc més) d'un mateix país, posteriorment ciutadans, amb drets, deures i marcs laborals idèntics; mentre que, pel que fa als extracomunitaris, tot això desapareix.

12.1.3. ELS ESTRANGERS: PRIMERA VERSIÓ.

No és necessari retrotreure's al segle XIX i recordar l'Arxiduc Lluís Salvador o Chopin i George Sand per veure com sorgeix la categoria social i cultural d'*estranger*. No es tracta del turista, tot i que també ho és el turista. L'estranger per antonomàsia és el resident centreeuropeu, nòrdic i britànic. Les connotacions que veïem abans en relació amb el resident laboral peninsular no es produeixen en aquest cas; no obstant això, també es donen circumstàncies específiques de separació espacial, social i cultural. És notòria l'existència de matrimonis mixts; però també és cert que se solen produir en un context social que trenca, en principi, amb els continguts principals d'aquest agrupament classificador: persones que pertanyen a la burgesia o mitjana burgesia europea; jubilats o, en qualsevol cas, rendistes, professionals liberals o empresaris no lligats a horaris i presències laborals estrictes; que viuen en espais específics (urbanitzacions, grans mansions); que es relacionen amb els individus i els grups nadius com a ocupadors o clients, però que no solen compartir àmbits de significació i de quotidianitat.

Els camps de coincidència (i, doncs, els més freqüents respecte dels matrimonis esmentats) existeixen, però són laborals. Aquesta altra forma d'immigració, tal vegada menys coneguda, un cop més s'articula entorn d'un mercat de treball segmentat, amb nínxols específics: guies, recepcionistes, traductors són les ocupacions dels treballadors continentals i britànics que, moltes vegades, inclouen marcs de precarietat salarial i contractual; fins i tot ara. Amb el Tractat de Shengen les diferències amb els nadius desapareixen des del vessant legal, tot i que no sempre ho facin des del social, el cultural i el laboral.

Però, diferentment del que passa en el cas dels *forasters* i, amb una intensitat molt més forta, en el dels extracomunitaris, algunes friccions d'adaptació i acceptació social i cultural es manifesten en una direcció força diferent. El trasllat de l'interès adquisitiu des dels espais costaners als interiors encén alarmes identitàries: es trenca l'*status quo* que havia funcionat fins ara, i els nadius comencen a veure els estrangers, metonimit-

zats en *els alemanys*, com un entrebanc i, en certa mesura, "invasors" dins la pròpia història. L'escassa preocupació prèvia per la integració (que sí que havia funcionat en el cas dels *forasters*, amb aquest doble vessant d'exigir, però alhora no voler que ho fessin) dona lloc a un temor creixent a la pèrdua dels propis referents. El mosaic cultural de terra endins semblava haver ocupat un àmbit molt més central que el de les voreres illenques en la construcció, reconstrucció i, sobretot, imaginació de l'endohistòria. Com diuen els sociòlegs i els antropòlegs del turisme¹⁵⁸, primer l'estranger és vist com un admirador interessat per les realitats socials i culturals dels nadius; després, com un client al qual es pot vendre, fins i tot, part de la pròpia realitat convenientment embolicada; finalment, es converteix en un competidor que, en termes criticables però fàcilment comprensibles, utilitza els recursos escassos i els fa cada cop més escassos i menys accessibles per als que es presenten com a habitants originaris.

12.1.4. ELS ESTRANGERS: VERSIÓ SEGONA. ELS IMMIGRANTS EXTRACOMUNITARIS.

Fins als darrers anys de la dècada dels setanta els estrangers no europeus (en el sentit restringit i variant d'Europa que tots coneixem) que visitaven les Illes o hi vivien es dividien en dues categories: els rics, mesclats i cohabitants amb els altres residents ocasionals o estacionals externs, i els peculiars i particulars. No fa gaire que sentíem parlar del *negre de Can...* o del *moret* de tal o tal altra finca o possessió. Eren fites curioses, sense cap implicació ni extensió remarcable. I, el que és essencial en la construcció social de les relacions, eren individus i no pas grups. Tal vegada la *moda de les filipines* ja havia començat a qualque possessió important; però, d'una banda, la seva doble invisibilitat (la de les possessions o grans mansions i la del servei domèstic intern) i, de l'altra, un cert costum d'admissió d'un xic d'exotisme observat, tal vegada, als quadres antics de la casa pairal o al calaix de *sa padrina* tampoc no introduïa dins la vida quotidiana aquelles possibles noves categories d'agrupament social.

Amb el començament del boom turístic alguns àmbits de la producció i els serveis (sobretot allò que ara es diuen serveis personals: criats, criades, jardiniers, etc.) començaven a quedar sense mà d'obra; o, si es volia contractar algú, els salaris mínims acceptables superaven la capacitat de les petites explotacions agrícoles o les miniempreses artesanes, o no encaixaven en hàbits d'intercanvi d'ajudes, de pagament en espècies i escassa monetarització de les relacions laborals. Alguns grups de jornalers temporers excedentaris respecte de la demanda del turisme, o segmentats de partida per característiques socialment construïdes d'exclusió respecte de l'hoteleria (per exemple, famílies d'ètnia gitana), de vegades alguns membres de la família pròpia encara no traslladats més que econòmicament als serveis i als universos urbanites i turístics, arribaren fins als primers vuitanta. Després, també desapareixen. Una solució podia ser cercar mà

¹⁵⁸ Vegeu Valen Smith (editora) *Anfitriones e Invitados*, Endimiión, Madrid, 1989.

d'obra externa, com a part de la que els nadius illencs varen constituir al XIX i bona part del XX. Els pocs africans presents començaven a cridar familiars, a oferir-los com a treballadors; la part mediterrània del que seria la UE (antiga CEE en creixement), a més a més, havia canviat definitivament el seu caràcter d'emissora migratòria per ser receptora neta d'immigració.

A l'Estat espanyol la presència d'immigrants extracomunitaris es reduïa a col·lectius llatinoamericans, sovint lligats a l'exili i al refugi, i a uns pocs centenars de marroquins i guineans vinculats als diversos moments del procés de descolonització; la resta, que mai no va ser quantificada (no es realitzaven estadístiques en el sentit que es fan ara respecte de la immigració) eren veritables transeünts a la recerca de treballs més al Nord. I aquí tenim una altra de les bases de l'explicació de la immigració extracomunitària ara: la gent no emigra si no existeixen atractius laborals (l'objectiu primer i essencial del trasllat poblacional) i possibilitat d'ocupació.

Gairebé des del final de la Segona Guerra Mundial els moviments poblacionals laborals provinents de les excolònies omplen els segments de més baixa qualificació de les demandes empresarials en la reconstrucció europea; fins als seixanta i gairebé els setanta, també els treballadors grecs, portuguesos, del sud d'Itàlia, espanyols s'inclouen en aquests contingents. Mentrestant, sense lleis restrictives, sense entrebancs a les fronteres, ni marroquins ni llatinoamericans ni subsaharians (paraula llavors inexistent al nostre país) ni asiàtics -just coneguts pels pocs restaurants xinesos- buscaven treball entre nosaltres. Senzillament: com que no era possible ni tan sols ho intentaven. En el mateix període, a Alemanya arribaven al 5% de la població, a França al 4%... fins als actuals 9% i 6,5% respectivament.

Arran dels setanta i, clarament, a partir dels vuitanta els immigrants extracomunitaris comencen a venir perquè hi ha ocupacions per a ells; algunes regulars i públiques, altres semiclandestines; finalment, també d'irregulars i submergides; però això és una altra qüestió que no depèn de la recerca laboral, sinó dels marcs legals per aconseguir-la i de les xarxes instituïdes.

Amb els primers vuitanta, les legislacions nacionals sobre immigració comencen a concentrar-se i a convergir a nivell de la UE. El 1985 tenim la primera legislació unitària espanyola. Des de l'inici, la idea d'estrangeria substitueix la d'immigració; malgrat les declaracions indicatives de la idea contrària. No debades el títol del primer règim jurídic nacional unificat és Llei orgànica reguladora dels drets i dels deures dels estrangers a Espanya. Els successius reglaments i disposicions transitòries diverses insistiran sobre el mateix tema: diferenciar els que són dins dels que són fora: drets reduïts, diferenciats, però ben definits per als reconeguts; irregularitat i marginació (almenys respecte de la llei; però al final també en sentit social) dels que no tenen "papers". Des d'aquests moments l'entrada, estada, règims laborals, de reagrupament familiar, educatiu, sanitaris, de mínima defensa jurídica, estaran determinats, en major o menor mesura, per aquesta paraula màgica: els *papers*.

12.1.5. LES ESPECIFICITATS DE LA IMMIGRACIÓ A ESPANYA.

En qualsevol cas, allò que és innegable és la peculiaritat del fenomen a Espanya, i a les Balears de manera específica. Per començar, tot i que mai no han arribat a suposar més de l'1,8% de la població (vegeu l'Informe del CES 2000 esmentat, pàg. 670 i les diverses edicions de l'*Anuario de Migraciones*, del MTAS), els immigrants sorprenen la societat espanyola. En menys d'una dècada l'emigració ha desaparegut (no així els emigrants) i ens trobam amb una immigració que és la més reduïda de la UE, però que ha estat "ràpida" i, sobretot, estranyament distribuïda. Com no podia ser d'altra manera, Catalunya i Madrid són les CA que més alts percentatges acumulen: són les que més producció tenen i, per tant, on més força de treball necessiten comprar els empresaris. Però n'hi ha d'altres, com ara Andalusia, que adquireixen un caràcter mixt particularment complex. Per un costat, gràcies a la immigració mantenen sectors impossibles dins els marcs de divisió del treball dels acords d'adhesió de la UE (parlam centralment de l'agricultura); per l'altre, es converteixen en un doble espai de transició: cap als centres turístics i industrials nacionals i cap a Europa. El resultat és una productivitat desconeguda i uns beneficis extraordinaris per a empresaris que, sense aquesta situació, senzillament ni existirien; però també unes relacions socials duríssimes que inclouen la irregularitat, el conflicte i el naixement d'un racisme obert i fort que, tal vegada, sigui inseparable de la primera conseqüència.

Un segon factor específic de l'espai espanyol pel que fa a aquest fenomen és el manteniment del seu caràcter de zona de pas. El més visible, un altre cop, és la circulació de les famoses pasteres per l'estret de Gibraltar i les tragèdies monstruoses que l'acompanyen; darrerament, l'arribada anàloga a les Canàries com a primera fita africana –al capdavall és innegable que ho és geogràficament- d'entrada a la UE.

Però és ben sabut que l'entrada majoritària és pels ports i, fonamentalment, pels aeroports. Aquest fet ens explica dues qüestions centrals que afecten directament la nostra comunitat. Primer, que les Illes presentin un nombre d'immigrants variable i, des d'algunes perspectives, sovint d'intencions migratòries de pas; de fet sempre s'havia pensat que les Balears només acollien immigració de llarg termini car l'aterratge als seus aeroports sembla allunyar i dificultar la continuïtat cap a altres espais laborals. Segon, que la diferència constantment remarcada entre immigració legal i il·legal és més subtil del que es pensa i, sobretot, d'allò que se'ns manifesta.

La diferència entre una i altra és la tinença directa d'un visat migratori o un altre turístic o, tal vegada, d'estudis amb la intenció d'aconseguir, més tard o d'hora, els documents que acreditin el dret a la residència i els corresponents permisos de treball. Doncs, si de cas, hi ha una falta administrativa, una irregularitat per no posseir els títols documentals requerits per residir més temps de l'establert als permisos turístics i, sobretot, per realitzar treballs amb les oportunes altes a la Seguretat Social.

12.1.6. LA QÜESTIÓ DE LA DISTRIBUCIÓ ESPACIAL EN EL CAS BALEAR.

A aquestes dues característiques remarcables -la immediatesa i la condició d'espai de pas- que incrementen la sensació de presència d'immigrants per damunt de la presència efectiva, cal afegir-ne una tercera que també es manifesta a la nostra comunitat: la distribució desigual dels seus assentaments. Efectivament, si ens fixam tant en l'*Anuario de Migraciones* com en les dades del cens i del padró, la participació dels residents estrangers en el total de la població just arriba a un 2,5%; inclosos els de la UE. Si miram l'interessant i ben documentat treball realitzat per Ma. Antònia Gomila, el 2000, *Els immigrants extracomunitaris a la comunitat de les Illes Balears* (Govern de les Illes Balears, Palma, 2001) la xifra de residents legals externs a la UE no arribava als 8.000.

Hi falten els permisos concedits amb la regularització extraordinària del 2000, però l'extrema lentitud amb què es du a terme la resolució d'expedients impedeix donar dades definitives. Finalment, també es pot exigir la comptabilització de les persones en situació irregular; però aquí tornam a trobar un seguit d'entrebancs de definició. Primer, no existeixen xifres oficials sobre aquesta qüestió; segon, quan es publiquen -sempre amb altres interessos diferents dels merament informatius- no s'hi sol especificar que la immensa majoria dels irregulars, són irregularitzats; per consegüent, que no ho són de partida, sinó circumstancials o sobrevinguts. Tercer, no és infreqüent que es comptabilitzin com a immigrants persones de pas. Amb tot i això, les darreres xifres aproximatives que aporta l'IBAS¹⁵⁹, i que inclourien tots aquells capítols i possibilitats, no superen les 20.000 persones. Doncs, encara els residents europeus són majoritaris dins el bloc d'estrangers, i els percentatges respecte de la població total no superen el 2%.

Però la veritat és que, efectivament, hi ha espais i àmbits on la presència d'aquesta immigració és molt més intensa que la remarcada per la mitjana. Hi ha treballs, barris, àmbits socials directament copats pels immigrants; com n'hi ha d'altres d'on resten absolutament exclosos. Sa Pobla, a Mallorca, comptabilitzava més de 600 marroquins, provinents a més quasi tots de la mateixa zona, amb un cens total de 10.000 persones l'any 96. Ara com ara semblen haver superat els 1.000. Els pobles de la comarca veuen incrementar els veïns magribins. Els termes de Manacor i Felanitx segueixen les passes pobleres.

És, doncs, veritat que la densitat de presència migratòria no té res a veure en aquestes zones amb la que ens presenta una distribució normal estadística; però perquè tampoc no té relació la raó de la crida de la demanda laboral. El desenvolupament d'un sector que, pràcticament agonitzava al final dels setanta només era possible amb aquesta aplicació intensiva de mà d'obra, en les condicions de clara desigualtat en què és situada

¹⁵⁹ Vegeu monogràfic *Pla integral d'atenció a la població immigrant*, Conselleria de Benestar Social del Govern de les Illes Balears . Palma, març del 2002.

pels fets i els marcs legals. De fet, a les rodalies de Palma o Marratxí, on a un cert desenvolupament de conreus sota plàstic ha trobat una possibilitat la immigració, menys homogènia que en els casos remarcats, també s'hi condensa.

El comerç ambulant, teòricament prohibit tot i que més o menys tolerat, s'ennegreix a poc a poc amb l'arribada dels senegalesos; no són més de 300 en tota la comunitat però... un altre cop, es veuen; i tothom es fixa si tenen o no permisos o en la qualitat dels productes. Probablement mai no s'havia mirat tan prim, però... la diferència crida l'atenció. El servei domèstic, com s'ha dit, no es veu tant, però floreix.

Si alguns sectors productius atreuen només ja la immigració, alguns segments d'altres sectors, fonamentalment els secundaris i terciaris -doncs, amb contractes eventuais o subcontractes- comencen a fer-ho també. En el cas de la construcció, ja fa temps que ho feia; l'omnipresent hoteleria s'hi ha incorporat fa un parell d'anys. L'economia submergida, de vegades de la mà d'empresaris nadius, però també sovint dirigides o codirigides per immigrants més ben situats, creix. Finalment, alguns extractes dels àmbits d'indefinició entre l'informal i la semidelinqüència incorporen persones fàcilment identificables per la fesomia com a immigrants. El cas de la prostitució de carrer -fa temps que la dels espais tancats o de luxe es nodria de llatinoamericanes i europees de l'Est, però també hi ha jerarquies en el repudi- a Palma, s'Arenal i altres indrets, és el més clar: la preocupació i les protestes, que no eren ni de molt tan fortes quan les exercitants eren nostrades, inclouen tòpics, prejudicis i valors que embruten encara més l'ofici: no obstant les protestes envers els clients o per la sospita sovint confirmada de la participació de menors, just si arriben a qualche petita columna de diari.

12. 2. EL MARC PRODUCTIU I LA IMMIGRACIÓ: ELS SEGMENTS DE LA PRODUCCIÓ DEFINEIXEN ELS SEGMENTS DEL MERCAT

Les realitats descrites no donen lloc a parlar, doncs, de competència laboral. Els sectors i els segments d'ocupació dels immigrants o són aquells que havien estat abandonats pels nadius o, fins i tot, han estat creats específicament per a aquests immigrants. Això no obstant, la frase: "ens lleven el treball" belluga pertot arreu. Però el que és definitiu en aquest punt és l'exigència legal existent per a la immigració regular, sobretot d'ençà que s'aplica la política de contingents. Aquesta, ja nascuda com a proposta a Maastricht i a Shengen, se centra en la inexistència prèvia de demanda remarcable de nadius i ciutadans de la UE per als llocs de treball i als sectors susceptibles de ser oferts als postulants a la immigració.

12.2.1. LES POLÍTIQUES DE CONTINGENTS: DE CADA PAÍS A CADA REGIÓ I A CADA TREBALL.

Des de l'any 93 aquesta política s'aplica a l'Estat espanyol. Implica tres nivells.

Primer, que l'única manera de poder accedir a la immigració és des del país d'origen, on s'ha de rebre una oferta de contracte de treball rere la qual, a través d'un imbricat i,

de vegades, lentíssim procés s'obté un visat per poder viatjar a la regió espanyola d'emissió de dita oferta. Un cop aquí, l'immigrant haurà d'obtenir el contracte i els permisos unificats de residència i treball. La intenció era que aquests tenguessin només la durada del contracte; després, el principi de realitat ho va impedir. Però, com ens ensenya la nova llei italiana de juny del 2002, és una idea represa.

Segon, l'oferta de treball global es determina, de manera gracioble, per part de l'Estat central, de vegades després d'haver sentit -que no sempre escoltat- les administracions autonòmiques. Aquesta oferta respon a tres criteris: a) que no existeixi demanda al respecte en els termes abans descrits. L'informe pertinent de l'INEM o dels organismes que el substitueixen (a la nostra comunitat el SOIB) ho han de certificar, b) que s'estableixi el nombre de llocs de treball per comunitats autònomes i que, un cop decidit, no pugui ser variat i c) que les ofertes per sectors es distribueixin per nacionalitats d'origen. És justament aquest darrer criteri, i no pas una pretesa predisposició innata cultural el que explica una certa homogeneïtat ètnica o d'aparença en determinats treballs.

Tercer, i potser més important, els contingents es decideixen per necessitats empresarials, no pas per necessitats d'un hipotètic i preexistent mercat de treball. La coincidència d'ambdós conceptes articulada en l'aplicació reglamentària d'una llei orgànica constitueix el més clar exemple que la segmentació és un resultat de la producció i no un determinant del mercat que s'ofereix a la contractació productiva.

La primera condició es dona molt poques vegades. D'un costat perquè els tipus de treballs exigeixen una cobertura immediata (per exemple: collites de temporada) que no pot esperar la llarga i complexa burocràcia; de l'altre, perquè és inexplicable que es pugui fer una oferta nominal a un treballador o treballadora que no es coneix i amb el qual no es té cap tipus de relació. A la pràctica, molts d'aquests llocs de feina són ocupats per persones que ja es troben entre nosaltres, bé en situació irregular, bé enmig de l'ambigüitat produïda pels processos de regularització extraordinària o els canvis del tipus de permís o activitat. No és necessari remarcar l'agreujament de les condicions subjectives i objectives de pressió i, si de cas, manipulació de què poden ser objecte. Però també ens trobam amb una pràctica que fàcilment es reconeix en qualsevol procés migratori, inclòs naturalment l'illenc: el treballador ja ocupat proposa familiars o amics o veïns seus com a beneficiaris dels contractes. Les declaracions dels empresaris, sobretot els agrícoles, constaten aquesta visió: veuen que la llei és restrictiva, d'impossible compliment i contraproductiu. Així, i com a qualsevol altra circumstància, empresaris - la immensa majoria no relacionats amb pràctiques abusives ni aprofitadores de la indefensió jurídica, política i social de molts dels immigrants- i treballadors acorden al marge de les regles. També cal ressenyar que la necessitat de cobertura immediata de les vacants i la situació de necessitat imperiosa de molts dels irregularitzats fa que el treball sense contracte sigui més freqüent del que es pensa; de vegades amb retribucions acords amb l'existent al sector, de vegades molt menors.

La segona, quan s'ha intentat aplicar estrictament, sempre ha fracassat. De fet no és gens estrany que el sol·licitant arribi entre nosaltres i es trobi que l'oferta de treball enviada al seu país d'origen ja no pot donar lloc a un contracte: perquè per necessitat ja

ha estat coberta abans del final del llarg procés o perquè, senzillament, no es corresponia completament amb la veritat (i no és menyspreable tampoc l'existència d'un cert negoci de compra venda d'aquestes ofertes on, com sempre en els universos de l'exploració ni les nacionalitats ni les situacions de regularitat o irregularitat intervenen centralment ni per a la víctima ni per al botxí). Els problemes sorgeixen sovint de la necessitat de trobar un nou contracte o, fins i tot, del canvi d'activitat. Tot i que, com veurem, les lleis i els reglaments són d'àmbit estatal, aquesta possibilitat o l'entrada de l'immigrant dins la borsa dels irregulars dependran de la decisió, de vegades absolutament personal i arbitrària, dels funcionaris o de les circulars més o menys públiques que solen determinar-ne les actuacions.

La tercera, finalment, tampoc no es compleix sempre o ho fa al marge de l'esperit – almenys el declarat- de la línia de contingents. Particularment en el cas de Balears començam a veure en aquest punt la possibilitat que allò de la competència laboral entre nadius i extracomunitaris es produeixi. Algunes variacions en el mercat de treball, generades per l'increment de les demandes productives de sectors amb millors ofertes salarials i de condicions de treball, han fet que entrin immigrants a àmbits on abans ho havien fet molt minoritàriament o, directament, dels que n'havien estat exclosos. Aquí es compleix la regla de la demanda escassa, però de manera conjuntural, no pas estructural. És el cas de la construcció i de l'hoteleria.

El boom del Pla Mirall i d'altres, lligats als fons europeus, juntament amb el fenomen inversor lligat a l'entrada de l'euro (diners no declarats que no podien ser convertits), a perspectives optimistes de classes mitjanes i altes d'Europa Central, a més d'un afany venedor local, inflen el sector de la construcció, fins a nivells desconeguts durant el darrer quinquenni. Molts d'assalariats locals es constitueixen en empreses, la qual cosa, a més a més, és afavorida per la tendència de les constructores a desfer-se'n de les plantilles a base d'incitar els seus empleats a convertir-se en autònoms

El resultat és l'esgotament del mercat de treball inicial, la creació d'un nou i amb millors perspectives salarials i l'absorció dels treballadors actius, inclosos els ocupats, d'altres sectors i mercats laborals. L'hoteleria n'és la víctima privilegiada a una economia com la nostra.

El marc actual és, més o menys, el següent: transvasament des de l'hoteleria cap a la construcció, sobretot de contractats eventuais. Es tracta fonamentalment de treballadors nacionals. Plena ocupació a la construcció que, a més d'absorbir part del mercat eventual de l'hoteleria, atreu colles peninsulars especialitzades. Per altra banda, els treballadors immigrants adscrits al règim especial agrari, com se sap, particularment discriminatori respecte del règim general, tendeixen a incrementar el seu canvi cap a la construcció. I no només parlo dels magribins, sinó dels treballadors provinents de l'Europa de l'Est (polonesos i búlgars de manera principal) que també s'havien hagut de centrar en l'agricultura d'hivernacles. Alguns dels més recents llatinoamericans -i clarament, els equatorians- també s'hi incorporen. Finalment, molts dels africans subsaharians, en part també adscrits a l'agricultura, però més que res al comerç semiambulants com a autònoms, busquen la sortida en contractes més estables i més ben pagats. Per

acabar el quadre, el sector demana participació en el contingent, amb la qual cosa començam a conèixer algunes províncies migratòries fins aleshores absents a les Illes: nigerians, malinesos, serralleonins, de Guinea-Bissau... i, sempre, sense tenir present que els grups ja més assentats, però participants de condicions i sectors laborals menys rendibles (com ara els filipins), van a la recerca lògica de la millora de llurs condicions existencials.

Dos sectors es veuen particularment desfavorits: l'agricultura i, de manera especial i un poc inesperada, l'hoteleria. El primer no té massa problemes estructurals -tal vegada algun de conjuntural- per tal com el nombre d'irregularitzats -heterònim sovint dels aturats immigrants- és més o menys estable. El segon comença a contractar immigrants amb "papers" i a incorporar alguns irregulars. Aquests, òbviament, en establiments no centrals i a llocs poc visibles. Amb independència dels problemes objectius en les relacions laborals i socials que això implica fonamentalment per als immigrants, la previsible tornada a l'activitat corresponent a uns nivells de la construcció, més o menys estructural, crearà un efecte de retorn -cap a l'hoteleria o cap a l'intent des de l'autònom a treballador per compte d'altri- amb conseqüències, sens dubte, dures. De moment, les moratòries aprovades no afectaran de forma notable el treball i la producció efectius. Però, tot i això, el retorn a llocs de treball la condició dels quals ha estat rebaixada, minvada, sovint substituïda per relacions de fet molt per sota del conveni, causaran conflictes clars.

12.2.2. ELS SECTORS, ELS CONTRACTES I ELS RÈGIMS DE LA SEGURETAT SOCIAL

Com sempre que intentam estudiar les dades de la immigració al nostre país, la lentitud de les gestions i l'escassa concentració metodològica dels marcs estadístics ens impedeixen tenir referències clares.

Per consegüent, comentarem algunes dades extrems de la Conselleria de Benestar del 2001, que es desenvolupa en base als de materials del 1999, la font dels quals és l'INEM.

Segons aquestes dades, el total de contractes a immigrants durant aquests anys va ser de 12.266; per tal com el nombre d'estrangers amb permís de treball residents aleshores a la CA era de 6.655, tenim una primera dada: 1,84 (doncs, 2 als efectes reals) contractes per persona i any. Com a indicador dels desajusts en xifres oficials, l'*Anuari d'immigracions* donava per aquesta dada un total de 4.276 permisos de treball vigents. Doncs, o càlculs erronis o comptabilització de treballs que, legalment, no podrien existir.

Una segona dada: per durada de contracte, l'estudi ens aporta que els immigrants extracomunitaris comptabilitzats tenien contractes eventuais (d'obra i servei, a temps parcial, per necessitats de la producció) en una proporció propera al 89%.

Val a dir que el mateix text reconeix quelcom que ja s'ha indicat abans: els comunitaris tenen perfils ocupacionals semblants pel que fa a la durada, tot i que no en relació als sectors i a les condicions i categories salarials.

Sens dubte hi ha un vessant interessant que el treball de Gomila comenta i que no sol ser freqüent en els estudis sobre immigració: la reducció salarial implica el manteniment quan no l'increment d'una de les causes d'emigració. Efectivament, si a països com ara el Marroc, on les remeses de la immigració arriben a suposar devers el 60% dels ingressos (a zones com ara el Rif, com ja es veia a l'aplec d'estudis *Explosión demográfica, empleo y trabajadores emigrantes en el Mediterráneo occidental*, editat per Juan Montalbes Pereira, Bernabé López i Domingo del Pino a Monografías, Universitat de Granada, Agencia Española de Cooperación Internacional, a l'any 93), aquests es redueixen comparativament d'un any a l'altre (i la inflació allà és molt superior a l'existent a l'Estat espanyol), més membres de la família hauran de sortir per completar les necessitats i més impossible serà el retorn. Aquest no és l'espai per analitzar-ho, però cal manifestar que tot aquest procés va en contra de moltes de les declaracions més freqüents entre els dirigents de la UE quan afirmen que la immigració és de curt termini. El que ens trobam, més aviat, és l'intent de reagrupament davant la impossibilitat de mantenir relacions familiars i socials estables a dos països diferents durant llarguíssims períodes de temps.

Finalment cal fer esment d'una característica de l'economia balear que, per lògica, també afecta el col·lectiu immigrant: l'estacionalitat. A les dades de la Seguretat Social de l'any 2001, per exemple, -i tornam a no trobar les coincidències entre els registres- tenim un total d'altres de treballadors externs a la UE de 10.474 el mes de gener, de 14.821 el maig, de 15.477 l'agost i de 13.559 el desembre.

12.3. ELS MARCS LEGALS

Hi ha escrits i publicacions prou profunds i interessants que tracten la història de les lleis que s'interessen per al fenomen migratori actual.

Per consegüent aquests darrers apartats seran breus i concisos.

En primer lloc cal destacar el marc d'actuació i de competència. Després, les intencions declarades i els efectes obtinguts. Finalment, la seva relació amb els dos punts centrals d'aquest capítol: treball i possibilitats d'inserció social dels immigrants.

Des de la dècada dels vuitanta no hi cap estat de la UE que no tengui la seva legislació d'estrangeria.

És veritat que no totes les lleis són idèntiques ni tenen els mateixos defectes i virtuts. Per exemple, la francesa, fins fa només un any, contemplava amb més facilitat la inserció de les segones generacions, l'obtenció de nacionalitat i les seguretats relatives del treball. Les nòrdiques, que havien estat les més permissives, també, com aquesta, tendeixen a reduir els drets i els requisits. L'anglesa, com tot el sistema jurisdiccional britànic, era menys reglamentarista i, si més no teòricament, afavoridora de les preferències amb els membres de la Commonwealth. Les del sud, més tardanes, neixen ja com a les més restrictives. Un fet que, com demostra el darrer canvi italià, continua.

L'Estat espanyol s'estrenà el 1985. Sens dubte és la llei més restrictiva del seu entorn: les excuses de constituir les fronteres amb Àfrica i Amèrica llatina i la idea de l'Europa fortalesa solen ser al darrere de les justificacions; recordem, érem -i encara som- un dels països amb menys població immigrant. Els vells acords amb les excolònies, que afavorien l'absència de visats amb molts d'estats d'Amèrica llatina i, teòricament, primaven les migracions filipines i guineanes (el Sàhara, ja, llavors, era oblidat) són cada cop més paper mullat segons les cimeres i els acords de la UE van incrementant la vigilància exterior. El 1996 un canvi reglamentari i la publicació del Plan para la integraci3n de los Immigrantes en Espa1a, sembla millorar les coses per als immigrants i variar un xic la l1nia polici1ca cap a una d'integraci3n. El canvi de Govern, del PSOE al PP aquell any mateix, atura la reforma. Aix3 no obstant, la presència del ministre de Treball Pimentel i tot l'organigrama d'Afers Socials sembla comprendre a la perfecci3n la necessitat de capgirar el sistema, no ja per raons ètiques (que, segurament, també) sin3 pr1ctiques: la indeturable immigraci3n no és només un fenomen de pressió externa, sin3 de crida interna. O es dota d'instruments d'integraci3n, d'equiparaci3n, de protecci3n contra explotacions afegides o, a més de patir situacions que res no tenen a veure amb estats de dret, es generaran conflictes socials violents. El conflicte social és inherent a la societat mateixa; més quan hi ha nous fen3mens. I no és quelcom dolent ni bo en ell mateix; sí que ho són els mecanismes de resoluci3n.

El 1999 es dona a conèixer l'existència d'un procés nou i esperançador de debat legislatiu: acords parlamentaris, debat dins la societat civil; participaci3n de partits, sindicats, organitzacions d'immigrants. El resultat és la Llei 4/2000, aprovada per majoria al Parlament espanyol. Per primera vegada es contempla la necessitat d'integrar els immigrants, no com a *realitat cultural*, sin3 des de la perspectiva dels drets socials; la qüestió de la immigraci3n irregular és mirada amb més intel·ligència i es dirigeix més cap a qui en treu profit que no envers el càstig afegit de qui la pateix. Resten algunes coses importants, com els drets polítics dels assentats o l'accés al vot en les eleccions municipals que no hi són contemplades.

Mentrestant hi ha dos esdeveniments centrals: els fets racistes d'El Ejido, i la decisi3n del Govern de canviar la llei.

La Llei 4/2000 neix morta i, al seu lloc, s'aplica la 8/2000, molt més restrictiva que la del 85, que nega els drets socials a més dels polítics i que redueix els irregulars a la inexistència.

Tots aquests marcs legals i sistemes d'aplicaci3n són d'àmbit estatal i d'exclusiva competència central. No obstant aix3, ja hi ha algunes comunitats autònomes que comencen a crear àmbits d'intervenci3n força interessants. Hi tornarem a la conclusió. L'autonomia estatal es relativitza ja des de Maastricht també en el tema de la immigraci3n. A Shengen les l1nies centrals recomanades són clares; s'han de basar en tres eixos: control de fronteres i gestió de fluxos migratoris, integraci3n social dels que ja són a dins i suport d'inversió i formaci3n als països emissors per evitar la immigraci3n.

Es pot fer un balanç dels darrers deu anys. Comencem pel darrer eix. Les poques

inversions que s'han realitzat o bé beneficien els països inversors, o bé suposen un increment en cadena de les dependències; des dels interessos quan es tracta de préstecs, fins a la dependència de tecnologia quan es parla d'empreses creades allà.

El segon objectiu, el de la integració, no només no s'ha complert, sinó que, com demostra la llei Bossi-Fini a Itàlia, més aviat va en sentit contrari: la pèrdua o l'extinció del contracte raó de la immigració, comporta la necessària sortida del país o, en el seu cas, l'expulsió. Les polítiques de reagrupament familiar s'endureixen; els principis de *ius sanguini* o el de *ius soli*, comencen a morir també.

El tercer s'ha complert en part, però en part no. No ho ha fet pel que fa a la gestió de fluxos migratoris: ni s'ha aturat la immigració denominada il·legal ni l'organització de l'altra és capaç de respondre a res que no siguin, un altre cop, les necessitats més immediates i gens planificades de determinats àmbits de la producció. L'economia submergida continua creixent; els treballs amb irregulars, amb nins de vegades, continuen.

12.4. ELS MARCS CULTURALS

En aquest apartat cal fer un parell d'apunts sobre dues qüestions: el veritable paper de la societat civil en els processos d'integració de la immigració i el problema de la identitat i la construcció de la cultura -pròpia i la que atribuïm als aliens-. Tots dos estan lligats i cal que siguin explicats des de la perspectiva de les legislacions, les seves aplicacions i la línia de generar segments laborals i socials específics com a marc exclusiu de la presència de la immigració.

En el primer punt, cal dir que és veritat que la qüestió de l'educació, del costum de conviure amb altres propostes culturals diferents de la pròpia, d'haver de variar les perspectives considerades correctes, hauria d'afavorir la convivència intercultural.

Si ens concentram a les nostres illes, filles elles mateixes de la barreja cultural i absolutament centrades en el multiculturalisme turístic, el rebuig, la manca d'acceptació o els prejudicis negatius no haurien de tenir raó de ser. Doncs, primer, cal veure que el concepte de societat civil que se sol utilitzar avui no té cap relació, per exemple, amb el dels escrits d'Antonio Gramsci o de Rousseau. Més aviat parlem d'*opinió pública* i, per consegüent, de quelcom que, en bona mesura, se situa a les antípodes d'aquelles idees. És el concepte, ja desenvolupat al llarg d'aquest escrit, que el rebuig, la discriminació, ni que sigui només com a propòsit, només és possible quan els marcs estatutaris, de jerarquies socials, de posicions comparades ho permeten. Com hem vist, la posició, l'estatut i l'àmbit legal de la immigració ho permeten.

De moment, com sempre, les respostes a les Balears no són ni massa públiques ni massa publicades; però no vol dir que no hi siguin. Qui conegui mínimament les xarxes socials illenques sabrà que el més obvi pot ser negat mentre succeeix i pocs, molts pocs, s'atreviran a cridar l'atenció sobre el particular. Poques denúncies i pocs escàndols no són símptoma d'equilibri i d'absència de conflicte sinó, tal vegada, del seu funcionament intern.

El segon aspecte està molt articulat amb el precedent. És conegut que, dins les societats modernes on les relacions són múltiples i és impossible conèixer i controlar els àmbits culturals de tothom, els estereotips i les categoritzacions funcionen amb molta força. Amb l'immigrant passa amb més intensitat. Curiosament, quan se'l coneix individualment, se solen negar els elements més negatius dels estereotips existents, però només respecte d'ell. És un fenomen prou estès que funciona també com a mecanisme de preservació de la pròpia identitat del grup, però fonamentalment per posar el definit com *altre* en posicions inferiors. El que no sol ser vist tan fàcilment és la utilització dual d'aquella construcció cultural que obliga els aliens, en certa mesura, a ser com nosaltres hem definit prèviament que siguin.

12.5. L'OPCIÓ DEL GOVERN DE LES ILLES BALEARS

A un número recent de la revista *Claves de Razón Práctica*¹⁶⁰ el professor Javier de Lucas fa una anàlisi molt crua de la situació actual: rere les darreres disposicions dels països occidentals en relació amb la lluita contra el terrorisme, hi ha actuacions administratives i construccions legislatives que fan del "hecho de inmigrar una condición sospechosa". Els enduriments de les polítiques migratòries, la desaparició de les bones perspectives nascudes a Tampere -contràriament de la lectura que feia Aznar- o l'oblit de les declaracions del comissari Vitorino el novembre del 2000 suposen una autèntica ruptura amb qualsevol línia d'integració i equiparació de drets, sigui dels immigrants com a potencialitat, sigui dels immigrants com a realitat als països d'acolliment. Segons aquest autor, tot recollint idees compartides amb Sami Naïr, tota política d'immigració hauria de contemplar: a) una gestió de fluxos respectuosa amb els principis d'un estat de dret, b) un ambiciós programa de codesenvolupament que associï els països d'emissió migratòria amb els d'acolliment que, a més, afavoriria un i l'altre mitjançant els vertaders protagonistes, els immigrants mateixos (formació, ajudes, etc, pensats des d'aquest vessant), c) la instauració d'un vertader mecanisme d'integració dels immigrants. Cap d'aquests principis no es respecta ara com ara.

És positiu esmentar les trenta propostes que introdueix com a alternativa. Primer, perquè no són ni utòpiques ni maximalistes i, a diferència de les que hi ha, suposen el camí de la immigració concebuda com a dret i no pas com a càstig. Segon, perquè abasten més àmbits que el de la Comissió Europea i els estats membres i toquen també les instàncies administratives que més directament han de tractar amb el seus ciutadans i als quals, com a mínim, els immigrants haurien de tenir la possibilitat d'afegir-s'hi. Tercer, perquè en bona mesura les propostes i pràctiques del Govern balear actual, i molt especialment de les conselleries de Treball i d'Afers Socials, van per aquesta línia. De fet, el mateix de Lucas en fa esment directe al seu escrit.

¹⁶⁰ Pàg. 32-36, núm. 121, abril 2002.

El primer bloc afecta el nivell europeu. 1) L'exigència de la ruptura d'identificació o lligam de terrorisme i immigració. Fins i tot les declarades lluites contra les xarxes d'immigració han de deixar pas a la promoció i al reconeixement de les xarxes socials de suport (com sabem, molt conegudes a les nostres immigracions) i d'integració, imprescindibles al punt de partida i al d'arribada. 2) Equiparació de drets entre immigrants i nadius i persecució implacable dels actes racistes i discriminatoris 3) En aquest sentit, canviar radicalment els articulats de les legislacions que han introduït sistemàticament factors de discriminació i subordinació envers les dones immigrants. 4) El reagrupament familiar no ha de ser castigat ni impedit, sinó promogut i facilitat com a dret i com a mecanisme d'integració (les declaracions europees van en aquesta línia, mentre que les pràctiques legislatives s'hi oposen). A més, cal que es reforci el reagrupament de tots, no pas dels qui són definits com a familiars des de pràctiques socials i culturals europees que, a més a més, serien inaplicables als europeus mateixos. 5) Atendre principalment els menors immigrants i protegir-los (recordem la denúncia d'Ammistia Internacional al Govern de Ceuta sobre maltractament a menors immigrants) 6) Aconseguir l'accés i lliure circulació dels treballadors immigrants: ara com ara el permís és només per a un país, i està prohibida la circulació tant que treballadors. La idea de la creació del permís per a la recerca d'ocupació és, aquí, central. 7) Crear l'estatut de resident permanent europeu que equipari, almenys en aquest nivell, els ciutadans de la UE amb els seus immigrants. 8) Promoure convenis de codesenvolupament amb els països i les zones de provinença dels immigrants. 9) Canviar el paper unilateral i restringit dels països del sud de la UE com a policies de fronteres i crear àmbits de cooperació transfronterers. 10) Desenvolupar programes d'educació intercultural seriosos que no es perdin en el caritativisme i la segregació ben intencionada però absurda.

Respecte de la política del Govern, també s'indiquen deu propostes que, en línies generals, busquen recuperar el consens perdut rere els fets que ja hem comentat; crear una xarxa pública de centres d'immigració que, tot i ser prevists a la restrictiva Llei 8/2000, mai no han estat dotats de pressupost ni posats en marxa; canviar els tipus de permisos de treball i adaptar-los a la realitat; impulsar la participació política dels immigrants, i adoptar el dret de vot municipal. Les argumentacions en contra xoquen amb el canvi constitucional aprovat per unanimitat que suposà Shengen per als comunitaris. L'associacionisme no només és essencial per als immigrants i per als seus contactes i manteniment de xarxes preexistents: és la forma idònia de defensar, amb la modernitat que el Govern proclama, la seva inserció social. Els organismes administratius i polítics són un autèntic desastre: no s'hi tenen presents els municipis; el fòrum, de ser un àmbit d'integració i consulta, s'ha convertit, en canviar-se la composició i sistema de participació, en una justificació patètica de les polítiques governamentals. Les denúncies i els càstigs als explotadors i utilitzadors de la immigració i els problemes que pateix, han de poder ser realitat.

La gestió de la política governamental també rep propostes d'agilitat, d'aplicació de principis no arbitraris, de dotació pressupostària, d'aplicació dels criteris més beneficiosos (com passa en els canvis de Codi Penal) i no pas dels més negatius.

Finalment, en les propostes de participació activa de comunitats autònomes i ajuntaments, els més immediats i reals agents administratius d'integració o de segregació, de Lucas aconsella, justament, el que el Govern balear ja ha proposat i que, amb entrebancs, problemes pressupostaris i qualque petita errada, vol aplicar.

Per a de Lucas s'hauria de constituir una delegació per a la immigració que, dotada pressupostàriament pel Govern central, depengués de l'autònom i fos responsable i assessora davant el Parlament de la seva CA. Caldria també crear un pla pluridepartamental i interdepartamental d'integració dels immigrants, per al control i desenvolupament del qual és essencial la constitució d'un fòrum representatiu i operatiu que inclogui, sobretot, els organismes de representació dels quals s'hagin dotat els mateixos immigrants. La creació (en aquest cas, la represa) d'un observatori permanent de la immigració, que col·labori amb universitats, centres d'investigació, empreses, és essencial per equilibrar, si més no, els àmbits d'actuació; lligar-ho amb investigacions i programes d'intervenció en els països d'origen dels immigrants, resultaria fonamental. Finalment, la generació de programes formatius per a funcionaris, treballadors públics -per començar- de la CA sobre el tema, és quelcom imprescindible.

Com se sap, el nostre Govern no només ha implantat aquells punts, sinó que ha anat encara més enllà. L'any 2000, i rere les pertinents informacions i discussions amb tots els organismes i grups afectats, va ser aprovat el Pla integral d'atenció a la població immigrant¹⁶¹.

El Pla, concebut a mitjan termini, se centra en nou àrees d'intervenció, els límits de les quals, com ja sabem, ara com ara estan marcats per l'àmbit d'exclusivitat estatal amb relació a les entrades, les sortides, els permisos, els règims de sancions. De la primera, que pertoca als drets i llibertats democràtics, ja s'han desenvolupat dues línies específiques i una altra general. Aquesta consisteix en l'extensió de les informacions sobre drets reals i possibles. De les altres, la primera, que fa anys havia estat inclosa en les reivindicacions de les associacions d'immigrants i d'organitzacions com ara CCOO i en particular el seu servei CITE, parteix del fet que cal diferenciar l'empadronament de la residència legal. Mentre el primer és un instrument de planificació i definició de drets de les administracions locals i autonòmiques, l'altre és de competència exclusiva estatal. La campanya d'empadronament, ben dirigida des de la perspectiva informativa, ha trobat alguns entrebancs en relació amb les persones en situació d'irregularitat: l'explicació que les dades mai no arribarien a organismes encarregats de la repressió i que la inscripció facilitaria l'accés a drets i serveis al marge de la situació residencial, no sempre és suficient. L'altra mesura segueix en part les recomanacions de de Lucas.

Vinculada a aquesta àrea, però de caràcter més general, es va establir la xarxa OFIM (oficines d'informació als immigrants) mitjançant convenis amb els consells insulars i els ajuntaments. El reglament de funcionament elaborat per l'IBAS és, probablement,

¹⁶¹ A més del programa editat el setembre del 2000 per la Conselleria de Benestar Social, vegeu el monogràfic *Pla integral d'atenció a la població immigrant*, IBAS, Conselleria de Benestar Social, Palma, 2002.

un dels millors en comparació amb altres CA; ara és important canviar el tarannà d'alguns dels serveis que hi prenen part, sovint hereus de conceptes de la intervenció social més propers a la caritat institucional (no debades eren fills, fins fa poc, d'organitzacions eclesiàstiques) que no pas a la idea de llibertats públiques i drets generalitzats. La formació, un problema important que sorgeix ja des del finançament des de l'FSE, i que s'estén a la formació ocupacional en funció de l'específic mercat de treball immigrant que hem definit abans, intenta arribar a acords que incloguin també les persones en situació irregular. La formació de quadres, mediadors culturals, funcionaris i organismes relacionats amb la gestió dels programes, ha estat encetada. La sanitat, una de les més fortes incongruències estatals a l'hora d'aplicar, fins i tot, la restrictiva Llei 8/2000, ha estat afrontada des de la perspectiva informativa i formativa dels agents de salut. Esperem que, aviat, es resolguin alguns problemes encara existents, rere el traspàs de competències, amb les targetes sanitàries.

Els serveis socials, amb l'extensió informativa i la intenció que ningú no resti discriminat per raons alienes a les seves condicions objectives, i l'educació, amb actuacions amb relació a l'escolarització, els professors de suport i l'accés al coneixement de la llengua catalana, estan encara en procés d'inici i presenten algunes llacunes (per exemple, la distribució escolar no és l'adient; clar que la política de privatització encoberta en base a la concertació, d'àmbit estatal, no ho facilita gens. La presència de professors de suport és encara escassa). Però, tal vegada, i per acabar, convengui dir dues paraules sobre les intervencions en l'àrea d'habitatge: el Servei de Mediació de Lloguers és, sens dubte, una solució d'emergència. Però el problema de la manca d'habitatges amb preus accessibles, el manteniment de més del 70% (cas del cas antic de Palma) dels habitatges antics tancats, l'amuntegament derivat dels alts preus, els baixos salaris, la necessitat d'estalviar el màxim possible en l'automanteniment per part de l'immigrant, i la ja tan esmentada pràctica de negar-se obertament a llogar-los cases, necessita d'accions molt més fermes i estructurals. A més a més, no es tracta de promoure una mena de discriminació positiva per a aquest col·lectiu -en qualsevol cas necessària, doncs patim greuges comparatius previs-, ja que el problema és d'abast general. A moltes ciutats europees, a Barcelona, a Vitòria i a altres municipis espanyols ja s'apliquen incentius fiscals o càrregues afegides per afavorir el lloguer, amb previ condicionament, quan sigui necessari, dels habitatges tancats. En darrera instància, endemés, tampoc no seria absurd començar a aplicar els articles que comencen al 510 del Codi Penal vigent i desincentivar les pràctiques discriminatòries i racistes que, cada cop més, s'escampen entre el comú.

La constitució del Fòrum per a la Immigració de les Illes Balears, en fi, i l'intent de fer el mateix a nivells insulars -de moment només funciona a Mallorca- és sens dubte una excel·lent notícia; això no obstant, dotar-los de capacitat econòmica per desenvolupar les tasques atribuïdes és la passa següent que cal donar. No tot són bones notícies. La desídia, la por de la participació, factors de discriminació, alguns tancaments intratècnics -o semblants- de grups d'immigrants, l'existència d'algunes organitzacions il·lenques, lligades a immigrants o mixtes, de clar funcionament mafiós, són algunes de les taques que cal rentar com més aviat millor.